

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**SAMSUN'DAKİ TÜRBELER ETRAFINDA OLUŞAN HALK
İNANIŞLARI VE RİTÜELLER**

Yüksek Lisans Tezi

Nur KESKİN

Danışman
Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN

SAMSUN
2024

TEZ KABUL ve ONAY

Nur KESKİN tarafından Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN danışmanlığında hazırlanan SAMSUN'DAKİ TÜRBELER ETRAFINDA OLUŞAN HALK İNANIŞLARI VE RİTÜELLER başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından 26/08/2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı	Üniversitesi	Sonuç
Ana Bilim Dalı		
Başkan (Danışman)	Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN	☒ Kabul
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	☐ Ret
	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	
Üye	Doç. Dr. Ömer SARAÇ	☒ Kabul
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	☐ Ret
	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	
Üye	Doç. Dr. Mücahit YILDIRIM	☒ Kabul
	Samsun Üniversitesi	☐ Ret
	Coğrafya Ana Bilim Dalı	

ONAY

.../.../...

Prof. Dr. Ahmet TABAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

26/08/2024

Nur KESKİN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: SAMSUN'DAKİ TÜRBELER ETRAFINDA OLUŞAN HALK İNANIŞLARI VE RİTÜELLER

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 20/05/2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 16

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

20/05/2024

Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN

ÖZET

SAMSUN'DAKİ TÜRBELER ETRAFINDA OLUŞAN HALK İNANIŞLARI VE RİTÜELLER

Nur KESKİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Mayıs 2024

Danışman: Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya birçok farklı dinin ve dini inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Türklerin kutsal olana gösterdikleri saygı, kadim inançlarının en temel tezahürüdür. Eski Türk inanç sisteminin temelini oluşturan kültürler, kutsallığın sembolü olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda kutsal kabul edilen nesne ve varlıkları memnun etmek için çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

İslâmiyet'in kabulünden sonra Türk milleti eski Türk inançlarını kabul ettikleri yeni din ile sentezleyerek yaşamaya devam etmiştir. Türklerin İslâmlaşma sürecinin temelini Atalar kültürü ve tabiat kültürleri oluşturmaktadır. Atalar kültürü İslâmiyet'le birlikte Veli kültürüne; ata mezarını ziyaret etme geleneği ise kutsal mekân anlayışı merkezinde türbe ve yatır ziyaretlerine dönüşmüştür. Kutsal mekânsal olarak şekillendiren türbe ve yatırlar çeşitli dilek ve istekler için halk tarafından tercih edilen yerler olmuştur.

Samsun, kutsal ziyaret yerleri bağlamında oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Kutsal ziyaret yerleri, ziyaret sırasında gerçekleştirilen ritüellerin tespiti, ziyaret amaçları, ziyaret zamanları ve menkıbelerin derlenmesi bu çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır. Araştırma alanında saha araştırmaları yapılırken doğal gözlem ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada Samsun'daki Kutsal ziyaret mekânları; bu mekânlarda metfun kişilerin adlandırılması, bu kişilerin tarihî ve menkıbevî kişilikleri, kendileriyle ilgili anlatılar, gerçekleştirilen ritüeller, ziyaretin nedenleri, ziyaret zamanları, kutsal mekânlarla ilgili yasaklar ve ziyaretçi profili incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmada Samsun'un 17 ilçesinde tespit edilen 100 kadar kutsal ziyaret yeri ve etrafında oluşan inanış ve ritüellerin İslâm dini, Eski Türk inançları ve büyüsel uygulamalarla olan bağlantısı ele alınmıştır. Bununla birlikte Samsun'da bulunan kutsal ziyaret yerleri ilk defa bu çalışmada sözlü kültür içerisinde ele alınarak değerlendirilmiştir. Kutsal ziyaret mekânlarında bulunan evliyalarla ilgili yeni bir tasnif oluşturulması çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Kutsal Mekân, Türbe, Yatır, Veli Kültü, Ritüeller.

ABSTRACT

FOLK BELIEFS AND RITUALS AROUND THE TOMBS IN SAMSUN

Nur KESKİN

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Turkish Language and Literature

Master, May/ 2024

Supervisor: Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Turks have been under the influence of many different religions and religious belief systems from Central Asia to Anatolia. The respect that Turks show to the sacred is the most basic manifestation of their ancient beliefs. Cults, which formed the basis of the ancient Turkish belief system, were accepted as symbols of holiness. In this context, various practices have been carried out to please the objects and beings considered sacred.

After the adoption of Islam, the Turkish nation continued to live by synthesizing the old Turkish beliefs with the new religion they adopted. The cult of Ancestors and nature cults form the basis of the Islamization process of the Turks. With Islam, the Ancestor cult was transformed into the Veli cult; The tradition of visiting ancestors' graves has turned into visits to shrines and tombs, centered on the understanding of sacred places. Tombs and tombs that shape the sacred spatially have become places preferred by the public for various wishes and requests.

Samsun has a very rich culture in terms of sacred places of pilgrimage. The main line of this study is the determination of sacred places of visit, the rituals performed during the visit, the purposes of the visit, the times of the visit and the compilation of legends. Natural observation and interview methods were used while conducting field research in the research area. In this study, sacred places of pilgrimage in Samsun; The naming of the people buried in these places, their historical and legendary personalities, the narratives about them, the rituals performed, the reasons for the visit, the visiting times, the prohibitions regarding the sacred places and the visitor profile were examined and evaluated.

In the study, approximately 100 sacred places of pilgrimage identified in 17 districts of Samsun and the connection of the beliefs and rituals around them with the Islamic religion, Old Turkish beliefs and magical practices were discussed. In addition, the sacred places of pilgrimage in Samsun were evaluated for the first time within the context of oral culture in this study. Creating a new classification regarding the saints in holy places of pilgrimage constitutes the original aspect of the study.

Keywords: Samsun, holy place, tomb, yatır, saint cult, rituals.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Türbe, yatır, kabir, mezar gibi çeşitli adlarla bilinen kutsal ziyaret yerleri maddi kültür unsuru olmalarının yanı sıra insanların manevî hayatına yön veren önemli kutsal mekânlar arasında yer almaktadır. Anadolu'nun hemen her bölgesinde bulunan kutsal ziyaret yerleri, halk tarafından rağbet edilen ihtiyaç duyulduğunda çeşitli istek ve sıkıntılar için başvurulmuş kültürel miras alanlarıdır. Geçmişten beri kutsala duyulan ilgi, kutsal mekânları ziyaret etme ve kutsaldan yardım isteme günümüzde de devam ederek gelenek haline gelmiştir. Bu nedenle Anadolu'da oldukça fazla sayıda kutsal ziyaret yeri bulunmakta ve halk tarafından yoğun ilgiyle ziyaret edilmektedir.

Kutsal ziyaret yerlerinin çok fazla rağbet edilme nedenlerinden biri de türbe ve yatırların çeşitli işlevlerinin bulunmasından kaynaklıdır. Bu işlevler; toplumun maneviyatını güçlendirmek, Türk-İslâm geleneğini sentezlemek, dini inançların yaşanmasına ve yaşatılmasına kaynaklık etmek, bununla birlikte toplumsal ve millî değerleri gelecek nesillere aktarmaktır. Bu işlevlerin hayata geçirilmesi için öncelikle ziyaret yerlerinde bulunan metfun hakkında anlatılan menkıbe ve efsanelerin bilinip aktarılması gerekmektedir. Çünkü kutsal mekâna ilgili arttıran en temel nedenlerden biri evliyaya dair anlatılan menkıbelerdir. Bununla birlikte ziyaretçilerin kutsal mekânlarla ilgili bu değerleri yüceltip inancına bağlı ritüelleri yerine getirmesi gerekmektedir.

Kutsal ziyaret geleneğinin temelini atalar kültü oluşturmaktadır. Türbe ve yatır ziyaretlerinde Türklerin eski inançlarının yansıması görülmektedir. İslâmiyet'le birlikte atalar kültü, veli kültüne dönüşmüş; var olan dini pratikler ve uygulamalar İslâm'a dayalı uygulamalarla çeşitlenmiştir. Türkler eski inançlarına dayalı pratikleri devam ettirip İslâmiyet'le birlikte bazı ritüellerin ve büyüsel uygulamaların da eklenmesiyle senkretik bir ziyaret geleneği oluşturmuştur.

Ziyaret geleneğinin yaşatılması ve kutsal ziyaret yerlerinin niceliği bakımından Samsun oldukça zengin bir şehirdir. Şehir'de 17 ilçede tespit edilen 100 türbe ve yatır bulunmaktadır. Araştırmanın konusu, Samsun ilinde konuyla ilgili hazırlanan ilk akademik çalışmadır. Bu bakımdan çalışmanın ana hattını; araştırma sahasında bulunan kutsal ziyaret yerleri ve ziyaret yerlerinde uygulanan pratikler ve ritüellerin; eski Türk inanç sistemi ve İslâmiyet'le olan ilişkisinin incelenmesi ve ziyaret

nedenlerinin başlıklar hâlinde kategorize edilmesi; bununla birlikte evliyanın adlandırılması ve evliya menkıbelerinin ve anlatılarının incelenmesi oluşturmaktadır.

Saha çalışmasında Türk Halk Bilimi derleme metodlarından “katılımlı-katılımsız gözlem” ve “görüşme” yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan gözlemler ve elde edilen veriler için doğal ortam tercih edilerek ritüel ve pratiklerin icra oramı, aktarıcısı, anlatma yeri ve zamanı dikkate alınmıştır.

Samsun’daki kutsal ziyaret yerlerini tespit edip bu yerleri farklı yönleriyle ele alıp değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma; “Giriş”, “Üç Ana Bölüm”, “Sonuç”, “Kaynakça”, ve “Ekler” kısmından oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan Giriş kısmında öncelikle araştırma alanı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte “Çalışmanın Problemi, “Araştırmanın Amacı ve Önemi”, “Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıklar” ve “Çalışmanın Yöntemi” hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın “İnanç Unsuru Bağlamında Ziyaret Algısı” adlı İkinci Bölümü’nde ziyaretle ilgili “ziyaret”, “ziyaret yeri”, “türbe”, “yatır”, “veli/evliya”, “keramet”, “menkıbe”, “adak” gibi temel kavramlara değinilmiştir. Bu bölümdeki diğer bir başlık, Türk inanç sistemini büyük ölçüde etkileyen kült kavramıdır. Bu başlıkta kültürün tanımı yapılarak Türk toplumunda ziyaret algısını temellendiren çeşitli kültürler üzerinde durulmuş ve kutsal ziyaret yerlerine nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Ele alınan kültürler “atalar kültürü”, “ateş-ocak kültürü”, “dağ kültürü”, “ağaç kültürü”, “su kültürü” ve “taş-kaya kültürü” başlıklar hâlinde ele alınıp değerlendirilmiştir.

“Samsun’daki Kutsal Ziyaret Mekânları” adlı Üçüncü Bölüm’de ise Samsun’da yer alan kutsal ziyaret yerlerine değinilmiştir. Samsun’un 17 ilçesinde tespit edilen 100 kutsal ziyaret yerinde derleme çalışması sonucunda elde edilen veriler ele alınarak değerlendirilmiştir. Kutsal ziyaret yerlerinde bulunan türbe ve yatırlar bulundukları ilçelere göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Kutsal Ziyaret yerlerinde yer alan türbe ve yatır için genel bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler; “türbe ve yatırın adlandırılması”, türbe ve yatırda bulunan zatın tarihî-menkıbevî kişiliği”, “türbe ve yatırla ilgili anlatılar” ve “türbe ve yatırlarda icra edilen inanış ve uygulamalar” şeklinde başlıklar hâlinde değerlendirilerek sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın Dördüncü Bölümü’nde “Samsundaki Kutsal Mekânlar Etrafında Meydana Gelen İnanışlar, Ritüeller ve Ziyaret Adabı” kendi içinde üç alt başlık

hâlinde düzenlenmiştir. İlk başlığı kutsal ziyaret yerlerine gitmenin nedenleri oluşturmaktadır. Ziyaret nedenleri hastalıklara şifa bulma, toplumsal-bireysel istek ve taleplere yönelik nedenler olarak kendi içlerinde başlıklandırılarak detaylandırılmıştır. İkinci alt başlıkta ziyaret yerlerinde icra edilen uygulamalar; eski Türk inançları ile ilgili uygulamalar, dinî uygulamalar ve sihir-büyü ile ilgili uygulamalar olarak ele alınmış ve araştırma sahasında tespit edilen örneklerle çeşitlendirilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise ziyaret adabı ve ziyaretle ilgili genel bilgiler yer almaktadır. Ziyaret adabı adı altında; ziyaret zamanı, ziyaret yerine giriş-çıkışlar, ziyaretçi profili ve kutsal ziyaret yerlerindeki yasaklar ele alınmıştır.

Çalışmanın Sonuç Bölümü'nde elde edilen bulgular bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiş, yapılan çalışmanın özgün yönü ve bilime sağladığı katkılar, bilimsel donelere dayandırılarak sonuç bölümünde sunulmuştur. Bununla birlikte bilgileri aktaran kaynak kişilerin yer aldığı “Kaynak Kişiler Listesi” yer almaktadır. Çalışmada yararlanılan tüm kaynakların yer aldığı künye bilgisi “Kaynakça” kısmında yer almaktadır.

Tez çalışmasının ortaya çıkarılması hususunda desteğini esirgemeyen sunduğu farklı bakış açıları ve yönlendirmesi ile yol gösteren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN’a, her durumda olduğu gibi bu süreçte de desteğini sürekli hissettiğim ailem ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Nur KESKİN

Samsun, 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL ve ONAY	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	i
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi	4
1.4. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgi	5
2. İNANÇ UNSURU BAĞLAMINDA ZİYARET ALGISI	6
2.1. Ziyaretle İlgili Temel Kavramlar.....	6
2.1.1. Ziyaret Yeri	6
2.1.2. Türbe.....	7
2.1.3. Yatır	8
2.1.4. Veli/Evliya	9
2.1.5. Keramet.....	11
2.1.6. Menkıbe	12
2.1.7. Adak.....	13
2.2. Türk Kültüründe Ziyaret Algısı Bağlamında Kültler	14
2.2.1. Kült	14
2.2.2. Atalar Kültü.....	15
2.2.3. Tabiat Kültleri	18
2.2.3.1. Ateş-Ocak Kültü	18
2.2.3.2. Dağ Kültü	20
2.2.3.3. Ağaç Kültü.....	23
2.2.3.4. Su Kültü.....	27
2.2.3.5. Taş-Kaya Kültü.....	29
3. SAMSUN'DAKİ KUTSAL ZİYARET MEKÂNLARI.....	32
3.1. 19. Mayıs	32
3.1.1. Ala Tepesi Yatırı	32
3.1.2. Hümmet/Hızır Dede Yatırı	32
3.1.3. Hüseyin Dede Yatırı	33
3.1.4. Musa Dede Türbesi.....	34
3.1.5. Şeyh Beğ Türbesi.....	35
3.2. Alaçam.....	36
3.2.1. Geyikkoşan Baba Türbesi	36
3.2.2. Hüseyin Dede Türbesi.....	37
3.2.3. Sahih Efendi Türbesi.....	37
3.2.4. Şeyhler Türbesi.....	38
3.2.5. Yol Evliyası Yatırı.....	39
3.3. Asarcık.....	40
3.3.1. Asarma Türbesi	40
3.3.2. Divri Yatırı	41
3.3.3. İkizivet Yatırı	42
3.3.4. Temru Tekkesi Yatırı.....	42
3.4. Atakum	43

3.4.1. Akalan Türbesi	43
3.5. Ayvacık.....	45
3.5.1. Hacı Sofu Yazıcı Türbesi	45
3.6. Bafra	47
3.6.1. Avuncu Türbesi	47
3.6.2. Emirza Bey Türbesi	48
3.6.3. Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi	50
3.6.4. Şeyh Emir Efendi Türbesi	51
3.6.5. Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı.....	52
3.6.6. Şeyh Ören Türbesi	53
3.6.7. Şeyh Ulaş Türbesi.....	54
3.7. Çarşamba	54
3.7.1. Akyüz Dede Türbesi	54
3.7.2. Arap Türbesi.....	55
3.7.3. Gazi Hasan Türbesi.....	56
3.7.4. Geyikli Türbesi.....	56
3.7.5. Sarılık Türbesi	57
3.7.6. Semail Türbesi.....	58
3.7.7. Seyyid Ömer Efendi Türbesi	60
3.7.8. Şeyh Habil Türbesi	61
3.7.9. Yeşil Tekke Türbesi.....	62
3.7.10. Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi	63
3.8. Havza	63
3.8.1. Abdurrahman Türbesi	63
3.8.2. Abdülaziz Yatırı	64
3.8.3. Ahmet Dede Yatırı.....	65
3.8.4. Emir Gazi Yatırı	65
3.8.5. Garip Evliya Türbesi.....	66
3.8.6. Gelin Yatırı.....	67
3.8.7. Koyun Baba Yatırı.....	67
3.8.8. Niyazi Dede Yatırı	68
3.8.9. Pamuk Dede Türbesi.....	68
3.8.10. Pir Ahmet Dede Yatırı	70
3.8.11. Samut Baba Yatırı.....	71
3.8.12. Sarılık Türbesi	71
3.8.13. Suboğan Türbesi	72
3.8.14. Şeyh Savcı Türbesi	73
3.8.15. Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi	75
3.8.16. Yahya Dede Türbesi	76
3.8.17. Yahya Paşa Yatırı	78
3.9. İlkadım.....	79
3.9.1. Hacı Hatun Türbesi	79
3.9.2. İsa Baba Türbesi	79
3.9.3. Kılıç Dede Türbesi.....	81
3.9.4. Ömer Şevki Altuniç/ Açık Baş Ömer Efendi Yatırı	81
3.9.5. Seyyid Kudbiddin Türbesi	83
3.9.6. Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatırı	85
3.10. Kavak.....	86
3.10.1. Araboğa Yatırı	86
3.10.2. Bekdemir Türbesi	87
3.10.3. Cehrilik Yatırı.....	87
3.10.4. Demir-Temür Bey /Garip Dedeler Yatırı	88
3.10.5. Hatip Hoca Yatırı.....	89
3.10.6. Horasanlı Ahmedî Ceylanî Yatırı	89
3.10.7. Mahmut Bey Yatırı	91

3.10.8. Şeyh Hamza Türbesi	91
3.11. Lâdik	92
3.11.1. Altın Kızlar Yatırı	92
3.11.2. Dikilitaş Türbesi	93
3.11.3. Göz Tekkesi Yatırı	94
3.11.4. Gül Abdal Türbesi	94
3.11.5. Kara Abdal Türbesi	96
3.11.6. Kötekli Türbesi	99
3.11.7. Sarılık Tekkesi Yatırı	100
3.11.8. Seyfi Dede Türbesi	100
3.11.9. Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	101
3.11.10. Seyyid Zeynel Abidin Yatırı	105
3.11.11. Süt Pınarı Yatırı	105
3.11.12. Şeyh Saadettin Baba Türbesi	106
3.12. Salıpazarı	106
3.12.1. Hasan Dede Türbesi	106
3.12.2. Topal Hacı Türbesi	108
3.12.3. Yumurta Evliyası Türbesi	109
3.13. Tekkeköy	111
3.13.1. Şeyh Seyyid Yusuf Zeynüddin Hazretleri Türbesi	111
3.14. Terme	111
3.14.1. Arzuman Türbesi	111
3.14.2. Bazlamaç Türbesi	112
3.14.3. Emrullah-Nurullah Türbesi	113
3.14.4. Es-Seyyid Mahmut Türbesi	114
3.14.5. Gani Dede Yatırı	114
3.14.6. Hacı Aliko Türbesi	115
3.14.7. Hüseyinoğlu Türbesi	116
3.14.8. Kazım Karabekir Paşa Türbesi	117
3.14.9. Kızılot Türbesi	118
3.14.10. Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	119
3.14.11. Küçük Türbe	122
3.14.12. Taşpınar Türbesi	123
3.15. Vezirköprü	124
3.15.1. Arap Şeyh Namıyla Maruf Hacı Mehmet Efendi Yatırı	124
3.15.2. Habibfakı Yatırı	125
3.15.3. İğcizade Yusuf Efendi Yatırı	126
3.15.4. Laz Dede Yatırı	128
3.15.5. Şehit Müftü Hoca (Hacı Hafız Mustafa Efendi) Türbesi	129
3.15.6. Ahmet Baba Türbesi	131
3.15.7. Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi Yatırı	132
3.15.8. Eş-Şeyh Es-Seyyid Osman Efendi Yatırı	133
4. SAMSUN'DAKİ KUTSAL MEKÂNLAR ETRAFINDA MEYDANA GELEN	
İNANIŞLAR, RİTÜELLER VE ZİYARET ADABI	134
4.1. Türbe ve Yatırların Ziyaret Nedenleri	134
4.1.1. Hastalıkların Tedavisi ve Şifa Bulma	136
4.1.1.1. Baş Ağrısı- Diş Ağrısı	136
4.1.1.2. Bel Ağrısı	137
4.1.1.3. Çocuk Hastalıkları	137
4.1.1.3.1. Yürüyemeyen Çocuklar	137
4.1.1.3.2. Çok Ağlayan Çocuklar	138
4.1.1.3.3. Konuşamayan Çocuklar	139
4.1.1.3.4. Toprak Yiyen Çocuklar	139
4.1.1.3.5. Genel Çocuk Hastalıkları	139
4.1.1.4. Deri Hastalıkları Şifası	139

4.1.1.4.1. Ala Lekesi	139
4.1.1.4.2. Sığil	139
4.1.1.4.3. Temre.....	140
4.1.1.5. Felç Hastalığı Şifası	140
4.1.1.6. Göz Hastalığı	140
4.1.1.7. Sara Hastalığı.....	141
4.1.1.8. Sarılık Hastalığı	141
4.1.1.9. Psikolojik Rahatsızlıklar.....	141
4.1.1.10. Hayvan Hastalıkları.....	142
4.1.2. İstek ve Taleplere Yönelik Nedenler	142
4.1.2.1. Toplumsal Talepler	142
4.1.2.1.1. Asker Uğurlaması.....	142
4.1.2.1.2. Hac.....	143
4.1.2.1.3. Dini Bayramlar ve Kandiller.....	143
4.1.2.1.4. Gelin Getirme.....	144
4.1.2.1.5. Hıdırellez	144
4.1.2.1.6. Yağmur Duası	145
4.1.2.2. Bireysel Talepler	147
4.1.2.2.1. Çocuk Sahibi Olma İsteği	147
4.1.2.2.1.1. Erkek Çocuk Sahibi Olma İsteği	149
4.1.2.2.1.2. Çocuğu Doğup Vefat Edenler	149
4.1.2.2.2. Kısmet.....	149
4.1.2.2.3. Sınav Başarısı.....	150
4.1.2.2.4. Ekim Zamanı Bereket İçin Ziyaret Etme	150
4.2. Türbeler Etrafında Yapılan Uygulamalar	155
4.2.1. Eski Türk İnanışlarıyla İlgili Uygulamalar.....	158
4.2.1.1. Ağaç Kültüyle İlgili Uygulamalar.....	158
4.2.1.2. Taş Kültü ve Toprakla İlgili Uygulamalar.....	161
4.2.1.3. Dağ ve Tepe Kültü ile İlgili Uygulamalar	165
4.2.1.4. Su Kültü ile İlgili Uygulamalar.....	165
4.2.1.5. Ateş Kültü ile İlgili Uygulamalar.....	167
4.2.2. Dini Uygulamalar	168
4.2.2.1. Abdest Almak	168
4.2.2.2. Kur'an Okumak	169
4.2.2.3. Namaz Kılmak	169
4.2.2.4. Tespih Çekmek	170
4.2.2.5. Adak	171
4.2.2.5.1. Kurban	172
4.2.2.5.1.1. Kanlı Kurban	175
4.2.2.5.1.2. Kansız Kurban.....	175
4.2.3. Sihir ve Büyüyle İlgili Uygulamalar	179
4.2.3.1. Sayı Sihrine Dayalı Uygulamalar	181
4.2.3.2. Temas Sihrine Dayalı Uygulamalar	182
4.2.4. Diğer Uygulamalar	182
4.2.4.1. Türbe/Yatırda Uyuma	182
4.2.4.2. Türbe/Yatır'da Bulunan Suya Sarımsak Atma	182
4.2.4.3. Türbe/Yatır'a Soğan Dikme	183
4.2.4.4. İp Bağlama/İp Kesme	183
4.2.4.5. Türbe/Yatıra Çocuk veya Anneyi Satma.....	183
4.3. Ziyaret Adabı ve Ziyaretle İlgili Genel Bilgiler	183
4.3.1. Ziyaret Zamanı	183
4.3.2. Kutsal Ziyaret Yerlerindeki Ziyaretçi Profili	185
4.3.2.1. Cinsiyet.....	185
4.3.2.2. Yaş-Medeni Durum-Meslek	186
4.3.2.3. Diğer Bilgiler	187

4.3.3. Kutsal Mekânlardaki Yasaklar	187
4.3.4. Kutsal Ziyaret Yerlerine Giriş ve Çıkışlar	193
SONUÇ.....	195
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ.....	199
KAYNAKÇA.....	207
EKLER.....	212
Türbe Fotoğrafları	212
Etik Kurul Kararı	234
ÖZ GEÇMİŞ	235

KISALTMALAR

Bk	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayanlar
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy.	: Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ala Tepesi Yatırı.....	212
Şekil 2. Hümmet/Hızır Dede Yatırı.....	212
Şekil 3. Hüseyin Dede Yatırı.....	212
Şekil 4. Musa Dede Türbesi.....	212
Şekil 5. Şeyh Beğ Türbesi.....	213
Şekil 6. Geyikkoşan Baba Türbesi.....	213
Şekil 7. Sahih Efendi Türbesi.....	213
Şekil 8. Yol Evliyası Yatırı.....	213
Şekil 9. Şeyhler Türbesi (İçi).....	214
Şekil 10. Şeyhler Türbesi (Dışı).....	214
Şekil 11. Temru Tekkesi Yatırı.....	214
Şekil 12. Asarma Türbesi.....	214
Şekil 13. Divri Yatırı.....	215
Şekil 14. İkizivet Yatırı.....	215
Şekil 15. Avuncu Türbesi.....	215
Şekil 16. Şeyh Ören Türbesi.....	215
Şekil 17. Emirza Bey Türbesi (Dışı).....	216
Şekil 18. Emirza Bey Türbesi (İçi).....	216
Şekil 19. Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi.....	216
Şekil 20. Şeyh Emir Efendi Türbesi Türbesi.....	216
Şekil 21. Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı.....	217
Şekil 22. Akyüz Dede Türbesi.....	217
Şekil 23. Arap Türbesi.....	217
Şekil 24. Gazi Hasan Türbesi.....	217
Şekil 25. Geyikli Türbesi.....	218
Şekil 26. Semail Türbesi.....	218
Şekil 27. Seyyid Ömer Efendi Türbesi.....	218
Şekil 28. Şeyh Habil Türbesi.....	218
Şekil 29. Yeşil Tekke Türbesi.....	219
Şekil 30. Abdülaziz Yatırı.....	219
Şekil 31. Emir Gazi Yatırı.....	219
Şekil 32. Gelin Yatırı.....	219
Şekil 33. Koyun Baba Yatırı.....	220
Şekil 34. Niyazi Dede Yatırı.....	220
Şekil 35. Pamuk Dede Türbesi.....	220
Şekil 36. Şeyh Savcı Türbesi.....	220

Şekil 37. Yahya Paşa Yatırı.....	221
Şekil 38. Yahya Dede Türbesi.....	221
Şekil 39. Hacı Hatun Türbesi.....	221
Şekil 40. İsa Baba Türbesi.....	221
Şekil 41. Kılıç Dede Türbesi.....	222
Şekil 42. Ömer Şevki Altuniç Yatırı.....	222
Şekil 43. Seyyid Kudbiddin Türbesi.....	222
Şekil 44. Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatırı.....	222
Şekil 45. Bekdemir Türbesi.....	223
Şekil 46. Cehrilik Yatırı.....	223
Şekil 47. Demir-Temür Bey Yatırı.....	223
Şekil 48. Hatip Hoca Yatırı.....	223
Şekil 49. Horasanlı Ahmedî Ceylani Yatırı.....	224
Şekil 50. Mahmut Bey Yatırı.....	224
Şekil 51. Şeyh Hamza Türbesi.....	224
Şekil 52. Altın Kızlar Yatırı.....	224
Şekil 53. Dikilitaş Türbesi (Dış).....	225
Şekil 54. Dikilitaş Türbesi (İç).....	225
Şekil 55. Gül Abdal Türbesi (Dış).....	225
Şekil 56. Gül Abdal Türbesi (İç).....	225
Şekil 57. Kara Abdal Türbesi (Dış).....	226
Şekil 58. Kara Abdal Türbesi (İç).....	226
Şekil 59. Şeyh Saadettin Baba Türbesi.....	226
Şekil 60. Seyfi Dede Türbesi.....	226
Şekil 61. Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Dış).....	227
Şekil 62. Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (İç).....	227
Şekil 63. Seyyid Zeynel Abidin Yatırı.....	227
Şekil 64. Süt Pınarı Yatırı.....	227
Şekil 65. Sarılık Tekkesi Yatırı.....	228
Şekil 66. Hasan Dede Türbesi.....	228
Şekil 67. Topal Hacı Türbesi.....	228
Şekil 68. Yumurta Evliyası Türbesi.....	228
Şekil 69. Şeyh Yusuf Zeynüddin Hazretleri Türbesi.....	229
Şekil 70. Bazlamaç Türbesi.....	229
Şekil 71. Es-Seyyid Mahmut Türbesi.....	229
Şekil 72. Hüseyinoğlu Türbesi.....	229
Şekil 73. Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Dış).....	230

Şekil 74. Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (İçi).....	230
Şekil 75. Kızılot Türbesi.....	230
Şekil 76. Küçük Türbe.....	230
Şekil 77. Arap Şeyh Namıyla Mehmet Efendi Yatırı.....	231
Şekil 78. İğcizade Yusuf Efendi Yatırı.....	231
Şekil 79. Laz Dede Yatırı.....	231
Şekil 80. Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi Yatırı.....	231
Şekil 81. Ahmet Baba Türbesi (Dışı).....	232
Şekil 82. Ahmet Baba Türbesi (İçi).....	232
Şekil 83. Şehit Müftü Hoca Türbesi.....	232
Şekil 84. Seyyid Osman Efendi Yatırı.....	232
Şekil 85. Dilek Taşı	233
Şekil 86. Duvara dilek yazma.....	233
Şekil 87. Türbeye su bırakma.....	233
Şekil 88. Çaput bağlama	233

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1. Türbelerin Ziyaret Nedenleri.....	151
--	-----

1. GİRİŞ

Din, insanlık tarihinin her döneminde var olmuş öğretileriyle insan hayatına yön veren toplumsal bir kurumdur. Genellikle inanç sözcüğü ile eş olarak kullanılmakla birlikte inanç var olan dini sistemi bireysel olarak kabul edip iman etme, inanma anlamına gelmektedir. İnsanların dini inançları yaşanan coğrafya, sosyal hayat ve kültüre göre değişiklik göstermektedir. Tarih boyunca kültürü oluşturan ve toplumları ayakta tutan yegâne unsur din olmuştur. Türklerin köklü tarihlerinde en belirgin değer, dini inanışları olmuştur.

Türkler tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamış farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Çevrelerindeki toplumlarla etkileşim içinde olmuşlar ve bunun sonucunda farklı kültürleri ve dinleri benimsemişlerdir. Türklerin İslâmiyet'ten önce tek Tanrı inancına dayalı bütün Türk kavimlerinde görülen ortak ve yaygın dini Gök Tanrı'dır. Atalar kültü ve tabiat kültleri bu dinin ana hattını oluşturmaktadır. Türkler, İslâmiyet'le birlikte eski inanışlarını yaşadıkları coğrafyalarda devam ettirmiştir.

Türklerin benimsedikleri dinleri yaşayış şekillerine bakıldığında Tanrı ile iletişim hâlinde olma isteği görülmektedir. Tanrı ile iletişimi sağlayan yerlerden biri de kutsal mekânlardır. Türbe ve yatır ziyaretlerine gelen kişilerin kutsal yerleri tercih etme nedenini, Allah'a daha yakın hissetme anlayışı oluşturmaktadır. Bu sayede ilahi güçle iletişimde kalarak dileklerin daha çabul gerçekleşeceğine inanılmaktadır.

Araştırma sahasında tespit edilen kutsal ziyaret yerlerinde kutsalla iletişim hâlinde olmak ve kutsalla daha yakın temas kurma ihtiyacı bu mekânlara rağbeti arttırmıştır. Hem Anadolu hem de araştırma sahası bu anlamda çok zengin bir kültüre sahiptir. Samsun tarihi, sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak birçok farklı dine ev sahipliği yapmış ve Samsun bu bağlamda ziyaret edilen yerler haline gelmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tarih boyunca milletleri bir arada tutan en temel dinamiklerden biri din ve beraberinde gelen inanç mefhumudur. Türkler, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren birçok farklı dinin ve dini inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. İslâmiyet ile birlikte Türk toplumu, benimsedikleri yeni inanç sistemiyle birlikte eski inançlarını belli bir ölçüde yaşatmıştır. Türk toplumunun kutsala verdiği değer tarih boyunca artarak devam etmiştir.

Dinin tezahür ettiği kutsal mekânlardan biri olan türbe ve yatırlar, çeşitli işlevleriyle halkın ziyaret yeri olmuştur. Halkın manevî yanını yansıtan kutsal mekânların temeli Atalar kültü ile ilişkilendirilir. Ata ruhlarına saygı neticesinde Allah'ın veli kulları olarak bilinen eren, ermiş, evliya şeklinde adlandırılan ulu zatlar etrafında ziyaret yerleri ve çeşitli ritüeller/pratikler oluşmuştur.

Bu çalışmanın amacı; Samsun'da yer alan kutsal mekânları tespit edip halkbilimsel açıdan incelererek tahlil etmektir. Yöre halkının kutsal mekânlarda bulunan mübarek kişilere atfettiği değer, ziyaret nedenleri, ziyaret vakitleri ve kutsal mekânlar etrafında teşekkül eden kimi inanış ve ritüeller çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır. Bununla birlikte türbe ve yatırlarda uygulanan pratik ve inanışların tarihî ve kültürel arkatipi tespit edilerek tarihi süreç içerisindeki değişimi ortaya konulmuştur. Böylece bu mekânların kutsal değeri, halk üzerindeki etkisi ve yöre kültürüne katkısı ortaya çıkarılmıştır.

Samsun, kutsal ziyaret yerleri açısından zengin bir kültüre ve folklorik usurlara sahiptir. Çalışma alanında daha önce kutsal mekânlarla ilgili ve bu kutsal mekânların ziyaret amaçları, ziyaret adabı ve ziyaret esnasında kimi pratikler üzerine kapsamlı bir akademik çalışmanın henüz yapılmamış olması bu çalışmanın tercih edilmesinde en önemli faktör olmuştur. Bu tez çalışması, Samsun ilinde yer alan türbe ve yatırlar tespit edilerek kutsal mekânların etrafında şekillenen inanış ve ritüellerin belirlenmesi ve gelecek nesillere aktarımı hususunda önem arz etmektedir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Halk sufizmine göre kutsal kabul edilen, veli/eren/ermiş olan kimselerin ruhlarına duyulan saygıyı ifade eden türbe ve yatırlar; kişilerin istek, dilek ve temennilerini dile getirdikleri özel mekânlardır. Çeşitli istek ve sebeplerle ziyaret edilen türbe ve yatırların etrafında bazı inanış, anlatı ve pratikler gerçekleştirilmektedir.

Farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu coğrafyası, kutsal mekân konusunda oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Anadolu'nun hemen her ilinde olduğu gibi Samsun'da kutsal ziyaret yerleri bakımından oldukça zengin bir şehir olması kültürel mirasın ortaya çıkarılması konusunda büyük öneme sahiptir.

Kutsal mekânlar ve ziyaret kültürü kavramı hem coğrafya hem de konunun kapsamı itibarıyla çok geniş bir saha çalışmasını akla getirir. Coğrafi olarak büyük bir alana sahip olan Samsun ili; 19 Mayıs, Alaçam, Asarcık, Atakum, Ayvacık, Bafra, Canik, Çarşamba, Havza, İlkadım, Kavak, Lâdik, Salıpazarı, Tekkeköy, Terme, Vezirköprü ve Yakakent olmak üzere on yedi ilçeye sahiptir. Her bir ilçenin merkezinde veya farklı köylerinde yer alan türbe ve yatırlardan, yöre halkı için en çok ziyaret edilen ve rağbet gören türbe ve yatırlar tespit edilerek araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma genel anlamda kutsal kabul edilen ağaç, dağ, su, çeşme, mezar gibi ziyaret yerlerini içerse de çalışmanın kapsamını; türbe-yatır ve bu mekânlar etrafında oluşan halk anlatıları/efsaneler/menkibeler, halk inanışları ve kimi pratikler ile yöre halkının, ziyaretçilerin türbe ve yatırlara yaklaşımı ve kutsal mekânı ziyaret amaçları ele alınıp değerlendirilmiştir.

Araştırma sahasında bulunan bütün kutsal mekanlar türbe olarak adlandırılmaktadır. Türbe ve yatır birbirinden ayıran farklılıklar olsa dahi inanış ve pratik bağlamında benzer özellikler göstermektedir. Bu nedenle halk nezdinde kutsal mekanlar türbe olarak isimlendirilse de çalışmada türbe ve yatır arasındaki ayrım dikkate alınarak adlandırma yapılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

"Samsun'daki Türbeler Etrafında Oluşan Halk İnanışları ve Ritüeller" adlı tez çalışması Halk biliminin alan araştırma yöntemine göre ele alınmıştır. Samsun ilinde tespiti yapılan türbe ve yatırırlarla ilgili bulunduğu bölgelerde saha çalışması yapılmıştır. Saha çalışmasında halk bilgisi derleme yöntemlerinden "katılımlı/katılımsız gözlem" ve "görüşme (mülakat)" yöntemi kullanılmıştır. Kaynak kişilerle gerçekleştirilecek görüşme için doğal ortam tercih edilmiş, konu icra ortamında değerlendirilip bağlam merkezli çalışılmıştır.

Türbeler etrafında meydana gelen ritüeller hakkında elde edilecek verilerde hem görüşme hem de gözlem tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler çeşitli teknolojik araçlarla; ses kayıt cihazı, telefon vb. yollarla kayıt altına alınmıştır. Kaydedilen bilgiler nesnel bir şekilde yazıya aktarılmıştır. Ziyaret edilen türbelerin hem iç yapısının hem de dış yapısının fotoğrafı çekilerek bu fotoğraflardan bazıları çalışmanın sonundaki ekler bölümünde kullanılmıştır. Sözlü kültür ortamında derlenen kutsal mekânlarla ilgili inanışlar, uygulamalar halk bilimi disiplini içinde ele alınmıştır. Bu tez çalışması konusu itibariyle sözlü ortam, yazılı ortam ve elektronik ortamdan elde edilen bilgiler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Araştırma konu itibariyle saha çalışması olduğu için derleme çoğunlukla sözlü kültür ortamında gerçekleştirilmiş ve sözlü kaynaklar kullanılmıştır. Derleme esnasında bilgiler kaynak kişilerden elde edilmiş, görüşme yapmaya başlanmadan önce sohbet edilerek samimi bir ortam oluşturulmuştur. Görüşme esnasında yönlendirilmemiş gözlem yapılarak kaynak kişilerden konuyla ilgili bilgiler elde edilmiştir.

Derleme yapılırken kaynak kişi seçimi türbe ve yatırım kullanım amaçlarına göre değişiklik göstermiştir. Kaynak kişiler hem kutsal mekân civarından hem de ziyaretçiler arasından rastgele yöntemle belirlenmiş; dördüncü bölümde ziyaret yerlerinin konumu, ziyaretçi yoğunluğu, ziyaret amaçları açısından günümüzle geçmiş arasında da bir mukayese yapılmıştır.

1.4. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgi

Samsun adının Yunanca “Amisos” kelimesinden geldiği bilinsede kelimenin kökeninin eski Yunan öncesi döneme dayandığı daha kuvvetli bir ihtimaldir. Ancak “Amisos” adının bölgeye deniz yoluyla gelen Yunanlar tarafından verilmediği Amasia (Amasya) gibi Anadolu menşe’li bir kelime olduğu düşünülmektedir.

Bugünkü Samsun adının kullanımı ve ortaya çıkışı Türklerin XII.- XIII. yüzyıllarında bölgeye hâkim olmasından sonrasına dayanmaktadır. Türk kaynaklarında “Samsun” adı kullanılırken aynı yüzyıllarda Batı kaynaklarında kelime “Sampson” olarak geçmektedir.

Osmanlı döneminde de şehrin ismi yazılışları farklılıklar göstermekle birlikte “Samsun” olarak geçmektedir. Ancak sancak olarak Canik adı kullanılmaktadır (İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

Osmanlı döneminden cumhuriyetin ilk yıllarına kadar şehri adı Canik olarak kullanılmıştır. Bu sancağın merkezi Samsun kazası olarak da adlandırılmaktadır. Millî Mücadelenin ve cumhuriyetin ilanıyla birlikte Canik, Samsun adıyla il olmuştur.

Samsun il merkezi dışında Bafra, Çarşamba, Havza, Terme ve Vezirköprü olmak üzere beş farklı ilçeye bölünmüştür. Cumhuriyet öncesinde var olan bu ilçelere 1928 yılında Lâdik’in dâhil olmasıyla ilçe sayısı altı olmuştur. Bununla birlikte 1943’te Kavak, 1944’te Alaçam ilçeleri kurulmuş ve ilçe sayısı sekize yükselmiştir. 1983 tarihinde Salıpazarı, Asarcık, Ondokuzmayıs ve Tekkeköy ilçeleri, 1990’da ise Ayvacık ve Yakakent adında iki ilçe daha kurulmuştur. 2 Eylül 1993 yılında Samsun, büyükşehir kapsamına alınmıştır. 6 Mart 2008’de Atakent, Kurupelit, Altinkum, Çatalçam ve Taflan beldelerinin birleşerek Atakum beldesine katılmasıyla Atakum; Gazi ve Yeşilkent beldelerinin İlkadım’a katılmasıyla İlkadım adında bir ilçe kurulması ve Canik beldesinin de ilçe yapılmasına karar verilmiştir. Bu karar neticesinde Atakum, İlkadım, Canik, Tekkeköy büyükşehir ilçeleri belirlenmiştir. 2012 yılında çıkarılan bir kanun ile 2014 Türkiye yerel seçimlerinin ardından büyükşehir belediyesinin sınırları il mülki sınırları ile eşitlenmiş, merkez ilçe kavramı kaldırılmıştır. İlçenin ardından gelen alt idari birim mahalledir, şehirde 17 ilçeye bağlı 1247 mahalle bulunmaktadır (Samsun Turizm Haritası, 2024).

2. İNANÇ UNSURU BAĞLAMINDA ZİYARET ALGISI

2.1. Ziyaretle İlgili Temel Kavramlar

2.1.1. Ziyaret Yeri

Ziyaret, sözlükte değer verilen birini veya bir yeri görmek anlamında kullanılmaktadır. Arapça aynı kökten zevr, hem ziyareti hem de ziyaret eden kişiyi ifade eder. Ancak Arapça'da ziyaret eden anlamında zâir, daha yaygın kullanılmaktadır. Bir kimseyi görmeye gitmeyi ifade eden zuvar ve mezar kelimelerinden mezar, ziyaret edilen yer olarak Türkçe'ye kabir anlamıyla geçmiştir (Kandemir, 2013: 496). Hançerlioğlu, ziyareti; kutsal yerleri ve kutsal kişilerin mezarlarını belli zamanlarda dua etmek için gidip görme olarak ifade eder (1975: 714). Uludağ ise ziyareti, mübarek ve kutsal kabul edilen ermişlere ait kabir ve türbelerin ziyaret edilmesi, bu mekânlarda dua etmek, kurban sunma ve ibadet gibi çeşitli ritüellerin gerçekleştirilmesi olarak açıklar (2005: 395).

Bir yerde ziyaret kültürünün oluşmasında belirleyici unsur kutsalın tezahürüdür. Eliade'ye göre mekân insanlar tarafından seçilmez, insanlar tarafından keşfedilir. Ermişlerin yaşadığı, dua ettiği ya da mezarının bulunduğu yerler kutsandır. Kutsal olmayan bazı nesneler de Tanrı'nın tezahürü ile kutsallık kazanır (2003a: 355-360). Bir mekânın kutsal kabul edilmesi için bazı özellikler taşıması gerekir. Köse-Ayten'in çalışmalarında, bir kutsal mekânın altı özelliğinden bahsedilir. Bunlar;

- 1- Bir kült nesnesi olması,
- 2- Bu nesnenin kutsal sayılması,
- 3- Bu mekânın sürekli ziyaret edilen bir yer olması,
- 4- Farklı beldelerden gelen ziyaretçilerinin olması,
- 5- Ziyaretgâhın ya da orada bulunan nesnenin şifa, rahmet, bereket getireceğine inanılması,
- 6- Dinden mülhem olan ritüellerin gerçekleştirilmesidir (2010: 21-22).

Türk kültüründe kutsallık atfedilen ziyaret yerleri; türbe, yatır, kümbet, tekke ve dede mezarı gibi çeşitli adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, eren, şeyh, pir, ermiş, dede, baba gibi çeşitli isim ve sıfatlar verilerek haklarında efsane, keramet ve menkıbeler anlatılan kişilerin kabirlerinin bulunduğu yerlere belli hacet,

dilek ve isteklerle yapılan ziyaretler ve bu bağlamda oluşan inanç ve uygulamaları kapsar. Türbe, mezar ve makamlar gibi ziyaret yerleri dışında; ağaç, taş, dağ, göl ve kaya gibi mekânlar da ziyaret yeri olarak kabul edilir (Günay-Güngör-Taştan, 2015: 29). Saha çalışmasında türbe ve yatırların etrafında yer alan tabiat unsurları da kutsal kabul edilip yöre halkı tarafından korunmuştur.

Araştırma konusunun ana teması olan ziyaret ve ziyaret yerleri olarak türbe ve yatırlar, çeşitli istek ve dileklerle ziyaret edilen kutsal mekânlardır. Kendilerine birtakım keramet ve menkıbeler atfedilen Allah dostlarının mezarları çeşitli istek ve sıkıntıların giderilmesi gibi nedenlerle ziyaret edilmektedir.

2.1.2. Türbe

Türbe, devlet yetkililerinin ve toplum tarafından saygı gösterilen din âlimlerinin mezarlarına denilmektedir. Arapça toprak anlamındaki ‘türeb’ kelimesinden gelen türbe ölünün gömüldüğü yerde kabrin üzerine yapılan binayı ifade eder (Günay, 2003: 9). Veli, evliya, eren, ermiş, abid, zahid, âlim, seyyid, şeyh, gazi dede gibi manevî güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin kabirleri halk tarafından yoğun ilgi ve teveccühle karşılanan yerler hâline gelmiştir (Atasağun, 2006: 34). Bu kişiler halk nezdinde keramet sahibi ulu kişiler olarak kabul edilmiştir.

Türbe ile ilgili olarak araştırmacılar çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Süleyman Uludağ, türbeyi “bir ermişin ve yatırın kabrinin bulunduğu üstü kapalı mekân ziyaret yeri” şeklinde tanımlarken (2005: 362) Edward Tryjarski türbeyi, ölen kişinin anısına yapılmış bir tür mezar ya da kutsal bir yer olarak belirtir (2011: 490). Fakat türbe, halk dilinde sadece veli zatların mezarları için değil, aynı zamanda padişah gibi abidevi kişilerin mezarları için de kullanılmaktadır (Köse-Ayten, 2010: 14).

Türklerin din ve kültür tarihi içerisinde türbenin varlığı çok eski dönemlere kadar uzanır. Türk kültüründe türbe yerine kullanılan bark, Orhun Yazıtları’nda saygı duyulan ulu kişilerin manevî ikametgâhı olarak geçer. Ev ile birlikte kullanıldığında ev-bark kavramı ulu kişilerin yer aldığı türbelerle birlikte evin kutsiyetini ifade eder (Günay, 2003: 9). Türbe yerine kullanılan diğer bir kavram ise kurgandır. Bozkır kültüründe üzeri toprakla yığılarak oluşturulan karakteristik mezar yapılarına kurgan denir. Türklere ait en eski kurganlar Pazırık ve Noin-ula kurganlarıdır (Baykuzu, 2005: 2). Türkler, kurgan şeklindeki mezar yapılarının üzerine kişinin katıldığı savaşların temsillerini resmettikleri evler inşa etmişlerdir. Kurganlar, ölen kişi dışında kendisinin

hayattayken kullandığı eşyaları içine alabilecek kadar geniştir (Roux, 2021: 266). Pazırık kurganında altı adet at iskeleti, bir tane Türk kılıcı, keçe çizme ve elbiseler bulunmuştur (Ögel, 1984: 61). Bilindiği gibi Türklerde eşyalarla gömülme geleneği ahiret inancının varlığına işarettir.

Eski Türklere ait mezar yapıları iki farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bazı türbelerde insan kalıntıları yer alır ki bu tarz türbeler anıt mezar niteliği taşır. Bazı türbelerin içi boşken bazılarının ise içinde tabut yoktur, boş lahitler bulunur (Tryjarski, 2011:490).

Anadolu’da mezar yapıları farklı mimari tarzlarına sahiptir. Türbeler ağırlıklı olarak farklı kubbelerle ve koni şeklindeki kemerli örme taş yapılarından oluşur. Sıklıkla dört köşeli bir kaide üzerinde yükselir. Bu yapıların donanımları farklıdır. Bazıları yerel evliyanın anısına yapılmış şapelciklerden oluşurken bazıları da kağan hanedanlığı veya bozkırın fetihleri için yapılmış parlak kubbeli yapılardan oluşur (Tryjarski, 2011: 491). Türklerin İslâmiyet’i kabul edişinden sonra ilk Türk-İslam türbe örnekleri Karahanlılar döneminde görülür. Üst üste çift kubbeli türbeler, yivli gövdeli türbeler, basık yarıküre kubbeli türbeler, lotus kubbeli türbeler vb. şeklindeki yapılar İslâmî-Türk türbe yapılarının Orta Asya’nın Türk çadırı, stupası ve kurganından aldığı sonucuna varılır (Tryjarski, 2011: 491).

Türbelerin en temel özelliği, buraların insanları kutsalla ilişkilendiren, onlara manevî duygular yaşatarak çeşitli sorunlara çözüm bulan, şifa veren yerler olduğuna inanılmasıdır. Popüler dinî anlayışa göre, türbede yatan velilerin yardımlarına mazhar olmak için çeşitli uygulamalar yapmak gerekir (Köse-Ayten, 2010: 14). Türbede yer alan metfun hakkında anlatılan menkıbevî anlatılar türbeleri kutsal mekânlar hâline getirir. Bu şekliyle türbeler soyut bir Tanrı inancının somut araçlarla algılanmasına yardımcı olan yerler olarak kabul edilir. Ölümü anlamlandıran fonksiyonu ile soyutu somutlaştıran mekânlardır (Köse-Ayten, 2010: 39).

2.1.3. Yatır

Kutsal kabul edilip ziyaret edilen mekânlardan biri olan yatırla ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Türkçe sözlükte yatır, “Belli bir yerde yattığına inanılan mezarı belli ölü, evliya” olarak tanımlanmaktadır (2005: 2146). Süleyman Uludağ ise yatırı “Ermişlerin gömülü olduğuna ve ziyaretçilerine fayda ya da zarar verdiğine inanılan mezarlar” şeklinde ifade eder (2005: 378). Yatırla ilgili bir başka tanım şöyledir:

“Tabiatüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan saygın ölülerin mezarları’dır (Günay-Güngör-Taştan, 2015: 129). Ocak ise yatırı, belirli bir külte konu olmuş mezar veya türbe sahibi veliler olarak açıklar (1997: 16).

Halk tarafından tabiatüstü güçlerinin olduğuna inanılan evliyaların yaşarken ve öldükten sonra gösterdileri kerametler, evliyanın etrafında birtakım inanış ve uygulamaları da beraberinde getirir. Yatırda yer alan evliyaların, Allah’ın sevgili kulu olduğuna inanıldığından evliyanın hürmetine duaların ve dileklerin kabul olacağına inanılmaktadır. Yatıra gelip dua eden kişiler dualarının kabul olması için adak adar ve sonrasında da adağını yerine getirir.

Yatırda yer alan metfun evliyaların darda kalmış sıkıntı içinde olan insanlara yardım ettiğine, kendilerini ziyaret eden kişilerin isteklerini yerine getirdiğine inanılır. Halk tarafından olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan evliyalar, bazı durumlarda yeni doğmuş çocuklara ad verip veya adlarını değiştirirken aynı zamanda tıbben çaresi olmayan hastalıkları da tedavi ederler (Çobanoğlu, 2015: 178).

Bahsedildiği gibi halk tarafından birtakım istekler için ziyaret edilen yatırda yer alan kişinin kimliği bilinmemektedir. Yatırda yer alan evliya ile ilgili anlatılan menkıbeler ve evliyanın gösterdiği kerametler yatıra kutsallık atfettirir. Yatırlar, halk tarafından kutsal kabul edilen aynı zamanda kutsal bir gücün tezahür ettiği yerler olarak kabul edilir.

2.1.4. Veli/Evliya

Arapça ‘velâ’ ya da yakın olmak anlamındaki ‘veliye’ fiilinden türeyen velî, Arapça dost demektir. Velinin çoğulu olan evliya halk arasında tekil anlamda kullanılır. Kur’an-ı Kerîmde evliya, “Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen” anlamına gelir (Ocak, 1997: 1). Allah’ı tanıyan, ibadet ve itaatlerini yerine getiren, günahlardan kaçınarak sürekli nefsiyle mücadele eden, ruhunu temizleyen, dünya zevklerinden uzak duran Allah’a yakın kişilere denir (Akay, 2005: 496). Allah’a sürekli ibadet hâlinde olan ve Allah’ın yasaklarından uzak kalan veli, bu yönüyle hem fail hem de muf’ûl durumundadır (Cebecioğlu, 2005: 697).

Evliya/veli kavramı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Erşahin evliyayı “Dünyanın menfaat ve gösterişinden sıyrılarak Allah’a yakınlaşmış kişi” olarak tanımlar ve devamında “İslam tasavvufunda Allah’ın ilgi, himaye, yardım ve sevgisine mazhar olarak gizli bilgilerle donanmış, zaman ve mekân bağlarının

dışına çıkmış velayet makamına ulaşmış kişi” şeklinde ifade eder (2005: 289). Uludağ’a göre ise evliya “Allah’ın kendilerine kerâmet ve ilham ihsan ettiği kâmil müminler”dir. Evliyanın çeşitli varlıklar üzerinde etkili olan bir manevî gücü vardır. Duaları Allah katında makbuldür (2005: 130).

Veli kavramı hicretin ilk asrından itibaren zühd ve takvaya dayalı tasavvuf hareketi ile birlikte IX. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar İslâm dünyasının her alanında yaygınlık göstermiştir (Ocak, 1997: 1-2). Tasavvufta genel anlamıyla Allah’ın rızasını kazanma amacıyla dünyevî isteklerden uzaklaşarak Allah’a kavuşma arzusu taşıyan kimseler veli anlayışını meydana getirmiştir.

Veli ile aynı anlamda kullanılan kavramlardan biri de ermiştir. Bu kişiler olağanüstü yeteneklere ve öngörüye sahiptir. Allah’a ulaşma yolunda münzevi bir hayat yaşarlar, hoşgörülü ve dünyadışı kişilikleri vardır. Bununla birlikte keramet sahibi oldukları, mûcizeler gösterdikleri ve gösterebileceklerine inanılır (Hançerlioğlu, 1975: 186). Velilerde keramet denilen gaipten haber verme, insanların içinden geçenleri bilme gibi çeşitli olağanüstülükler görülür (Erşahin, 2005: 289).

Tasavvufi öğretiyeye göre; Allah dostları olan veliler, ilahi aşkı yoğun bir şekilde yaşar (Köse-Ayten, 2010: 14). Allah’a ulaşmak ve onun rızasını elde etmek için dünya hayatının bütün bağlayıcı engellerinden kurtulmaya çalışırlar. Allah’ın her yerde tecelli ettiği bilincine sahip olduğu için toplum içinde ve yalnız kaldığında nasıl davranması gerektiğini bilirler. Olduğu gibi görünüp, görüldüğü gibi oldukları için bu davranış biçimi onları tevhide ulaştırır (Cebecioğlu, 2005: 199).

Türkler için veli/evliya kelimeleri yerine kullanılan bir diğer kavram ise eren’dir. Eren, “benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini Tanrı’ya adanmış, ermiş, evliya, veli” şeklinde tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2005: 642). Hastalıkları iyileştirdiklerine ve birkaç yerde birden bulunmak gibi doğaüstü güçlere sahip olduklarına inanılan tasavvuf dervişlerine “eren” denir (Hançerlioğlu, 1975: 176). Tarihsel süreç içerisinde Yeseviyye tarikatının savunucularına, Horasan erenleri denmiştir. Ahmet Yesevi etkisiyle Türkistan’dan Anadolu’ya gelen Rum erenleri eski dinin uygulamalarıyla İslâmiyet’i sentezleyerek yayılmasına katkı sağlamıştır (Güzel, 2015: 268).

Veliler ait olduğu toplumun içtimaî, dinî ve ahlâkî değerlerinin tamamına ya da büyük bir kısmına sahiptir. Toplum içinde veli bünyesinde taşıdığı üstün gücü ve

yetenekleriyle ait olduğu toplumun değerler bütünü ifade eder. Velilerde gerek hayattayken gerek öldükten sonra var olduğu kabul edilen insanüstü kudretin artarak devam ettiğine inanılır (Ocak, 1997: 7-8). Ölümden sonra da hayatîyetlerinin devam ettiğine inanan insanlar, çeşitli istek ve dileklerini Tanrı'nın sevdiği kulu oldukları için Tanrı'ya iletebileceklerine ve onların yüzü suyu hürmetine kendilerine çare bulunacağına inanırlar (Çobanoğlu, 2015: 177). Evliyalara atfedilen kutsiyet, saygıyı ve bununla birlikte korkuyu beraberinde getirir.

2.1.5. Keramet

Keramet, tasavvufta Allah'ın bir lütuf ve ihsanı olarak veli kullarında ortaya çıkan harikulade olaylara denir (Ocak, 1997: 27). Kelime olarak kerem ve ihsan anlamına gelen keramet; tasavvufta belirli mertebelere ulaşmış kişilerin gösterdikleri olağanüstü durumlar anlamına gelir (Gündüz, 1998: 217). Peygamberlik savıyla bir ilgisi olmaksızın velilerde ve ermişlerde görüldüğüne inanılan doğaüstü durumlar, onların gerçekleştirdiklerine inanılan olağanüstü eylemlerdir (Korkmaz, 2005: 393).

Diğer bir tanımlamayla Bekir Şişman'a göre keramet; iyi, ahlâklı ve cömert olmak demektir. Peygamberlik iddiası taşımadan bir kişide olağanüstü hâllerin ortaya çıkması anlamına gelir. İslâm inancında velilerin gösterdiği bazı kerametler Allah'ın bir lütufu olarak kabul edilir. Buna bağlı olarak keramet, veli anlayışıyla birlikte ortaya çıkmıştır (2009: 21).

Keramet nazariyesi ilk olarak İslâm kültürüne Hz. Muhammed'ten sonra girmiş bir kavramdır. Bu bağlamda kerametler, peygamber mucizelerine benzetilir. Ancak peygamberlerde görülen olağanüstü hal ve olaylara mucize, Allah'ın samimi kulları velilerde görülen olağanüstü hallere ise keramet denir (Akay, 2005: 257). Keramet de mucize gibi olağanüstü sıra dışı olaylar örüntüsüne sahiptir ancak bu iki kavramın bir ayrım noktası da mucizelerin ispata dayalı olmasıdır. Keramette ise iddia bulunmamaktadır ve belirli zamanlarda açığa çıkar (Demirci, 2011: 14).

Evliyalarda olağanüstü güç ve doğa yasalarına aykırı durumları ifade eden birtakım kerametler bulunmaktadır. Bu kerametlere; az ekmekle çok kişiyi doyurmak ya da belli bir miktardaki besini çoğaltmak (Hançerlioğlu, 1975: 312), uzak mesafelere kısa zamanda gidip gelme, müridlerin hallerini bilip kontrol etme, suda yürüme gibi çeşitli kerametler örnek gösterilir (Gündüz, 1998: 217). Bu kerametlerle birlikte Ocak; yoğun var etmek, varı yok etmek, gizli şeyleri açığa çıkarmak, ölüyü diriltmek, diri

öldürmek, duayı gerçekleştirmek, gelecekte haber vermek, mekân aşmak, aynı anda muhtelif yerlerde görünmek, havada dolaşmak gibi kerametlerden bahseder (1997: 83-87).

Uludağ ise, iki çeşit keramet bulunduğunu belirtir. Birincisi; ilimde, irfanda, ibadette, ahlâkta, amelde, edepte ve insanlıkta gösterilen üstün meziyetler kabul edilen manevî ve hakiki keramettir. İkincisi ise kevnî, maddî ve sûrî, görünüşe dair kerametlerdir (2005: 211). Yukarıda sıralanan evliya kerametleri ikinci grupta yer alan kevnî ve sûrî kerametler içinde yer alır. Araştırma konusu kapsamında tespit edilen evliya kerametleri de bu grupta değerlendirilmiştir.

Keramet, velilerin en dikkat çeken alametlerinden biri ve velinin ayrılmaz bir parçasıdır. Keramet harikulade bir olay olmakla birlikte velinin velayetini ispatlayan önemli bir delildir (Ocak, 1997: 28). Türbe ve yatır ziyaretlerinde evliyalar hakkında bilinen ve anlatılan kerametler, türbeyi kutsal kılar ve ziyaret algısını olumlu yönde etkilemektedir.

2.1.6. Menkıbe

Arapça ‘nekabe’ isabet etmek bir şeyden haber vermek kökünden türeyen menkabe çoğulu ise menakıb sözlükte; övünülecek güzel iş, hareket ve davranış anlamına gelir (Ocak, 1997: 27). Kelimenin aslı menkabe olmasına karşılık Türkçedeki yaygın kullanımı menkıbe şeklindedir. Velilerin yaşadığı olağanüstü durumların anlatıldığı hikâyelere menkıbe; velinin hayatı, faaliyetleri, kerametleri ve menkıbeleri hakkında bilgi veren eserlere de velâyetname denir (Uludağ, 2005: 243).

Menkıbe, İslâm literatürüne tasavvufla giren bir kavramdır. Tasavvufta IX. yüzyıldan itibaren var olduğu düşünülen ‘menakıb’ ve ‘menkâbe’ kavramları; Allah’ın dostluğunu kazanmış velilerin, yaşadığı hârikulade olayların izhar ettiği kerametleri anlatan küçük hikâyeler anlamına gelir. Bu sebeple zaman zaman bu kavram yerine ‘kerâmet’ ve çoğulu ‘kerâmât’ kullanılmıştır (Ocak, 1997: 27) Bu yönüyle bakıldığında menkıbelerin esasını kerametler oluşturmaktadır.

Menkabe ermişlerin destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri kerametleri anlatan kısa öykü (Korkmaz, 2005: 458) olarak tanımlanır. Köprülü ise menkıbeyi, İslâm âlimlerinin başından geçen olağanüstü haller olarak açıklar ve menkabe yerine destan kavramını kullanır (1976: 146).

Din büyüklerinin, evliyaların hayatını yaşadığı olağanüstü durumları ve davranışları anlatan menakıbnâmeler, bir kişi tarafından ortaya konulsa da zamanla toplumun müşterek inancını yansıtır. Bu bağlamda bakıldığında menkıbeye sadece hârikulâde olayları yansıtan olaylar nazarıyla bakmak yanlış olacaktır. Evliya menkabeleri insanın gizli özlemlerini ve inandığı bazı değer yargılarının öne çıktığı kusursuz bir dünya düzenini ifade eder (Ocak, 1997: 33-34).

Evliyalar etrafında teşekkül eden bu tarz anlatmalar, evliya mezarının toplum tarafından kutsal ziyaret yeri olarak kabul edilmesini sağlar. Kutsal mekân olarak ziyaret edilmesinin önemli bir sebebi de evliyada bulunan tabiatüstü güçlerdir. Bu olağanüstü anlatmalar menkıbeler etrafında insan zihninin kabul edebileceği şekle bürünür. Bir kutsal mekânda bulunan evliya ile ilgili anlatmalar ne kadar fazla ve çeşitliyse buna paralel olarak toplum tarafından daha fazla rağbet görülür, ziyaret edilir.

2.1.7. Adak

Adak, herhangi bir konuda dinen mükellef olunmadığı halde Allah'a gönüllü olarak kişinin kendi isteğiyle gerçekleştirdiği ritüele denir (Gündüz, 1998: 15). Arapça karşılığı nezr olan adak, kişinin vacip veya farz türündeki bir ibadeti Allah'a söz vermesi anlamına gelir. Uludağ ise adağı, bir muradın gerçekleşmesi ve yapılan dileklerin kabul olması için türbe, yatır ve ermişlerin mezarlarına ve kutsal kabul edilen bir yere adanan her türlü nesne olarak tanımlar (2005: 21).

En ilkel topluluklardan itibaren görülen adak ritüeli bir dileğin yerine getirilmesi ya da birtakım tehlikelerden korunmak için kutsal varlığa vaad edilen nesneler olarak tanımlanmaktadır. Adak olarak değerli taşlar, madenler ve hayvan gibi nesneler sunulmuştur (Hançerlioğlu, 2000: 10). Tanyu ise adak için seçilen nesnenin kişinin mali durumundan ve kişinin isteğinin büyüklüğünden ziyade dilek, murat ve niyet için ziyaret edilen yerin tabiatına uygun olarak gerçekleştirildiğini ifade eder (2007: 30).

Adağa konu olan bir nedene bağlı olarak adak adanır ve bu inancın etrafında çeşitli ritüeller gerçekleştirilir. Hastalıklardan kurtulmak, herhangi bir musibet ve afetten korunmak, belayı defetmek, çocuk sahibi olmak ve gerçekleşmesi istenilen bir dileğin yerine gelmesi gibi nedenlerle türbe, yatır ve kutsal mekânlara kurban, para ve bir eşya adanır. Türbede mum yakılır, türbenin etrafında yer alan ağaçlara çaput bağlanır (Uludağ, 2005: 21).

Adakla, Allah'ın samimi kulları olan velilerin hürmetine Allah'a dilekte bulunan kişilerin isteklerinin yerine getirileceğine inanıldığı için ermiş kişilerden yardım istenir. Türbe ve yatırları çeşitli nedenlerle ziyarete gelen kişiler dualarının kabul olması için adak adar, sonrasında duanın kabul edilmesi durumunda adak yerine getirilir. Adak yerine getirilmezse kişinin rahata eremeyeceğine inanılır.

Adak ve adak çeşitleri konunun üçüncü bölümünde “Ziyaret Yerlerinde İnanış ve Uygulamalar” başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

2.2. Türk Kültüründe Ziyaret Algısı Bağlamında Kültler

2.2.1. Kült

Batı dillerinde Fransızca “Culte”, Almanca “Kult”, İngilizce “Cult” şeklinde ifade edilen kült, dinsel tören ve kurallara tapım biçimi anlamındadır (Hançerlioğlu, 2000: 281). Türkçe sözlükte kült ¹“Bir toplumun geçmişinde değişik nitelikleriyle öne çıkan kişiler çevresinde oluşmuş ya da belirli yaşam biçimleri için geliştirilmiş görenekleri kapsayan inanç biçimi” şeklinde tanımlanır. Antropoloji sözlüğünde kült; “Kutsal olarak bilinen varlıklar çevresinde oluşmuş; saygı, tapınma, dua, kurban ve ritler gerektiren, özel yer ve zamanlarda bayram ve törenleri bulunan, kült araçlarıyla cemaat liderlerini içeren inanç ve tapınış” (Emiroğlu-Aydın, 2003: 519) şeklinde tanımlanmıştır.

Sedat Veyis Örnek, Etnoloji sözlüğünde kültü: “Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma” olarak tanımlar ve sonrasında “Bu saygı ve tapınma; duayı, kurbanı, belli ritüelleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak belirlenen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler kült yeri olarak kullanılır; kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur; en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir” şeklinde açıklamıştır (1971: 147-148). Batı dillerinde kült, kutsala tapınma olarak tanımlanırken Türk inancında böyle bir durum söz konusu değildir. Tabiata dayalı inanç sistemi olan eski Türklerde kült olarak kabul edilen varlıklar Tanrı değil Tanrının yansıması olan kutsalın bir tezahürüdür.

Tanrı ve kutsal kabul edilen tabiatüstü güçlere saygı gösterme onlara karşı bağlılık ve birtakım dini ritüelleri ifade eden kült kavramı ilkel inançlardan ilahî ve

¹ “Kült”. Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12. 01. 2024).

beşerî dinlere kadar bütün inançların içinde varlığını hissettirir (Özarslan, 2003: 94). Mitik ve dinsel olarak ele alındığında kült, inanç bağlamında yaratıcı ile ilgili olup onunla iletişime geçmek için bir araç olarak görülür (Dilek, 2020: 49). İnanç yapısıyla ilişkili olarak kültürler toplumdan topluma değişir. Genel kabulüyle kült; kutsalın etrafında gelişen, saygı gösterilen ve dini inanışları içeren birtakım uygulamalar bütünüdür.

Türkler eski çağlardan beri tabiat kaynaklı kuvvetlere inanıp saygı göstermişlerdir. Bu anlayış merkezi etrafında da zamanla bir kült inancı oluşmuştur. Türk topluluklarında tabiat birtakım gizil güçlerin bulunduğu ve tabiat varlıklarının bir ruha/iyeye sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu ruhlar iyi ve kötü olarak ikiye ayrılır. Bu iyeleri memnun etmek için kutsal kabul edilen kültürler etrafında dua etme, kurban sunma gibi çeşitli dini ritüeller gerçekleştirilir. Türk inanç sisteminde atalar, dağ, orman-ağaç, ateş-ocak, su, taş-kaya kültürü vardır.

Bir kültürün varlığından söz edebilmek için Ahmet Yaşar Ocak, üç şartın bir arada bulunması gerekliliğinden bahsetmektedir:

- 1- Kültür konusu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti,
- 2- Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,

- 3- Bu inancın sonucu olarak faydayı celbedecek ve zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı (2002: 113).

Kutsal kabul edilen türbe ve yatır ziyaretlerinde çeşitli inanç ve ritüeller yer alır. Bu uygulamaların kaynağı eski Türk inanç sisteminde yer alan kültürlerdir ve bu kültürler günümüzde kutsal mekân ziyaretlerinin de alt yapısını oluşturur. Araştırma konusu kapsamında Türk inanç sisteminde yer alan atalar, dağ, orman-ağaç, ateş-ocak, su, taş-kaya kültürlerinin kutsal mekânlardaki izleri incelenmiştir.

2.2.2. Atalar Kültü

Türkler, çok eski çağlardan beri birçok dinin ve dini inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Çin kaynaklarına göre Hunlarda tespit edilen Gök-Tanrı, güneş, ay, yer-su, atalar ve ölümler kültürü Türk kavimlerinde, muhtelif kültürler arasındadır (İnan, 2020: 1). İbrahim Kafesoğlu'na göre atlı göçebe bozkır Türkleri'nin inanç sistemini; Gök Tanrı inancı, Tabiat kültürleri ve Atalar kültürü oluşturur. (1998: 302).

Eski Türk inanç sisteminde bulunan ve en köklü inanç sistemlerinden biri olan atalar kültü; ölmüş atalara ta'zim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdeti, geleneksel Türk dini tarihinin en önemli yanlarından birini oluşturmaktadır. Her halükarda Atalar kültü özellikle patriarkal aile tipinin hâkim olduğu toplumlarda görülen bir dini vakıadır (Günay-Güngör, 2007: 80).

Atalar kültü, ölümden sonra hayatın sürdüğü ve ölenin öldükten sonra da mensup olduğu toplumla ilişkisinin devam ettiği inancına dayanır. Atalar ibadetine göre; ölen atanın manevî varlığı yeryüzünde kalarak geride bıraktıkları kişilerin hayatlarına olumlu ya da olumsuz yönde tesir ettiğine inanılır (Örnek, 1971: 23). Manevî varlığının yeryüzünde kaldığına inanılan ataların; ekinlerin bereketli, hayvanların sağlıklı olmasında ve insan neslinin çoğalmasında önemli rol üslendiklerine inanılmaktadır (Tümer, 1991: 42). Bu nedenle atalardan yardım istemek için atalara; yiyecek ve kurban sunulur, dualar edilir, ölmüş ataları simgeleyen maskeler takılır, ataların adlarına ve anılarına büyük taşlar dikilir (Hançerlioğlu, 2000: 60; Örnek, 1971: 23). Bu şekilde yapılan ritüeller atalara saygı göstergesi olmakla birlikte, bu eylemlerin tersi de onları öfkeliendirmekte, boyun başına birtakım felaketlerin gelmesine sebep olmaktadır (Örnek, 1988: 95).

Geleneksel Türk dinî uygulamalarından biri de ölen atanın ruhuna kurban sunma inancıdır. “Atalar kültü uygulamalarında özellikle kurban sunumu görülmektedir. Kanlı ve kansız kurban olmak üzere çeşitli yiyecek ve içecekler, bunun yanı sıra hayvan kurban etme bu uygulamaların birkaçıdır” (Altın, 2018: 151). Asya Hunları, Tabgaçlar ve Gök-Türkler birçok kez kutsal mağaralar önünde atalarının ruhlarına kurban sunarlardı. Türkler gibi atalar kültüne sahip kavimlerde atalara ya da tanrılara insan kurban edilirken Eski Türklerde insan kurbanı âdeti bulunmamaktadır. Eski Türklerde Gök-Tanrı'ya ve atalara kurban olarak genellikle erkek cinsinden hayvan seçilirdi (Kafesoğlu, 1998: 304-305). En eski Çin kaynaklarına göre Doğu Türkleri kendilerine kurban sunmak için her yıl atalarının mağaralarını ziyaret ederdi. Bu ziyareti bizzat hanın kendisi yapar ve kendisine en üst düzey yetkililer de eşlik ederdi (Roux, 2011: 36). İskitler atalarının mezarını bulmadıkça savaşmayı reddetmişlerdir. Atalara gösterilen saygı ve kurbanlarla kanıtlanan atalara tapma adeti resmedilmiş tasvirlerden anlaşılmaktadır (Roux, 1999: 200-201). Asya Hunları her yıl mayıs ayının ortalarında atalarına kurban sunmaktaydı. Göktürkler ve Uygurlarda Hunlar gibi yılın beşinci ayında mukaddes dağ üzerinde toplanmakta; Tanrı'ya ve atalara kurban

sunmaktaydılar (Günay-Güngör, 2007: 80). Siyenpi âdeti üzerine ilkbaharın ilk ayında Gök - Tanrı'ya, doğu tarafında bulunan tapınakta atalara kurban keserler; sonbaharın ilk ayında Gök -Tanrı'ya kurban âyini yaparlardı (İnan, 1976: 4). Türklerde görülen kurban sunma inancı Türk kavimlerinin atalarına duydukları saygının ve atalar kültürüne bağlılığın göstergesidir.

Eski Türkler'de, atalara karşı saygı duyulur, sözlerine kulak verilir ve onların tecrübelerine güvenilirdi. Aile düzeninde ata/baba gücü ve otoritesi ile soyun devamlılığı sağlanırdı (Kalafat, 1999: 70). Atalara karşı gösterilen bu saygı 'baba hukuku'nun inanç sahasındaki belirtisi olarak görülmektedir (Kafesoğlu, 1998: 304). Türk toplumu büyük atalarına hayattayken gösterdikleri saygı ve minneti öldükten sonra da göstermiş ve ata ruhlarını memnun etmeye çalışmışlardır. Fakat ölen her atanın ruhu dolayısıyla da mezarı kült konusu olmamakta, sadece yeteri kadar saygıdeğer olanlar buna erişebilmektedirler (Günay-Güngör, 2007: 80). Genellikle savaşçılar, kabile ataları, din adamları ve saygıdeğer ihtiyarlar bu değere lâyık görülmüştür (Hançerlioğlu, 2000: 60). Jean Paul Roux'a göre ata kabul edilebilecek nitelikte kişiler, hükümdarın ya da kurucu kahramanın ataları; kabilenin, aşiretin ya da krallığın ortak ataları, ailedeki kişilerin atalarıdır (1999: 189).

Orta Asya'da takip edilebilen zaman içinde eski Türk kavimlerinde oldukça yaygın olan atalar kültüründe ataların tasvirleri yapıp saklanırdı. Ölümünden sonra hayatın varlığına inanan Eski Türkler, ruhların ebediliğine inandıkları için değerli eşyaları ve silahları ile birlikte gömülürlerdi (Kafesoğlu, 1980: 47). Ölmüş atanın kendisine duyulan saygı onların hatıralarının ve eşyalarının da kutsal kabul edilmesini sağlamıştır (Ocak, 2002: 62).

Eski Türk inanç sisteminin temelini tanrıların en büyüğü sayılan Gök-tanrı, yer su iyeleri ve atalar kültürü oluşturur. Atalar kültürü, geçmişini çok eskilere uzanan varlığı çok geç kanıtlanabilmiş yapısı ve kültür biçimindeki değişikliklere rağmen canlılığını koruyarak etkisini yüzyıllarca sürdürmüştür (Tryjarski, 2012: 41), İslâmiyet'in kabulünden sonra kimlik değiştirerek veli kültüne dönüşmüştür. Müslümanlığı kabul eden Türkler, eski dinî inançlarını İslâmiyet'le sentezlemişlerdir.

2.2.3. Tabiat Kültleri

2.2.3.1. Ateş-Ocak Kültü

Hayatın, evrenin temeli kabul edilen anâsır-ı erbaadan biri olan ateş, bütün toplumlar da kutsal kabul edilmiştir. Ateş bazı toplumlar da ilahlaştırılıp Tanrı gibi görülürken bazı toplumlar, ateşi koruyucu iye kabul ederek ona kutsallık atfetmiştir.

Türk düşünce sisteminde ateşin kaynağı gök olarak kabul edilir. Altaylılar ateşin güneş ve aydan ayrıldığını vurgulayarak ateşin gökten Ülgen tarafından gönderildiğine inanır. Ülgen gökten biri kara biri ak iki taş getirerek otun üzerinde ateşi yakarak ateşin nasıl yakılacağını insanlara öğretir (İnan, 2020: 67-68). Göktük efsanesine göre ateş, Göktürklerin yarı insan yarı Tanrı şeklindeki atası tarafından bulunup insanlara öğretilmiştir. Türkler onun ateşi bulması sayesinde hem ısınabilmiş hem de yemeklerini pişirebilmişlerdir. Altay Efsanesine göre ateş, Tanrı Ülgen tarafından değil kızları tarafından yaratılmıştır (Ögel, 2010: 55). Ateşin yaratılması semavî kaynaklı olduğu için kutsal kabul edilmiş her daim saygı gösterilmiştir.

Türkler Müslüman olduktan sonra da ateş kültürüne bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. Türk geleneğinde ateş evliya kadar değerli sayılan bir güç olmuştur. Bu yüzden ateşin yakıldığı yer, bulunduğu alan kutsal sayılmıştır (Beydili, 2004: 437). Ateşin hastalıkları tedavi etme ve gelecekte haber verme gücünün olduğuna inanılır. Ateşe bakıp kehanette bulunmak Türklerde çok eski bir gelenektir. Eski Arap müelliflerinden biri Türklerin ateşle kehanetinden bahseder. Türklerin hükümdarı belirlediği bir günde büyük bir ateş yakılır. Ateşe kurban sunulur, dualar edilir. Alevlerin rengi o yılın bereketi ile ilgili bilgi verir (İnan, 2020: 68). Ateşe yüklenen anlamlara bakıldığında insanüstü bir manâ yüklendiği görülmektedir.

Eski Türklerde ateşin hayatı yenileyeceğine ve temizleyiciliğine inanılırdı. Yakutlar ve Altaylar ateşteki temizleyici ruha ‘ot izi’ adını vermektedir (Günay-Güngör, 2007: 76). Ateş kültürünün görüldüğü en eski Türk toplumu olan Batı Göktürkleri’nde (Ocak, 2002: 243) Türk hakanına gelen Bizans elçileri ateşler arasından geçirilmiştir. Bu uygulama elçilerle gelmesi muhtemel kötü ruhları engellemek için yapıldı. Ateşin bir kullanım alanı da tütsüleyerek iyileştirme gücüdür. Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı bez parçasını tutuşturup hastanın etrafında “alas alas” diyerek dolaşıtırlardı. Ateşle temizlenme anlamına gelen alaslama Altay şaman dualarında çokça geçmektedir. Ateş ruhuna okunan şaman ilahilerinde ateş

kültü ile ocak kültü birbiri ile bağlantılıdır (İnan, 2020: 69). Dolayısıyla ocak kültü de atalar kültü ile ilişkilidir.

Atalar kültü zamanla ocak kültünü meydana getirmiştir. Ocağın ilk ata tarafından yakılması ailenin sembolü olarak görülür. Ataların ruhu yanan ocakta tecelli eder (Ocak, 2002: 251). Ocağın tütmesi ateşin devamlı bir şekilde yanması ataların o ocakta o yurtta o çadırdaki devamlı şekilde bulunması demektir. Türk inanç sisteminde ataların canlarının ocağın içinde tecelli ettiği düşüncesi hâkimdir. Bunun için Türkler, ocağı ve ateşi kutlu sayarak ona secde ederlerdi (Eröz, 1992: 68-69). Atalarla temas hâlinde olabilmek için ateşin yanması, ocağın tütmesi gerekir. Kazak-Kırgızlarda atayı temsil eden çadıra saygı duyulurdu. Ocak dumanıyla ‘kararmış çadır’ şeklinde adlandırılan çadırdaki verilen her sözün yemin sayılması atalar kültü ile ocak kültünün yansımasıdır (İnan, 2020: 69).

Anadolu topluluklarında ateşe büyük bir kutsallık atfedilmiş birçok dinî tören ateşle ocak başında yapılmıştır. Tanrılara sunulan adaklar ateşte atılıp yakılmıştır (Eyüboğlu, 1987: 83). Ocağın ata ruhunu yansıtan bir iyesi olduğuna inanıldığı için ocağın etrafı her zaman temiz tutulmuş, üzerine su dökülmesi engellenmiştir. Altay Türkleri mübarek saydıkları bazı şeylere ve ruhlara karşı kötü söz söylemeler bile ateşe özenli davranmışlardır. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesinlikle yasaktır (İnan, 2020: 68). Bazı yörelerde ateşe atılan üzerlik tohumları ile hastayı tütsüleme, koyun sürülerini iki ateş arasından geçirerek hastalıktan ve nazardan koruma, özel günlerde ateşin üstünden atlama ve ateşin etrafında dönme gibi uygulamalar, ateş kültünün Anadolu’da günümüzde de devam eden bazı yansımalarıdır (Ocak, 2002: 249-250).

İnsan ruhunun ateşten yaratılmış olması ve öldükten sonra da ilahî bir ateşe tecelli edecek olması insan yaşamında ateşi önemli kılar. Altaylılarda olduğu gibi Yakutlarda da ateş önemli bir yere sahiptir ve ateşe belli zamanlarda çeşitli yiyecekler ve içecekler sunulmuştur. Bununla birlikte herhangi bir vesileyle ateşe kurbanlar kesilmiştir. Abdülkadir İnan da eski Türklerde ateşe kurban sunup dualar etme ritüeline dair birtakım bilgiler aktarmıştır (2020: 68). Ateş etrafında oluşan çeşitli inanç ve uygulamalara bakıldığında Türklerin ateşi canlı bir varlık olarak düşündüğü görülmektedir. “Ateş ve ocak Tanrı ve insanlar arasındaki en büyük araçlardan biridir. Altay inançlarında ateşin; insanlar, ruhlara ve tanrılar arasındaki bağdaştırıcı bir güç sayıldığını, insanların isteklerini ateşe, ateşin de öbür ruhlara ve tanrıya ilettiği ifade

edilmektedir” (Kutamişoğlu, 2014: 177-178). Ateşe yüklenen kutsallığa bakıldığında onun ilah gibi görüldüğü yanlış bir inanıştır. Ateş, insanlara fayda sağladığı için üstün güç sıfatıyla dua edilip kurban kesilmektedir (Ocak, 2002: 249).

Boratav ocak kelimesinin, bildiğimiz anlamlarının dışında üç anlamının daha olduğundan bahseder. “Bunlardan ilki ocağın batsın deyiminde olduğu gibi soydur. İkincisi, Hasan Dede ocağı, Narlıdere ocağı deyimlerinde görüldüğü gibi, Anadolu'daki Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge bağlı bulundukları kutlu merkezler; ocak, bu deyimlerde aynı zamanda o yerlerde oturan tarikat ulularının soyu anlamına gelir; genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere ocakzade derler. Kelime, üçüncü anlamı ile belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: sarılık ocağı, fitik ocağı vb. gibi. Bu son halde, ocak ve ocaklı deyimleri eş anlamda kullanılır.” Ocaklı kişilerin yatırın bulunduğu yerin yakınındaki bir bölgede yaşadığına, ermişin soyundan geldiğine ya da yatırda görevli olmaları sayesinde kendilerine yetki verildiğine inanılır. Ocak alma atadan oğula ya da anneden kıza soy aracılığıyla geçebileceği gibi ocaklı bir kişiden ‘el alarak’ gerçekleşebilir (1984: 113-114).

Araştırma sahasında türbe ve yatır ziyaretlerinde çok fazla “ocaklı” bulunmamaktadır. Havza’da bulunan Yahya Paşa Yatırı’na ve Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatırı’na gelen ziyaretçilerin ibadetleriyle ilgilenen “ocaklı” bir kişinin bulunduğu tespit edilmiştir.

2.2.3.2. Dağ Kültü

Dağlar-tepeler tarihin her döneminde gökyüzüne yakınlıklarından dolayı insanların nazarında; ulu, yüce ve ihtişamlarından ötürü kutsal kabul edilmiştir. Orta Asya’da yaşayan Türk kavimlerinin hemen hepsinde dağ kültürüne rastlanılmaktadır. Burada yer alan dağlar, Türkçe ve Moğolca mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamında “Han tanrı, Bayan-ula, Buztağ-ata, Boğdu-ula, Iduk Art, Kayrakan gibi isimlerle ifade edilir. Her boyun her oymağın kendine ait kutsal Iduk dağı bulunmasıyla birlikte boylarla kurulu büyük birliklerin de ortak kabul edip saygı gösterdikleri kutsal dağları vardı (İnan, 2020: 50).

Geleneksel Türk dini inancını sürdüren Türk boylarında rastlanan dağ, su, ağaç-orman, kaya kültleri eski Türk yazıtlarında Yer-sub; mukaddes anlamında ‘ıduk’

olarak geçmektedir. Yer-sub ruhlarının en güçlü tezahürü dağlardır (İnan, 2020: 49). Göktürkler dâhil Türk boylarında Ötüken kutsal kabul edilmiş, ayrıca bu yer devlet merkezi görevini de üstlenmiştir. Türk boylarının Ötüken'e verdikleri önemi Orhun Yazıtları'nda görmek mümkündür. Yazıtlarda, Türk kağanının Ötüken ormanında tahta çıkarsa o ilde sıkıntı olmayacağı, Ötüken ormanından daha iyi bir yer olmadığı belirtilmiştir (Ergin, 2011: 4-5). Buryatlar'ın zengin orman şeklinde adlandırıp tüm yeryüzünün efendisi kabul ettikleri, Tu-kiuların Ötüken'i olan sıradağlar, bu toplumlarda önemli bir yere sahipti. Ağaçlı bir dağ olan Ötüken'in bünyesinde bulunan ağaçlar aynı zamanda onun kutsallaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Buna bağlı olarak hükümdarın gökle iletişimi bu alanda gerçekleştirilmektedir (Roux, 2021: 150).

Türk kavimlerinde Türklerin dağlara verdikleri değer ve yükledikleri kutsiyet; farklı topluluklarda yapılan davranışlarla da kanıtlanmaktadır. Çin kaynaklarına göre Orta Asya'da bulunan Türk kavimleri ve başka kavimler de Gök-Tanrı'ya yüksek dağ tepelerinde kurban sunardı. Hun hakanları, Çin'le yaptıkları sözleşmeleri Hundağı adı verilen dağın tepesinde kurban kesip ant içerek karara bağlardı. Altaylı Şor ve Belter'ler Gök-Tanrı'ya sundukları kurbanları ayinlerle takdim ederdi. Bu durum eski Türklerde dağların Tanrı makamı kabul edildiğini göstermektedir (İnan, 2020: 50).

Meşhur İslâm coğrafyacısı Gardizî'nin malumatına göre; Çigiller, ülkelerinde yer alan bir dağı kutsal sayıp o dağa yemin ederler ve Ulu Tanrı'nın o dağda yaşadığına inanırlardı. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud, Türklerin tabiatda gördükleri her ulu varlığı özellikle dağları ve tepeleri kutsal kabul edip secde ettiğini aktarmıştır (Ocak, 2002: 116-117). XII. yüzyılda yazarı bilinmeyen o coğrafyaya ait bir kaynakta Uygurların yüksek bir dağa her yıl dua okuyup kurban sundukları bilgisi yer almaktadır (Beydili, 2004: 145-146).

Dağlar, Türkler'e ait efsanevî metinlerde kutsal kabul edilir, önemli bir yer tutardı. Uygurlar'a ait Türeyiş Efsanesi'ne göre "Bir gün iki ağaç arasına gökten bir ışık inmiş ve Uygurların soyları bu şekilde türemiştir (Ögel, 2010: 74). Uygurlar'ın Göç Destanı'na konu olan Kut Dağı, saadet ve bolluk sağlayan mukaddes bir dağdı. Toprağın, yurdun temsilcisi ve koruyucusu olan dağlara yapılan her türlü saygısızlığın sonu kötü olmuştur. Cüveynî tarafından aktarılan bilgiye göre Çinliler tarafından Kutluk Dağı'nın alınmasından sonra Uygurlar perişan olmuşlardır (İnan, 2020: 50). Göktürkler'e ait Ergenekon Destanı'nda dağa duyulan saygının temeli kurtarıcı rolü

taşımasına dayalıdır (Kalafat, 1999: 38). Türkler, Çin esaretinden kurtulmak için demir dağı eriterek söz konusu yerde çoğalıp ait oldukları topraklara ulaşmışlardır.

Koruyucu ve kurtarıcı mukaddes dağ kültünün XII. yüzyılda Moğollarda da mevcut olduğu görülmektedir. Moğol rivayetine göre Cengiz Han, bir savaşta Burhan Haldun adındaki dağa sığınmış ve bu dağın yardımıyla düşmanlardan kurtulmuştur. Cengiz Han, dağa kurban sunup karşısında diz çöküp tövbe ederek şükranını dile getirmiştir (İnan, 2020: 52-53).

Altay Şamanist Türklerindeki şaman dualarından anlaşıldığı üzere dağ ruhu; canlı ve her şeyi duyan bir varlık olarak tanımlanır. Dağ ruhu insanlara iyilik yapar, refah ve saadet getirirken, her türlü saygısızlığa hastalıkla karşılık verip, cezalandırır. Altaylılar dağ ruhlarının dualarına karşılık vermesi için kanlı kurban ve saç olarak bulgurla karıştırılmış süt sunarlardı (İnan, 1976: 84-88).

Türk kavimlerinde Tanrı makamları olarak tasavvur edilen canlı bir ruha sahip olan dağlara tarihin her döneminde saygı gösterilmiş, kutsiyet atfedilmiştir. Altay Tatarları'nın destanlarına göre Tanrı Bay Ülgen gökyüzünü yarattıktan sonra göklerde kıvılcık bir dağda yaşamaya başlamıştır. Yakutlar'da ise Tanrı, yedi katlı bir dağ üzerinde yaşamaktadır (Beydili, 2004: 146-147).

Eski Türklerde dağ kültü, Gök Tanrı inancıyla doğrudan doğruya bağlantılıdır. Türkler dağları göğe yakınlığından dolayı kutsal sayıp Tanrı'ya en yakın yer olarak kabul etmişlerdir. Bundan dolayı Gök Tanrı'ya kurban takdimi mukaddes dağlarda sunulmuştur. Dağların ıduk, ula vb. şekilde ifade edilmesi onların kutsallık ve atalık işlevleriyle ilgilidir. Dağın baba, ağacın ana olarak ifade edilmesi de yine çok eski bir mitolojik ibaredir (Bayat, 2006: 50-51). Dağ kültü; büyüklük, ihtişam, azamet, bereket vb. yönlerden Tanrı'nın bazı özelliklerinin yeryüzündeki tezahürüdür.

Anadolu'nun hemen her bölgesinde kutsal bir dağ bulunur. Dağların yüksek tepelerinde de evliya yahut yatır mezarlarına rastlanılır. Buraya yapılan ziyaretler, sunulan adak ve kurbanlar kült merasimleri yatırlar etrafında teşekkül etmektedir (Ocak, 1997: 120). Orta Asya'da yaşayan Türk boylarında mezarların yüksek dağ tepelerinde yapılması da yine bu ata kültürüyle ilişkilidir.

Samsun'da yer alan türbe ve yatırlarda yaygın görülen kültürlerden biri Dağ Kültü'dür. Evliya mezarları genellikle şehirden uzak, dağların ve tepelerin yamaçlarında yer alır. Türbenin yer aldığı alan özenle korunur, dinî günlerde ziyaret

edilir. Her türlü istek ve dua için türbe ziyaretinde bulunan kişiler tarafından birtakım dinî pratikler ve ritüeller uygulanır. Türbelerin bulunduğu alanların genellikle dağlarda ve dağın yamacında yer alması, yapılan duaların Allah'a daha kolay ulaşacağı düşüncesine dayanır. Bu düşünce eski Türk inançlarından atalar kültü ile ilişkilidir. Atalar kültü İslâmiyet'le birlikte veli kültürüne dönüşerek dağ kültü ile birlikte yaşamaya devam etmiştir.

2.2.3.3. Ağaç Kültü

Eski Türk dini içinde yer-su kültürlerinden biri olan ağaç kültü, en yaygın görülen ve insanlık tarihi kadar eski kültürlerden biridir. Yerin dibine kadar olan kökleri, göğe doğru uzanan gövdesi, gökyüzüne dağılan dalları ve yapraklarıyla olduğu kadar mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha pek çok özelliğiyle ağaç, arkaik inançlarda hayatın ve ebediliğin sembolü olmuştur (Ocak, 2002: 129).

Ağaç kökleri ile yer altına, gövdesi ile yeryüzüne dalları ile de gökyüzüne uzanmasıyla üç kozmik bölgeyi birbirine bağlar. Eliade'ye göre dünyanın merkezi olan en yaygın mitsel imge, Dünya Ağacı'dır. Dünyanın merkezinden yükselen ağacın üst dalları Bay Ülgen'in sarayına değer (2003b: 16). Türk kozmogonisinde ağaç önemli bir yere sahiptir. Altay Tatarları her şeyin merkezinde, yeryüzünün göbeğinden dallarının ucu Bay Ülgen'in bulunduğu yere ulaşan büyük bir çam ağacı bulunduğu inanır. Yakutlar ise yeryüzünün merkezinden göğe ulaşan, güç verme yeteneği bulunan devasa bir ağacın varlığından bahseder (Roux, 2021: 148). Ağacın güçle alakalı oluşundan bahseden Eliade'ye göre; ilkel dinsel inanışlarda ağaç, gücü hatta kozmik gücü temsil eder. Ağaç özü ve şekliyle, gücü ve ifade ettikleriyle kutsal kabul edilir. Ağacın kutsal kabul edilmesi tapınma şeklinde değildir. İnsanlar ağaca yüklenen manevî güçten etkilenir ve saygı gösterir (2003a: 269).

Türk toplumlarında ve diğer farklı toplumlarda kutsallık atfedilen ağaç, kutsalın yansıması ve Tanrı'nın bir tezahürü kabul edilir. Türkler'in ağaca gösterdikleri saygıdan bahseden Roux, düşüncesine kanıt olarak Kaşgarlı Mahmut'un "Türkler Tengri ismini, büyük bir ağaç gibi göze büyük görünen her şeye veriyorlar" ifadesini örnek gösterir (Roux, 2021: 147). Ağaca gösterilen saygıda ağaca tapınma ya da ağacın Tanrı gibi algılanması gibi bir durum söz konusu değildir. Ağaç Gök-Tanrının yeryüzündeki sembolüdür (Ergun, 2017: 189).

Türk mitolojisinde ağaçtan türeme, ağaç kovuğunun kadın doğurganlığı ile ilgili olmasına bağlıdır. Anlatılarda soyun başlangıcı ve devamlılığı için ağaç önemli bir motif olarak görülür. Yakutlar, ilk insanın ağacın içindeki bir kadın tarafından beslenerek hayatini devam ettirdiğine inanır (Çoruhlu, 2002: 112). Radloff tarafından derlenen Altay Efsanesi'ne göre Tanrı Kудay yeryüzünü yarattıktan sonra dalsız budaksız bir ağaç görür. Dalları olmayan ağaca bakmak hoş olmadığından ağaca “dokuz tane dal bitsin, dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlar dokuz ulus olsun” diye emreder (İnan, 2020: 15). Ağaçtan türeme ile ilgili anlatılardan biri de Uygurların Türeyişi Efsanesi'dir. Kara-Korum dağından Selenge ve Tola adlı iki nehrin arasındaki ağaca kutsal bir ışık iner. Işık indikten sonra ağacın gövdesi aynı gebe kadının karnı gibi şişer. Dokuz ay sonra ağaç çatlar ve bu ağaçtan beş çocuk dünyaya gelir (Ögel, 2010: 81).

Ağaçtan türeme motifinin en tanınmış anlatılarından biri olan Oğuz Kağan Destanı'nda görülmektedir. Oğuz'un ikinci evliliği ağaçla ilişkilidir. Oğuz Kağan ava gittiği bir gün gölün ortasında bir ağaç ve ağacın kovuğunda da bir kadın görür ve bu kadından üç çocuğu dünyaya gelir (Bang-Arat, 1936: 15). Reşidüddin tarafından derlenen Oğuznamede Kıpçaklar'ın ağaçtan türediği aktarılır. Oğuz Kağan'ın askerlerinden birinin eşi, ağaç kovuğunda doğum yapar. Oğuz bu çocuğa kabuk anlamına gelen Kıpçak adını verir (Çoruhlu, 2002: 111-112).

Türk topluluklarında ağaçtan türeme ile ilgili anlatıların arkatipi tarih öncesi devirlere uzanan orman-ağaç kültüne dayanmaktadır. Türk kozmolojisi içinde Gök kavramına karşılık Yer-su iyeleri içinde değerlendirilen orman-ağaç kültleri; dağ, pınar, taş gibi önemli doğa kültlerinden biridir (Çoruhlu, 2002: 116). Roux, İslâmiyet öncesi ağaç kültürünün ilk tezahürünün Ötüken dağlık arazisi olduğundan bahseder. Hunlar, her yıl yaz bitiminde Ötüken Dağı'nın eteğinde bulunan çam ağacının yanında ayin yaparlardı. Bu ayinlerin benzer şekilleri Tobalar ve Kanglılar tarafından da yapılmaktadır (Roux'dan aktaran Ocak, 2002: 130-131). Kanglı Türk boylarında kötü ruhlardan arınmak için ağaç dikilir ve kurban sunulurdu (Çoruhlu, 2002: 116). Ağaçlarla çevrili Ötüken dağı Göktürk ve Uygurlar tarafından da kutsal kabul edilmektedir. Dağların tepesi Tanrı'ya yakınlığından daha kolay iletişime geçilecek yerlerdir. Kitabelerde hükümdar, Ötüken Dağı'nda doğrudan Gök ile iletişim hâlinindedir. Yine kitabelerde Türkler için Ötüken Ormanı'ndan daha iyi bir yer

olmadığı buradan ayrıldıklarında başlarına felaketlerin geleceği belirtilmektedir (Roux, 2021: 150).

Eski Türk inançlarında en fazla kutsal kabul edilip kült haline gelen ağaç kayındır. Doğu Türkistan'da Müslüman kamlar, efsunla hasta tedavi ederken yakınlarında kayın ağacı bulundurmaktadır. Altay, Sagar, Şor gibi Orta Asya topluluklarında etrafta kayın ağacı olmadan ayin yapılmamaktadır. Kayın ağacı ayin törenlerinde önemli bir unsur olmakla birlikte kamlar tarafından kendisine kurban sunulur:

Altın yapraklı mübarek kayın,
Sekiz gölgeli mukaddes kayın,
Dokuz köklü, altın yapraklı bay kayın.
Ey mübarek kayın ağacı, sana kara yanaklı
Ak kuzu kurban ediyorum (İnan, 2020: 64-65).

Kamların davullarında çeşitli figürlerle birlikte kayın ağacı resmi de bulunur. Bir Sagay kamı davulundaki iki kayın ağacını, “Ülgen atamızda ilk türediğimiz zaman ana Tanrı Umay ile birlikte iki kayın ağacı yeryüzüne indi” şeklinde izah eder (İnan, 2020: 64).

Türk boylarında ağaca yüklenen ana-ata misyonu ağacın kutsal kabul edilmesine katkı sağlamıştır. Orta Asya'da en fazla Altaylılarda görülen ağaç kültü günümüzde de devam etmektedir. Altay kavimlerinde kayın, çam, çınar ve selvi ağaçları kutsal kabul edilir. Orta Asya'da bulunan Türk topluluklarında; çam, kayın, ardıç, servi ve çınar ağaçlarına dua edilir, kurban sunulur ve adak adanır (Ocak, 2002: 132). Kutsal ata kabul edilen ağaçlara dua edilir, yardım istenir. Çocuğu olmayan Yakut kadını çam ağacının altına beyaz bir at derisi sererek ağacın altında dua eder, bazı kadınlar ise çocuk sahibi olmak için kavak ağacına bez bağlayıp dua eder. Kırgız kadınlar ise çocuk sahibi olmak için elma ağacının altında yuvarlanır (Bilgili, 2020: 50).

Ağaç kültü ile ilgili inanışların İslâmî dönem anlatılarındaki en güçlü yansıması Dede Korkut kitabında yer alır. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü hikâyede Tepegöz kendini soranlara “*Atamın adını sorar olsan kaba ağaç*” şeklinde tanıtır (Ergin, 2004: 161). Aynı hikâyede yer alan dua formelinde “*gölgelice kaba ağacın kesilmesin, yirli kara tagların yıkılmasın*” ifadesi tekrar eder. “Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı” hikâyede Uruz, asılmak için götürülürken ağaca şöyle seslenir:

Ağaç, ağaç derisem sana, azlanma ağaç,

*Mekke ile Medinenün kapısı ağaç,
Mūsā Kelimün asāsı ağaç,
Böyük böyük sularun köprüsi ağaç,
Kara kara denizlerün gemisi ağaç,
Şāh-ı Merdān Alinün Döldülinün eyeri ağaç,
Zü'l-fikārın kınıla kabzası ağaç,
Şāh Hasanıla Hüseyinün beşigi ağaç,
Eğer erdür, eğer „avratdur korhusı ağaç,
Başun ala bakar olsam başsuz ağaç,
Dibün ala bakar olsam dibsüz ağaç,
Meni sana asarlar, götürmegil, ağaç,
Götürecek olurısan yigitligüm seni tutsun, ağaç.
Bizüm elde gerek idün ağaç,
Kara hindü kullaruma buyuraydum,
Seni pare pare toğrayaradı, ağaç (Ergin, 2004: 5).*

Eski Türk inanışlarında var olan ağaç kültü İslâmiyet’le birlikte Anadolu’da varlığını sürdürmüştür. Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar bu kültün olduğu her yerde evliya-ağaç münasebeti yer almaktadır. Anadolu’da kutsal kabul edilen ağaçların yanında türbe ve yatırlar bulunur (Ocak, 2002: 138). Ayrıca etrafında türbe mezar bulunmamasına rağmen Çitlembik Dede, Pınar Dede, Ağaç Baba gibi adlandırılarak evliya, ağaç gibi algılanmıştır (Boratav, 2003: 53). Ahmet Yaşar Ocak, evliya ile ağaç ilişkisini üç maddede ele alır:

1- Bazı ağaçların sırf bir türbe yanında bulunmaları sebebiyle zamanla halk nazarında kudsiyet kazanmış ve böylece kült konusu olmuştur.

2- Ağacın yanındaki mezar, zaten eskiden beri takdis olunan ağaç sebebiyle kudsiyet kazanarak zamanla bir türbe hüviyetine girmiştir. Oysa başlangıçta sıradan bir mezardır, ağacın kudsiyetinden faydalanmıştır.

3- Bazı ağaçların yanlarında hiçbir türbe olmadığı hâlde bir evliya gibi adlandırılmıştır. Bu durum orada ya eskiden beri türbe olduğuna ya da ağacın evliya olarak düşünüldüğüne işaret eder” (2002: 139).

Anadolu’da kutsal kabul edilen ağaçlar, evliya mezarları gibi saygı görmektedir. Çeşitli isteklerle ziyaret edilen ağaçların dallarına bez-çaput bağlamak, ağacın altında dua etmek şeklindeki ritüeller türbe ziyaretinde ya da sadece ağacın kendisine yapılan uygulamalardır (Ergun, 2017: 483).

Ağaçların kutsal kabul edilmesi ağaçlara yapılacak saygısızlıkların önüne geçmesine katkı sağlar. Ağaçların dallarının kesilmesi, kırılması, ağaç etrafında

uygunsuz davranışlarda bulunmak gibi ağaca zarar veren kişilerin başına çeşitli felaketlerin geleceği Anadolu’da yaygın bir inanıştır. Anadolu’da Tahtacılar, adlarından da anlaşılacağı üzere geçimini tahtacılıktan kazanırlar. Bundan dolayı ağaçlara karşı büyük saygı duyarlar. Tahtacılar’da Muharrem ayında ve hafta içi salı günleri ağaç kesmesi yasaktır (Ocak, 2002: 135).

Samsun yöresinde türbe ve yatırlar etrafında ağaç kültürünün izlerini görmek mümkündür. Yöredeki türbelerin ormanlık alanın içinde ya da etrafında bir ağaç bulunduğu gözlemlenmiştir. Çeşitli sebeplerle türbe ziyaretine gelen kişiler dilek dileyip ağaçlara çaput bağlar. Bağlanan çaputlar kansız kurban olarak değerlendirilebilir. Yörede hastalıkların tedavisinde ağaçlara başvurulur. Türbe etrafında bulunan ağaçlar kutsal kabul edilir, kesilmesi ve onlara zarar verilmesi yasaktır.

2.2.3.4. Su Kültü

Tabiat kültürlerinden biri olan su; hayatın kaynağı, yaşamın özünü oluşturur. Türk mitolojisinde önemli yere sahip olan su, evrenin başlangıcını ifade eder. Eski kültürlerde başlangıçla bağlı olan suyun yaratıcılık, dirilik, ebedi yaşatma ve ölümsüzlük sağlama fonksiyonu vardır (Beydili, 2004: 501). Eliade’ye göre su, bütün potansiyel güçleri temsil eden varoluşun kaynağıdır (2003a: 196).

Eski Türk inanç sisteminde kutsal kabul edilen suyun bir iyesi yani ruhu olduğuna inanılmaktadır. Türk toplulukları tarafından farklı isimlerle adlandırılan su iyesini; Karagas Türkleri sug ezi, Buryatlar Uhun eçen, Yakutlar ise U İççite/ Ukula Toyon olarak adlandırır. Eski Türkler de sudan yardım dilemek ve su iyelerini memnun etmek için saçı olarak içki ve şarap sunarlar, buzağılamamış bir hayvanı kurban ederlerdi (Kalafat, 1999: 50-51).

Türk kavimleri dâhil birçok farklı kavimlerde hayatın ebediliğiyle birlikte suyun, dileklerin kabulü ve şifa verici bir gücü olduğuna inanılır; bundan dolayı suya saygı gösterilip kutsallık atfedilir. Eski Türkler’de çocuksuz kadınlar, su iyelerine saçı saçarak onların yardımıyla çocuk sahibi olabileceğine inanır (Kalafat, 1999: 50). İngiltere’de hasta çocuklar üç kez Saint- Mandron kuyusuna sokulur, Fransızların çeşitli kutsal kabul ettikleri şifalı sular bulunur. Hindistan’da ise hastalar suya atılarak iyileştirilir. Bununla birlikte Fin-Ugurlar, bazı hastalıkların nedenini suya saygısızlık ve suların kirletilmesiyle açıklar (Eliade, 2003a: 201).

Türk kültüründe suya yüklenen kutsallığın nedenlerinden biri de suyun temizlik ve saflığın sembolü olmasıdır. Orta Asya toplumlarında; Oğuzlar, Moğollar, Sibiryalılar, Altaylılar ve Anadolu’da suyun dışkı ile kirlenmesi, suda yıkanılması çamaşır ve bulaşıkların suyla temizlenmesi yasaktır (Roux, 2021: 137). İbni Fadlan’dan aktaran Roux, Oğuzların büyük ve küçük abdestten sonra temizlenmediklerini her türlü kirlenmeden sonra yıkanmadıklarını ve su ile hiçbir şekilde temas etmediklerini aktarır. Moğollardan bahsederken Cüveynî, ilkbahar ve yazın suya kimsenin girmediklerini, ellerini suda yıkayamadıklarını buna neden olarak suyun ruhunun pisliklerle kirlenmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Çağatay, gündüzleri suya girmeye izin vermezdi ve suya küçük abdestini yapan suda burnunu temizleyen birinin öldürülmesini emretmişti (2021: 137). Suya yapılan her türlü saygısızlığın cezasız kalmayacağı suyun temiz tutulması gerektiği inancı bugün hâlâ devam etmektedir. Anadolu’da hava karardıktan sonra evin dışına su dökülmemesi, suyun akıp gittiği yerlere tükürülmemesi gerektiği bunların yaşanması durumunda cezalandırılacağı, bu inancın günümüzde hâlâ devam ettiğini gösterir (Kalafat, 1999: 52).

Türklerde dünyanın yaratılış mitine göre evren sudan meydana gelmiştir. Altay Türklerinin efsanesine bakıldığında evrenin yaratılışıyla ilgili olarak hiçbir şey olmadan önce Tanrı Ülgen uçsuz bucaksız sular üzerinde uçarken denizden çıkan bir taşın üzerine oturur. Sonrasında suyun içinde yaşayan Ak-Ana’nın uyuğu ile yeri ve göğü yaratır. Bir zaman sonra su üzerinde yüzen toprak parçasından insanı yaratır (Ögel, 2010: 433-436). Tanrı’nın varlığı ve yaratma ilhamında su önemli bir yere sahiptir. Su evrenin yaratılışından önce var olan, ezeli ve yaratıldıktan sonra ebedî bir unsur olarak her dönemde öne çıkar.

Eski Türkler’de yer-su kültürünün geçtiği en eski yazıt Orhun Kitabeleri’dir. Kitabelerde “ıduk, yir-sub” kutsal yer ve kutsal su olarak geçer. Burada ifade edilen kavram koruyucu ruhlar ve vatandır (İnan, 2020: 49). Orhun Kitabeleri’nde ‘Tanrı, Türk’ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye kağanları tahta oturtuyordu’ ifadesi buna örnektir (Ergin, 1989: 37). Göktürk Kitabeleri’nde geçen yer-su iyeleri Uygur Kitabeleri’nde yer-suv şeklindedir. Kitabelerde devlet merkezi olarak İduk Ötüken ve kutsal Tamir suyunun kaynağı Tamık ıduk olarak iki yer-suyun adı geçer (Kafesoğlu, 1997: 303). Bununla birlikte Göktürk ve Uygurlar; Orhun, Selenge, Tola gibi ırmakları kutsal kabul etmişlerdir. Altay Türkleri ve Yakutlar, su ve ırmakları kutsal kabul eder

ve her ırmağın bir izi'nin bulunduğuna inanırlar. Kıpçak ve Kimeş Türkleri için İrtiş Nehri, Cengizhan ve Moğol imparatorluğu için Onan ve Kerülen nehirleri büyük önem arz eder (Günay-Güngör, 2007: 78).

İslâmiyet'le birlikte Türkler eski inançlarını devam ettirmekte kararlı davranmıştır. Su kültü İslâmiyet sonrasında Anadolu sahasında da önemini korumuştur. Anadolu'da su kültürünün izlerini 16. yüzyılda yazıya geçirilen Türk tarihinin ve edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde görmek mümkündür. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı hikâyesinde Kazan, obasının yağmalandığını gördükten sonra yola düşer. Kazan, "Su hak yüzü görmüştür" diyerek su ile haberleşmeye başlar:

Çağıl çağıl kayalardan çıkan su.
Ağaç gemileri oynatan su.
Hasan ile Hüseyin'in hasreti su.
Bağ ve bostanın ziyneti su.
Âyişe ile Fâtıma'nın bakışı su.
Koç atların gelip içtiği su.
Kızıl develerin gelip geçtiği su.
Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su.
Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana.
Kara başım kurban olsun suyum sana (Ergin, 2004: 43).

Kazan'ın sudan yardım dilemesi suyun önemini ve kutsallığını göstermektedir. Suyla ilgili bir başka hikâye Boğaç Han hikâyesidir. Bu hikâyede Dirse Han'ın "Kuru çaylara sacu saldım, dilek ile bir oğul zorla buldum" ifadeleriyle çocuk sahibi olmak için suya adak adadığı belirtilir (Ergin, 2004: 29).

Anadolu'da kutsal kabul edilen suların kaynağı evliya ve ermiş kişilerin mezarlarının bulunduğu türbelerin çevresidir. Bundan dolayı türbelerin etrafında var olan su, kutsal kabul edilir. Suyla ilgili ritüellere bakıldığında şifa kaynağı olarak görülür, hastalıkların tedavisinde kullanılır. Araştırmanın konusu olan Samsun yöresinde türbe etrafında bulunan sulardan içilerek, vücuda sürülerek ve suya bakılarak şifa bulunur.

2.2.3.5. Taş-Kaya Kültü

Eski Türk inançlarında kutsal yer, ıduk olarak adlandırılan ağaç-orman, dağ, su ve kaya kültürleri yazıtlarda yer-sub adı altında toplanır. Türkler ıduk yer-suların bir iyesi, ruhu olduğuna inanır ve onlar için kurban sunar. Iduk olarak bahsedilen alanlar

Türkler tarafından korunarak bu alanlarda avlanmak, ağaç kesmek ve mahsül almak hatta ot koparmak yasaklanmıştır (İnan, 2020: 49, Günay-Güngör, 2007: 78).

Orta Asya’da taş ve kayalar kutsal sayılır, efsanelerde kurtarıcı bir güç, yaşamaya destek olacak bir zemin, çarptığında ezecek, kıracak bir varlık olarak görülür (Tanyu, 1968: 35). Radloff tarafından derlenen Altay Yaratılış Efsanesi’nde; Tanrı Kудay ve Kişi birlikte su üzerinde uçarken Kişi dalgaları bulandırıp Tanrı’nın yüzüne su serper. Tanrı’dan büyük olduğunu sanan Kişi, su dalgalarında boğulurken “Tanrı bana yardım et” diye yakarır. Tanrı’nın “Sağlam bir taş olsun” emriyle suyun altından taş çıkarır ve Tanrı ve Kişi taşın üzerine oturur (İnan, 2020: 14). Dokuz Oğuz Efsanesi’ne göre gökten inen nur sütünün yeryüzüne taşlaşarak yeşim taşından bir kaya meydana getirir. Bu kayaya Kutlu Dağ adı verilir. Ak sakallı bir ihtiyar, Buğu Han’ın rüyasına girer ve bu kayaya sahip çıktıkları sürece Oğuzların hâkimiyette kalacağını söyler. Taşa saygı duyan Oğuzlar, uzun yıllar büyük bir devlet hâlinde yaşar. Çinliler çok korktukları Türklerin kuvvet kaynağının Kutlu Dağ olduğunu keşfeder. Çin hükümdarı kızını Türk hakanının oğlu Gali Tigin’e verme karşılığında Kutlu Dağ’ı ister. Türkler teklifi kabul eder, Kutlu Dağ parçalanarak Çin’e taşınır. Kutlu Dağ’ın götürülmesi ile türlü felaketlerle karşılaşan Türkler, yer-su iyelerinin kendilerini istemediğini düşünüp göç eder (Tanyu, 1968: 35-36). Kutlu Dağ, Türkler için vatan olarak kabul edilmiş dağın yok olması vatansızlık olarak tahayyül edilmiştir.

Türklerin dinî ve tarihî ve inançları içinde Kutlu Kaya ve Yağmur Taşı vb. kutlu ve şifalı taşlar, eski zamanlardan beri ziyaretgâh olarak kullanılmaktadır (Tanyu, 1968: 3). Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen taşla ilgili inanç ve uygulamalarından biri ‘Yada Taşı’dır. Kaşgarlı Mahmut’un, Dîvânü Lugâtî’t-Türk eserinde yat kavramı şöyle ifade edilir: Bir tür kamlıktır (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur yağdırılır, rüzgâr estirilir. Bu Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü (Atalay, 2018: 215). Abdülkadir İnan, yada taşıyla ilgili olarak Türk kavimlerinde çok eski zamanlardan beri Türk Tanrısı Türklere yada denilen sihirli bir taş hediye etmişti. Bu taşla Türkler istedikleri zaman yağmur, dolu, kar yağdırır ve fırtına çıkarırdı (2020: 163).

Türklerde taşla ilgili en eski inançlardan biri mezar taşıdır. Ebedi anlamına gelen bengü taşların bazı Türk kavimlerinde taş, kaya ve mezar yanına dikilen

balballarla ilişkilendirilir. Yazıtlarda geçen bengu taş, bengu balbal mezar taşı sahibinin hatırasının canlı tutulması, meziyetlerinin ve kendisinden alınan derslerin unutulmaması anlamını taşır (Roux, 2021: 141). Balbal, kahramanın mezarı üzerine ölenin hayattayken öldürdüğü düşman sayısı kadar dikilen taşta denir. Kahramanın mezarında anıt mezar taşını andıran heykel vardır. Mezarın üzerinden düşmanı sembolize eden birden fazla taş bulunurken bir tane heykel yer alır. Mezarın başına taş ve heykel dikme âdeti, Asya'nın doğusundan, Avrupa'nın batısına kadar yayılarak bir gelenek haline gelmiştir (Tanyu, 1968: 88-92).

Taş ve kaya kültüne dair inançlar günümüzde Orta Asya'da hâlâ devam etmektedir. Yakutlar, Kırgızlar ve Tatarların Altay bölgesinde yer alan kayaları kutsadıkları ve kayaların ruhlarının varlığına inandıkları bilinmektedir. Buryatlar tarafından bazı kayalar, kutsal kabul ederek kıtlık zamanında ve çok mahsul aldıklarında bu kayalara adak adayıp kurban kesilirdi (Ocak, 2002: 124). Taşın iyileştirici ve şifa verici gücü, çeşitli uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde hasta çocuklar kemikleri güçlensin çabuk yürümeye başlasın diye kaya altındaki değişik taşlardan geçirilirdi. Bununla birlikte Azerbaycan'da çocuk sahibi olmak isteyen kadınların kutsal kabul ettikleri taş göbeklerini sürerek çocuk sahibi olacağına inanırdı (Beydilli, 2004: 550). Tabiatın içinde tüm haşmeti ve göğe doğru yükselen yapısı ile taş, ilkel çağlardan beri insanlar tarafından saygı gösterilmiş kendisinden medet umulmuştur. Taşlara ve kayalara yüklenen bu anlamlar, maddî değil manevî kudreti temsil ettiği için tapınma söz konusu değildir. Eliade bu durumu, taşlar ve kayalar temsil ettikleri kutsal güç sayesinde tapın nesnesi değil aracı olmuştur şeklinde ifade eder (2003a: 222).

Anadolu'da taşlarla ilgili rütüellerin başında yağmur yağdırma yer alır, bununla birlikte taşın hastalıkları tedavi edici ve koruma işlevi de vardır. Araştırma konusu kapsamında türbe ve yatır etrafında taşlarla ilgili çeşitli uygulamalar tespit edilmiştir. Genel olarak türbelerin etrafından bir şey alınması doğru değildir. Ancak yörede bazı türbelerde askere gidecek gençler, gitmeden önce türbe ziyareti yaparak türbeden geri getirmek üzere bir taş alıp askerlik bitene kadar yanlarında taşırlar. Askerlik boyunca o taşın askeri koruduğuna inanılır. Havza'nın İmircik köyünde orada yer alan evliyaların hürmetine hiç şehit düşmediği aktarılmıştır. Samsun'da taşlarla ilgili diğer bir uygulama ise dilek dileyip taş yapıştırma'dır. Lâdik'te yer alan Dikilitaş Türbesi adını bugün hâlâ varlığını koruyan dilek taşından alır. Ziyarete gelenler dua edip dilek

diledikten sonra ağaca taş yapıştırır, taş düşmezse duanın kabul olacağına inanılır. Yörede bazı türbelerde yağmur duası taşla yapılmaktadır.

3. SAMSUN'DAKİ KUTSAL ZİYARET MEKÂNLARI

3.1. 19. Mayıs

3.1.1. Ala Tepesi Yatırı

Adlandırma: Türbedeki kişiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Vücuttaki ala denilen lekeler için bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yatırda defin olayları sıklıkla yaşanmış bunu yapanların başına türlü musibetler gelmiştir. Yörede kaynak kişilerin aktardığı bilgi şöyledir: “Birkaç arkadaş define için yatırı kazmaya başladığında kazanlardan biri çarpılır, diğeri ise yüzüne nereden geldiği bilinmeyen bir darbe alır. Bu kişinin yüzü doktor tedavilerine rağmen çok zor iyileşir. Başka bir komşumuz ise yatırın etrafında bulunan ağacı kestikten sonra hayvanı ölür. Yatırı rahatsız edenlerin başına mutlaka bir şey gelir” (KK1).

İnanış ve Uygulamalar: Vücudunun belli yerlerinde genellikle yüzde ala denilen lekelerin geçmesi için yatırın üç kere cumartesi günleri ziyaret edilmesi gerekir. Evliyanın yanına gelmeden önce evde pişirilen yumurta köyde hayvancılıkla uğraşan birine ikram edilir. Sonrasında yatıra gelerek dua edilir ve iki rekât namaz kılınır, tespih çekilir. Yatırdan toprak alınarak ala olan yerlere sürülür.

Ziyarete gelenler duasının kabul olması için yatırın etrafında bulunan ağaca kıyafetlerinden bir parça bağlamaktadır. Eskilerden çaput bağlama ritüeli uygulanırken şimdilerde bu şekilde uygulamalar yer almamaktadır.

Yatır, Dağ köyünde bulunmaktadır (Şekil 1).

3.1.2. Hümmet/Hızır Dede Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hümmet Dede'nın mezar taşında “İslâmiyet ve Türklüğü yayma uğruna, rivayetlere göre 1730-1825 yılları arası yaşayıp kardeşleriyle

birlikte Dağ Köyü'nde şehit düşmüştür. Bu şehitler, dört kardeş olup üçü bu köyde dördüncüsü Yörükler Beldesi'nde şehit olmuştur. Kabirler, köylü tarafından şehit mezarı olarak yaptırılmıştır" bilgisi yer almaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Dört kardeşten Hümmet Dede ile Hüseyin Dede'nin mezarları zamanla sular altında kalmış, köy halkı tarafından bu mezarlar köyün içindeki mezarlığa alınmıştır.

Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre eskiden köyde yaşlı bir nine vardı. Bu nine, gaz lambası ile üç türbeyi de cuma günleri ziyaret ederdi. Anlatılanlara göre evliyanın ziyaretini yapan teyzenin gaz lambasının ışığı hiç sönmezdi (KK1).

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, genellikle başında yarası olanlar tarafından ziyaret edilir. Üç kere cumartesi günü mezardan cöfer/toprak alıp yaraya sürülür ve bu toprak suyla karıştırılıp içilir. Bu şekilde yaraların iyileşeceğine inanılmaktadır.

Bununla birlikte yatır, çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından da ziyaret edilmektedir. Dursun Bey'in şahit olduğu olay şöyledir: "Bir komşumuzun çocuğu olmuyordu. Hümmet Dede, başka bir komşumuz olan Sebahattin'in rüyasına girdi. Sebahattin daha çok küçük o zamanlar bu rüyayı büyüklerine anlatmayı unuttu. Hümmet Dede, tekrar çocuğun rüyasına girdi ve 'Komşuna söyle beni ziyaret etsinler bir oğulları olacak, ismini Himmet koyacaklar' diye uyardı. Çocuk yine söylemeyi unuttu. Üçüncü kere çocuğun rüyasına girerek 'Eğer bu defa da söylemezsen kötü şeyler olacak' diye tembihleyince küçük çocuk, rüyasını büyüklere anlattı. Yaşanan bu olay üzerine çocuğu olmayan komşum, Hümmet Dede'yi ziyaret etti. Gerçekten de bir erkek çocukları dünyaya geldi. Çocuklarının adını Himmet verdiler" (KK2).

Yatır, Dağ köyünde bulunmaktadır (Şekil 2).

3.1.3. Hüseyin Dede Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hüseyin Dede'nin mezar taşında "İslâmiyet ve Türklüğü yayma uğruna, rivayetlere göre 1730-1825 yılları arası yaşayıp, Dağ köyünde kardeşleriyle birlikte şehit düşmüştür. Bu şehitler dört kardeş olup üçü bu köyde dördüncüsü Yörükler beldesinde şehit olmuştur. Kabirleri, köylü tarafından şehit mezarı olarak yaptırılmıştır" yazmaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Dört kardeşten Hümmet Dede ile Hüseyin Dede'nin mezarları zamanla sular altında kalmış, köy halkı tarafından bu kabirler köyün içindeki mezarlığa alınmıştır.

İnanış ve Uygulamalar: Köyde askere gidecek gençler sağ salim gidip dönebilmek için Hüseyin Dede Yatırı'na gelip dua ederler (KK1).

Yatır, Dağ köyünde bulunmaktadır (Şekil 3).

3.1.4. Musa Dede Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Asker olup şehit düştüğü yerde gömüldüğü rivayet edilmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Eskiden tütün tarlasına çok erken saatlerde gidilirdi. Ekin ekmeye gidenler gün ağırana kadar bahçede uyurdu. Musa Dede ile Hümmet Dede'nin ellerinde fenerle abdest almaya giderken uyuyanları namaza kaldırdığı aktarılmıştır (KK2).

İnanış ve Uygulamalar: Musa Dede Türbesi çocuk sahibi olmak isteyenlerle birlikte genellikle erkek çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Bu şekilde çocuk sahibi olanlar çocuğuna Musa adını verir. Bu durumu kaynak kişi şöyle ifade etmiştir: “Köyümüzde Musa adı çok fazladır. Benim çocuğumun adı da Musa'dır. Uzun süre çocuk sahibi olamadık. Türbeyi ziyaret ettik, dualar ettik, dualarımız kabul oldu” (KK 2). Türbenin ziyaret günü cumartesidir. Bu niyetle gelen kişilerin türbeyi üç kere ziyaret etmesi gerekir.

Türbe ziyaretinin bir diğer sebebi ise yağmur duasıdır. Muzaffer Erdoğan şahit olduğu bu ritüeli şöyle aktarmıştır: “Köye uzun zamandır yağmur yağmıyordu. Yağmur duası yapacağımız gün havada bir tane bulut yoktu, yağmur yağması imkânsızdı. Bizim dua yapacağımızı duyan Alevi köyü bize inanmadı. Dağ köylüleri yağmur yağdıracakmış diye bizle dalga geçtiler. Tüm köy halkı, Musa Dede Türbesi'nin yanına geldi. Alınan adaklık hayvanı erkekler kesti, hanımlarda büyük kazanlarda keşkek ile birlikte kurban etini pişirdi. Sonra ırmakta abdest aldık. Öğle namazını kılıp yemeğe oturmadan hoca yağmur duası yaptı. Yemek bitmeden öyle bir yağmur başladı ki yağmur ormanı kesti. O yağmur aklıma geldikçe ürperiyorum” (KK1, KK2).

Türbe ziyareti esnasında gerçekleştirilen uygulamalardan biri kendi üzerinden herhangi bir parçayı türbe etrafındaki ağaca bağlamaktır. Bu şekilde ziyaretler eskiden çok fazla yapılıyorken şimdi böyle ritüeller dine uygun bulunmadığı için uygulanmamaktadır.

Özel bir ziyaret sebebi bulunmayan türbe, Dağ köyünde bulunmaktadır (Şekil 4).

3.1.5. Şeyh Beğ Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Halk arasında “Şeyh Beğ” şeklinde anılan türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Şeyh Beğ 1730-1825 yılları arasında Dağ Köyü’nde yaşamış ve Yörükler Beldesi’nde şehit düşmüştür. Kendisi gibi şehit düşen Hümmet, Hüseyin ve Musa adındaki kardeşleri Dağ Köyü’nde metftundur.

Savaşta şehit düştüğü bilinmektedir. Kardeşleri ile birlikte Dağ köyünü düşmanlardan koruduklarına inanılır. Dursun Eğin, büyüklerinden duyduğu bilgiyi şöyle aktarmıştır: “Bu köyün adı Dağ köy, ilerde ise Kuşkayası köyü bulunmaktadır. O zamanlar bu çevre Rum hâkimiyeti altındaydı. Rumlar ayaklandığında o köyü boşaltıp Bafra’ya taşıldılar. Bunu yaparken Dağ köyünü yakıp yıkmaya çalıştılar. Savaş zamanı olduğundan köyde muhtar ve imam dışında erkek olmadığı için Dağ köyü, Fatma çavuş önderliğinde savunuldu” (KK2). Savaş bittikten sonra Rumlar, köyü ziyaret ettiklerinde ‘Bizim ile harp eden siz değildiniz nerede aksakallı sarıklı kişiler biz onlarla savaştık, bizi onlar ezdi geçti. Dağ köyünü beyaz atlılardan geçemedik’ diyerek kaynak kişiler, duydukları bu olayı aktardı (KK1, KK2).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbenin tabelasında yer alan bilgi şöyledir: Günlerden bir gün, İstanbul’dan Hopa’ya yük getiren bir gemi, Karadeniz Ereğlisi açıklarında fırtınaya tutulur. Gemi ha battı ha batacak. Mürettebat ve kaptan büyük bir korkuya kapılmış durumda Allah’a dua ederlerken nur yüzlü, aksakallı, yaşlı bir zat ortaya çıkar. Allah’ın izniyle tehlikenin geçeceğini, telaşa kapılmalarına gerek olmadığını söyleyerek hem onları teskin eder hem de onlarla birlikte duada bulunur. Bir süre sonra fırtına geçer, gemi salimen yoluna devam eder. Bu arada gemi kaptanı, kendilerine yardımcı olan yaşlı adama: -“Baba senin adın ne? Sana kim derler? Evin yurdun neresi?” diye sorar. İhtiyar: Benim evim Samsun-Bafra yolu üzerinde, Engiz denilen bir yer var. Oradan Balık göllerine giderken Boğaz üzerinde köprü ve mezarlık

var. Mezarlıktaki yaşlı dut ağacının hemen yanındaki ev benim evim. Biz 7 kardeşiz” der ve ortalıktan kaybolur. Daha sonra “Şeyh Beğ”i rüyasında gören kaptan Samsun’a geldiğinde Engiz’e varır kendisine tarif edilen dut ağacını bulur. Fakat yanında ev falan yoktur. Sadece tek bir mezar vardır.” O zaman anlar ki, Şeyh Beğ ulu bir zattır. Orada hemen karar vererek mevcut mezarın üstüne bugünkü binayı yaptırır (KK1).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe ziyaretleri sırasında dua edilir. Özel olarak uygulanan bir ritüel bulunmamaktadır.

Türbe, Dağ köyünde bulunmaktadır (Şekil 5).

3.2. Alaçam

3.2.1. Geyikkoşan Baba Türbesi

Adlandırma: Menkıbevî yönünün geyiklerle ilgili olmasından dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin içinde yer alan tabelada “Arap ordusu komutanlarından Ebu Eyyüp El Ensari Hazretleri ordusu ile buradan geçerken komutanlarından Geyik Baba ismindeki komutan, altı mayıs tarihinde kabrinin bulunduğu yerde ölür ve buraya gömülür. Yöre halkı Geyik Baba ismindeki komutana saygılarını belirtmek amacıyla koruluk ve çayırılık içerisinde bir türbe inşa eder” bilgisi yer alır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Geyikkoşan Baba Türbesi’nin içinde yer alan tabelada “Geyikkoşan mevkii sık ve büyük ağaçlarla dolu bir ormandır. Bu ormanın orta yerinde ikamet eden bir dede ve onun küçük bir tarlası vardır. Çevredekilerden habersiz iki geyiğiyle tarlasını gizliden gizliye sürmektedir. Altın boyunduruk ve altın sabanıyla yine bir gün tarlada çift sürerken birkaç kişi tarafından görülürler. Yabancıardan ürken geyikler kontrolden çıkar ve dağa kaçarlar. Altından yapılmış boyunduruk ve sabanın halen bu dağda bir yerlerde olduğuna inanılır” bilgisi yer almaktadır.

Geyikkoşan Baba’yı geyikleri ile çift sürerken gören kişilerin kör olduğu anlatılır. Başka bir rivayete göre ise evliyaı kötü huylu bir kadın gördükten sonra Geyikkoşan Baba’nın, bir daha Alaçam’a gelmediği aktarılmıştır (KK3).

İnanış ve Uygulamalar: Türbenin bulunduğu yerde her sene 6 Mayıs’ta Hıdırellez şenlikleri yapılır. Keşkekler pişirilerek gelenlere ikram edilir. Geleneksel

yağlı güreşler düzenlenir. Adak adanır, kurban olarak genellikle koç kesilir (KK3, KK4, KK5).

Alaçam ilçe merkezinde bulunan türbenin özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır (Şekil 6).

3.2.2. Hüseyin Dede Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bayram Bektaş, Hüseyin Dede'nin kerametiyle ilgili bildiklerini şöyle aktarır: "Hüseyin Dede buğdayı değirmene götürür. Dede bir kilo buğdayla gidip beş kilo ile geri dönünce bu durum eşinin dikkatini çeker. Kadın, eşini takip eder. Eşinin su değirmeninde bir kadınla un ellediğini görür. Kadın, eşinin sırrını öğrenince kötü bir şekilde vefat eder." Hüseyin Dede'ye, onun kerametlerine inanmayanların başına çeşitli musibetler gelir. Hüseyin Dede'ye inanmayan bir öğretmenin dilinin tutulduğu, hocaların kendisini okumasına rağmen çok zor düzeldiği aktarılmıştır (KK6).

İnanış ve Uygulamalar: Hüseyin Dede Türbesi genellikle çocuk sahibi olmak isteyenler, çocuğu doğup vefat edenler tarafından ziyaret edilir. Çocuk sahibi olmak isteyenler türbeye gelir; namaz kılar, dua eder. Adak adayanlar, dilekleri kabul olduktan sonra kurban keser. Çocuk erkek olursa Hüseyin adı verilir. Köyde Hüseyin ismi çoktur (KK6).

Çocuğu yürüyemeyen, halk adıyla çocuk basığı denilen çocuklar türbeye getirilir. Çocuk, türbenin içinde dualar okuyarak uyutulur. Çocuğun kıyafetinden bir parça türbeye bırakılır. Herhangi bir niyetle türbe ziyareti yapan kişiler, niyetleri için dua ettikten sonra türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlamaktadır (KK7).

Tepebölmesi köyünde bulunan türbenin ziyaret günü cumartesidir

3.2.3. Sahih Efendi Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin etrafında bir tabela vardır. Bu tabelada "Halepten gelen İmam-ı Rabbânî'nin, talebelerinin talebesinden ilmi almıştır. 16 sene ilimde kalmıştır. Kendisi köyde çiftçilik yapan birisidir. Dünya dışında güneş

vasıtasıyla Allah'tan ilmini aldığı ve 4 km uzaklıktaki hayvanlara seslenen ulu bir kişidir” bilgisi yer almaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bulunmamaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe, yöre halkı tarafından genellikle ekim zamanında ziyaret edilir. Namaz kılınır, tespih çekilir ve Kur'an okunur ardından keşkek yenir (KK8).

Türbe genellikle kadınlar tarafından ziyaret edilir. Türbede dua edip namaz kılan kadınlar türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlamaktadır. Bugün böyle bir uygulamaya köy halkı müsaade etmemektedir (KK4 KK9).

Sahih Efendi Türbesi, mevki olarak Esentepe Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 7).

3.2.4. Şeyhler Türbesi

Adlandırma: Asıl adının Ahmet olduğu bilinmektedir. Köy halkı tarafından Şıhlar/Şeyhler türbesi olarak adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yaşadığı zamanlarda resmî bir görevi olduğu bilinir. Evliyanın bir din âlimi olduğu ve İslâmi eğitim verdiği anlatılmaktadır. İç savaş zamanında Rum çeteleri tarafından öldürülmüştür.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbe sahibi olan tekkeşin Mahmut Yılmaz, annesinden dinlediği Şeyh'in kerametini şöyle aktarır: “İstanbul'dan bir kadın rüyasında Şıhlar türbesini görür. Samsun'un Alaçam ilçesine türbenin bulunduğu yere eşi ve albay olan kayınpederi ile birlikte gelir. Köye geldiklerinde Mahmut Bey'in annesini rüyasında kendisini tekkeye götüren kişinin o olduğunu hatırlar. Yedi yıldır çocuk sahibi olamayan aile türbe ziyaretinden sonra çocuk sahibi olur. Bir yıl sonra çocuklarıyla birlikte türbeyi tekrar ziyarete gelirler. Adaklarını türbeye yakın bir yerde kestikten sonra kurban eti, köyde ihtiyaç sahiplerine dağıtılır” (KK10).

Evliya ile ilgili başka bir anlatı şöyledir: Kaymakam bey, köyü ziyarete geldiğinde türbe sahiplerine türbeyi kaldırmaları emrini verir. Kaymakam emriyle ağaçlar sökülür. Sonrasında kaymakam, olmadık bir yerde düşer ve ayağını kırar. Bu olaydan sonra türbe sahiplerine bütün masrafları karşılayacağını, türbeyi yeniden yaptırmalarını söyler (KK11). Türbe sahipleri ailevi hassasiyetten ötürü başka kerametleri paylaşmak istememiştir.

İnanış ve Uygulamalar: Türbeye genellikle yürüyemeyen çocuklar getirilir. Türbeye getirilen çocuklar için dua edip, namaz kılınır. Türbenin biraz ilerisinde tekke evi bulunmaktadır. Yürüyemeyen çocuklar için türbede dua ettikten sonra çocukların ayağı tekke evindeki ocakta bulunan küle bastırılır.

Bununla birlikte türbe çocuk sahibi olmak isteyen kişiler tarafından da ziyaret edilir. Bu niyetle ilgili bir uygulama bulunmamaktadır. Türbede namaz kılıp çocuk niyeti ile dua eden kişilerin çocuk sahibi oldukları aktarılmıştır. Duası kabul olan kişiler tekrar türbeye gelerek adaklarını yerine getirirler ya da adağı köydeki ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. Kadınlar bazen bellerindeki kuşakları bazen de çemberlerini ağaçlara çaput olarak bağlamaktadır (KK10).

Türbenin içinde bulunan su şişelerindeki su, yöre halkı tarafından şifalı kabul edilir. Bu suyun gözdeki arpacığa iyi geldiğine inanılır. Türbenin içindeki topraktan biraz alıp suyla karıştırılarak arpacığa sürdükten kısa süre sonra gözdeki arpacığın geçtiği sanılmıştır. Mahmut Yılmaz “Çok uzun yıllar gözümün kenarında siğil vardı. İnanıp da yapmamıştım. Ablam getirip sürdü ve siğil düştü” şeklinde yaşadığı olayı aktarmıştır (KK10).

Türbe, Yukarı Soğukçam köyünde bulunmaktadır (Şekil 9,10).

3.2.5. Yol Evliyası Yatırı

Adlandırma: Yatır, Hıdırellez zamanı ziyaret edildiği için “Mayıs Yirmisi” diye de bilinir. Evliyanın adının ne olduğu bilinmemektedir. Bulunduğu yerde yol yapılmasına izin vermediği için “Yol Evliyası” olarak adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Muhterem Ergin, yüz yaşına kadar yaşayan ninesinden evliya ile ilgili duyduğu bilgileri şöyle aktarmıştır: “Şehirde yer alan Sarılık Türbesi ile Geyikkoşan Baba Türbesi’nde bulunan evliyaların Yol Evliyası Yatırı’nın yanına gelerek birlikte namaz kıldıkları görülmüş. Ben de evliyayı namaz kılarken gördüm. Ak sakallı, uzun bir adamdı” (KK12).

İnanış ve Uygulamalar: Eskiden Hıdırellez şenlikleri evliyanın yanında düzenlenirdi. İnsanlar Hıdırellez’i kutlamak ve bereketinden faydalanmak için o güne özel ritüeller gerçekleştirirdi. O gün şehirden pazarcı esnaflar gelir, sergiler açılır.

Büyük kazanlarda keşkek pişirilir, yumurta haşlanır ve yağlı ekmek hazırlanıp yenilirdi.

Yatırı ziyaret edip dilek diledikten sonra yatırın etrafında dua ederek üç kere dönülür. Dualarının kabulü için adak adayan kişiler duaları kabul olduktan sonra yatırın yanında adaklarını yerine getirir. Hayvan hastalıkları için ziyaret eden kişiler yatıra adak olarak; yağ, yoğurt ve süt adar.

Yatır, eskiden yağmur duası için ziyaret edilirdi. Muhterem Ergin, ninesi ile birlikte yaptıkları yağmur duasını şöyle aktarmıştır: “Sabah namazını kılınca yedi kere İhlas okuyarak yatırın etrafında dolanırdık. Yatırdan toprak alıp çaya gelirdik. Allah’ım senden yağmur duası istiyoruz diye dua edip toprakla suyu karıştırırdık. Dedenin yanına gelip namaz kılardık. Her zaman yağmur yağardı” (KK 12).

Yol Evliyası Yatır’ı, Alaçam’ın Gökçeboğaz köyünde bulunmaktadır (Şekil 8).

3.3. Asarcık

3.3.1. Asarma Türbesi

Adlandırma: Türbede yatan evliyanın adı bilinmemektedir. Neden Asarma diye adlandırıldığına dair bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Asarma Türbesi’ndeki evliya ile ilgili köy halkının sahip olduğu bilgiler kısıtlıdır. Evliyanın İslâmiyet’i yaymaya çalışan Allah dostu olduğu bilinir. Kıbrıs Savaşı’na katıldığı için kendisinin asker olabileceği düşünülür.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Kıbrıs Barış Harekâtı’na evliyanın gittiği görülmüştür. Savaş başladığı zamanlarda türbenin üzerinden gökyüzüne doğru bir duman yükselir. Köyde İstiklal Gazisi Hacı Mustafa amcaya bu hadise anlatıldığında evliyanın Müslüman kanının akmasına razı olmadığı için savaşa katıldığını aktarmıştır (KK14).

Ormanlık arazide bulunan türbede ağaçlar, yalnızca hayır için kesilebilir. Onun dışında ağaçlara zarar verilmemektedir. Ağaçlara zarar veren, türbede define arayanların başına türlü musibetler gelmiştir. Fikret Bey, konuyla ilgili duyduğu olayı “Köyden biri türbeden odun alırken nereden geldiğini anlayamadığı bir tokatla kendinden geçti. Sonrasında bu kişi gözünü açtığında farklı bir yerde uyandığını anlattı” şeklinde ifade etmiştir (KK 14).

Evliyanın kalp gözü açık insanlara görüldüğü aktarılmıştır. Esme Hanım, annesinin yaşadığı olayı şöyle aktarır: Annem kardeşimle birlikte tarlaya gideken yeşil sarıklı biri, annemi bir daha kırmızı giymemesi hususunda uyarmıştı. Annem o günden sonra bize kırmızı bir şey almadı, hep yeşil giydirdi (KK).

İmamlı köyünde bulunan türbede, akşamları gece yeşil sarıklıların gezdiği bilinir ve ona uygun davranışlar sergilenmektedir (KK 15).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle temre hastalığı için ziyaret edilir. Özellikle çocukların vücudunda çıkan temre için gelinir. Çocuğun niyetine türbede iki rekât namaz kılınır. Türbenin yakınında bulunan çeşmeden su alınır. Türbeden alınan toprakla su karıştırılarak yaranın olduğu yerlere sürülür. Türbe, temre hastalığıyla birlikte baş ağrısı ve diş ağrısı için de ziyaret edilmektedir (KK13).

Bununla birlikte türbe; çocuk sahibi olmak, kısmet açıklığı ve kişisel istekler için de ziyaret edilir. Her ne için gelindiye o niyetle namaz kılınır. Üzerindeki kıyafetten bir parça türbeye bırakılır ve türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput ve çember bağlanır. Türbenin yakınında bulunan suya sarımsak atılır. Sarımsak su yüzüne çıkarsa duanın kabul olacağına inanılır (KK 13).

Köyde çok kurak olduğu zaman köy halkı hep birlikte afat duasına türbenin yanına gelir. Afat duası için önceden bir gün belirlenir ve civar köylere de haber verilir. Büyük bir kurban hayvanı alınır. Kadınlar yemek pişirirken erkekler kurbanı keser. Büyük sofralar kurulur. Hoca dua eder, dua bitmeden sofraya toplanmadan yağmur yağmaya başlar. Afat duası genellikle cuma günü yapılır. Fakat türbenin ziyaret günü çarşambadır. Duasının kabulü için adak adayan kişiler duaları kabul olunca çarşamba günü türbenin yanına gelip adaklarını yerine getirir. Kurban eti ihtiyaç sahiplerine ya da Kur'an kursuna bağışlanır (KK13, KK14).

Asarma Türbesi, İmamlı köyünde bulunmaktadır (Şekil 12).

3.3.2. Divri Yatırı

Adlandırma: Yatırda yer alan evliyanın kim olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Köy halkı tarafından 'Uyuşukluk Tekkesi' olarak bilinir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bilinmemektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, genellikle sarılık hastaları ve felçli hastalar tarafından ziyaret edilir. Yatırın yolunun üzerinde şifalı olduğu düşünülen su bulunmaktadır. Kaynak kişi: “Bir ay önce evliyaya gittim. Pınardan abdest aldım, yatırın etrafında üç kere dolandım. İki rekât namaz kıldım. Elim ayağım uyuşuyordu, iyi geldi” şeklinde yaşadığı hadiseyi aktarmıştır (KK16).

Divri Yatır’ı Aydın köyünde bulunmaktadır (Şekil 13).

3.3.3. İkizivet Yatırı

Adlandırma: Yatırdaki kişinin adıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yatırın geçmişinin dört yüz yıldan daha fazla olduğu için yatıra dair kapsamlı bir bilgi edinilememiştir. Yatırın mezarı defineciler tarafından kazıldığından mezar şeklinde bir yapı bulunmamaktadır. Evliyanın olabileceği yer telle çevrilmiştir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bilinmemektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, genellikle sivilce hastalığı için ziyaret edilir. Vücudunda yara ve sivilce çıkan kişiler yatıra gelerek niyeti için iki rekât namaz kılar. Sonrasında yatırın yanında bulunan ağacın dalı kırılır, yalnız koparılmaz. Dal kurduğunda sivilcenin geçeceğine inanılır. Şehir dışında yatıra gelemeyecek kişiler, köyde bulunan kişilerden kendileri adına bir dal kırmalarını ister (KK 14, KK15).

İkizivet Yatırı İmamlı köyünde ormanlık bir alan içinde yer almaktadır. Etrafta bulunan ağaçlara çaput bağlandığı, çemberlerin asılı olduğu gözlemlenmiştir. Dikkat çeken eşyalardan biri de maskedir. Korona hastalığına yakalanan biri şifa bulmak için yatırın yanına gelip dua ettiği sonrasında maskesini astığı aktarılmıştır (KK 13) (Şekil 88).

Bununla birlikte yatır, hayvanı hastalanan kişiler tarafından da ziyaret edilir. Dua edilir. Hasta hayvanın yuları telle çevrili alana asılır. Bu şekilde hayvanların iyileştiğine inanılmaktadır (KK13).

Yatır, mevki olarak İmamlı köyünde bulunmaktadır (Şekil 14).

3.3.4. Temru Tekkesi Yatırı

Adlandırma: Temre hastalığına iyi geldiği için bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bulunmamaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, daha çok temre ve kaşıntı hastaları tarafından ziyaret edilir. Yatırın etrafında üç kere dua ederek dolanılır. Bir Fatıha ve üç İhlas okunur. Ardından iki rekât namaz kılınır. Bununla birlikte yatıra çok ağlayan, durmayan çocuklar getirilmektedir. Çocuğun üzerinden bir kıyafet parçası yatıra bırakılmaktadır.

Yatır, çeşitli istek ve niyetlerle ziyaret edilmekte bununla birlikte farklı uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Kısmetinin açılmasını isteyen kadınlar yatıra nakışlı çemberini bırakır, başı ağrıyan kadınlar ise yatırın etrafında bulunan ağaçlara saç telini bağlamaktadır. Sadece insanlar için değil hayvan rahatsızlığı için de yatıra gelinip dua edilir. Hayvanın yuları yatırın etrafında üç kere dolandırılır (KK15).

Aydın köyünde bulunan yatırın ziyaret günü çarşamba günüdür (Şekil 11).

3.4. Atakum

3.4.1. Akalan Türbesi

Adlandırma: Türbede yatan evliyanın adı bilinmemektedir. Köy ismini bu türbeden alır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Allah'ın kitabı olan Kur'anı ve Peygamber efendimizin hadîslerini bilen ve buna uygun yaşamaya çalışan bir İslâm âlimidir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Köyün imamı Ahmet Mutlu, tübe ile ilgili bilgilerini şöyle aktarmıştır: “Bizim köyde benim çocukluğumda bir imam vardı. Bu mübarek adam ahlâklı, imanlı ve takva sahibi biriydi. Bir gün sabah ezanından sonra cemaatin gelmesini beklerken camiye bir misafir geldi. Bizim imam misafire “Nerelisin?” diye sordu. Adam Arabistan taraflarından bir yer söyledi. İmam, “Nereden geliyorsun?” diye sorunca misafir, türbenin olduğu yeri işaret ederek geldiği yeri gösterdi. Hoca bu durumu önce fark edemedi. Sonra misafirin ardından kapıya çıkınca misafirin bir anda ortadan kaybolduğunu fark etti. Gelen misafir değil, evliyaydı.” Ahmet Bey’in aktardığı başka bir durum ise şöyledir: “Eskiden türbenin etrafında geniş buğday tarlaları vardı. Birgün yöre halkı, bahçeye ekinleri biçmeye gittiklerinde buğday tarlalarının bir gecede sürüldüğüne şahit oldular.” Yöre halkı bunun evliya tarafından yapıldığını düşünmüştür (KK 17).

Sabire Keşli, türbenin bakımıyla ilgilenen bir kızın sürekli evliyayı rüyasında gördüğünü ve kendisinin de evliyayı bir kere rüyasında gördüğünü şöyle aktarmıştır: “Evliya kanatlarını açmış duvarda geziyordu” (KK19).

Türbede define arayanların başına türlü musibetler gelmiştir. Kaynak kişi, bunu yapan ormancının vefat ettiğini diğerinin ise çocuklarının işlerinin rast gitmediğini aktarmıştır (KK19).

İnanış ve Uygulamalar: Akalan Türbesi’nde en az iki yüz yıldır yağmur duası yapılmaktadır. Akalan Köyü ve civar köylerden kırk köy bir araya gelerek yağmur duasına çıkılır. Her köy kendi adına bir kurbanlık getirir. Kur’an okunur, imam dua eder cemaat hep birlikte âmin der. Köyde insanlar türbeye gelirken taş toplayıp getirir. Toplanan taşlar tek tek okunur ve ağızda ıslatılarak çuvallara doldurulur. İki bine yakın taş okunup çuvallandıktan sonra çuval, cemaatten en günahsız, en yaşlı, üzerinde hiç namaz borcu kalmamış kişinin sırtına verilir. O çuval bir suya gömülür. Bunun peşine çok geçmeden yağmur yağar (KK17).

Toprak yiyen çocuklar türbeye getirilir, dua okunur. Dede’nin toprağından yedirilir. Nebahat Mutlu, kendi yaşadığı bu durumu şöyle aktarmıştır: “Çocukken çok toprak yedim. Beni dedenin yanına getirdiler, dua ettik. Dedenin toprağından bir parça yedirdiler. O topraktan yiyince bir daha toprak yiyesim gelmedi.” Dede’nin toprağı dış ağrısını da geçirirdi. Dışı ağrıyan Dede’nin toprağını ağrıyan dişine sürdüğünde diş ağrısının geçtiği aktarılmıştır (KK18).

Türbe, çocuk sahibi olmak isteyenler veya çocukları doğup yaşamadan ölenler, çocukları yürüyemeyenler, kısmetinin açılmasını isteyen kişiler tarafından ziyaret edilir. Bununla birlikte hastalıklara şifa bulma ve sınavlarda başarılı olma gibi nedenlerle de türbe ziyaret edilmektedir. Her türlü istek ve duadan sonra ağaçlara çaput bağlanır, adak adanır. Bu türbede adak, kanlı kurban şeklinde olmakla birlikte helva ve lokum gibi yiyeceklerle de yapılmaktadır. Türbeyi ziyarete gelenler Dede’ye hürmeten arkalarını dönüp gitmezler, yüzleri dönük bir şekilde oradan ayrılırlar (KK18, KK19).

Türbe Atakum’da bulunan Akalan köyünde yer almaktadır.

3.5. Ayvacık

3.5.1. Hacı Sofu Yazıcı Türbesi

Adlandırma: Kerametlerinden ve dine bağlılığından dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hacı Sofu'nun torunu Mahmut Yazıcı, dedesinin kısa zamanda uzun mesafeleri katettiğini (tayyi zaman), mekânları aşarak bir anda farklı yerlerde olabildiğini (tayy-i mekân) şöyle aktarmıştır: “Bir gün Hacı dedem, Çarşamba'nın Semail Mahallesi'nde Kur'an kursuna gidip sohbet katılır. Bir müddet sonra Hacı dedem, ihtiyaç için dışarı çıkar. İçeri girdiğinde hocam neredeydiniz biraz geciktiniz diye sorulunca Dedem: ‘Hava çok sisliydi. Çocuklar hayvanları bulamadı. Hayvanları eve götürüp geldi’ der. O toplulukta bulunan insanlar, yaklaşık altmış kilometrelik yolu kısa sürede gidip dönmesine akıl sır erdiremezler. Ertesi gün Hacı dedenin evine gelip hanımına akşam dedenin eve gelip gelmediğini sorarlar. Hanımı, “Hayvanlar dağda kaldı, hava dumanlanmıştı çocuklar hayvanları bulamadı. Hacı Sofu bulup getirdi” deyince bu olay halk arasında yayılır ve yöre halkı Hacı Dede'ye daha çok saygı göstermeye başlar.

Benzer başka bir hikâye de şöyledir: Hacı Sofu Dede soranlara hacca gitmeyeceğini söylemesine rağmen köyde hacca giden kişilerden bazıları kendisini hacda görmüştür. Kendisine ‘Ben sizi orada gördüm ön safta duruyordunuz’ diyen bir kişiye Hacı Dede: ‘Bunu sakın kimseye söyleme’ şeklinde cevap verir (KK20, KK21).

Hacı Sofu'nun her sabah namazını Mekke-i Mükەرreme'de kılması, dinî buyruklara sıkı sıkıya bağlı olması ve Kur'an-ı kuşluk vaktine kadar hatmetmesi onun en büyük kerametlerinden kabul edilir. Evliyanın bedeni kabirde olsa bile ruhunun Mekke'de olduğuna inanılmaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Hacı Sofu vefat ettikten sonra mezarı çok uzun yıllar yapılmamıştır. Bunun üzerine köyden birkaç kişi Hacı Dede'yi rüyasında görür. Hacı Sofu kendilerine: “Benim üzerim açık kaldı, üzerimi kapatırsanız köyde kuraklık son bulur, yağmur yağar” der. Kabrin üzerinin örtülüp türbe hâline getirilmesinin ardından köyde uzun zaman sonra rahmet yağdığı aktarılmıştır. Hacı Sofu'nun torunu Mahmut Bey, dedesinin mezarının iklimden dolayı tekrar açılması üzerine kabri örtmesinin ardından yaşadığı mucizevî olayı şöyle aktarmıştır. “Çok sert ve rüzgârlı geçen bir kış ardından dedemin üzerindeki tuğlalar açıldı. Dedemin

kabrinin bulunduğu mezarlıkta bir cami var. Cuma namazında cemaat bana dedemin mezarının üzerinin açıldığını söyledi. Atıma tuğlalar yükledim kabrin yanına gidip mezarın üzerini örttüm. Bu olayın üzerinden iki güç gün geçtikten sonra dedemi rüyamda gördüm. Zifiri karanlıkta patika bir yoldan yukarıya doğru çıkıyorum. Biraz uzaktan bir ışık belirdi. O ışık sanki güneş gibi etrafımı aydınlattı. Işıkla bir noktada kesiştik. Sakalı belinde, nûranî yüzlü bir sima bana selam verdi. “Beni tanıdın mı evladım?” diye sordu. “Tanıyamadım” dedim. “Ben senin Hacı Sofu dedenim” dedi. Elini omuzuma üç kere vurdu, “Allah razı olsun” dedi. Oradaki tarladan bir mezar uzunluğunda toprak açıldı. Dedem oraya girdi. Toprak örtüldü. Sarsılarak uyandım” (KK20).

Evliya ile ilgili anlatılan başka bir hadise şöyledir: Hacı Sofu, evlatlarına ve torunlarına cuma günü hayvanlarını koşmamaları gerektiğini öğütler. Eğer cuma günü hayvanlar otlatılırsa; hayvanın acı çekeceğinden ve gözlerinden yaş geleceğinden bahseder. Bir cuma günü namazda torununu göremeyen Hacı Sofu, torununun hayvanları sürdüğünü fark eder. O yıl sürülen o tarlada çok mısır olur. Ancak Hacı Sofu bu mısırların kendi ambarına katılmasını istemez. Mısırları değirmende öğütmek için sıra Hacı Sofu’nun torununa gelince değirmen taşı; un yerine kan, irin çıkarır. İnsanlar bu olayı Hacı Sofu’ya anlatınca Hacı Sofu, hayvana yapılan eziyetten dolayı bu durumun yaşandığından bahseder (KK20).

Yöre halkı, Hacı Sofu’nun gösterdiği kerametlerden dolayı dedeyi ziyaret etmenin çok sevap olduğunu bilir. Özel günlerde, kandillerde ve bayramlarda türbe ziyaret edilir. Mahmut Bey’in eşinin abisi Arabistan’da çalışırken yaşlı bir amcaya denk gelir. Sohbet ederken yaşlı amca:

-“Sen nerelisin?” diye sorar.

-“Samsunluyum”, diye cevap verir.

-“Samsun’un neresinden?” diye sorar.

- Ayyvacık.

-“Hacı Sofu denilen kişiyi duydun mu?”

-“İsmini duydum, ama tanımıyorum.”

-“Siz o mübareği ziyaret edin. Buralara gelemeseler bile Hacı Sofu’yu ziyaret eden Hacı sevabı alır” der (KK 20).

İnanış ve Uygulamalar: Eskiden çok kurak geçtiği zamanlarda civar köylerden de insanlar gelerek türbede yağmur duası yaparlardı. Yöre halkı, uzun uğraşlara rağmen yağmur yağmayınca yapılacak yağmur duasına Sofu Dede’yi çağırmaya karar verir. Hacı Dede cemaatin karşısına geçip dua etmeye geçmeden birkaç soru sorar. Önce “Herkesin abdesti var mı? diye sorar. Sonra “Burada abdesti olmayan insanlar var. Ben onların kim olduğunu biliyorum. Ben o kişileri söylemeden abdest tazelemeye diye gidip abdestlerinizi alın” der. Bu olay üzerine cemaatten üç kişi abdest almaya gider. Geldiklerinde kalabalık bir cemaate size üç sorum var der:

“İlk soru, sabah namazını üzerine güneş doğdurmadan vaktinde kılan var mı?” Kalabalık arasından sadece bir kişi el kaldırır. Onu yanına çağırır. İkinci soru, “Öğle namazının son sünnetini iki rekât yerine dört rekât kılan var mı?” Bir kişi daha el kaldırır, onu da yanına çağırır. Üçüncü soru, “Yatsı namazının son sünnetini iki rekât yerine dört rekât kılan, vitir vacip namazını aksatmadan kılan var mı? diye sorar. Bir kişi daha el kaldırır. Onu da yanına çağırıp bu kişilerle birlikte bir eve giderler. Orada kalan kişiler “Biz sizi bekleyelim mi?” diye sorunca “Siz beklemeyin evlerinize gidin, hayvanlarınıza, beldenize sahip çıkın” der.

Hacı Dede ve o kişiler yağmur duası yapmaya başlarken cübbelerini ters giyerler. Aylardan Ağustos, havada bir tane bile bulut yok, dua devam ederken yağmur yağmaya başlar. Dışardan biri gelir, “Hocam, biraz daha yağmura ihtiyaç var” der. Duaya devam edilir. Yağmur yeterli olunca duayı bitirip cübbeleri düz giyerler (KK20).

Türbe, Ayvacık’ta Ardıc köyünde bulunmaktadır.

3.6. Bafra

3.6.1. Avuncu Türbesi

Adlandırma: İsminin nereden geldiği bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın asker olduğu ve kabrinin şehit düştüğü yere yapıldığı rivayet edilmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Avuncu Türbesi ziyareti genellikle cumartesi günleri gerçekleştirilir. Evliya birkaç kişinin rüyasına girip “Bana gelen beni cumartesi günü bulur” dediği için ziyaretler, cumartesi günü yapılır. Türbeye hem bulunduğu köyde hem de civar köylerde korkuyla birlikte saygı gösterilir. Evliyanın türbeye

inanmayan birinin elini kolunu ters döndürdüğü, bu kişinin yedi tane koç kesip anca düzeldiği aktarılmıştır. Yaşanan bu olay herkese ibret olmuştur (KK21). Türbe Sahilkent köyünde yer almasına rağmen Emenni köyünden Aleviler tarafından daha fazla ziyaret edilir (Şekil 15).

İnanış ve Uygulamalar: Evliya asker olduğu için askere gidecek gençler türbeye gelir, dualar ederek adak adar. Burnu kanamadan geri dönen kişiler kurban kesip ihtiyaç sahiplerine dağıtır.

Türbe ziyaretinde adak adama çok yaygın uygulamalardandır. Bir dileğinin gerçekleşmesi için ya da bir musibetten korunmak için adak adanır. Dua ettikten sonra yeşil örtü alınarak türbeye örtülür. Dileklerin kabulü için mum yakılır, türbeye çaput bağlanır ve mezar taşına taş yapıştırılır. Taş düşmezse duanın kabul olacağına inanılır (KK22).

Türbede bilinen yağmur duası uygulamalarından farklı olarak Ali Rıza Varol uygulamayı tek başına gerçekleştirdiğini şöyle aktarmıştır: “Yaz günü mısır ektikten sonra kurak olunca koç adayıp yağmur duası yaptım. Kestiğim koçu yoldan geçenlere dağıttım. Kimin nasıbiyse o yedi. Ertesi gün yağmur yağdı” (KK22).

3.6.2. Emirza Bey Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Emirza Bey Türbesi’nin giriş kapısının üzerinde bulunan kitabeden 1381 (783 H.) tarihinde türbenin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kastamonu-Sinop-Samsun yöresine 1292-1460 tarihleri arasında Candar Oğulları Beyliği’nin hâkim olduğu bilinmektedir. 1380 yıllarında Sinop hükümdarı İsfendiyar Bey ile yörede yeni bir beylik oluşur. 1460 yılında Fatih Sultan Mehmet bu beyliklere son vermiş, yöre Osmanlı hâkimiyeti altına geçmiştir. Emirza Bey Türbesi, 14. yüzyılın son çeyreği içinde Candar Oğulları Beyliği veya İsfendiyar Oğulları Beyliği’ne bağlı bir yerel yönetici tarafından inşa edilmiştir (Danışman, 2012: 545).

M. Zeki Oral tarafından çözümlenen kitabede birden fazla isim ve birtakım tarihlerin yer aldığı sandukalar tespit edilmiştir. Bazı sandukalarda ayetler yer almaktadır. Emirza Bey ailesinin büyük bir kısmını taun/veba hastalığından kaybettiği kitabede yer alır. Türbenin içinde yer alan kabirler sağdan sırasıyla;

1. Bu kabrin baş ve ayak taşları, sandukası varsa da yazı ve tarih yoktur.

2. Emirza Bey kızı Hant Hatun'a aittir.
3. Sultan Hatun mezarı vardır.
4. Mirza Bey kızı İlalmış Hatunun kabridir.
5. Emirza Beyin oğlu Hacı Lütfullah Bey mezarıdır.
6. Bu kabir Emirza Beyin kızı Paşa'ya aittir.
7. Mehmet kızı Giçi Hatunun mezarıdır.
8. Kabirde yazı yoktur.

Soldaki kabirler;

9. İkinci kabir Hüseyin oğlu Ahmed'e aittir.

10. Emirza Beyin kabridir. Baş ve ayak taşları yoktur. Uzun bir sandukadan ibarettir. Sandukada yazının Türkçesi "Eğer yüz ve eğer yüz bin yıl dünyada kalsan işin sonucu, hayatın sonu toprağın arasına girmektir" şeklinde yazılıdır. Emirza Bey'in ölüm tarihi bilinmemektedir.

11. Ali Bey kızı Şeref Hatuna aittir.

12. Hüseyin oğlu Resul'un mezar taşıdır.

13. Soldaki altıncı kabir üzerinde büyük bir sanduka ve üzerinde iki sıra yazı vardır. İsim ve tarih bulunmamaktadır. Allah'ın güzel adları (Esma-i Hüсна) yazılıdır.

Ortadaki mezarlar;

14. Ortada birinci kabir Gazi oğlu Seyyid'e aittir.

15. Ortadaki ikinci kabirde yazı yoktur.

16. Bu kabir Baht Hatunundur.

17. Sultan Hant Hatunun kabridir (Oral, 1956: 387-404).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Emirza Bey Türbesi'nin etrafından bir şey almak, türbeye zarar vermek halk nezdinde yasak kabul edilir. Ağaç kesmek isteyen biri mezardan sesler duyduğu için ağacı kesemez. Başka bir zaman kepçe ile kesmeye çalışılır ve kepçe kırılır. Bunun gibi yaşanan ibretlik hadiselerden dolayı halk türbeye büyük saygı duymaktadır (KK23).

Türbe ile ilgili başka bir anlatı şöyledir: Türbenin bakımı ile ilgilenen yaşlı bir kadın her gün ibrikle türbenin içine su bırakırdı, ertesi gün baktığında ibrikler boş olurdu. Emirza Bey'in bu su ile abdest aldığına ve namaz kıldığına inanılır (KK 24).

İnanış ve Uygulamalar: Emirza Bey Türbesi genellikle hasta çocuklar için ziyaret edilir. Türbenin etrafında duanın niyetine iki rekât namaz kılınır. Dualar okuyarak hasta çocuklar türbenin etrafında üç kere dolandırılır. Dua niyetine adak adanır kurban kesilir. İhtiyaç sahiplerine dağıtılır (KK25).

Türbenin içinde eskiden dilek taşı bulunurdu. Dilek taşına taş yapıştırılmaya çalışılır, taş düşmeyip yapışırsa duanın kabul olacağına inanılırdı. Türbe ziyaretinde başka bir uygulama da çaput bağlamadır. Türbenin etrafında bulunan ağaçlara kıyafetinden bir parça veya çaput bağlanmaktadır (KK26).

Emirza Bey Türbesi, Bafra'nın Türbe köyünde bulunmaktadır (Şekil 17,18).

3.6.3. Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi

Adlandırma: Evliyanın ismiyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Gerçek isminin Hızır olduğu ve darda kalan insanlara Hızır gibi yetiştiği için kendisine Hızır denilmektedir (KK27). Bununla birlikte bulunduğu mevkiden dolayı Kümbet Dede olarak adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hızır Bey, Bafra'ya 2 km uzaklıkta bulunan Kümbet mevkisinde olduğu için Kümbet Dede olarak anılır. Kabirde, Bafra beylerinden Candaroğlu İsfendiyar Bey'in oğullarından Hızır Bey yatmaktadır (Bafra Belediyesi, 2020).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Hızır Bey ailesiyle birlikte veba hastalığından vefat etmiştir. Bir rivayete göre Hızır Bey ile Emir Mirza Bey'in kardeş olduğu söylenilir fakat tarihi kayıtlarda böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Hızır Bey en çok ziyaret edilen türbelerden biridir. Yardıma ihtiyacı olan kişilere hızır gibi yetiştiği için türbeye köy halkı büyük bir hürmet ve saygı gösterir. Türbenin bakımı ile ilgilenenler türbenin içine su bırakır, suyun ertesi güne bitmesi Hızır Dede'nin su içip abdest aldığına yorumlanır. Köyde birkaç kişi Hızır Dede'yi çeşmede abdest alırken gördüğünü aktarmıştır (KK28, KK29).

Türbe ve etrafı korunaklı bir alandır. Evliya, türbenin etrafında bulunan ağaçlara dokunulmasına müsaade etmemektedir. Yöre halkı, evliyanın ağaçlara zarar verenleri gece rahatsız edeceğine inanmaktadır.

Kaynak kişiler tarafından türbenin içinde kırka yakın kabir olduğu bilgisi verilmiştir. Defineciler tarafından tahrip edilen türbenin içi beton taşlarla dolu olup belirgin bir kabir bulunmamaktadır. Günümüzde Hızır Dede'nin orada olmadığı ruhunun Kafkas Dağları'na gittiği düşünülmektedir (KK28).

İnanış ve Uygulamalar: Hızır Dede Türbesi genellikle Hıdırellez zamanı ziyaret edilir. Şahit olduğu Hıdırellez gününü Kurtbey Yavuz şu şekilde aktarır: “Hıdırellez günü evliyanın bulunduğu yer çok kalabalık olurdu. Hem bizim köyden hem civar köylerden insanlar gelirdi. Her gelen bir şey hazırlar, birlikte piknik yapardık. Kadınlar tandırda yanış/gözleme yapardı. Eğlence amaçlı yumurta tokuşturma oyunu oynanırdı. Soğan kabuğu kaynatılarak yumurtalara renk verilirdi. Boyalı yumurtalar tokuşturulur, kaybeden yumurtasını kazanana verirdi” (KK30).

Türbeye ekin zamanı çok kurak olduğu zamanlarda yağmur duası için gidilirdi. Sedat Aktaş, türbeyle ilgili bilgi verirken şunları söylemiştir: “Yağmur duasına eskiden çocukken biz de gittik. Günahsız diye çocuklar getirilirdi. Dedenin yanına tabağımızla kaşığımızla giderdik. Adak adayıp kurban kesilirdi. Hep birlikte dua ederdik. Evimize gitmeden yağmur yağardı” (KK27).

Türbenin başında eskiden dilek taşı bulunurdu. Dilek dilendikten sonra dilek taşına küçük taşlar yapıştırılırdı. Taş düşmezse dileğin kabul olacağına inanılırdı. Farklı köylerden de dilek taşına taş yapıştırmak, dua etmek için gelinirdi. Dilek dileyen mum yakar, çaput bağlardı. Türbenin bulunduğu yerdeki ağaçlar renkli bez parçaları ile dolu olurdu (KK29). Bu türden uygulamalar günümüzde terk edilmiştir.

Bununla birlikte türbe, hasta çocuklar için ziyaret edilmektedir. Hasta olan çocuklar türbeye getirilir, dua ederek türbenin etrafında yedi kere dolandırılır. Adak adayanlar adağını türbenin yanında kesip, ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır.

Türbe; Bafra'nın Çetinkaya beldesi, Kirazlık Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 19).

3.6.4. Şeyh Emir Efendi Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır. .

Tarihî-Menkûbevî Kişiliği: Emir Bey; kadirşinas, hatırı sayılır dinî bütün biridir ve zamanla kendisi efendi diye anılmaya başlar. Bir rivayete göre de gassal olduğu bilinmektedir (KK31).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Emir Efendi Türbesi'nin olduğu geniş alan önceden mezarlıktı. Bütün mezarlar kaldırıldı, bir tek Emir Efendi'nin mezarı kaldırılmadı. Araçlar arıza yaptı. Türbenin yanında bulunan ağaç yol yapımı için kaldırılmak istendi ama yıkılmadı. İş makineleri geldi, çalıştırılmadan bozuldu. Ne türbeye ne de ağaca kimse dokunamadı. Yaşanan bu hadiselerden sonra halk türbeye saygı duymaya başladı. Öyle ki mahalle adını bu türbeden almaktadır. Emir Efendi'nin kabrinin yanında bir mezar daha bulunmaktadır. Bu mezarın gelinine ait olduğu bilinmektedir (KK32, KK33, KK34).

İnanış ve Uygulamalar: Şeyh Emir Efendi Türbesi, genellikle hastalıklara şifa bulmak ile öğrenciler tarafından derslerde başarılı olmak, yüksek puanlarla sınavları kazanmak için ziyaret edilir. Evliyanın başındaki mezar taşına mum yakılır, dilek dilenir. Para yapıştırılır. Para, taş yapışınca dileklerin kabul olacağına inanılır. Bazen taş bez takılır, çaput bağlanır. Dualarının kabul olmasını isteyenler tarafından adak adayıp, kurban kesilmektedir (KK35).

Şeyh Emir Efendi Türbesi, Bafra ilçe merkezinde bulunmaktadır (Şekil 20).

3.6.5. Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkûbevî Kişiliği: Şeyh Hacı Hasan Özkök, “İslâm âlimidir, tasavvufi düşüncenin kollarından hem Nakşibendi hem Kadiri mürşidi olarak bilinir. Alanında birçok öğrenci yetiştiren zatın kabrinin bulunduğu mekân sıkça ziyaret edilmektedir” (Turamberk, 2023: 531).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbe, şehir dışından özellikle Sivas ve Adıyaman'dan çok fazla ziyaretçi almaktadır. Şeyhin müridleri yazın veliyi çok fazla ziyaret eder ve veliyle alakalı durumlar kendilerine malum olur. Öyle ki Hacı Hasan Özkök bir gün dut ağacından düşüp ayağını kırar. Sivas'tan müridlerine bu olay malum olur ve ertesi gün gerekli malzemelerle şeyhlerinin yanına gelirler. Ayağını sararlar (KK38).

Dini bütün İslâm'ı yaymaya çalışan Hacı Hasan Özkök, uzun mesafeleri kısa zamanda gidip geldiğine dair anlatılar bulunur. Sabah namazını Sivas'ta kıldıktan kısa bir süre sonra kendisini Bafra'da görenler olduğu aktarılmıştır. Bununla birlikte yedi kere yürüyerek Hacca gittiği bilinmektedir (KK 36).

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, genellikle çocuk sahibi olmak isteyen kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Konuyla ilgili Hatun Hanım'ın aktardığı bilgi şöyledir: “Kızımın görümcesinin çocuğu olmuyordu. Kendisine Bafra'da Hacı Hasan Özkök yatırını önerdiler. Görümcesi kızıma yatırı sordu. Birlikte Bafra'ya geldiler. Kadın iki tane adak adadı. Birlikte yatırın yanına gidip Kur'an okuduk. Kadının kısa süre sonra çocuğu dünyaya geldi. Adaklarını yerine getirdi.” Başka bir örnekte de köyde çocuğu olmayan bir kadın doktora gitmesine rağmen çocuk sahibi olamıyordu. Yatırın yanına gelerek dua edip, adak adadı. Evliya o gece kadının rüyasına girip “Senin bir erkek çocuğun olacak adını Hasan Can ver” dedi. Gerçekten de kadının bir erkek çocuğu dünyaya geldi, adını Hasan Can koydular (KK37).

Yatırda yapılan başka bir uygulama da toprak sürmedir. Veliyi ziyaret ettikten sonra vücutta ağrıyan bir yere velinin mezarından bir parça toprak alınarak ağrıyan yere sürülür. Bu şekilde ağrının geçeceğine inanılmaktadır (KK37).

Yatır, Bafra'nın Boğazkaya köyünde bulunmaktadır (Şekil 21).

3.6.6. Şeyh Ören Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bir rivayete göre Şeyh Ulaş, Şeyh Ören ve Emirza Bey'in kardeş olduğu düşünülür.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbeyi ziyaret etmektedir. Bu niyetle türbeye yurt dışından bir aile gelir. Kaynak kişiler ailenin başından geçen bu olayı şöyle aktarmıştır: “Almanya'da yaşayan aslen Sivas'lı olan bir aile, uzun süre çocuk sahibi olamamaktadır. Şeyh Ören'in, çocuk sahibi olmak isteyen kadının rüyasına girip ‘Beni ziyaret et çocuğun olacak. Ama duayı şahsıma değil, benim hatırıma yap’ demesi üzerine aile, türbeyi ziyarete gelmiştir. Kadın, rüyasındaki yol tarifi ile daha önce hiç bilmediği Samsun'a gelerek türbeyi ziyaret etmiştir.” Kaynak kişiler bu ailenin türbede dua edip niyetleri için adak adadıktan bir yıl sonra çocuk sahibi olduğunu ardından evliyanın yanına gelerek adak kurbanlarını kestiklerini ve adaklarını Kur'an kursuna bağışladıklarını aktarmıştır (KK40, KK41).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe, her türlü niyet ve istek için ziyaret edilir. Şeyh Ören Türbesi'nde adak adama en yaygın uygulamadır. İnanışa göre yapılan duanın kabul olması için adak adanması gerekir. Türbenin bulunduğu yerde adak kurbanı kesmek için müsait alan bulunur. Adak kurbanı kesilip ihtiyaç sahiplerine dağıtılır (KK39).

Türbe, Bafra'nın Şeyh Ören köyünde bulunmaktadır (Şekil 16).

3.6.7. Şeyh Ulaş Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın savaşta şehit düştüğü, bulunduğu yerde mezarı yapıldığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır (KK42).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Müslümanlarla gayrimüslimler arasında yapılan savaşta Müslümanlar yenilmek üzereyken Müslüman askerlerden biri: “Şeyh Ulaş bizim imdadımıza ulaş, bizi kurtar” der. Şeyh Ulaş sayesinde bu savaş kazanılır. Köy adını türbeden alır (KK42, KK43).

İnanış ve Uygulamalar: Şeyh Ulaş Türbesi, genellikle yürüyemeyen çocuklarla çok ağlayan ve bağırان çocuklar için ziyaret edilir. “Allah’ım sen bu evliyanın yüzü suyu hürmetine duamızı kabul et” niyetiyle dualar edilir. Duaları kabul olanlar türbenin yanında adaklarını gerçekleştirip ihtiyaç sahiplerine ulaştırır. Bununla birlikte köy sakinleri bayram ve kandillerde türbede Kur’an okur. Türbe ziyareti için özel bir gün yoktur (KK44 KK45).

Türbe, Bafra'nın Şeyh Şeyh Ulaş köyünde bulunmaktadır.

3.7. Çarşamba

3.7.1. Akyüz Dede Türbesi

Adlandırma: Evliyanın ismi bilinmemektedir. Nurani ve ak yüzlü biri olduğundan böyle adlandırıldığı düşünülür.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Çarşamba'da bulunan Semail Dede ile kardeş olduğuna inanılır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbe bugünkü bulunduğu yere 1960 yılında taşınmıştır (KK 46).

İnanış ve Uygulamalar: Akyüz Dede Türbesi yol üzerinde bulunmasına rağmen çok fazla bilinmediği için ziyaretçisi yoktur. Bilen kişiler dualarının kabul olması için adak adar, kurban keser (KK 47). Her türlü dilek ve istek için geline türbenin bir ziyaret sebebi de temre hastalığıdır (KK48).

Türbe, Çarşamba'nın Dikbıyık beldesi, Bahçelievler Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 22).

3.7.2. Arap Türbesi

Adlandırma: Arap topraklarından geldiği için bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Arap Türbesi'ndeki evliya şehit düşmüştür. Kaynak kişi bu konuda şu bilgileri vermiştir: “O zamanlar kılıç harbi vardı. Ermenilerle savaştık. Bu zatın da kolu ya da bedeninden bir uzvu kaldı. Sonrasında türbesini yaptırıldılar” (KK 49).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbenin önünde yeşil kıyafetli bir kadının geyik sağdığı görülmüştür. Türbede define arayanlar olmuş buna kalkışanların başına türlü musibetler gelmiştir. Tekkede altın bulup evine getiren defineci odanın içine aldığı altınları döktüğünde bu altınları gören evin gelini fenalaşıp bayıldığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır (KK 49).

İnanış ve Uygulamalar: Eskiden hıdırellez zamanında türbenin yanında toplanılırdı. Adaklar adanır, büyük kazanlarda yemekler pişerdi. Oyunlar oynanır, güreşler yapılırdı.

Her türlü sıkıntı ve hastalık için geline türbe, genellikle sıtma hastalığına şifa bulmak için ziyaret edilir. Baş ağrıyan kadınlar dua ettikten sonra saçlarından bir tel alıp türbenin kapısındaki demirliklere bağlar. Bununla birlikte çocuk sahibi olmak isteyenler ya da çocuğu hasta olan aileler türbeye gelerek dua edip adak adamaktadır (KK51).

Türbede ziyaretinin nedenlerinden biri de yağmur duasıdır. Kendisinin de şahit olduğu bu ritüeli Fevzi Aydın şöyle aktarmıştır: “Sene 1949, üç yüz kişi yağmur duasına çıktık. Ellerimizi gökyüzüne ters olacak şekilde toprağa döndürerek yürümeye başladık. Hoca önde yaşlılar ve çocuklar onun arkasında yürüyoruz. Hoca dua ediyor cemaat hep bir ağızdan âmin diyor. Türbeye tekrar ulaştığımızda evlerimize dönmeden yağmur başladı. Uzun zaman sonra ilk kez köyde sel oldu” (KK 50).

Arap Türbesi, Çarşamba'nın Muşcalı köyünde bulunmaktadır (Şekil 23).

3.7.3. Gazi Hasan Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Tacettinoğulları Beyliğinden Gazi Hasan Bey Türbesi'nde yer alan tabelada "Niksar Emiri Doğancık (Doğanşah) soyundan Taceddin Beyoğlu, Alp Arslan'ın oğludur. Hasan Bey; Osmanlılardan önce Niksar, Ünye, Terme, Çarşamba ve Samsun yöresinde 1348'den 1428'e kadar hüküm sürmüş Taceddinoğulları Beyliğinin son beyidir. Hasan Bey'in Beylik Merkezi Ordu köyüdür. Hasan Bey, Sultan II. Murat devrine kadar beyliğini devam ettirmiş II Murat döneminde beyliğini Osmanlı topraklarına katmıştır. Bir müddet Rumeli'de Gümülcine Sancak Beyliği yapmış sonra Çarşamba'ya tekrar dönmüş ve burada Osmanlı'nın Canik (Samsun) Sancak Beyliği yaparken ölmüştür. Taceddinoğulları yörenin İslâmlaşmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur" bilgisi yer alır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbe, defineciler tarafından kazılarak evliya rahatsız edilmiştir. Aynı zamanda defineciler, türbede bulunan evliyanın kılıcını da çalmıştır. Yöre halkı, define arayanların kimisinin öldüğünü kimisinin de yakını kaybettğini aktarmıştır (KK52, KK53, KK54).

Evliyanın; Çarşamba'yı ve Ordu köyünü tüm kazalardan belalardan koruduğuna inanılır.

İnanış ve Uygulamalar: Gazi Hasan Türbesi genellikle hastalıklara şifa bulmak için ziyaret edilir. Konuyla ilgili kaynak kişinin şahit olduğu olay şu şekildedir: "Hasta bir kız getirdiler, iyi olması için dua edip adak adadılar. Sonrasında kız iyileşti. Adaklarını kesmeye geldiklerinde kız da oradaydı. Sağlıklı gözüküyordu" (KK55).

Her türlü istek ve sıkıntı için türbeye gelenler dualarını ettikten sonra türbenin etrafında bulunan ağaçlara bez veya çaput bağlamaktadır. Özel bir ziyaret günü bulunmayan türbe arife ve bayram günleri köy haklı tarafından ziyaret edilir. Dua edip iki rekât namaz kılınır.

Türbe, Çarşamba'nın Ordu köyünde bulunmaktadır (Şekil 24).

3.7.4. Geyikli Türbesi

Adlandırma: Asıl ismi Emir Dede'dir. Neden Geyikli diye adlandırıldığı bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Emir Dede askerdir. Cüneyd-i Bağdâdî ve Şeyh Habil ile kardeş olduğu düşünülür. Bir rivayete göre ise Emir Dede, Şeyh Habil'in bir koludur.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Çarşamba'da yer alan Şeyh Habil ve Geyikli Türbesi'ndeki evliyalarla Terme'de bulunan Cüneyd-i Bağdâdî'nin gece birbirlerine gidip geldikleri görülmüştür.

Türbenin yapımı, mucizevî bir şekilde gerçekleşir. Geyikli Türbesi'nin mezarını yapan usta öğle molasında yemeğini yiyip ağacın gölgesinde uyuya kalır. Rüyasında evliyanın kendisine: “Mezarımı kısa yaptın, ayaklarım dışarıda kaldı” demesiyle usta irkilerek uyanır. Mezarı evliyanın tarif ettiği gibi yeniden yapar (KK 56).

Evliyayı rüyasında görenler olduğu gibi canlı görenler de olmuştur. Genellikle evliya uçarak görünmüştür. Bu yüzden akşam olduğunda Geyikli Türbesi'nin yanından geçmemeye dikkat edilir (KK 57).

İnanış ve Uygulamalar: Geyikli Türbesi'nde kabrin başında bir taş yer alır. Taşın ortasında bir delik bulunur. Bel ağrısı yaşayanlar türbeye gelip üç İhlas suresi okuyup belindeki kemeri taşın ortasında yer alan delikten geçirince belinin ağrısı geçer. O taş defineciler tarafından çalınmıştır. Bunu yapanların başına türlü musibetler gelmiştir (KK 58).

Türbe çocuk isteyen ya da çocuğu hasta aileler tarafından ziyaret edilir. Adak adanır. Türbenin etrafında bulunan ağaçlara kıyafetten bir parça veya çaput bağlanmaktadır. Türbenin üzerinde havluların yer almasının sebebi evliyanın namaz kılacağına inanılmasıdır.

Türbede yağmur duası yapıldığı şöyle aktarılmıştır: “Bizim köy ve civar köylerden insanlar türbeye gelirdi. O kalabalıkla Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi'ne kadar gidip oradan dönerdik. Hocamız yağmur duası yapar hep bir ağızdan âmin derdik. Evlerimize dağılmadan yağmur yağardı. Evliya bizi hiç boş çevirmedi” (KK 58).

Geyikli Türbe'si Çarşamba'nın Sığırtmaç köyünde bulunmaktadır (Şekil 25).

3.7.5. Sarılık Türbesi

Adlandırma: Sarılık hastalığına iyi geldiği için bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkler, Anadolu'ya akın eder. Çarşamba'nın bir köyünde 'Sarı Hoca' diye bilinen âlim, tekke

kurup öğrenci yetiştirir. Sarı Hoca, dinin buyruklarına sıkı sıkıya bağlı, dinî emirleri ve yasakları insanlara anlatarak İslâmiyet'in yayılmasına katkı sağlar. Türbe 1200'lü yıllarında inşa edilmiştir. Köy ismini türbeden alır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliya, türbenin etrafında bulunan ağaçlara zarar verilmesine müsaade etmemektedir Evliyaya karşı duyulan saygı ve korkuyla birlikte türbenin etrafı korunur ve türbeye zarar verilmemektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle sarılık hastaları tarafından ziyaret edilir. Türbede dua edip niyet için iki rekât namaz kılınır. Türbenin toprağından alınarak o suyla yıkanılır. Türbenin etrafında bulunan ağaçlara gelen kişiler kıyafetlerinden bir parça veya çaput bağlamaktadır. Türbe, sarılık hastalığı dışında da ziyaret edilmektedir. Bir derdine çare bulmak için gelenler türbenin içinde iki rekât namaz kılar sonra uyur. Kişi niyetiyle ilgili rüya görürse sıkıntısı geçer, muradı yerine gelir. Bununla birlikte eskiden türbede, köyde çok kurak geçtiği zamanlarda yağmur duası yapılırdı (KK 59).

Sarılık Türbesi, Çarşamba'nın Akçatarla köyünde bulunmaktadır.

3.7.6. Semail Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Semail Türbesi kapısında yazılı olan bilgi şöyledir: “Yöre halkı tarafından evliya olarak nitelendirilen ve korunan Seyyid Semail Baba, rivayetlere göre büyük İslâm âlimi ve mücahitlerdendir. Seyyid Semayil (İsmail) Baba bu türbede metfun büyük İslâm din âlimi mücahitlerindendir. Gavs-ı Azam adıyla anılan ve Kadiriye tarikatının kurucusudur. Şeyh Seyyid Abdülkâdir Geylânî (1078-1166) Hazretleri'nin torunudur.

Babası Muhyi-üd-dindir. Soyundan gelen ilahi bir vecd ve aşk ile İslâmiyet'i yaymaya, karanlık ülkeleri aydınlatmaya ve insanları terbiye etmeye çalışmış İslâm ordularına manevî fütuhât öncülüğü yapan sayısız şeyhlerle birlikte Bizans sınırlarına gelmiş ve oradan da Samsun'a geçerek bu bölgeye yerleşmiştir. Şu anda eski adı Ahubaba köyü mevkide karar kılmıştır. Semayil Baba bulunduğu mevkide İslâm'a hizmet ederken küffarla çetin bir mücadeleye girişmiş bu mücadelede şehit düşmüştür. Bu nedenle türbesinin bulunduğu yere şehitlik denir. Bu şehitliğin bulunduğu alan 25 dönüm civarında olup adına vakf edilmiştir.

Semail Baba'nın kardeşi Samsun'un eski mezarlığında bulunan şeyh Seyyid Kudbiddin diğer kardeşi Tekkeköy'de Zeynüddin Cami mezarlığında bulunan metfun şeyh Yusuf Zeynüddin'dir. Semayil Baba'nın doğum ve ölüm tarihi bilinmemekle birlikte 1200-1300 yılları arasında yaşadığı düşünölmektedir.”

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Kaynak kişinin aktardığına göre; Semail Dede, türbenin etrafında bulunan ağaçlara zarar verilmesine müsaade etmemektedir. Türbenin etrafındaki ağaçları kesmeye çalışan kişinin motoru bozulur. Türbe dışında çalışan motor, türbeye yaklaşınca çalışmaz ve bunun üzerine usta “Ben burada ağaç kesmem, deyip oradan ayrılır.” Başka bir zaman ağaçları kesmek isteyen kişilerin gözüne yılan görünür, ağaçlara dokunamaz. En son ağacı kesen kamyoncunun üzerine ağaç devrilip vefat eder. Bu ibretlik olaydan sonra kimse evliyanın bulunduğu yerden ne bir ağaç ne de bir dal almaya cesaret edemez (KK60).

şükriye Bozkır, evliya ile ilgili tanık olduğu olayı şöyle aktarmıştır: “Bir akşam gelinim ve oğlumla bahçede yemek yedik. Yatsı ezanı okundu, gelinim sofrayı içeri taşımaya başladı. Mübareğin olduğu yerden bir ses geldi. Oğlum ‘Anne’ diye bağırdı. Oğluma ‘Sus’ dedim. Bizim mübarek şehidimiz buradan çıkıp gitti. İçeri girdik. Ankara’da yaşayan kızım aradı. ‘Anne televizyonu açın, etraf yıkılıyor’ dedi. 15 Temmuz gecesiydi. Evliya buradan oraya yardıma gitti.” Bununla birlikte şükriye Hanım tanık olduğu bir başka olayı da şöyle aktarmıştır: “Bir komşumuz türbenin yanında kömüş (manda) otlatırken hayvanın kuyruğundan çıkan kirli su, abdest alınan yere sıçrar ve çeşme kirlenir. Evliya, hayvanın sahibinin gece rüyasına girerek ‘Abdest alıyorum hayvanları burada otlatma diye uyarır.’ Bu olay üzerine bir daha kimse türbenin yanında hayvanını otlatmamıştır” (KK 61).

İnanış ve Uygulamalar: Semail Dede, Çarşamba'nın en çok bilinen ve en çok ziyaret edilen türbelerinden biridir. Her türlü istek ve dilek için ziyaret edilen türbe, çocuk sahibi olmak isteyen aileler ve psikolojik rahatsızlığı olan insanlar tarafından daha fazla ziyaret edilir. Türbeye gelip dua edilir, sonrasında hastalığı olan kişi türbede uyutulur. Rüyasında gördüğü görevi uyandıktan sonra yerine getirir. Rüyasında koyun görenler olursa uyandıktan sonra adak adayıp ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Rüyasında oruç tuttuğunu görenler uyandıktan sonra rüyasında gördüğü gün kadar oruç tutar. Namaz görenler ise namaz kılar (KK61, KK62).

Türbede dilek dilendikten sonra adak adanır. Duası kabul olanlar türbeye gelerek kurbanı keser. Eskiden türbenin yanında çok kurban kesilirmiş. Türbe etrafı ağaçlarla dolu bir yerdedir. Dilek dileyip dua eden ağaçlara çaput bağlamaktadır.

Semail Dede Türbesi'nin yanında koca bir çınar ağacı bulunur. Beli ağrıyan insanlar o ağacın altında bulunan oluktan geçince ağrısının geçeceğine inanmaktadır (KK 62).

Semail Dede Türbesi, Çarşamba'nın Ahubaba köyünde bulunmaktadır (Şekil 26).

3.7.7. Seyyid Ömer Efendi Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılır. Türbeye 'Yel Tekkesi' de denir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Seyyid Ömer Efendi Türbesi, köy halkının tam hatırlayamadığı Güney Anadolu'nun bir ilinde Kadirîlik tarikatına mesup kişiler tarafından türbenin binası inşa edilmiştir. Evliya, Peygamber soyundan gelen İslâm'ın akidelerini yaşamaya ve yaşatmaya çalışan bir ilim âlimidir (KK 60).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yenikaracaali köyünde yaşayan ve türbe ile ilgili yaşadığı durumları “sırrî meseleler anlatmam doğru olmaz” şeklinde ifade eden Seyit Köse, anlatabileceği birkaç hadiseyi şöyle aktarmıştır: “Cuma günüydü. Cuma namazından sonra türbeye geldim. O zaman bina yapılmamıştı, tahtadandı. Sesli bir şekilde Kelime-i Tevhid okurken deprem gibi bir şey oldu. Biri beni salladı. Tahtanın üzerinde diz çökmüş vaziyette duruyorum. Kelime-i Tevhid okumaya devam ettim. Yanımda ‘lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah’ diyen bir ses duydum.” Tanık olduğu başka bir olay ise şöyledir: “Mezarlığın içinde köyü koruyan büyük bir yılan var. O yılan kimseye görünmez, zarar vermez” der. “Bahsettiğiniz bu yılanı siz gördünüz mü?” sorusunu Seyit Bey, cevapsız bırakarak konu hakkında daha fazla bilgi veremeyeceğini söylemiştir. Köyün muhtarı Kemal Evmez, Seyit Bey için “Kalp gözü açık biridir. Türbede dua ederken çoğu zaman kendinden geçer, uyuyakalır” şeklinde bahsetmiştir (KK63, KK64).

Türbenin içinde Seyyid Ömer Dede'nin kılıcı bulunur. Kılıç, köy halkı tarafından hastalıkların şifası için kullanılır. Defineciler, evliyadan yadigâr kılıcı çalmıştır.

İnanış ve Uygulamalar: Seyyid Ömer Efendi aynı zamanda Yel Tekkesi olarak da bilinen türbe, vücudunda bir sakatlığı olanlar tarafından ziyaret edilir. Abdest alıp iki rekât namaz kılınır. Türbenin içinde yer alan evliyanın kılıcı, vücutta ağrıyan yere sürülerek ağrıdan kurtulunur. Hasta olan çocuklar türbeye getirilip yıkanır ve türbede uyutulur. Baş ağrıyan kadınlar, dua edip namaz kılar sonra saçlarını ya da çemberlerini türbeye bağlar. Bununla birlikte türbenin yanında bulunan ağaca bez veya çaput bağlanmaktadır. Hastalığın geçmesi için adak adanır. Sağlığına kavuşanlar türbeye tekrar gelip adaklarını yerine getirir. Kuzu ya da koyun kesilir, pilavla ikram edilir. Özel bir ziyaret günü bulunmayan türbenin çok sayıda ziyaretçisi bulunmaktadır (KK 65).

Seyyid Ömer Efendi Türbesi, Çarşamba'nın Yenikaracaali köyünde bulunmaktadır (Şekil 27).

3.7.8. Şeyh Habil Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Şeyh Habil, askerdir ve Cüneyd-i Bağdâdi'nin bir koludur. Savaşta şehit düştüğü yere defnedilmiştir (KK 66).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bulunmamaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Şeyh Habil Türbesi her türlü sıkıntı ve istek için ziyaret edilir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbeye gelip dua eder, namaz kılar. Dualarının kabulü için adak adar. Hasta olup her türlü şifa umanlar, askere gidecek gençler sağ salım dönebilmek için türbe gelip dua eder.

Bununla birlikte çok kurak olduğu zamanlarda türbede yağmur duası yapılmaktadır. Bu ritüel şöyle aktarılmıştır: “Civar köylerin de katılımıyla kalabalık bir cemaat olurdu. Her köy kendine ait bir kurban alır, duaya başlamadan kurbanlıklar kesilirdi. Hoca yağmur duasını yapardı. Cemaatin en ön safında günahsız oldukları için çocuklar ve yaşlılar yer alırdı. Sofra kaldırılmadan yağmur yağmaya başlardı” (KK67, KK68).

Türbenin ziyaret günü cumartesidir. Bunun dışında kandillerde ve bayramlarda türbeye gelinir, dua edilir.

Türbe, Çarşamba'nın Yayıncılar köyünde bulunmaktadır (Şekil 28).

3.7.9. Yeşil Tekke Türbesi

Adlandırma: Türbede yatan evliyanın adının Abdal Yusuf /Murat olduğu bilinir. Türbe, yöre halkı tarafından “Yeşil Tekke” olarak adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: 1974 Kıbrıs Savaşı zamanı tekkede bir hareketlilik gözlemlenir. Evliya, savaşa katılmış ve savaşın kazanılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbenin bulunduğu yerde iki kabir bulunmaktadır. Bu kabirlerden biri Abdal Yusuf/Murat’a aittir. Diğer kabir ise Kaynak kişi Necati Bey’in babanesinin vesilesi ile ortaya çıkarılmıştır. Necati Bey, babanesinden duyduğu evliyanın kabriyle ilgili hadiseyi şöyle aktarmıştır: “Babannem akşam namazından yatsı namazına kadar türbede dua edip evliyaya Kur’an okurdu. Sonra kandille eve gelirdi. Bir gece rüyasında bir evliyanın kendisine “Yeşil Tekke’ye gelip sürekli ona dua okuyorsun bana niye dua etmiyorsun?” dediğini gördü. Rüyasına giren evliya babaneme kendi kabrinin yerini gösterdi. Babannem durumu dedeme anlattı ve babannemin tarifine göre evliyaya bir mezar yapıldı” (KK69).

Evliyayı görenler olmuştur. Buna şahitlik edenler bu durumu şöyle aktarmıştır: “Eskiden çok erken kalkılır, bahçeye çalışmaya gidilirdi. Türbenin yanında güzel yüzlü, beyaz sakallı kişiler görülürdü. Bununla birlikte evliyanın ırmaktan testi ile su aldığını görenler de olmuştur” (KK69).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe her türlü sıkıntı ve dilek için ziyaret edilir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbeye bebek çamaşırı ya da tahtadan yapılmış salıncak maketi bırakmaktadır. Türbenin başında büyük bir taş bulunur. O taşta mum yakılıp, para yapıştırılmaktadır. Taş yapışırsa duanın kabul olacağına inanılır. Türbede yapılan duaların kabulü için adak adanır. Duası kabul olan kişiler adağını yerine getirmek için tekrar türbeyi ziyaret eder (KK70).

Türbe erkek çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından da ziyaret edilir. Köy muhtarı Necati Şahin’in, altı kız çocuğundan sonra bir erkek çocuğu olur. Yörede konuyla ilgili bu türden başka örnekler de bulunmaktadır (KK69).

Köye yeni evlenen gelinler muhakkak getirilir. Türbenin etrafında dua ederek üç kere dolandırılır. Türbenin ziyaret günü cumartesidir.

Türbe, Çarşamba'nın Beyyenice köyünde bulunmaktadır.

3.7.10. Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin girişinde yer alan tabelada “Evliya, Cüneyd-i Bağdâdî'nin askeridir. Adının Murat Yüzbaşı olduğu bilinen asırlar önceki savaşta boynundan ve kolundan yaralandığı ve bir asker tarafından sırtında taşınırken burada ikisinin birden şehit düştüğü söylenmektedir” bilgisi yer almaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliyanın, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na katıldığı bilinir. Abdullah Bey, savaşın başladığı gece komşusunun evliyaya dair tanık olduğu olayı şöyle aktarır: “Savaş başladığında köyden hatırı sayılır bir komşumuz türbenin yanında yedi sekiz evliya görür. Komşumuzun evliyaların kendi aralarındaki konuşmalarının şahitliğine göre Murat Yüzbaşı, “Nereden geldiniz?” diye sorunca evliyalar, “Cüneyd-i Bağdâdî'den geldik” diye cevap vermişlerdir (KK 71).

İnanış ve Uygulamalar: Yol üzerinde bulunan türbe, genellikle cumartesi günleri ziyaret edilir. Türbe her türlü dilek için gelinir ama genellikle hastalar tarafından ziyaret edilir. Dua edilir, namaz kılınır. Yapılan duanın kabul olması için adak adanır. Türbede çok fazla kurban kesilir, kesilen kurban eti ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Baş ağrısı için gelen kadınlar dualarını ettikten sonra türbeye ya da türbenin etrafındaki ağaçlara başörtüsü ve çaput bağlamaktadır. Türbenin etrafındaki ağaçlarda renkli renkli çaputlar bağlı olur. Eskiden türbenin içinde dilek dilendikten sonra mum yakılırdı. Ahşap türbe bu yüzden çok fazla yanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (KK71, KK72).

Türbe, Çarşamba'nın Karaağaç köyünde yer almaktadır (Şekil 29).

3.8. Havza

3.8.1. Abdurrahman Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Abdurrahman Türbesi'nin başında bulunan taşla eskiden yöre halkı; köyde yağmur duası yapar, toplanan taşlarla dua ederdi.

Evliyanın kutsal taşı sayesinde köye hiç dolu yağmamıştı. Ancak evliyanın taşı çalındıktan sonra köye dolu yağmaya başlamıştır (KK73).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle baş ağrısı çeken insanlar, psikolojik rahatsızlığı olanlar ve çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynler tarafından ziyaret edilir. Rahatsız çocuklar türbenin içinde uyutulur. Birkaç kere geldikten sonra çocuğun huyu güzelleşir. Çocuk sahibi olmak isteyenler türbeye gelir, dua eder. Hasan Sezgin, yaşadığı tecrübeyi, “Benim çocuğum bu türbe sayesinde oldu” şeklinde aktarmıştır (KK 74).

Ziyaretin belirli bir günü yoktur. Askere gidecek gençler gitmeden önce muhakkak türbeyi ziyaret eder (KK 73).

Dileklerin kabul olması için adak adanır, kurban kesilip ihtiyaç sahiplerine dağıtılır (KK75).

Türbe, Havza'nın Kale köyünde bulunmaktadır.

3.8.2. Abdülaziz Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yatırın bakımıyla ilgilenen Abdurrahman Yeşilgöz, yatırla ilgili şu bilgileri paylaşmıştır: “Evliya, mezarının yanında bırakılan kireçten rahatsız olup komşumuzun rüyasına girerek ‘Kireci kaldırsınlar, kireç beni yakıyor’ dedi. Komşumuz bu durumu dikkate almadı, ertesi gün evliya tekrar komşumuzun rüyasına girdi. Üçüncü seferde kiraç kaldırılmayınca evliya kireci kaldırıp attı” (KK 76).

Bir başka anlatıma ise Şükriye Yeşilgöz’e aittir: “Oğlum evliyaya inanmıyordu. Rüyamda oğlumu, beyaz atıyla evliya dedenin yanından geçerken gördüm. Abdülaziz Dede: ‘Oğluna söyle beni okumadan buradan geçiyor’ dedi. Sonra evliya oğlumun rüyasına da girdi. Oğlum yaşadığımız bu olaydan çok etkilendi. Benim bizzat şahit olduğum başka bir olay ise komşumuzla birlikte cuma saatinde Abdülaziz Dede’yi ziyaret gittik. Dede’nin mezardan misk kokuları geliyordu” (KK77, KK78).

İnanış ve Uygulamalar: Abdülaziz Yatırı genellikle ağlayan çocuklar için ziyaret edilir. Köye gelen gelinler yatırın yanına getirilir. Dualar yapılır. Hayvanları çok huysuz olduğunda yular getirilip yatırın etrafında dolandırılır. Yatır, köyün içinde

yol üzerinde olduğu için çok fazla ziyaret edilir. Yatırın özel bir ziyaret günü olmamakla birlikte bayramlarda, kandillerde evliyanın yanına uğramaktadır.

Yatır, Havza'nın Kamlık köyünde yer almaktadır (Şekil 30).

3.8.3. Ahmet Dede Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Sabah ezanında Ahmet Dede'nin çeşmede abdest aldığı görülmüştür.

Ahmet Dede Yatırı'nın bulunduğu alandan bir şey alınmamaktadır. Kaynak kişi bu konuyla ilgili şu örnekleri vermiştir: “Komşumuz ot kopardığı için evliya komşumuzu ahraz yaptı. Başka biri yatırın olduğu yerde çapayı taşa vurunca evliya, o kişinin sırtına vurarak uyardı.” Yaşanan bu durumlar evliyaya olan saygıyı arttırmıştır (KK 79).

İnanış ve Uygulamalar: Her türlü dilek için ziyaret edilir. Özel bir ziyaret sebebi bulunmayan yatır, Havza'nın Kamlık köyünde yer almaktadır.

3.8.4. Emir Gazi Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Emir Gazi askerdir, şehit düştüğü yerde mezarı yapılmıştır. Evliyanın İmircik köyünü her türlü doğal afetten ve düşmanlardan koruduğu aktarılmıştır. Emir Gazi'nin yüzü suyu hürmetine İmircik köyüne hiç şehit haberi gelmemiştir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Rumlar zamanında Rum çeteleri, köye baskın yaparken Emir Gazi Yatırı'nın bulunduğu yerden ileri gidemezlerdi. Yatırın ilerisinde bulunan ağaçlık alanın bulunduğu yer derya deniz olur, bir kişi bile köye gelemezdi. Bununla birlikte 1943 yılında köyde deprem olduğunda toprak yarılmış, Emir Gazi sancağıyla afetin köye zarar vermesine engel olmuştur (KK79, KK80).

Emir Gazi, bulunduğu yerden herhangi bir şey alınmasına müsaade etmemektedir. Yatırın etrafından bir şey alındığında evliya, o kişiyi rahatsız eder. Kaynak kişilerin aktardığına göre köyde evliyanın bulunduğu alandan odun alan biri, aldığı odunu kötüleşince sabahın ilk ışıklarıyla geri getirmiştir (KK81, KK82).

İnanış ve Uygulamalar: Emir Gazi Yatırı, her türlü istek için ziyaret edilir. Yatırı en fazla ziyaret nedeni yağmur duasıdır. Kaynak kişi Mustafa Bey, tanıklık ettiği yağmur duasını şöyle aktarmıştır: “Yağmur duası için önce bir kurbanlık alınır. Belirlenen günde köyde herkes yatırın yanına gelir. Büyük kazanlarda keşkek ile kesilen kurban eti pişirilir. Yemekler yenip duaya başlanır. Evlerimize girmeden yolda yağmur yağmaya başlar” (KK83).

Yatırın diğer bir sebebi de çocuk sahibi olmaktır. Çocuk sahibi olmak için yatır ziyaret edenler, çocukları olduktan sonra erkek çocuklarına ‘Ömür’ adını verirler (KK80).

Yatırda dua edip dilek diledikten sonra çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Dualarını yapan kadınlar, yatırın bulunduğu yere çemberlerini bırakmaktadır. Bazen de yatıra para bırakılır.

Yatır, Havza’nın İmircik köyünde bulunmaktadır (Şekil 31).

3.8.5. Garip Evliya Türbesi

Adlandırma: Evliya, türbesinin bulunduğu yere yaralı bir şekilde geldiği için ve kimsesi olmadığı için garip olarak adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın asker olduğu düşünülmektedir. Evliyaya ait kitabe bulunmamaktadır. Bu nedenle çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Türbenin ziyaretine Samsun’dan bir kadın gelir. Kadın, mezarın başında bulunan çemberleri toplayarak dereye atar. Bu durumdan sonra evliya, türbenin bakımı ile ilgilenen kadının rüyasına girerek “Üzerimdeki kıyafetleri çekip attılar” der ve çemberlerin getirmesini ister. Bu rüya üzerine kadın oğluyla birlikte gecenin bir yarısı çemberleri toplayarak evliyanın başına bırakmıştır (KK 84).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle çocuk sahibi olmak isteyen aileler, başı ağrıyan kadınlar ve her türlü bireysel istek için ziyaret edilmektedir. Türbede en yaygın uygulama türbenin başındaki mezar taşına çember bırakmadır. Bu uygulama bugün hâlâ devam etmektedir.

Türbe, Havza’nın Şeyhler köyünde bulunmaktadır.

3.8.6. Gelin Yatırı

Adlandırma: Yatırdaki kişinin ismiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Yatırın yanında gelin elbisesi giyen bir kadın görüldüğü için yöre halkı tarafından “Gelin Yatırı” diye adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Köyde yaşayan birkaç kişi yatırın bulunduğu yerde gelin elbisesi giyen ruhani bir kadın görülmüştür. Kadın evliyanın, yatıra saygı duymayan, inanmayan insanları korkuttuğu kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Bu olay sonrasında köy halkı tarafından yatıra derin saygı ve hürmet gösterilmektedir (KK 85).

İnanış ve Uygulamalar: Gelin Yatırı’nda yapılan bir uygulama yoktur. Bayramlarda kandillerde gelip dua edilir.

Yatır, Havza’nın Esenbey köyünde bulunmaktadır (Şekil 32).

3.8.7. Koyun Baba Yatırı

Adlandırma: Evliyanın ismi ve neden Koyun Baba diye adlandırıldığı bilinmemektedir. İsminin çağrışımından çoban olduğu tahmin edilmektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Koyun Baba askerdir, şehit düştüğü yere defnedilmiştir. Yatırın etrafında Koyun Baba’nın askerleri olduğu bilinir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yatırın bulunduğu yerlerde Hristiyan yerleşkeleri ve Rum köyleri vardı. Buralardan yatırda define aramak için gelenlerin başına türlü musibetler gelmiştir.

İnanış ve Uygulamalar: Koyun Baba Yatırı her türlü niyet için ziyaret edilmektedir. Şifa için dua eden Sabiha Zengin, yatırla ilgili şu bilgileri vermiştir: “Eşimin vücudunda geçmeyen yaralar vardı. Ameliyat olmasına rağmen bir türlü iyileşemiyordu. Eşim, iyi olursam Koyun Baba niyetine kurban keseceğim, diye adak adadı. Kurbanı kestik. Kur’an kursuna getirdik. Yedi senedir düzelmeyen yaralar kurbandan sonra iyileşti” (KK 86).

Ağlayan çocuklar yatıra getirilir, yatırın yanında uyutulmaya çalışılır. Bununla birlikte yatır; sinirsel, psikolojik rahatsızlığı olan kişiler tarafından da ziyaret edilir. Yatırın etrafına dilekler dileyip dualar edildikten sonra mum yakılır (KK 87).

Koyun Baba Yatırı, çocukları sürekli vefat eden veya çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından da ziyaret edilir. Bu niyetle yatırı ziyaret ederken yatırda “çocuk satma” uygulaması gerçekleştirilir. Meryem Terbiyık, kendisinin tanıklık ettiği olayı şöyle aktarır: “Yengemin çocukları hep ölüyordu. Türbeye çocuğunu sattıktan sonra bir evlat sahibi oldu. Bir kız çocuğu oldu, çocuğa Satı adını verdi” (KK 88).

Eskiden köyde çok kurak olduğu zamanlarda yatırın yanında yağmur duası yapılırdı. Yağmur duasında köy sakinleri, özellikle günahsız oldukları için çocuklar ve yaşlılar cemaatin ön safında yer alırdı. O gün adaklık bir kurban alınır, kurban kesildikten sonra hoca yağmur duası okur. Cemaat hep bir ağızdan âmin derdi. Yatırın yanından dönerken yağmur yağmaya başlardı. Bu ritüele katılan ve olumlu sonuç alan yöre halkı evliyaya şükranlarını “Evliya bizi hiç boş çevirmedi” şeklinde ifade etmektedir (KK85).

Yatır, Havza’nın Esenbey köyünde yer almaktadır (Şekil 33).

3.8.8. Niyazi Dede Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın çoban olduğu bilinmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: İmircik köyünün içinde üzeri açık taştan mezar ve çevresi ağaçlarla çevrilidir. Evliyanın üzerini yöre halkı tarafından örtmeye çalışılmasına rağmen evliya, buna müsaade etmemiştir (KK 89).

İnanış ve Uygulamalar: Niyazi Dede Yatırı genellikle kaşıntısı/bezeme hastalıkların tedavisi için ziyaret edilir. Evliyanın toprağından bir parça alınır. Toprağına dua okunarak kaşıntı olan yere sürülür. Toprağı vücuda sürme uygulaması çoban olan Niyazi Dede’nin, “Benden şefaatt bekleyen koçum gibi boyansın” sözüne dayanmaktadır (KK 89).

Yatır, Havza’nın İmircik köyünde bulunmaktadır (Şekil 34).

3.8.9. Pamuk Dede Türbesi

Adlandırma: Adıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Türbenin içinde yer alan tabelada naaşının; nur yüzlü, ak sakallı, pamuk gibi bembeyaz olması nedeniyle halk arasında bu şekilde andlandırıldığı bilgisi yer almaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Pamuk Dede Türbesi çok fazla ziyaret alan bir türbedir. Şehir dışından Pamuk Dede, insanların rüyasına girerek kendisini ziyarete davet eden çok kişi bulunmaktadır. Türbe ile ilgili olarak Muhtar Haşmet Sungurtekin şu bilgileri aktarmıştır: “Beni bir gün İzmir’den bir kadın aradı. Daha önce Samsun’a hiç gelmeyen bu kadın; Pamuk Dede’nin rüyasına girdiğini kendisine ‘Samsun Hamamlar bölgesinde benim bulunduğum yer beni ziyaret et’ demesi üzerine türbeyi ziyaret etmek istediğini söyledi. Kadın, türbeyi gelip ziyaret etti. Türbe ziyaretinde bunun gibi benzer olaylar yaşanmıştır” (KK 90).

1940’lı yıllarda zamanın Kaymakamı rüyasında Pamuk Dede’yi görür. Pamuk Dede Kaymakama "Benim mezarım Hükümet Konağının önündeki yolun altında kaldı. Beni buradan alıp kışlanın arkasına gömün" der. Kaymakamın rüyası üzerine yol kazılır ve Pamuk Dede'nin naaşına ulaşılır. Pamuk Dede'nin Ak sakallı, pamuk gibi bembeyaz olan naaşı ile kefenin çürümemiş olması ilçede büyük yankı uyandırır. Mezar kazılırken orada bulunan doktor naaşın otopsisinin yapılmasını ister. Yüzyıllar öncesine ait naaşın kolu kesilince kan fişkirir. Bunun üzerine yeniden abdest aldırıp defnedilir. Başka bir rivayete göre 1995’li yıllarda Pamuk Dede Giresunlu bir iş adamının rüyasına girer. Pamuk Dede, bu kişiye rüyasında: "Benim mezarım Havza'da. Benim türbemi yaptırmadan hacca gitme" der. İş adamı bu rüyayı birkaç kez görmesine rağmen dikkate almaz ancak hacca gitmek için hazırlık içindeyken hanımının felç olması sonucu doğru Havza'ya giderek Türbeyi bulur ve betonarme olarak yeniden inşa ettirir. Evliya Amasya’da bir kadının rüyasına girerek çeşmesini yaptırmasını ister. Kadın hiç bilmediği Havza’ya gelip Pamuk Dede’nin çeşmesini yaptırır (KK 91).

Türbenin içinde iki kabir bulunur. Bunlardan bir Pamuk Dede’ye aittir. Diğeri ise Samsun’da Hükümet Konağının yakınında bulunan Han işletmesini yapan Ali Baba’nın mezarıdır. Ali Baba’nın “Benim mezarımı Pamuk Dede’nin yanına yapın” vasiyeti üzerine bu mezar yapılmıştır (KK 91).

Pamuk Dede Türbesi, Havza ilçe merkezinde bulunmaktadır (Şekil 35).

İnanış ve Uygulamalar: Pamuk Dede Türbesi Temre/egzama hastaları tarafından sıklıkla ziyaret edilir.

Türbe ziyaretinde dilekler dilendikten sonra mum yakılır, türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlanır. Çaput bağlama uygulaması eskiye nazaran az

olmasına rağmen Pamuk Dede Türbesi'nde bu ritüel yaşatılmaya devam etmektedir. Türbenin içine para bırakılır ve bununla birlikte duaların kabulü için adak adanılır (KK 90).

3.8.10. Pir Ahmet Dede Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı böyle adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Pir Ahmet Dede Yatırı'nın etrafından herhangi bir şey alınmasına evliya müsaade etmemektedir. Köy halkının konuyla ilgili şahit olduğu bir olay şöyledir: “Bir kız çocuğu yatırın bulunduğu yerden bir çiçek kopardı. Kız bu halden manevî rahatsızlık duyduğu için sabahın ilk ışıklarıyla yatıra gelerek aldığı çiçeği yerine bıraktı.” Konuyla ilgili başka bir örnek ise: “Bir komşumuz hayvanlarını yatırın yanında otlatınca hayvanlar öldü.” Köy halkı şahit olduğu bu ve benzeri olaylar neticesinde yatıra derin saygı gösterir (KK 92).

İnanış ve Uygulamalar: Pir Ahmet Dede Yatırı genellikle temre hastalığı ve çocuk sahibi olmak için ziyaret edilir. Temre için gelenler yatırın yanında iki rekât namaz kılar. Sonrasında üç kere yatırın etrafında dua ederek dönülmektedir. Yatırın etrafında bulunan ağaca üzerindeki kıyafetten bir parça ya da çaput bağlanmaktadır. En son yatırın etrafındaki ağaçtan bir dal kırılır, tamamen koparılmaz sadece kırılır. Dal ne zaman kurursa temre o zaman iyileşir (KK 93).

Çocuk sahibi olmak isteyenler için ziyarete gelenler evliyanın yanında iki rekât namaz kılarak üç kere yatırın etrafında döner. Kıyafetten bir parça alıp ağaca asılır. Çocuk sahibi olmak isteyen kişinin yanında gelen başka bir kişi “Bunu sana sattım, bu kadına bir çocuk ver” diye dua eder. Pir Ahmet Dede Yatırı'na gelip çocuk sahibi olanlar çocuklarına kız olursa Satı, erkek olursa Ahmet adını verir (KK 94).

Eskiden köyde kuraklık çok olduğu zaman yatırın yanında yağmur duası yapılırdı. O gün için adaklık kurban alınır, kurban kesildikten sonra hoca yağmur duası yapardı. Kaynak kişi evlere dönmeden yağmur yağdığını aktarmıştır (KK 94).

Yatır, Havza Doğancılar köyünde bulunmaktadır.

3.8.11. Samut Baba Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın asker olduğu ve şehit düştüğü yere defnedildiği aktarılmıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Evliya, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılmıştır. Evliyanın başında mezar taşı bulunur. Bu taş, savaş başladığında kaybolmuştur. Savaş bittikten sonra taşın nasıl olduğunu anlamadıkları bir şekilde geri geldiği aktarılmıştır (KK84).

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, genellikle siğil için ziyaret edilir. Vücutta çıkan siğiller için gelen ziyaretçiler dua eder ve yatırın etrafında bulunan ağaçtan bir dal kırar. Dal tam koparılmaz, sadece kırılır. Dal kuruduktan sonra siğilin geçeceğine inanılır. Başka niyetlerle yatıra gelen kişiler dilek diledikten sonra yatırın etrafındaki ağaçlara çaput bağlamaktadır (KK 84).

Eskiden yatırın olduğu yerde yağmur duası yapılırdı. Şahit olduğu yağmur duasını anlatan Kadir Dalak: “Beş köy birleşerek adaklık hayvan alırdık. Yatırın yanında kalabalık bir şekilde toplanırdık. Hoca yağmur duası ederdi, cemaat hep birlikte âmin derdi. Evlerimize dağılmadan yağmur yağmaya başladılar” (KK 84).

Yatır, Havza'nın Şeyhler köyünde bulunmaktadır.

3.8.12. Sarılık Türbesi

Adlandırma: Sarılık hastalığına iyi geldiği için bu şekilde adlandırılır. Gerçek ismi bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbenin başında evliyaya ait bir taş bulunur. Köy halkı o taşla çok kurak olduğu zamanlarda yağmur duası yapardı. Taş, defineciler tarafından çalınmıştır. Taşı çalan definecilerin başına türlü musibetler gelmiştir.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle sarılık hastalığı için ziyaret edilir. Türbenin yanında iki rekât namaz kılınır. Türbeden cöfer/toprak alınır. Türbenin biraz ilerisindeki çeşmeden su ile cöfer karıştırılarak vücuda sürülür. Üç gün o şekilde su bekletilir. Bir hafta kalmadan iyileşir. Çeşmedeki suyun ısısı iklime göre değişir, yazın

soğuk; kışın sıcak olur. Cöferle su karıştırılarak bardaktaki toprak çökünce su içilir (KK95, KK96).

Askere gitmeden önce sağ salım dönebilmek için türbeden taş alınır, dua edilir. Askerden dönünce taş yerine bırakılır. Kaynak kişi yaşadığı olayı şöyle aktarmıştır: “Bende dua ederek taş aldım. Askerliğim boyunca cüzdanımda taşıdım. Geri döndüğümde taşı yerine bıraktım” (KK95).

Türbede dualar edip dilekler dilendikten sonra kıyafetten bir parça ya da çaput bağlanılır, duanın kabulü için mum yakılır bazen de para bırakılmaktadır.

Sarılık Türbesi, mevki olarak Havza’nın Tekke köyünde bulunmaktadır.

3.8.13. Suboğan Türbesi

Adlandırma: Evliyanın ismi ve neden Suboğan denildiğine dair bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Hayri Demirtaş, türbe ile ilgili bilgilerini şöyle ifade eder: “Türbe, köyün dışında yüksek bir yerde yer alır. Köyümüzde doksan yaşlarında ağzı dualı, dini bütün Şerife teyze; gençlerle türbenin yanına giderken bir anda ortadan kayboldu. Gençler evliyanın yanına gidince Şerife teyzeyi evliyanın yanında otururken gördü. Yaşlı kadının o kadar uzaktaki yere nasıl bu kadar hızlı gittiğine kimse anlam veremedi.” Türbeyle ilgili başka bir anlatı da Emine Demirtaş’a aittir: “Bir gün sokakta oyun oynarken elektrikler kesildi. Her yer karanlıktı. Evliya dede elinde mum ışığıyla Şerife teyzenin evine girdi. Evliya uzun boylu, beyaz kıyafetli, yeşil takkeli heybetli biriydi” (KK97, KK98).

Evliya bulunduğu ormanlık alanda ağaç kesilmesine müsaade etmemektedir. Kesenin başına çeşitli musibetler geldiği aktarılmıştır (KK100).

İnanış ve Uygulamalar: Suboğan Türbesi’nin belirli bir ziyaret nedeni yoktur. Her türlü istek için ziyaret edilir. Eskiden köyde çok kurak geçtiği zamanlara türbenin yanına yağmur duası için çıkılırdı. Yaşadığı yağmur duası ritüeline şahit olan Hayri Demirtaş bu durumu şöyle aktarmıştır: “Köyde kuraklık olduğu zamanlarda evliyanın yanında yağmur duası yapardık. Orman bekçisi köye haber verirdi. Herkes katılırdı. Kurbanlık kesilir, yemekler yenirdi. Evlerimize dönmeden yağmur başlardı” (KK97).

Dua etmek için gelenler tarafından dileklerin kabulü için türbenin içine para bırakılır, türbenin etrafındaki ağaçlara çaput bağlanır. Kandil akşamları her evden camiye mum getirilir, türbede yakılır. Türbe, konumundan dolayı eskisi kadar ziyaretçi almamaktadır.

Türbe, Havza'nın Boyalıca Mahallesi'nde bulunmaktadır.

3.8.14. Şeyh Savcı Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır. Şeyh Safi köyü adını Şeyh Savcı evliyasından almaktadır. Türbenin içinde yer alan tabelada “Şeyh Safi köyü, Selçuklular Dönemi'nde Simre Nahiyesi diye adlandırılmaktadır. Daha sonraları ismi birkaç değişikliğe uğramıştır. Simre isminden sonra Umur Bey ismini almıştır. Bundan sonra ise hayatını burada sürdürüp kabri de burada olan Şeyh Savcı Hazretlerinin ismi ile anılmaya başlamış ve halk arasında söylene söylene son olarak Şeyh Safi'ye dönüşmüş ve bu hâliyle halk diline yerleşmiştir” bilgisi yer almaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Şeyh Savcı'nın ünlü Türk İslâm bilgini Ahmet Yesevi Hazretleri'nin talebelerinden biri olup Anadolu'nun İslâmlaşması için faaliyet gösteren alperenlerden (gazi/derviş) olduğu kabul edilmektedir.

Türbenin tabelasında yer alan bilginin devamı şöyledir: “Tarihi kayıtlara göre Sultan Mesud, Büyük Sultan Taceddin de Küçük Sultan Gazi diye meşhurdur. Sultan Taceddin Altınbaş 1344 yılında tanzim edilen vakfiye kayıtlarına göre Kur'an cüzlerinin okunması için Tatar Kalesi ve Şeyh Safi köylerini vakfetmiştir. Aynı vakfiye kayıtlarına göre bir medresenin varlığı da anlaşılmaktadır. Ancak bu medrese gönümüze ulaşamamıştır.

Anadolu'daki son Selçuklu Sultanı olan Mesut bu nahiye dâhilinde bulunan Tatar Kalesi isimli köyde metfundur. Şehzadesi ve halefi Gazi Çelebi diye meşhur olan Sultan Taceddin Altınbaş ise Anadolu'da Selçuklu hâkimiyeti sona erince çok üzülmüş ve hastalığı sebebiyle Şeyh Savcı'nın yanına gelmek, hatta vefat edince buraya gömülmek istemiştir. Taceddin Altınbaş'ın kabri köy mezarlığındadır. Şeyh Savcı'nın (Şeyh Safi) Selçuklu sultanları tarafından önem verilen ve hürmet edilen bir şahsiyet olduğu bilinmektedir.”

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Şeyh Savcı, Anadolu'da İslâmiyet'i yaymak için mücadeleler göstermiş bir alperendir. Evliyanın 1974 Kıbrıs Savaşı'na gittiği aktarılmıştır. Türbenin bakımıyla ilgilenen Mehmed Bey, savaşın başladığı günün

sabahı evliyai rüyasında görür. Evliya, kendisine “Ben cihada çıkıyorum. Buralara iyi bakın. Allahaismarlâdik” der. Sabah namazında türbeye gelen Mehmet amca, namazını kılar. Gün içinde Kıbrıs’ta savaş başladığı haberini alır. Evliyanın Kıbrıs Savaşı’na gittiğini anlar (KK101).

Şeyh Savcı kabri, Kastamonulu bir aile tarafından yaptırılır. Evliya, karakol komutanının annesinin rüyasına girer. Şeyh Savcı kadına “Kabrinin bulunduğu yeri tarif eder ve türbem su alıyor benim sandukam çürümeye başladı” der. Kadın oğluna gördüğü rüyayı anlatır. Daha önce hiç gelmedikleri Havza’ya gelirler. Kadın köye yaklaşınca türbenin olduğu yeri işaret edip evliyanın olduğu yeri gösterir. Gerçekten de türbe gösterdiği yerdedir. Etrafindakilere “Rüyamda evliya bana tarif etti” diyerek durumu açıklar. Muhtar ile iletişime geçerek türbenin binası yapılır. Sanduka açıldığında içinden bir Türk bayrağı çıkar. Türk bayrağı türbenin içinde yer alır (KK101).

Necati Gedik, Şeyh Savcı ile annesinin yaşadığı hikâyeyi şöyle aktarır: “Annem o zaman 4-5 yaşlarındaydı. İş zamanı anneannem, anneme kızınca annemi türbenin içine bırakmış. İşe dalıp uzun bir süre annemi orada unutmuş. Sonra türbenin yanına gelmiş, bakmış ki annem orada duruyor. Annem, ‘Anne, buraya ak sakallı bir dede geldi. Birlikte boncuk oynadık. Dede, beni her gün ziyaret et’ diye tembihledi. Uzun süre orada kalan annemin başına bir şey gelmedi. Evliya annemi başına gelebilecek kötülüklerden korudu.” Kaynak kişi, evliyai gören bir akrabasının şahit olduğu olayı da şöyle ifade etmiştir: “Bir gün türbenin yanında bulunan köy odasında kaldım. Evliya rüyamda ‘Sen niye namazını kılmadan uyudun?’ diye kızınca irkilerek uyandım, o gece daha da uyuyamadım” (KK 101).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe her türlü istek ve sıkıntı için ziyaret edilir. Hayırlı bir kısmet, çocuk sahibi olma ve hastalıkların şifası gibi çeşitli nedenlerle ziyaret edilir. Kaynak kişinin aktardığına göre: “Yürüyemeyen bir çocuğu olan aile, türbeye gelip dua ettiler. Dualarının niyetine kurban kestiler. Bu uygulamadan sonra çocuğun oradan yürüyerek ayrıldığı görülmüştür.” Bununla birlikte türbenin bulunduğu alanda çok eskiden yağmur duası yapılırdı (KK101).

Özel bir ziyaret günü bulunmayan türbe, kandil ve bayramlarda ziyaret edilir. Kur’an okunup namaz kılınır. Türbede en yaygın uygulama adak adamadır, farklı

uygulamalar hurafe olarak değerlendirildiği için yapılmasına müsaade edilmemektedir (KK102).

Türbe, Havza ilçe merkezinde bulunmaktadır (Şekil 36).

3.8.15. Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Halk arasında “Zeyneddin bin Veli” şeklinde anılan türbe, batısındaki aynı adlı camiyle birlikte, Ak Mescit adıyla bilinen camiyle bitişik inşa edilmiştir. Her iki yapının da kitabesi bulunmamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde yapılarla ilgili herhangi bir belge ve kayıt bulunmamaktadır. Hüseyin Hüsameddin’in ‘Amasya Tarihi’ kitabında cami ve türbenin Selçuklu Emirlerinden, Emir el-Hac Veliyyüddin bin Berekât Şah tarafından H. 647 / M. 1249-50’de yaptırdığı bilgisi yer alır. Türbenin kurucusu olan Selçuklu Emiri Veliyyüddin’in ismine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır (Bayraktar, 2005: 175). Türbede biri büyük biri küçük iki kabir bulunur. Evliya, hükümdar ve aynı zamanda İslâm âlimidir. Evliyanın sancağı bugün Amasya’da yer alır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Her gün sabah namazına camiye gelen dinî bütün bir amca rivayete göre kahvaltısını türbede yapmaktadır. Eşi dayanamayıp “Sen namazdan sonra her gün nerede kahvaltı yapıyorsun, neden evde yemek yemiyorsun?” diye sorunca yaşlı amca bir daha türbede yemek yiyemez, eşinin bunu dillendirmesiyle birlikte sır ortadan kalkar. Rivayetlere göre eskiden evliyanın camiden bakınca kabrinin gözüktüğü bir delik bulunurdu. Kabrin çok eski olmasına rağmen evliyanın ayaklarının çürümemiş olması halk nezdinde evliyanın büyük bir kerameti olarak kabul edilir (KK103).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle psikolojik rahatsızlığı olan, çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından ve çok ağlayan çocuklar için ziyaret edilir. Türbede dua edip, namaz kılınır. Ne niyetle gelindiyse o niyetle türbede uyunur (KK77).

Türbenin etrafındaki ağaçlara çaput ve bez bağlanmaktadır. Türbede yapılan ritüellerden biri de adak adamaktır. Dileği kabul olanlar türbenin etrafında kanlı adak keser. Kurban eti ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.

Köyde çok kurak olduğu zamanlarda yağmur duası ve her türlü beladan doğal afetten korunmak için afat duası yapılır. Kaynak kişi, şahit olduğu bu ritüeli şöyle aktarmıştır: “Yağmur duası, civar köylerden de katılımıla dua, kalabalık bir toplulukla yapılır. Toplanıp getirilen küçük taşlar okunur ve çuvallanır. İki binden fazla taş bu şekilde okunur. Dua bittikten sonra bu taşlar dereye gömülür. Çok geçmeden yağmur yağar” (KK103).

Türbeye şehir dışından ve civar köylerden çok fazla ziyaretçi gelir. Asker uğurlama ve hac ibadetinden önce sağ salim gidip dönebilmek için türbede dua edilir. Özel bir ziyaret günü bulunmayan türbe, caminin bitişiğinde yer aldığı için oldukça sık ziyaret edilir.

Türbe, Havza'nın Dere köyünde bulunmaktadır.

3.8.16.Yahya Dede Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin içinde yer alan tabelada şu şekilde bahsedilmektedir: “Tarihi tam olarak bilinmemekle beraber dilden dile dolaşan rivayetlere ve büyüklerin anlattıklarına göre; İslâm yurdu olmadan önce yabancı medeniyetlerin elindeyken bir takım mücadele ve savaşlar yapılmış buralar, Müslümanların yurdu haline getirilmiştir. Bu mücadele ve savaşlarda, buraya da bir mücahit gelmiş karaağaç dediğimiz mevkide bir ulu karaağaç yaralı olarak yaslanmış, ağaca kanı bulaşmış ve burada önce gazi sonra şehit olarak vefat etmiştir.”

Tabelada ayrıca şu bilgiler yer almaktadır: “Burada Müslüman köyü kurulunca bu şehidin anısına mezarı çevrilmiş ve isminin Yahya olduğu dilden dile aktarılmıştır. Bu mübarek zatın kanının ağaca bulaşmasından kanlı ağaç yine köy arazisinin çok ağaçlı olmasından ve bu ağaçların orman ağacı değil yerli ağaç olması dolayısıyla kanlı ağaç ve yerli ağaç tabirleri köylere isim verilirken dikkate alınmıştır. Böylelikle köyün adının Mısmılağaç olarak verildiği söylenmektedir. Köyün kurulması ile birlikte Yahya Dede Türbesi, köy halkı tarafından çok büyük rağbet görmüştür. Türbenin etrafı kara ağaçlarla çevrili olduğu için bu mekâna Karaağaç adı verilmiştir, köyün ilgi ve alakasına mazhar olmuştur. Öyle ki bayramlarda salıncaklar kurulmuş, Hıdırellez de piknikler burada yapılmıştır.”

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yahya Dede'nin menkıbevî hayatına etki eden köye isminin verilmesini sağlayan türbenin etrafında kara ağaçların bulunduğu

ormanlık alana da türbeye gösterilen saygı gösterilmiştir. Orada bulunan ağaçlara hayır işi dışında dokunulmamakta, kesilmemektedir. Ormandaki ağaçları yakmak köy halkı tarafından yasaklı davranışlardan kabul edilmektedir. Bununla ilgili yöre halkının aktardığı bilgiler şu şekildedir: “Komşumuz, ormandan ağaçları kesip kabukları topladı. Yahya Dede, onu rahatsız etti. Komşumuz, sabah ışıklarıyla odunları ormana geri getirdi. Bu olay köyde çok konuşuldu, herkese ibret oldu.” Başka bir olaya tanıklık eden Üzeyir Enkal, bu durumu şöyle aktarmıştır: “Ormanın bulunduğu yerde hayvanını otlatan dedeme, rüyasında Yahya Dede: ‘Hayvanları üzerimden geçirme’ dedi” (KK 104).

Sabah namazından önce çeşme başında Yahya Dede’yi abdest almak için kollarını sıvadığını görenler de olmuştur (KK 104).

İnanış ve Uygulamalar: Yahya Dede Türbesi genellikle çocuğu olmayanlar ya da çocuğu doğup vefat edenler tarafından ziyaret edilir. Kaynak kişi Üzeyir Bey, başından geçen olayı şöyle aktarmıştır: “Mesela benim başıma böyle bir durum geldi. İlk çocuğumun adını Mustafa verdim. Öldü. İkinci çocuğumun adını Yahya verdim. Çok şükür yaşıyor” (KK104). Çocuk sahibi olmak isteyenler, türbeye gelip dua eder ardından niyetleri için iki rekât namaz kılarlar. Yemenlerini türbenin etrafında dolandırarak “El bizden sebep Allah’tan” diyerek dua ederler. Erkek çocuğu olanlar Yahya, kız çocuğu olanlar ise çocuklarına Satı adını verirler. Öyle ki kaynak kişi bu durumu şöyle ifade eder: “Köyümüzde bin beş yüz kişi varsa bunlardan beş yüzü Yahya’dır” (KK104).

Dışarıdan çok fazla ziyaretçi alan türbe için özel bir ziyaret günü bulunmamaktadır. Şehir dışında olup gelemeyenler için türbenin ocağı sayılan Şehri Enkal’a kadınlar, türbanlarını göndermektedir. Şehri Enkal, türbede yapılması gereken duaları ve ritüelleri uyguladıktan sonra kişiye türbanını geri göndermektedir. Bu şekilde çocuk sahibi olanların çok fazla olduğu aktarılmıştır (KK105).

Türbeyi ziyaret edenler birtakım ritüeller gerçekleştirmektedir. Türbenin mezarının başında bulunan mezar taşına eskiden niyetlerin kabulü için taş yapıştırılır, çaput bağlanır ve para bırakılırdı. Hayvanları ölen kişiler hayvanın yularını mezar taşına bağlardı. Niyet edilip mum yakılırdı.

Yahya Dede Türbesi’ne ziyaret sebeplerinden biri ise yağmur duasıdır. Üzeyir Enkal şahit olduğu bu ritüeli şu şekilde aktarmıştır: “Her sene yağmur duası yaparız.

Köy halkı kurbanlık alır. Bir gün belirleyip yarın afat kurbanı kesilecek ilanı verilir. Herkes duaya katılır. Eskiden dua yapıldıktan sonra yemekler yenirdi. Şimdi ise kurban, pay edilerek dağıtılır. Çok zamanlar şahit oldum. Duayı bitirdikten hemen sonra pay yaparken yağmur başladı” (KK104, KK105).

Türbe, Havza’nın Mısmılağaç köyünde bulunmaktadır (Şekil 38).

3.8.17.Yahya Paşa Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yahya Paşa’nın savaşta şehit düştüğü bilinmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yahya Paşa, mezarı betondan yapılmış olup çevresi demir tellerden çitlerle korunmaktadır. Yatırın üstünü kapatmak isteyen hayırsever bir vatandaşa evliya müsaade etmemiştir. Çatı yapılmaya başlanmış ama bir şekilde bitmemiştir. Kaynak kişinin aktardığına göre; yatırın etrafına dokunulmasına müsaade etmeyen Yahya Paşa, yatırı kazmaya çalışan definecilerin elini ayağını titretti, mezarın kazılmasına izin vermedi (KK106).

İnanış ve Uygulamalar: Yahya Paşa Yatırı genellikle temre/egzema tedavisi ile çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Temre hastalığı olan kişiler yatırda Fatiha, Kevser, Felek ve Nas surelerini yedi kere okur. Temre otuna okunması gereken dualar okunarak vücuda sürülür. Bu süreçte üç gün kişinin yediği yemeklere dikkat etmesi gerekmektedir. Tuzlu baharatlı yiyecekler tüketilmemelidir. “Senerlerdir buradayım temre için gelen herkes şifasını bulmuştur” diyen yatırın ocağı Naciye Yılmaz, Yahya Paşa’yı rüyasında gördüğünü ama rüyasını anlatamayacağını bu konuyla ilgili “Ben ocağı Allah’tan aldım” diyerek belirtmiştir (KK107).

Yahya Paşa, çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından da ziyaret edilir. Niyet edilerek duanın kabulü için yatırın yanındaki ağaçlara çaput bağlanır, yatırın etrafında mum yakılır ve para bırakılmaktadır. Çocuk sahibi olmak için adak adayan kişiler, kurban keserek kurban etini ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır. Çocuğa; kız olursa Ayşe, erkek olursa Yahya adı verilmektedir.

Yatır, Havza’nın Pınarçayır köyünde bulunmaktadır (Şekil 37).

3.9. İlkadım

3.9.1. Hacı Hatun Türbesi

Adlandırma: Asıl adı Hatice'dir, yöre halkı kendisini Hacı Hatun, Hatice anne, Hacı Anne gibi isimlerle adlandırmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbe, Samsun'un en eski ikinci camisi olan Hacı Hatun Camisi'nin içinde yer alır. Cami, Miladi 1694 (Hicri 1113) yılında İbrahim kızı Hatice tarafından tek kubbe üzerine yaptırılmıştır. Hacı Hatun'nun kabri, kıble yönündeki evinin bahçesindeyken 1980 yılında caminin restorasyonu ile caminin içine alınmıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbeye şehir içinden ve dışından gelenlerin sayısı oldukça fazladır. Samsun Atakum'da yaşayan bir aile görev gereği İzmir'e taşınır. Ramazan ayında evin babası vefat eder. Oğlunun rüyasına girer ve 'Oğlum Samsun'da Hacı Hatun Camisi'nde bulunan Hacı Hatun annemizin ziyaretine git' der. Babasının bu sözünü vasiyet kabul eden genç türbeye gelir, dua eder. Bu şekilde rüyasında Hacı Hatun'u görüp türbeye çeşitli illerden ziyaretçiler gelir. Ziyarete gelen kişilerin: "Hacı Annenizi niye yalnız bırakıyorsunuz, neden gelmiyorsunuz" şeklinde gördükleri rüyalar neticesinde türbeyi ziyaret ettikleri, caminin imamı tarafından aktarılmıştır (KK 108, KK109).

İnanış ve Uygulamalar: Özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Kandillerde, bayramlarda caminin yapımına vesile olduğu için Hacı Hatun anılır ve kendisine dua edilir.

Türbe, mevki olarak İlkadım ilçesi, Kale Mahallesi'nde bulunmakadır (Şekil 39).

3.9.2. İsa Baba Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: İsa Baba'ya ait bir kitabe bulunmamasından dolayı hakkındaki bilgiler çok kısıtlıdır. Yatırın beş yüz yıllık olabileceği ve 1895 yılında Hazine Darzade Süleyman Paşanın torunu Memduh Bey tarafından onarıldığı bilinmektedir. İsa Baba'ya ait olduğu sanılan mezar taşının bir kısmı toprağa gömülü olduğu için okunamamıştır.

İsa Baba Türbesi, Toramantepe'nin güney doğusunda Hristiyan denizcileri tarafından Theodara için yapılmış bir Kilise kalıntısıdır. Daha sonraları Müslüman denizciler tarafından mescid olarak kullanılmıştır (Sarısakal, 2014: 2). 1975-76 yıllarında Samsun Belediyesi tarafından restore edilen türbe bahçeye çıkartılmış, mescit camiye dönüştürülmüştür. Hikmet Tanyu, cami yapılmadan önce burada dört köşeli bir oda hâlinde İsa Baba adıyla bilinen bir tekke bulunduğundan bahseder (2007: 306).

İsa Baba'nın mezarı türbe gibi örtülü bir yapı şeklinde olmamasına rağmen halk nezdinde 'türbe' olarak kabul edilip ziyaret edilmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Rivayete göre İsa Baba, otuz dokuz arkadaşı ile birlikte Samsun'da savaşıırken denizden top mermileri atılırmış. İsa Baba ellerini havaya kaldırıp dua edince bu mermiler, havada yön değiştirerek fırlatıldıkları gemilere isabet edip gemileri batırmıştır. Beklenmeyen bir top mermisi İsa Baba ve arkadaşlarının bulunduğu yere isabet edince orada bulunan herkes vefat etmiştir. Türbenin yanında yer alan caminin arka tarafında İsa Baba ve arkadaşlarına ait mezar bulunmaktadır (Çetin, 2014).

İnanış ve Uygulamalar: Türbeye her türlü istekte bulunmak ve sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret edilir. Türbeye genellikle çok ağlayan, altına kaçırın ve yürüyemeyen çocuklar getirilir. Yürüyemeyen çocukların ayağına kurdele bağlanır. Çocuğu getiren kişi hiç konuşmadan camiden çıkan ilk kişiye makas uzatarak kurdeleyi kesmesi işaret edilir. Bu şekilde getirilen çocukların yürüdüğü yöre halkı tarafından aktarılmıştır (KK110).

Türbe ile ilgili uygulamalardan bahseden Tanyu, mum yakıldığından ve ağaçlara çaput bağlandığından bahseder. Her türlü dua edip dilek dilendikten sonra mezarın başucundaki yeni dikilmiş bir çam ağacına ve yanındaki ufak direklere bezler bağlanır. Bununla birlikte mezar taşına dilek dileyip mum yakılır. Cami hocası, mum yakan kişileri gördükten sonra 'Kuldan ne beklersin?' diyerek bu tarz uygulamaların dine uygun olmadığından bahseder (2007: 303). Bugün de türbede bu tarz uygulamalar hurafe olarak kabul edilip gerçekleştirilmemektedir.

Yatır, ilçenin merkezinde Cedit Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 40).

3.9.3. Kılıç Dede Türbesi

Adlandırma: Çok iyi kılıç kullandığı için Kılıç Dede şeklinde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Kılıç Dede Hazretleri'nin M. 1078-1116 tarihleri arasında 1071 Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'nun Türkleşmesi için yapılan mücadelelerde şehit düşüp buraya defnedildiği rivayet edilmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbenin bulunduğu alan ve mezarlıklar kaldırılmak istenir ancak kullanılan aracın Kılıç Dede'nin mezarını kaldıramadığı ve aracı kullanan kişilerin başına çeşitli olayların geldiği aktarılmıştır. Evliyanın kabrini açtıklarında çıkan kılıç, Samsun Müzesi'nde sergilenir. Mahalle adını evliyadan almaktadır (KK 111).

İnanış ve Uygulamalar: Türbeye her türlü niyet ve istek için ziyaret edilir. Türbeye çok ağlayan, hiperaktif ve yürüyemeyen çocuklar getirilir. Yürüyemeyen çocukların ayaklarına ip bağlanır ve camiden çıkan ilk kişiye ip kestirilir.

Türbede mum yakma, taş yapıştırma ve çaput bağlama gibi çeşitli ritüeller uygulanır. Türbede dileğin yerine gelmesi için mum yakılır. Niyetin olup olmayacağını anlamak için taş yapıştırılır. Taş düşmezse niyetin kabul olacağına inanılır. Tanyu, türbenin önemli bir ziyaret ve murat yeri olduğundan çevresinin mezar kitabelerine yakılan mumlarla dolu olduğundan bahseder. Tanyu, Beton ve mozaik üzerine mumların aktığı yere iri taşlar yapıştırıldığını gözlemlemiştir (2007: 304). Günümüzde bu tarz uygulamalar bulunmamaktadır. Türbede namaz kılınır, Kur'an okunur.

Türbe, ilçenin merkezinde Kılıçdede Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 41).

3.9.4. Ömer Şevki Altuniç/ Açık Baş Ömer Efendi Yatırı

Adlandırma: Ömer Şevki Efendi, şapka kanun gereği giymesi gereken şapkayı giymemek için vefatına kadar sürekli başını ustura ile tıraş ettirmiştir. Bu nedenle kendisine 'Açıkbaş' lakabı verilir ve bu şekilde anılmaya başlanır (KK112).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Ömer Şevki Efendi, Artvin'in Tolgum köyünde 1295 rûmî/1879-80 milâdî yılında dünyaya geldi. Babası Mustafa Efendi ve annesi Havva Hanım olan Gürcü asıllı olan ailenin soyu 'Karakullukçuoğlu' olarak bilinirdi.

1934 yılında soyadı kanunu ile birlikte aile ‘içi altın gibi saf, kir pas tutmayan’ anlamına gelen ‘Altuniç’ soyadını kullanmaya başladı (KK121).

Ömer Efendi’nin ailesi, 93 Harbi olarak bilinen ve 1877-78 tarihinde gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşında, Rusların Artvin’i işgal etmesi üzerine İstanbul’a gitmek üzere Samsun’a göç ettiler. Bir süre kaldıkları Samsun’u beğenerek İstanbul’a gitmekten vazgeçtiler (KK121).

Ömer Efendi, 17 yaşında Canik Mekteb-i İdâdî-i Mülkiyye’sinden iyi bir derece ile mezun oldu. İyi derecede Fransızca bildiği için Rüştîye mektebinde Fransızca, Edebiyat ve Resim dersleri öğretmenliği yaptı. Bu görevini 1909 yılına kadar sürdürdü. Hem iyi bir eğitimci olmasından hem de saygınlığından olsa gerek Samsun halkı tarafından “Hoca” olarak adlandırıldı (KK121).

Mehmet Bey, Açık Baş Ömer Efendi Yatırı ile ilgili aktardığı bilgi şöyledir: İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ülkede kıtlığın sınırında yaşadığı sıralarda Samsun esnafının ve halkın yol ve yön göstericisi oldu. Oğlu Mahmut Altuniç tarafından kaleme alınan kabir taşı tarih manzumesi şöyledir:

Alıp feyzi Resûl-i Kibriyâ’dan
Dolup aşk ile Dergâh-ı Ziyâ’dan
Tarîk-i Nakşibendîdir sülûki
Geçti Ömer Şevki bu mâsivâdan
Fenâ fillah olup buldu bekâyı
Geline ırcı emri Hudâ’dan
Fâtîha ihsan edip sen ey zâir
Himmetin gör safâ bul geç cefâdan
Şefî’ eyle refikim yâ Rab, İlâhî
Ümîdim hem Muhammed Mustafâ’dan (KK 121).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Ömer Şevki Efendi, 29 Mart 1950 tarihinde, 70 yaşlarında iken vefat etti. Cenaze namazı bir gün sonra öğle namazına müteakip Büyükcami’de kalabalık bir cemaat tarafından kılındıktan sonra, “Burada yatılır” diye daha hayatta iken mezar yerini bizzat gösterdiği Seyyid Kutbuddin kabristanındaki belirlenen yere defnedildi.

İnanış ve Uygulamalar: Merkezi bir yerde bulunan yatır, sadece dua etmek için ziyaret edilir. Özel bir uygulama bulunmamaktadır.

Yatır, ilçe merkezinde Kökçüoğlu Mahallesi’nde bulunmaktadır (Şekil 42).

3.9.5. Seyyid Kudbiddin Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Büyük İslâm âlimi ve mücahitlerindendir. Gavs-ı Azam adıyla anılan Kadiriye Tarikatı'nın kurucusu olan Abdülkâdir Geylânî (1078-1166) Hazretleri'nin torunudur. Babası Muhyiddin'dir. Hem anne tarafı hem baba tarafı Peygamber soyuna dayanır, seyiddir. Şeyh Kudbiddin Hazretleri soyundan gelen ilahi vecd ve aşkla İslâmiyet'i yaymaya, karanlık ülkeleri aydınlatmaya, nefsini terbiyeye çalışmış bir Allah dostudur. İslâm ordularının manevi fütuhât öncülüğü yapan sayısız gönül erlerinden birisi olarak Bizans sınırına kadar ulaşmış oradan da Samsun'a gelerek kabrinin bulunduğu yerde yerleşmiştir.

Rivayete göre, 1853 yılında Rus Donanmasının Sinop baskını sırasında 3-5 savaş gemisi de Samsun açıklarına kadar gelerek şehri topa tutar. Şehirde karşılık verecek bir kuvvet bulunmamaktadır ancak Seyyid Kutbiddin Hazretleri bulunduğu eski mezarlıktan top atışlarıyla karşılık verir. Hasara uğrayan Rus gemileri çekilip geri dönmek mecburiyetinde kalır.

Seyyid Kudbiddin Hazretleri, Samsun'a Selçuklu Dönemi'nde üç kardeş olarak gelmiştir. Kardeşlerinden biri Tekkeköy'de yer alan Şeyh Seyyid Yusuf Zeynuddin, diğeri ise Çarşamba ilçesi Ahubaba köyünde bulunan Seyyid Semail (İsmail)'dir. Rivayete göre Lâdik'te bulunan Seyyid Ahmet-i Kebir Hazretleri de Abdülkâdir Geylânî Hazretleri'nin müridlerinden olup Seyyid Kutbiddin'le kardeşler.

Seyyid Kudbiddin Hazretleri'nin 1250'li yıllarda yerleşim kurduğu mevkide kazan kaynatıp yoksulları, ihtiyaç sahiplerine çorba ikram etme geleneği bugün hâlen devam etmektedir. Türbenin yanında bulunan caminin imamı Mehmet Bey bu durumu, "Türbenin yakınında yemekhane bulunur. Ramazan ayı boyunca ve her cuma günü türbede yemek ikramı yapılır. Evliyanın hürmetine Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine yardım ediyoruz" şeklinde aktarmıştır (KK112).

Seyyid Kudbiddin göçmen olduğu için doğum tarihiyle ilgili bilgi yoktur. Ölüm tarihi eski tarihle 722 yılı sefer ayının 15'i Cuma günü Samsun'da vefat etmiş ve kabrinin bulunduğu alana defnedilmiştir. Bu miladi tarihe göre 1322 yılına tekabül etmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbe hem yurt içinden hem yurt dışından sayısız ziyaretçi alır. Türbeye rüyasında mübarek zatı görüp gelenlerin sayısı da

oldukça fazladır. Türbenin yanında bulunan caminin imamı Mehmet Bey, türbeyi ziyarete gelen kişilerin ziyaret nedenini şöyle aktarır: “Türbeye bir gün dede torun birlikte şehir dışından geldiler. Torunu dedesinin Seyyid Kudbiddin Hazretlerini rüyasında gördüğünü kendisini yanına çağırdığını anlatınca dedem bu türbeye ‘Bağdat’ta da olsa gidip bulacağım’ dedi ve bu vesileyle türbeye geldik.” Bunun gibi bir başka örnek de Nevşehir’den gelen bir aile “Biz buraya çağrıldık” ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde Tokat’tan gelen bir çift rüyasında Seyyid Kudbiddin Hazretlerini gördüklerini ve burayı ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Türbenin yanında bulunan caminin restorasyonunda ustalar birbiriyle iletişim hâlindeyken ustalardan birinin ağzından kötü söz çıkar. Diğer usta ‘Buralar sahipli böyle konuşma’ diye bir uyarıda bulunur. Usta daha cümlesini tamamlamadan diğer ustanın elinden keser fırlar. Yaşanan bu olaydan sonra kötü söz konuşan usta namaz kılmaya başlamıştır (KK112).

Türbenin bakımıyla ve türbeyi ziyaret eden insanlarla ilgilenen Mehmet Bey, türbenin kendine has bir kokusundan bahseder. Özellikle sabah namazından sonra bu kokunun daha fazla hissedildiğinden söz eder.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe merkezi bir yerde bulunması ve cami yanında olmasından dolayı çok sık ziyaret edilmektedir. Türbe en başta Allah rızasını kazanmakla birlikte hastalıkların tedavisi, kısmetinin açılması ve çocuk sahibi olmak gibi nedenlerle ziyaret edilir. Bununla birlikte her türlü dilek ve sıkıntı içinde olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Kabrin bulunduğu yerde dua edildikten sonra Kur’an’dan ayetler okunarak türbe etrafında üç kere dönülür. Duaları kabul olan insanlar tekrar türbeye gelip adaklarını yerine getirmek ister fakat türbede bu tarz uygulamalara müsaade edilmemektedir. Kestirilip getirilen kurban eti ihtiyaç sahiplerine dağıtılır (KK113, KK114).

Türbenin etrafında bulunan ağaçlara dilek dilendikten sonra çaput bağlanmaktadır. Türbenin etrafındaki büyük ağaçlarda; bezler, iplikler bulunur. Türbede yapılan başka bir uygulama da mum yakmadır. Çeşitli dileklerden sonra yapılan bir niyetin kabul olup olmayacağını anlamak için mum yakılır ve taş yapıştırılır. Taş düşmeden durursa dileğin kabul olacağına, düşerse dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılmaktadır. Seyyid Kudbiddin Türbesi’nin hiç açık penceresi bulunmamasına ve hepsinin kapatılıp örülmesine, sıvanmasına rağmen bu

ilgi kesilmemiştir (Tanyu, 1976: 278). Merkezi bir yerde bulunan türbede bu tarz uygulamalar dinen uygun bulunmadığı için yapılmamakta ve yapılmasına müsaade edilmemektedir. Türbede yapılan bu uygulamaların tarihi çok eskiye dayanmaktadır.

Türbenin ziyaret günü cumadır. Öğle namazına kadar kadınlar toplanarak Kur'an okur, namaz kılar ve dua eder. Cuma namazından sonra erkekler tarafından türbe ziyaret edilir.

Türbe, ilçe merkezinde Kökçüoğlu Mahalle'sinde bulunmaktadır (Şekil 43).

3.9.6. Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatırı

Adlandırma: Sadi Tekkesi'nin kurulmasına katkılarından ve kabrin tekkenin içinde yer almasından dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Şeyh Sadi Tekkesi'nin kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte Tekkenin vakıflarda bulunan kaydına ve Osmanlı arşivlerine bakıldığında XIX. yüzyılın sonunda kurulduğu bilgisine ulaşılır. Sadi Tekkesi Şeyhi Halil Oğlu Şeyh Hacı Mehmet Mehdi Efendi'nin vakfiyesine de ulaşıldığı bilgiye göre Hacı Mehmet Efendi'nin kendisine ait arsa, bina ve Samsun balık pazarında bulunan bir dükkânı vakfetmiştir (Şahin, 2023: 81). Şeyh Mehmet Efendi'nin babası Halil Dede, yatırım içindeki tekkede yer alır. Kabre ait mezar taşları ve taş sarık Tekke'nin alt katında yer alır. Mezar taşında Osmanlıca Hacıbeyoğlu Halil Dede ölüm tarihi 1317 (1901) yazmaktadır.

Sadi Tekkesi, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Erzurum ve Sivas Kongreleri arasında iletişimi sağlayarak köprü görevi görmüş ve milli mücadelenin yürütülmesinde önemli bir yer tutmuştur. Yatırda bulunan metfun Halil Dede, 1901 yılına kadar halkı irşad ederek insanları dine davet etmeye çalışmıştır. Günümüzde milli mücadelede önemli bir yere sahip olan Şeyh Sadi Tekkesi, Kuvâyi Milliye Müzesi olarak halkın ziyaretine açılmıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Sadi Tekkesi, dinsel törenlerin ve ibadetlerin yapıldığı bir ziyaret yeridir. Evliyanın tekkede kalan ya da misafir olarak gelen kişileri sabah namazına kaldırdığı aktarılmıştır. Namaz vakti geldiğinde ev sallanarak insanlar bu şekilde namaza kaldırılmış. Tekkede sadece yaşayanların değil ölülerin de ibadet ettiğine inanılmaktadır. Tekkedeki büyükler, 'Onlar abdest alır, ibrikler boş kalmasın' diye sürekli uyarıda bulunmaktadır.

Tekke, bir ibadet merkezi olduğu için ve evliyaya hürmeten saygı gösterilip temiz tutulmaktadır. Nurgül Hanım'ın aktardığı bilgiye göre Tekkeye misafir olarak gelen bir ailenin hanımı çöpünü mezarlığın yanına bırakınca evliya kendisinin rüyasına girerek 'Çöpünü buraya bırakma' şeklinde uyarıda bulunmuştur. Yaşanan bu tarz olaylar tekkeye gösterilen önemin artmasını sağlamıştır (KK 115, KK 116).

İnanış ve Uygulamalar: Halil Dede Yatır'ı, genellikle yürüyemeyen çocuklar için ziyaret edilir. Nurgül Ardanuç, tanıklık ettiği olayı şöyle aktarmıştır: "Halamın oğlu yürüyemiyordu. Halam kuzenimi, Samsun'da yer alan bütün türbelere götürdü. Kuzenim bu tekkeyi ziyaretten sonra yürümeye başladı" (KK115). Tekkeyi ziyaret eden kişiler Kur'an okur, namaz kılar ve dua eder. Türbede dine aykırı olduğu düşünülen ritüeller bulunmamaktadır.

Yatır, ilçe merkezinde Kökçüoğlu Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 44).

3.10. Kavak

3.10.1. Araboğa Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın asker olduğu ve bulunduğu yere defnedildiği aktarılmıştır. Kavak'ta bir kardeşi vardır, savaşlara birlikte katılmışlardır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Evliya, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılmıştır. Kıbrıs savaşında asker gibi savaşıp sonrasında kendisini ziyaret edenler olmuştur. Anlatılan bir hadiseye göre Kıbrıs Savaşı sırasında bir subay yaralanmıştır. Bir asker, subaya yardımcı olur ve onu savaş alanının dışına çıkarır. Zamanla iyileşen subay kendisine yardım eden askerle tanışmak ister. "Sen kimsin, nerelisin, kimlerdensin memlekete gidince seni ziyaret etmek isterim" der. Asker bu teklifi kabul eder. Subay, "Ben seni nerede bulacağım" diye sorunca asker, "Kavak'ta Araboğa diye bilinirim, kime sorsan seni bana getirir, der." Subay dediği gibi memlekete dönünce Kavak'a gelir. Bir taksiye biner ve Araboğa'yı ziyaret etmek istediğini söyler. Taksi şoförü belli bir yere kadar arabayı sürer ve durdurur. Oraya araba çıkmadığını buradan sonrasını yürüyerek devam etmesi gerektiğini söyler. Subay yolu bilmediğini söyleyince taksi şoförü kendisine eşlik ederek evliyanın bulunduğu yeri gösterir. Subay, ev ve kişi beklerken mezarla karşılaşınca çok şaşırır. İnancı zayıf olan subay, bu olaydan sonra itikatlı biri olur (KK14).

İnanış ve Uygulamalar: Evliyanın mezarı Çirişli köyünün karşısında bir dağda yer alır. Yatıra araba çıkmaması ve çok uzakta olması nedeniyle pek fazla ziyaret edilmez. Cehrilik Yatırı'na dua edilirken kardeşi Araboğa'ya da dua edilir.

Yatır, Kavak'ın Yukarı Çirişli köyünün karşısında bir dağda bulunmaktadır.

3.10.2. Bekdemir Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Askerdir, bulunduğu yere defnedilmiştir. Savaş zamanı evliyanın askerlere yardım ettiği aktarılmıştır (KK 117).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Türbe ile ilgili Ayşe Hanım bizzat kendi yaşadığı olayı şöyle aktarmıştır: “Benim dokuz sene çocuğum olmadı. Rüyamda tekkeyi gördüm. Buraya çıkıyordum. Tekkeye çıkıyorken gökyüzünden bağıra bağıra kara kuru bir kız çocuğu düştü. Beyimden bin lira aldım o zaman için büyük para, bir de eski bir çemberim vardı. Oraya çıktım, dolandım. Her mal gütmeye gittiğimde orada namaz kıldım. Bir gün malları bağladım, namazımı kıldım. Tekkenin yanında gözüm daldı. Uyandığımda mallar yoktu. Ormanın içindeydi. Bu olay üzerine Cenabı Allah dualarımı kabul etti. Sekiz tane çocuğum oldu. İki tanesi öldü. Altısı yaşıyor” (KK 118).

İnanış ve Uygulamalar: Türbeye çok ağlayan, yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar götürülür. Evliyanın etrafında üç kere dua ederek dolandırılır. Bir dilekle dua edenler dileği yerine gelirse kurban kesip köye dağıtırlar. Çocuğu olmayan kadınlar türbeye gelip dua eder, çocukları olduğunda ise çocukların kıyafetlerini evliyanın yanına bırakırlar. Eskiden evliyanın yanındaki ağaca çaput bağlanır, para bırakılırdı. Günümüzde türbenin çok fazla ziyaretçisi bulunmamaktadır (KK 119).

Türbe, Kavak'ın Bekdemir köyünde bulunmaktadır (Şekil 45).

3.10.3. Cehrilik Yatırı

Adlandırma: İsmi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yatırda bulunan zatın savaşlara katıldığı köy halkı tarafından aktarılmıştır. Türbenin bulunduğu yerin karşı dağında zatın Araboğa adında bir kardeşi vardır. Ülkede yapılan savaşlara birlikte gittikleri aktarılmıştır (KK 120).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Köyde bir kadının evliyaya kötü söz söyledikten sonra evliya bu kadını korkutmuştur (KK 121). Evliya yatırın etrafından bir şey alınmasına müsaade etmemektedir. Türbenin yanında bulunan büyük çınar ağacı köylülerin endişesinden dolayı kesilememektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, genellikle başı ağrıyan insanlar tarafından ziyaret edilir. Yatırın etrafında üç kere dolanarak dua eden kişinin baş ağrısının geçtiği aktarılmıştır. Ziyaret için genellikle çarşamba günü tercih edilir (KK 122).

Eskiden köyde kuraklık olduğu zamanlarda yağmur duası yapılırdı. Mustafa Kalkan, şahit olduğu bu ritüeli şöyle aktarmıştır: “Yağmur duası için köyde bulabildiğimiz kadar yeşil kurbağa toplardık. Topladığımız kurbağaları sepete koyardık. Sepetin altından dökülen suları çocukların üzerine sıçratırdık. Bu şekilde tüm köyü gezerek her evden bir erzak toplardık. Bütün topladıklarımızla türbenin yanına gelirdik. Hanımlar erzaklarla yemek pişirirdi. Hep birlikte duamızı eder, yemeğimizi yerdik. Akşamına yağmur yağardı” (KK 123).

Yatır, Kavak’ın Yukarı Çirişli köyünde bulunmaktadır (Şekil 46).

3.10.4. Demir-Temür Bey /Garip Dedeler Yatırı

Adlandırma: Yatırın bulunduğu mezar taşında bu şekilde geçmektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yatıra ait bir kitabe bulunmadığından evliyalarla ilgili bilgiler kısıtlıdır. Evliyaların Danışmendliler zamanında yaşadığı ve gazi komutan oldukları aktarılmıştır.

Türbelerle İlgili Anlatılar: Bekdemir köyünde birbirine bağlı iki tane türbe yer almaktadır. Bunların biri Aşağı Bekdemir köyünde olup mezar taşında “Demir-Temür Bey/Garip Dedeler” yazmaktadır. Mezarda kaç kişinin olduğu bilinmemektedir. Bir rivayete göre bu dedelerden biri, Yukarı Bekdemir köyünde yer alan türbede bulunur.

Aşağı Bekdemir köyünde yatırın yanında bulunan çivisiz camide akşamları sesli Kur’an okunduğu duyulmuştur. Kur’anı okuyan kişinin dedelerden olduğu aktarılmıştır.

İnanış ve Uygulamalar: Eskiden yatırın bulunduğu alanda yağmur duası yapılırdı. Yağmur duası yapılmadan önce cemaat birbiri ile helalleşir. Dua yapımında günahsız olduğu için çocuklar, yaşlılar ve hayvanlar cemaatin ön safında yer alır. Hoca dua eder ve hep birlikte âmin denir. Dualar edilir, yemekler yenir. Eve dönmeden

yağmur yağmaya başlar. Yöre halkı evliyaya olan şükranlarını “Evliya bizi hiç boş çevirmedi” şeklinde aktarmıştır (KK 124).

Evliyaları bulunduğu yatıra hayvanları rahatsız olan kişiler hayvanın yularını getirerek yatırın etrafında üç kere dolandırır. Yuların mezar taşına değdiğinde hayvanın iyileşeceğine inanılır. Türbe genellikle kadınlar tarafından daha fazla ziyaret edilir. Baş ağrıyan, diş ağrıyan kadınlar mezar taşına dişini sürerek ağrıları geçmektedir. Bu tarz uygulamalar dinen uygun görülmediği için yapılmasına müsaade edilmemektedir.

Köy halkı özel günlerde yatırı ziyaret ederek dua eder. Bayramlarda yatırın yanına gelinip, Kur’an okunmaktadır.

Yatır, Kavak’ın Bekdemir köyünde bulunmaktadır (Şekil 47).

3.10.5. Hatip Hoca Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Caminin önünde bulunan türbe caminin merdivenlerinden dolayı kaldırılmak istenmiş ama evliya müsaade etmediği için kaldırılamamıştır. Eskiden elektrik kaçağından dolayı cami yanmıştır. Yöre halkı yeni caminin yapımının kısa sürede bitmesini evliyanın hürmeti ile ilişkilendirmiştir.

Kaynak kişi Sabri Bey görüp tanık olduğu durumlardan, “Ben her şeyi söyleyemiyorum. Bunlar sırrî meseleler” diyerek tüm ısrarlara rağmen hiçbir şey anlatmamıştır. Sadece burada yatan evliyanın dinen çok saygı değer biri olduğundan ve saygı duyulup dua edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir (KK125).

İnanış ve Uygulamalar: Caminin önünde mezar şeklinde bulunan yatırın özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Bayram namazlarında ve cuma namazlarında evliyaya dua edilir. Yatırda dine uygun bulunmadığı için bir uygulama yapılmasına müsaade edilmemektedir.

Yatır, mevki olarak Kavak’ın Bey köyünde bulunmaktadır (Şekil 48).

3.10.6. Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatırı

Adlandırma: İsminden ve geldiği yerden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliğ: Savaşta şehit düştüğü bilinir. Şehit düştüğü yere defnedilmiştir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Ahmedi Ceylani'nin köyü, Hristiyanlardan ve düşmanlardan koruduğuna inanılır. Bu konuyla ilgili Rahmi Demir, şunları aktarmıştır: “Eskiden karşı köyde gâvurlar varmış. Bu köyü yakmak istiyorlarmış. Evliya bu insanlara geçit vermemiş, köye gelememişler” (KK 126). Yöre halkı köyü evliyanın koruduğuna inanmaktadır.

Evliya yatırın bulunduğu alandan bir şey alınmasına ve zarar verip saygısızlık yapılmasına müsaade etmemektedir. Kaynak kişinin aktardığına göre: “Yatırın bulunduğu yerde define arayan kişilerin kullandıkları aletler bozulup kullanılmayacak hâle gelmiştir. Bunun gibi başka bir örnek ise şöyledir: “Köyde çalgı çalan bir kişi evliyanın yanında tüm uyarılara rağmen çalmaya devam eder. Bu kişi, ‘Evliya içeriye karışır, dışarıya karışamaz’ diyerek davranışında ısrarcı olunca başına türlü musibetler gelmiştir” (KK126).

Horasanlı Ahmedi Ceylani'nin kabri mezar şeklindedir. Mezar, köy halkı tarafından kapatılmak istenmesine rağmen evliya müsaade etmemiştir.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe; bacağı ağrıyan, yürüyemeyen çocuklar ve felç olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Yatırın ocağı Mevlüde Hanım, yatıra gelen kişilere uyguladığı tedavi yöntemini şöyle anlatır: “Gelen kişileri yatırın etrafında dolandırıp sonra evliyanın toprağını tasa koyup üç kere süzdükten sonra hastaya şifa olsun diye içiriyorduk. Şahit oldum, bir köyde felçli olan bir hastayı pikapla (arkası kasalı araba) getirdiler. Bu yatıra birkaç kere daha getirilen hasta, yatır ziyareti neticesinde iyi olmuştur. Arabanın arkasında gelen hasta yatırdan yürüyerek ayrılmıştır.”

Yatır ziyaretini gerçekleştiren kişiler evliyaya yapılan duanın niyetine iki rekât namaz kılar. Yatırın ziyaret günü çarşambadır. Bir hafta aralıklarla üç kere ziyaret edilir. Sağlığına kavuşan kişiler yatıra adak adar. Yatıra ne niyetle gelinirse duası kabul olduktan sonra bu dinî vecibenin yerine getirdiği anlatılmaktadır. Kurban eti ihtiyaç sahiplerine ya da Kur'an kursuna verilmektedir (KK127).

Yatıra ziyarete gelen kişileri yönlendirmek için türbeye çok yakın bir evde ocak bulunmaktadır. Kaynak kişilerden olan Mevlüde Demir'in ailesi bu türbenin ocağıdır. Bu ritüeller onlar aracılığıyla gerçekleştirilir.

Yatırın ocaklısı Hayriye Hanım yatırda icra edilen ritüelleri şöyle aktarır: “Evliyanın etrafındaki ağaçlardan gazel (yaprak) toplayıp onları ateşte yakarak onun dumanı gelen hasta tarafından solunur. Dumanını yüzüne gelecek şekilde bekletir. Külünü ise ağrıyan yerine sürerek şifa bulur. Eskiden türbenin yanında kuyu bulunurdu. Gözlerinde rahatsızlığı olan kişiler kuyudaki suya bakarak göz hastalığından kurtuluyorlardı” (KK128).

Yatır, Kavak’ın Tekke köyünde bulunmaktadır (Şekil 49).

3.10.7. Mahmut Bey Yatırı

Adlandırma: Yatırda yatan evliyanın adıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Köyün adı Mahmut Bey olduğu için bu şekilde adlandırılmaktadır (KK129).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yöre halkı tarafından yatırdaki evliyanın savaşta şehit düştüğü aktarılmıştır (KK129).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yol için yatırım bulunduğu alanı yıkmaya karar verirler. İş makineleri bu alanda arıza yapar, yatırı yıkamazlar. Birçok kez bu hadise yaşandıktan sonra köy halkı tarafından burada yatan kişinin ermiş olduğuna inanılır (KK129).

İnanış ve Uygulamalar: Yatıra genellikle çok ağlayan çocuklar getirilir. Çocuklar yatırım etrafında üç kere dua okunarak dolandırılır. Genellikle Fatiha, ve Kunut duaları okunur. Çocuğun iyi olması için üç hafta art arda çarşamba günü yatırım ziyaret edilmesi gerekmektedir (KK130). Köyün dışından da bilen kişiler ziyarete gelirler.

Yatır, Kavak’ın Mahmutlu köyünde bulunmaktadır (Şekil 50).

3.10.8. Şeyh Hamza Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin girişinde yer alan tabelada “Akşemsettin’in Babası olan Şeyh Hamza 1383 yılında Şam’dan Anadolu’ya gelip Kavak’ta ikamet etmiştir. Aslen Şamlı olup Soyu Hz. Ebubekir’e kadar gitmektedir. Asıl adı Hamza Şami bin Mehmet’tir. Samsun’un Kavak ilçesi’ndeki Soğuksu Mahallesi’nde yer alan 2 ada 14 parseli oluşturan 73 m’lik bir alan tapuda mezarlık olarak görülmektedir. 16-17. yüzyıllarda Celali isyanları ile Suhte (Medreseli öğrenci) olayları sırasında türbenin tahrip edilmesinden dolayı, Kavak Belediye Başkanlığı ve

Büyükşehir Belediye Başkanlığı ortak proje kapsamında 2016 yılında türbe aslına uygun bir şekilde onarılarak ziyaretçiye açılmıştır” şeklinde bilgi bulunmaktadır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Türbenin bulunduğu alan evliya tarafından korunmaktadır. Bu alana zarar verilmesine evliya müsaade etmemektedir. Kaynak kişi Necati Aker, konuyla ilgili bilgisini şöyle aktarır: “Evliyanın bulunduğu yerde meyve ağaçları vardı. Ağaçlardan birini kesen kişi tüm mal varlığını yitirdi.” Türbe ile ilgili başka bir olay ise: “Bir komşumuz gece evliyanın olduğu yere kül döktükten sonra rahatsızlandı” şeklindedir (KK131). Evliyanın bulunduğu yerde evliyanın mezarını değiştirip ev yapan kişilerin başına türlü musibetler gelmiştir. Bina evliyanın üzerine yapıldığı için o evde yaşayanların hâlâ gün yüzü görmedikleri kaynak kişi tarafından aktarılmıştır (KK132).

Köy halkı evliyaya saygı gösterilmediği için evliyanın ruhunun oradan gittiğini düşünmektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle rahatsız olan hayvanlar için ziyaret edilirdi. Hayvanlar türbenin etrafında üç kere dua ederek dolandırılır. Çok eskiden türbede Hıdırellez akşamında dua edip mum yakılırdı. Türbe bugün Kavak’ın merkezinde yer alır. Bu tarz uygulamalar artık yapılmamaktadır.

Türbe, Kavak’ın ilçe merkezinde bulunmaktadır (Şekil 51).

3.11. Lâdik

3.11.1. Altın Kızlar Yatırı

Adlandırma: Yatırın yanında bulunan kızlardan ötürü yöre halkı tarafından bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Mezarlığın içinde yer alan kabirlerin bulunduğu yerin etrafında geceleri mum yandığını ve sarı saçlı kızların görünmesiyle birlikte yöre halkı tarafından yatıra derin saygı gösterilmeye başlanmıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yatırda define arayıp evliyayı rahatsız edenlerin başına türlü musibetler gelmiştir (KK 133).

İnanış ve Uygulamalar: Genellikle yatır, çocuğu olmayan kadınlar ve hastalar tarafından ziyaret edilmektedir. En yaygın uygulama yatırların etrafındaki ağaçlara çaput bağlamaktır. Bu tarz uygulamalara dine uygun olmadığından dolayı müsaade

edilmemektedir. Dini günlerde ziyaret edilen yatrın özel bir ziyaret günü bulunmamaktadır (KK 133).

Yatr, Lâdik'in Çadirkaya köyünde bulunmaktadır (Şekil 52).

3.11.2.Dikilitaş Türbesi

Adlandırma: Dikilitaş Türbesi'nde üç kabir bulunmaktadır. Rivayete göre içlerinden birinin bir taş attığı ve taşın düştüğü yere gömülmek istendiği için bu şekilde adlandırıldığı düşünülmektedir. Adlandırılmasıyla ilgili bir başka rivayet de türbede bulunan dilek taşıdır. Bugün hâlâ türbede yer alan dilek taşından dolayı bu şekilde adlandırılabilirliği düşünülür.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliya, Anadolu'nun Türkleşmesi için mücadele eden bir komutan ve İslâm âlimidir. Savaşta şehit düşmüştür. Düştüğü yere mezarının yapıldığı aktarılmıştır.

Türbe ve Yatrıla İlgili Anlatılar: Dikilitaş Türbesi'nde yer alan evliyaların komutan olduğu 1974 Kıbrıs Savaşı'na katıldığı söylenir. Kıbrıs Şavaşı başladığında Dikilitaş Türbesi'ndeki zatlar ve Seydi Ahmed-i Kebir kapılarını ziyarete kapatmıştır. Savaş başlarında Lâdik üzerinde bir ışık görülmüş ve gürültülü bir şekilde Kıbrıs'a doğru yükselmiştir. Kıbrıs savaşı ile ilgili bir başka rivayete göre evliyaların atlarıyla ve ellerinde kılıçlarla savaşa gittiğini görenler olmuştur.

Eskiden türbede üç tane kabir bulunurdu. Bugün sadece iki kabir vardır. Bu kabirlerden birinin Kıbrıs Savaşı'na atıyla gittiği bir daha geri dönmediği anlatılır. Başka bir rivayete göre savaş devam ederken pilotun yakıtı azalır üç kabirden biri Kıbrıs'a pilotun yanına gider ve pilota görünüp yardım eder. Pilot, "Sen kimsin?" diye sorunca "Ben Lâdik'teyim, gel beni ziyaret et" der. Bu olay üzerine üç kabirden birinin kaybolduğu anlatılır. Aynur Aygün'ün aktardığına göre kabrin Lâdik'ten gitmesi daha eskiye dayanır. 1943 yılında Lâdik'te 7.7 şiddetindeki depremden sonra tabut gökyüzüne uçarak gitmiştir. Bu olayı gören kişinin korkudan felç olduğu aktarılmıştır (KK134, KK135).

Cahit Akgün, türbe ile ilgili yaşadığı durumu şöyle aktarmıştır: "Bir gece türbenin bulunduğu yerden sesler geliyordu. Annemle ablam lambayla dışarı çıkıp baktıklarında türbenin önünde pislik fark ettiler. Annem evden su taşıyarak türbenin önünü temizledi. Annemler eve geldikten sonra ses kesildi." Bununla birlikte kaynak kişinin tanık olduğu başka bir olay şöyledir. "Bir hoca vardı benim çok eski bir

müşterimdi. Kısa saçlı, asker kılıklı mübareğin ‘Kalk beni ziyaret et, kalk beni ziyaret et’ diyerek rüyasına girdiğini anlattı. Hoca uyuyamayıp sabah ezanıyla türbeye gelip zatlari ziyaret etti (KK136).

Dikilitaş Türbesi’ni ziyaret eden Safiye Tersakan’ın aktardığına göre türbede dua eden bir kadının karnına sancı girer. Kadın, “Ah karnım!” diyerek eliyle karnını bastırır. Çocuk doğduğunda yüzünde bir el izi fark edilir. Bugün o kişide hâlâ parmakları belirgin izler bulunur. Yaşanan bu duruma “Tekke Nişanı” denir (KK 135).

İnanış ve Uygulamalar: Dikilitaş Türbesi’nin özel bir ziyaret nedeni bulunmamaktadır. Türbe; çocuk sahibi olma, hastalıklara şifa bulma sınava girecek öğrenciler için başarılı olmak gibi her türlü dilek ve istek için ziyaret edilmektedir. Adak adayıp duası kabul olanlar kişiler kurban kesmek için tekrar türbeyi ziyaret etmektedir. Kesilen hayvanın eti ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

Türbede bugün hâlâ varlığını koruyan dikili bir taş bulunmaktadır. Ziyaret edenler dilek dileyip taş yapıştırır. Taş düşmezse dileğin kabul olacağına inanılmaktadır (Şekil 85).

Türbe, ilçe merkezinde Şehreküstü Mahallesi’nde bulunmaktadır (Şekil 53,54).

3.11.3. Göz Tekkesi Yatırı

Adlandırma: Göz hastalığına iyi geldiği için bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bulunmamaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Göz Tekkesi Yatırı, gözünde rahatsızlığı olan insanlar tarafından ziyaret edilir. Köy muhtarı Ramazan Ün, yatırla ilgili şu tecrübelerini aktarmıştır: “Gözlerimde görme bozukluğu vardı. Yatıra gidip dua ettim. Yatırın yanında iki rekât namaz kıldım. Çok geçmeden gözlerim düzeldi. Gözlük kullanmayı bıraktım” (KK 137). Köyün içindeki mezarlıkta bulunan yatır, fazla bilinmediği için köy halkı dışından ziyaret edilmemektedir.

Yatır, Lâdik’in Hamit köyünde bulunmaktadır.

3.11.4. Gül Abdal Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kışılığı: Türbenin tabelasında türbe hakkında şu bilgiler kayıtlıdır: Gül Abdal Er-Rufâî Hazretleri 1100’lü yılların başında Basra şehrinde dünyaya gelmiş olup babası Ali B. Yahya’dır. Gül Abdal er- Rufâî yedi yaşında iken babası vefat etmiştir. Dayısı Mensur Bedâî Gül Abdal er-Rufâî büyük bir ihtimamla büyüterek meşhur hocalardan ders aldırması ve iyi bir ilim tahsil ettirmiştir.

O devrin İslâm âlimleri Vasat Şehri’ne daha çok uğruyorlardı, diğer dayısı Ebu Bekir el-Vasıtı de bu şehirdeydi. Bu sebepten dayısı onu Vasıt Şehri’ne gönderdi. Aliyyül kâri Vasıtı Hazretleri’nden ve dayısından dersler aldı. Tasavvufta devrin önde gelenleri arasına girdi.

Gül Abdal er-Rufâî nesebi Hz. Fatıma validemiz sebebiyle Hz. Peygamber efendimize ve Peygamber efendimizin mihamdârı Hz. Halit b. Zeyde dayanmasından dolayı “Ebu’l Abbas” de denir. Ayrıca Beni kabilesine mensup olduğu için “Rıfat” diye de anılmıştır.

Selçuklu Dönemi kumandanlarından olduğu rivayet edilen Gül Abdal, 1180’li yıllarda şehit düşmüştür. Gül Abdal kendisi gibi Selçuklu Dönemi kumandan ve âlimlerinden olan Seyyid Ahmed-i Kebir, Kara Abdal ve Seyfi Dede ile kardeş olduğu riayet edilmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Gül Abdal Er-Rufâî Türbesi, köyün dışında ormanlık arazide yer alır. Ormanda asırlık ağaçlar bulunmaktadır. Evliya ormandan ağaç kesilmesine müsaade etmemektedir. Bu durumla ilgili yaşadığı hadiseyi anlatan Namık Hakan: “Evliyanın bulunduğu ormandan odun kesilmez. Bir komşumuz ormanın içinden ağaç kesince yatır, rüyasına girip kendisini gece rahatsız etmiştir. Bu olayın üzerine sabah olduğunda komşumuz kestiği ağaçları yerine getirdi” şeklinde aktarmıştır. Benzer bir olayı Mustafa Kemal Yılmaz ise şöyle aktarır: “Köyde Hasan dayı vardı, ormandan ağaç kesip kamyonla yükledi. Arabayı çekerken kulağında inilti duyduğunu köye gidene kadar geçmediğini söylediğinde onu biri ‘Kestiğin ağaçları camiye bırak, yatırın olduğu yerden ağaç kesilmez’ diye uyarınca Hasan dayı odunları camiye bıraktı. Bıraktıktan sonra kulağındaki inilti geçti” (KK138, KK139).

Gül Abdal Er-Rufâî Türbesi’nde define arayanlar oldu. Evliya definecilerin kazma küreklerini titretince korkudan kaçtılar. Buna yeltenenlerin başına türlü musibetler geldiği kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır (KK137).

Türbe, Lâdik’in Hamit köyünde bulunmaktadır (Şekil 55,56).

İnanış ve Uygulamalar: Gül Abdal Türbesi genellikle çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Türbeye gelen aileler namaz kılıp, Kur'an okur. Dua ederek adak adar. Türbeye gelip çocuk sahibi olanlar kurban kesmeye tekrar gelir. Kurban eti Kur'an kurslarına ya da ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Çocuk sahibi olmak isteyen Murat Tersekan'ın aktardığına göre; "Eğer çocuğum olursa hastaneden eve gitmeden kurban keseceğim" diyerek adak adar. Niyetinin üzerinden kısa bir zaman sonra çocuğu olur, niyet ettiği gibi kurbanını keser (KK140, KK15). Konuyla ilgili başka bir örnek kaynak kişiler tarafından şöyle aktarılmıştır: "Annemin hiç erkek çocuğu olmuyordu. Annem bizi yatıra adadı. Öylelikle erkek kardeşim oldu. Adını Gül Ahmet verdik." Türbeye gelerek çocuk sahibi olanlar çocuklarına erkek olursa Gül Ahmet, kız olursa Güllü ya da Gül Hanım adını verir. Mehmet Bargın, sürekli doğduktan sonra vefat eden çocukları için türbeye gelerek dua eder. Duası kabul olunca çocuğuna Gül Ahmet adını vermiştir (KK141).

Gül Abdal Türbesi, her türlü hastalığa şifa bulmak için ziyaret edilir. Esmе Batur, kendi tanık olduğu olayı şöyle aktarır: "Biz çocukken hep türbeye giderdik. Ablam evlendikten sonra bir hastalığa yakalandı. Sürekli karnı ağırıyordu, ağrısından iki büküm oluyordu. Annemle babam komşumuzdan bir at alıp ablamı tekkeye götürdüler. Ablam atın üzerinde ağrıdan kıvranıyordu. Evliyanın yanında dua ettiler tekkeyi dolanıp geldiler. Ablamın ağrıları ondan sonra geçti. İyi oldu" (KK15). Bununla birlikte türbe sara hastaları tarafından daha fazla ziyaret edilmektedir. Türbeye gelip dua edilir, iki rekât namaz kılınır, hasta kıyafetinden bir parça türbeye bırakılmaktadır. Bir başka uygulama hastanın dua edip türbenin içinde uyuması şeklindedir. Hastalık için gelenler dua ettikten sonra kabre havlu bırakır. Baş ağrıyan kişiler ise dua ettikten sonra çemberlerini bırakır. Bununla birlikte türbenin çevresindeki ağaçlara dilek dilenip çaput bağlanır ve türbenin içine para bırakılmaktadır. Çaput bağlama, para bırakma ritüeli günümüzde uygulanmamaktadır (KK142).

3.11.5. Kara Abdal Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır. Köy, ismini türbede bulunan metfunda alır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin tabelasında türbe hakkında şu bilgiler bulunmaktadır: Kara Abdal Hazretleri 12. yüzyılda Anadolu'nun Türkleşmesi

sürecinde Ahmet Yesevi'nin Horosan'dan Anadolu'ya gönderdiği erenlerdendir. Lâdik'e gelen üç kardeşten biri olan Kara Abdal Hazretleri, bu köye yerleşmiş ve aynı zamanda köyün kurucusu olmuştur. Evliyanın kardeşleri Mazlumoğlu köyünde bulunan Seyfe Baba ile Hamit köyünde bulunan Gül Abdal Hazretleri'dir. Kara Abdal Hazretleri'nin manevî tasarruflarına köylülerin şahit olduğu bir Allah dostudur. Kara Abdal Hazretleri'nin gerçek ismi Şair Musa'dır.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde türbenin olduğu bölgede Kara Abdal Zaviyesi'nin de bulunduğu ve 1633 yılında buraya yapılan meşihat ve zaviye darlık atama yazısında Şeyh İbrahim'in zaviyeye 100 yıl boyunca hizmet ettiği ve o tarihlerde zaviyenin faal olduğu anlaşılmaktadır. Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne göre Lâdik ahalisini; Kara Abdal, Gül Abdal ve Seyit Ahmed-i Kebir'in ailesi ve müridleri oluşturmaktadır. Kara Abdal Türbesi'nde iki kabir bulunmaktadır. Bunlardan biri Kara Abdal Hazretleri'ne, diğeri ise kızına aittir.

Kara Abdal Şair Musa'nın büyük bir şair olduğu ve Türk edebiyatında büyük bir yeri olan Kaygusuz Abdal'ın da bu kişiden ilham aldığı bilinmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Kara Abdal Hazretleri, Amasya ili Yenice Kasabası'ndan geçerken kasaba ahalisi tarafından kendisine sıcak ekmek ikram edilir ve bu olay Kara Abdal Hazretleri'ni çok memnun eder. Kasabanın erkeklerini göremediğini ve nerede olduklarını sorar. Erkeklerin meyve ağaçlarındaki gökçeleri temizlemeye gittiklerini öğrenir. Oradan ayrılırken kasaba halkına şöyle dua eder: “Ekmeğiniz ve ürünleriniz bol olsun, asmalarınız gökçesiz olsun.” O yıldan ve yapılan bu duadan sonra Yenice Kasabası'ndaki asmalarda gökçe hastalığı olmadığı gibi ürünleri de bol ve bereketli olur. Bugün dahi çevre köylerde gökçe hastalığı olduğu halde Yenice Kasabası'ndaki meyve ağaçlarında bu hastalığa rastlanmamaktadır. Bu durum Yenice halkını çok memnun eder ve kendilerine bu duayı yapan zatı aramaya başlarlar ve kabrini Kara Abdal köyünde bulurlar. Yeniceliler kabri türbe haline getirir ve her yıl nisan ve mayıs aylarında bu köye gelir, türbeyi ziyaret eder, kurban keser ve kasabalarından getirmiş oldukları bol miktardaki meyveleri Kara Abdal köyü halkına dağıtarak ikram ederler, bu gelenek 2000'li yıllara kadar devam ettirilmiştir.

Kara Abdal Türbesi hem köyün hem de metfunun bulunduğu kabrin korunması hususunda manevî tasarrufu olduğuna inanılır. Evliya, 1980'li yıllarda kabrinin bulunduğu yerde define aramak isteyenlere müsaade etmemiştir. Büyük bir sarsıntı ve

gök gürültüsüne şahit olunmuştur. Bu sarsıntı köy halkı tarafından hissedilmiştir. Define kazanların kabre kazma dokunduranların uyandıklarında gözlerini farklı bir yerde açtıkları aktarılmıştır (KK143).

Türbeyle ilgili anlatmalardan biri de evliyanın 1974 Kıbrıs Savaşı'nda yer alması yönündedir. Yöre halkı Kıbrıs Barış Harekâtı başlayınca tekkeden duman çıktığını görmüştür. Ve o gün türbenin kapısı kilitlenmiştir. Köy halkı tüm uğraşlarına rağmen kapıyı açamamıştır. Savaş bitene kadar o kapı açılmamıştır. Savaş bittikten sonra kapının açık olduğu görülmüştür (KK 14).

Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı dönemde dönemin mülki amiri ve jandarmaları tarafından ahşap olan türbe kapısı çivilerle çakılmış ve türbenin ziyaret edilmemesi telkin edilmiştir. Yetkililer gittikten sonra çakılan çivilerin yerinden çıkıp fırladığına köyün büyüklerinin şahit olduğu bilinmektedir.

Kara Abdal köyünde eskiden beri davul çalınmamaktadır. 1960 yıllarında bir düğünde davul çalınmış ve sonrasında meydana gelen olaylardan dolayı şuan dahi köyde belli sınırlar içerisinde davul çalınmamaktadır.

Türbe 2020 yılında betonarme ve kubbe şeklinde yapılmıştır. Türbenin hem iç hem dış ışıklandırması bulunmasına rağmen evliya türbenin içinde ışık yakılmasına müsaade etmemektedir. İnsanlar türbenin içinden çıktıklarında türbenin ışıkları kendiliğinden kapanır (KK 144).

İnanış ve Uygulamalar: Kara Abdal Türbesi her türlü işin yolunda gitmesi ve istenilen duaların kabulü için ziyaret edilir. Amasya Yenice Kasabası'ndaki insanların kendisine ikram ettikleri sıcak ekmek üzerine Kara Abdal, "Ekmeğiniz ve ürünleriniz bol olsun, asmalarınız gökçesiz olsun" diye dua eder. Duadan sonra Yenice halkının toprakları bol ve bereketli olur. Her sene Amasya Yenice'den insanlar türbeyi ziyaret etmektedirler. Türbeden toprak alıp bahçelerine serperler. Bu sayede ürünlerin daha verimli ve bereketli olacağına inanılmaktadır. Bir hastalık için türbeyi ziyaret edenler şifa bulmak için toprağın suyu içer. Yüzünde yara ya da sivilce için türbede dua edilir. Türbenin etrafında ağaçlardan tamamen koparılmadan dal kırılır. Dal kuruyunca yaranın iyileşeceğine inanılmaktadır (KK145).

Türbeye her türlü hastalık için ziyaret edilse de genellikle türbenin sara hastalığına iyi geldiği bilinmektedir Hastalar türbede dua edip namaz kıldıktan sonra türbenin içinde uyutulur. Uyandıktan sonra iyileşeceğine inanılmaktadır (KK 144).

Anadolu'nun Türkleşmesi için doğudan gelen üç kardeşten biri olan Kara Abdal türbesi çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından da ziyaret edilmektedir. Kara Abdal'ın kardeşleri olan Lâdik'de Gül Abdal ve Seydi Ahmed-i Kebir Hazretleri de bu niyetle ziyaret edilir. Kaynak kişi tanıklık ettiği olayı şöyle aktarmıştır: “Benim görümcemin çocuğu olmuyordu. Üç türbeyi de ziyaret etti. Kara Abdal Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra çocuk sahibi oldu. Adını Seydi Ahmet verdiler” (KK146).

Türbe ziyaretinde yaygın uygulamalardan bir de adak adamaktır. Türbeye gelerek dua edip dilek dilendikten sonra adak adanır. Adak kurbanı türbenin yanında kesilir. Kurban eti Kur'an kursuna ya da ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

Ramazan bayramı, Kurban bayramı ve arife günü önce türbe ziyaret edilir. Kur'an-ı Kerim okunur, dua edilir ve sonrasında herkes kendi mezarlarını ziyaret eder. Bu durum köy halkı tarafından gelenek hâline getirilmiştir.

Türbe, Lâdik'in Karaabdal köyünde bulunmaktadır (Şekil 57,58).

3.11.6. Kötekli Türbesi

Adlandırma: İsminin ne olduğu ve neden Kötekli dendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Sebati Hançer, babasının türbe ile yaşadığı hadiseyi şöyle aktarmıştır: “Babam ormandan odun yapıp hayvanlara yükledi. Türbenin yakınındaki ırmağın yanından geçerken hayvanlar durdu, gitmedi. Olaya şahit olan bir komşumuz sizi tekke tuttu, dedi. Dualar edip okuyarak türbenin yanından geçtiler.” Yaşanan bu olay sonrasında türbenin yanından geçenler evliyaya dua etmektedir (KK147).

İnanış ve Uygulamalar: Kötekli Türbesi'nde genellikle yağmur duası yapılmaktadır. Katıldıkları yağmur duası ritüelini Sebati ve Mehmet Hançer şöyle aktarmıştır: “Tüm köy evliyanın yanına çıkarız. Ortak bir kurban alınır. Hoca dua eder, cemaat duayı tekrar eder sonra hep bir ağızdan âmin denir. Dua ederken günahsız oldukları için yaşlılar ve çocuklar ön safta yer alır. Erkekler kurban keserken kadınlar yemekleri pişirir. Büyük sofralar kurulur. Yemeğimizi bitirmeden yağmur başlar” (KK147, KK148).

Türbe, Lâdik'in Aşağı Gölyazı köyünde bulunmaktadır.

3.11.7. Sarılık Tekkesi Yatırı

Adlandırma: Sarılık hastalığına iyi geldiği için bu şekilde adlandırılır. Adının ne olduğu bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bulunmamaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Sarılık Tekkesi sarılık hastalığı için ziyaret edilir. Hastalığı olanlar yatırım yanına gelip dua eder. Yatırın toprağı vücuda sürülür. Bu şekilde biraz bekletilir sonra yıkanılır. Sarılık için başka bir uygulama da evliyanın toprağı su ile karıştırılır. Toprak çökünce o su içilir. Yatıra daha çok sarılık hastalığı olan çocuklar getirilir. Yatır köyün içinde yer alır, çok fazla bilinmediğinden ziyaretçisi azdır (KK137).

Yatır, Lâdik'in Hamit köyünde bulunmaktadır (Şekil 65).

3.11.8. Seyfi Dede Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Selçuklu Dönemi'nde yaşamış Anadolu'nun Türkleşmesi için mücadele eden bir İslâm âlimidir. Bir rivayete göre Gül Abdal ve Kara Abdal ile kardeştir. Kardeşi Gül Abdal'ın 1180 yılında şehit olduğu göz önünde bulundurulursa türbenin çağdaş dönemde yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Türbenin içinde iki kabir bulunmaktadır. Kabirlerden biri Seyfi Dede'ye aittir. Diğer kabrin kime ait olduğu bilinmemektedir (KK149).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Seyfi Dede Türbesi köyün bulunduğu yerden uzakta ormanlık alanda yer alır. Bundan ötürü ormanlık alan türbe için önemlidir. Türbede ağaçlar sadece hayır için kesilebilir. Onun dışında ağaçlara zarar verilmez. Ağaçlara zarar veren, türbede define arayanların başına türlü musibetler gelmiştir. Hasan Liv, konuyla ilgili yaşadığı olayı şöyle aktarmıştır: “Birgün türbenin bulunduğu ormanlık alanda ağaç kestim. Balta ile ayağımı kestim.” Bununla ilgili başından geçen olayı Elvan Mazlum ise şöyle aktarmıştır: “Çocukken ormanda ateş yaktık. Rüzgâr şiddetini arttırınca yapraklar yanmaya başladı. Evliya yaprakların yanmasına müsaade etmedi. Türbenin olduğu yer sarsıldı, gürledi. Ağaçlar birbirine yapışık hale geldi. Ateş söndü.” Tanık olunan bu olaylar neticesinde türbeye yöre halkı derin saygı gösterir ve türbenin bulunduğu ormanlık alan korunmaktadır (KK149, KK150).

İnanış ve Uygulamalar: Seyfi Dede Türbesi genellikle çok ağlayan çocuklar için ziyaret edilir. Türbenin etrafında dua ederek dönülür. Çocuklar türbenin içinde uyutulur. Çocuklar uyandıktan sonra rüyasında evliyayı görenler olmuştur. Ziyaret sonrasında getirilen çocuğun huyu güzelleşmektedir.

Kuraklık dönemlerinde türbede yağmur duası yapılmaktadır. Bir gün belirlenip türbenin yanında toplanılır. Alınan adak kesilir. Hoca yağmur duası yapar, hep birlikte âmin denir. Şahit olduğu yağmur duası ritüelini anlatan Hasan Liv bu durumu “Ne zaman Dede’nin yanına yağmur duası için gitsek hiç eli boş dönmeyiz. Evlerimize ulaşmadan yağmur yağar” şeklinde aktarmıştır. Günümüzde yağmur duası uygulaması bulunmamaktadır. Özel bir ziyaret günü bulunmayan türbe çok fazla ziyaret edilir (KK150).

Türbe, mevki olarak Lâdik’in, Mazlumoğlu köyünde bulunmaktadır (Şekil 60).

3.11.9. Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Seyyid Ahmet Rufai “Basra şehrinde 1118 senesinde dünyaya gelmiş olup babası Seyyid Ali bin Yahya’dır. Seyyid Ahmed-i Kebir yedi yaşında iken babası vefat etmiştir. Dayısı Mensur Betaihi, şemid Ahmedî büyük bir ihtimamla büyüterek, meşhur hocalardan ders aldırması iyi bir ilim tahsil ettirmiştir. Rufai kabilesine mensup olduğu için Rıfai diye alınmıştır” (Bayram, 1991: 141).

Doğum yeri ve zamanı ile ilgili kesin bilgiye ulaşamayan Seyit Ahmet-i Kebir er-Rifai Hazretleri, 1118 yılında Basra şehrinde dünyaya gelen, Rifai Tarikatı’nın kurucusu Seyit Ahmet-i Kebir er-Rifai Hazretleri’nin, büyük ihtimalle; torunlarından, halifelerinden, dervişlerinden, müritlerinden veya müntesiplerinden (bağlılarından) biridir.

Türbenin içinde yer alan tabelada Seyit Ahmet-i Kebir Hazretleri ile yer alan bilgiler şöyledir: Rifai tarikatın kurucusu olan Seyit Ahmet-i Kebir er-Rifai’den ayırmak için Lâdik’teki “Seyit Ahmet-i Kebir er-Rifai” ye “Küçük (küçük) Seyit Ahmet Rifai” denilmektedir. Ünlü tarihçi İbn Batuta da 13. yüzyılda Anadolu’ya yaptığı seyahatte Küçük Seyit Ahmet-i Rifai ile karşılaştığını yazar.

Gavsü'l-Azam Abdulkâdir Geylânî'nin neslinden olduğu, I. Abdülhamid Devrinde yenilenen türbenin üzerindeki kitabesinden anlaşılmaktadır. Türbenin kapısının üzerinde yer alan kitabenin metni şöyledir:

“Evliyâ-i tâcü tahtın kutbi Şah Abdülhâmid /Kim ana olmak diler İskender-i Dar’a mürid /Hem anın baş Çühedar-ı Seyyid Abdullah Ağa/ Hazret-i Nuri Efendi zâde ol merdi resîd / Gavs-ı Azam Şeyh Abdulkadîr-i dir nesli hem /Seyit Ahmet Hâle olmuştur nesebe ol hafîd /Şimdi anın türbesin himmetle tecdid eyledi /Beyti mâmur oldu dersem de sâf-ı Nur-u Ahmed /Hak Teâla hürmeti için ol Veli’nin /Hazret-i Şah-ı Cihanın ömrünü kılsın mezid/Hâle muhtaç oldu mahza kâli birle eyleme /Bu mücedded türbenin seridesin küfdesin? Dehina üryân-ı sevb kaale yaz tarihini Seyit Ahmet Hâle gel bu türbedir leys-i cedid 1045 H. / 1635 M.”

Seyit Ahmed-i Kebir olarak bilinmesine rağmen kitabede metfunun adı Seyit Ahmet şeklinde geçmektedir. Seyit Ahmet-i Kebir er-Rifai Hazretleri’nin, büyük ihtimalle, torunlarından, halifelerinden, dervişlerinden, müritlerinden olduğu düşünülmektedir.

İsmail Erünsal ile Ahmet Yaşar Ocak tarafından bir kitap hâlinde yayınlanan Elvan Çelebi’nin ‘Menakıb’ul-Kudsiyye fi Menasibi’l-Ünsiyye’ adlı eserinde belirttiğine göre Seyit Ahmet Hazretleri Orhan Gazi zamanında Horasan’dan Anadolu’ya gelir ve burada bir müddet yaşadıktan sonra 63 yaşında vefat eder. Bununla birlikte Ahmet Yaşar Ocak’ın, “Menakıb’ul-Kudsiyye fi Menasibi’l-Unsiya” adlı yazısında, Seyit Ahmet Hazretleri’nin II. Osmanlı hükümdarı Sultan Orhan Bey zamanında yaşamış olduğunu öne sürmektedir.

Ahmed-i Kebir, 63 yıl ömür sürmüş, 40 yıl seyahatle ve dünya işlerinden ayrılıp ilimle meşgul olmuştur. 23 yıl süren bir evliliği olmuştur. Kendisinin yaptırdığı caminin haziresinde gömülüdür. Caminin vakfiyesi 752 H./1351 M. tarihlidir. Sultan Orhan zamanına denk gelmekte olup ölüm tarihi bilinmemektedir. Ahmed Rıfai, Şeyh Ali’nin müridi iken keramet göstermiş, on yıl yalınayak yaya olarak yedi defa hacca gitmiştir. Bin altı yüz defa lafz-ı erbainin gizli ve açık mânâlarına ulaşarak okumuş, ömrü boyunca bin kere Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir (Bayram, 1991: 142).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Seyyid Ahmed Rıfai, daha çocukken birtakım kerametler göstermiştir. Hiç tanımadığı bir grup evliya, kendisini görür görmez onun bir âlim olacağını fark eder. Bir grup evliyanın yanından geçerken evliyaların hepsi

kendisine bakıp evliyalardan birisi, "La İlahe illallah Muhammedün Resulullah, bu mübarek ağaç (çocuk) büyümeye başladı" dedi. İkincisi, "Biraz sonra dallanır"; üçüncüsü, "Kısa zamanda gölgesi etrafını doldurur"; dördüncüsü, "Çok geçmeden meyve verir ve ay gibi etrafa ışıklarım salar"; beşincisi "Yakında insanlar onun kerametlerini, fevkalade hallerini görürler. O insanların hacetlerini (ihtiyaçlarını) istediği kimse olur"; altıncısı, "Kısa zamanda şanı pek yücelir"; yedincisi "Onun talebeleri pek fazla olur" dediler (Bayram, 1991: 142).

Seyyid Ahmed-i Kebir'in yanında bulunan kabirler; kendisinin talebeleri, müritleridir.

Türbenin içinde kandil gibi ışıklar yanıp söndüğünü görenler olmuştur. Bununla birlikte evliya ile ilgili insanların yaşadığı çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Evliyanın Kıbrıs Barış Harekâtı'na katıldığı ve savaşın kazanılmasında önemli bir yeri olduğu kaynak kişiler tarafından şöyle aktarılmıştır: "Kış mevsimiydi, iş yerini açmaya giderken bir araba durdu. Seyyid Ahmed-i Kebir Hazretleri'nin mezarını sordu. Ziyarete gelen Kıbrıs Savaşı'nda görevli pilottu. Pilot, 'Biz Kıbrıs savaşını mübarek zat sayesinde kazandık' dedi. Kıbrıs'a çıkartma yaptığımızda uçakta beyaz elbise ile suretini gördük. 'Ben Seydi Ahmed-i Kebir'im Lâdik'ten geldim" dedi. Savaşta bize 'Şurayı vurun' diyerek yer gösterdi. İlk başarımızı oradan aldık. Emekli olduktan sonra ben burayı ziyaret edeceğim, diye niyet etmiştim. Ziyarete dua etmeye geldim, dedi. Bir başka rivayete göre pilot, savaş devam ederken geri dönmek zorunda kalır ve omzuna biri dokunup kendisine:

-“Nereye?” diye sorar.

-Pilot, “Mühimmatım bitti, geri dönüyorum” şeklinde cevap verir.

-“Mühimmatın var devam et” emriyle pilot devam eder. Uçaktaki yakıt bitmesine rağmen hiçbir kaza olmadan göreve devam eder, sonrasında inişi gerçekleştirir (KK151, KK152).

Seydi Ahmed-i Kebir'i elinde kılıçla, atıyla savaşa gittiğini komşular görmüştür. Kıbrıs Savaşı'nda Seydi Ahmed-i Kebir ve Dikilitaş Türbesi'ndeki zatlar, savaş başladığında kapılarını ziyarete kapatmıştır. Savaş başlarında Lâdik üzerinde bir ışık görülmüş ve evliyalar gürültülü bir şekilde Kıbrıs'a doğru yükselmiştir. Seyyid Ahmed-i Kebir'in savaşa gittiğinde sancağın yerinde olmadığı gözlenmiştir. Savaş bittikten sonra evliyanın sancağında kan lekeleri görülmüştür (KK14).

Kıbrıs Savaşı'nda evliya, asker gibi savaşıp sonrasında kendisini ziyaret edenler olmuştur. Anlatılan bir hadiseye göre Kıbrıs Savaşı sırasında bir asker savaşta yaralanır. Başka bir asker yaralı askere yardımcı olur onu savaş alanından çıkarır. Zamanlı iyileşip kendine gelen asker kendisine yardımcı olan askerle tanışmak ister. “Sen kimsin, nerelisin ve kimlerdensin? Seni askerden sonra ziyaret etmek isterim” deyince, diğer asker: “Lâdik’de Seyyid Ahmed-i Kebir diye bilinirim, kime sorsan seni bana getirir” diye cevap verir. Asker savaş bittikten sonra Samsun Lâdik’e asker arkadaşını ziyarete gelir. Taksiye binip “Seydi Ahmed-i Kebir’i ziyaret etmek istiyorum evine getirir misiniz?” der. Taksi şoförü “Onun evi yok, mekânı var” diyerek türbeye götürür. Asker türbeyi görünce kendisine yardım edenin evliya olmasına şaşırır, türbeye dualar eder. Seydi Ahmed-i Kebir Hazretleri’ni hacda görüp ziyaretine gelenler de olmuştur. Ziyarete gelenler hacda gördükleri kişiyi beklerken türbe ile karşılaştıklarında ki şaşkınlıklarını köy halkıyla paylaşmıştır (KK153, KK154, KK155).

Türbeye ziyarete gelip ilginç hadiseler yaşayanlar olmuştur. Evliya bazı kişilerin türbenin fotoğrafını çekilmesine müsaade etmez. Çektikten sonra fotoğrafların gözükmediği ya da çekerken telefonun kırıldığı olmuştur.

İnanış ve Uygulamalar: Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi genellikle çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından ziyaret edilir. Çocuğu olmayan ya da özellikle erkek çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbeye gelip dua eder, niyetleri için iki rekât namaz kılarlar. Türbenin etrafındaki ağaçlara çaput ya da üzerindeki kıyafetten bir parça bağlanmaktadır. Türbede niyeti için adak kesilir. Türbeye gelerek çocuk sahibi olan aileler kız çocuklarına Kebire erkek çocuklarına Seyit Ahmet adını verir. Lâdik’in yarısının adı Seydi Ahmet’tir. Öyle ki bu durum “Lâdik ilçesine geldiğinizde bir kişinin adını bilmiyorsanız 'Seyit Ahmet' diye bağırmanız yeterlidir" şeklinde anlatılır. Türbe şehir dışından da çok fazla ziyaretçi alır. Köyün muhtarı Servet Şeker, şahit olduğu bir olayı şöyle aktarmıştır: “16 yıldır çocuk sahibi olmak isteyen bir aile benimle iletişime geçti. İzmir’den aradılar, adak adadılar. Ailenin bir kız çocuğu oldu. Adını Kebire verdiler. Kurban kesip ihtiyaç sahiplerine dağıttılar” (KK153).

Türbe askere, hacca gitmeden önce ve döndükten sonra ziyaret edilir. Türbenin başında eskiden dilek taşı bulunurdu. Niyet edip dua eden taş yapıştırırdı. Eğer taş yapışırsa duasının kabul olacağına inanılırdı.

Türbe, ilçe merkezinde Şehreküstü Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 61,62).

3.11.10. Seyyid Zeynel Abidin Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır. .

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Seyit Zeynel Abidin Yatırı'nın mezar taşında Seyyid Ahmed-i Kebir Hazretleri'nin evladı olduğu bilgisi yer alır. Peygamber soyundan gelir. Rifaiyye Tarikatı'na bağlı şeyhlerden biridir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: 1974 Kıbrıs Savaşı olduğu zamanda yatırın üzerinden bir duman çıkarak uzaklaştığı görülmüştür. Bu duruma şahit olan köy halkı bu durumu evliyanın savaşa gittiğine yorumlar. Köyün evliya tarafından korunduğuna inanılır. Evliyaya köy halkı özel bir hürmet gösterir (KK156, KK157).

İnanış ve Uygulamalar: Seyid Zeynel Abidin'in hem İslâm âlimi hem de asker olmasından dolayı yatır askere gidecek gençler tarafından ziyaret edilir. Asker yaşına gelen gençler yatıra gelip dua eder. Yatırdan bir taş alır cüzdanında saklar. Asker dönüşü tekrar gelir sağ salım döndüğü için dualar eder. Gitmeden aldığı taşı bırakır. Köy muhtarı Yusuf Gündüz: “Bizim köyümüzde evliyanın hürmetine hiç şehit olmaz. Gidenler burnu kanamadan geri döner” şeklinde köy halkının bir inanışından bahsetmiştir (KK158).

Seyid Zeynel Abidin Yatır'ı, erkek çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından ziyaret edilir. Dua edilir, namaz kılınır. Yatıra gelerek çocuk sahibi olanlar Seydi Ahmet ya da Seyit Ahmet adını verir. Köyde birçok kişni adı Seyit Ahmet'tir (KK159).

Özel bir ziyaret günü olmayan türbe köy halkı tarafından kandil, mevlid ve bayram gibi özel günlerde ziyaret edilir.

Yatır, Lâdik'in Ahmet Saray köyünde bulunmaktadır (Şekil 63).

3.11.11. Süt Pınarı Yatırı

Adlandırma: Her cuma akşamı yatırda süt aktığı için bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Her cuma günü süt akan yatırda bir çingenenin çocuğun bezini bırakmasının ardından süt kesilir ve o zamandan beri süt

akmamıştır. Yöre halkı tarafından çok fazla saygı duyulup korunan yatır, bu olaydan sonra eski önemini kaybetmiştir (KK137).

İnanış ve Uygulamalar: Her türlü istek ve niyet ile ziyaret edilen yatır, köyün içerisindeki mezarlıkta yer alır. Çok fazla bilinmeyen yatırın fazla ziyaretçisi bulunmamaktadır.

Yatır, Lâdik'in Hamit köyünde bulunmaktadır (Şekil 64).

3.11.12. Şeyh Saadettin Baba Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Selçuklu Dönemi'nde yaşayan İslâm âlimi ve komutan olan Şeyh Saadettin Baba yedi kardeşidir. Erenler, Kötekli, Seyfi Dede, Gül Abdal, Kara Abdal ve Seyyid Ahmed-i Kebir'dir. Kardeşleri ile birlikte İslâmiyet'i yaymak için mücadeleler etmişlerdir (KK160, KK161).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Bulunmamaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe, genellikle çocuk sahibi olmak ve hastalıklara şifa bulmak için ziyaret edilir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbeye gelip üç kere dua ederek türbeyi dolanır. Kadınlar üzerinden bir parça bırakır. Bazen de para bırakılmaktadır. Yürüyemeyen hasta çocuklar da türbeye getirilir. Kur'an okunur, namaz kılınır. Bununla birlikte türbeye baş ağrısı için de gelinir. Döndü Kara türbeyle ilgili tecrübelerini "Başımız ağrıyınca türbeye dua edip soğan dikerdik. Başımızın ağrısı geçirdi" şeklinde aktarmıştır. Kurak zamanlarda yağmur duası yapılırken günümüzde böyle bir uygulama yoktur. Özel bir ziyaret günü bulunmamaktadır (KK162, KK163).

Türbe, Lâdik'in Yukarı Gölyazı köyünde bulunmaktadır (Şekil 59).

3.12. Salıpazarı

3.12.1. Hasan Dede Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Savaşta şehit düşmüş, öldüğü yere mezarı yapılmıştır. Mezarının ortasından geçen kalın bir gürgen ağacı bulunmaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbe ile ilgili Mehmet Arslan şu bilgileri nakletmiştir: "Hasan Dede'nin babası benim büyük dedem, çok zengin bir adamdı.

Hasan Dede, Orta Asya'dan dolaşa dolaşa Samsun'a gelir. Her akşam evden çıkıp bir yere gider ve bu durum eşinin dikkatini çeker. Gelini büyük dedeme: "Oğlun akşam namazından sonra abdest alıp kürkünü giyip kayboluyor" der. Dedem de "Kızım, akşam evden çıkar çıkmaz bana haber ver" der. Kadın gerçekten de akşam eşi çıktıktan sonra kayınpederine haber verir. Babası oğlunu takip eder. Oğlunun mahalleden ilerideki yan yoldan tekkeye gittiğini görür. Tekkenin üzerinde ışıklar yanar. Cemaat toplanmıştır. Oğlu oraya girer. Orada Hasan Dede'ye neden geç kaldığını ve arkasından kendisini takip eden yaşlı ihtiyarı neden getirmediğini sorarlar. Hasan Dede babası tarafından takip edildiğini öğrenince babasına: "Bana sebep oldun baba. Sen duyuldun, bana bir daha gelme dediler" der (KK164).

Köy halkı tarafından saygı duyulan türbenin mezarının ortasında bulunan ağacı defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Bunu yapanlar iflah olmamış, başlarına türlü kötülükler gelmiştir.

İnanış ve Uygulamalar: Hasan Dede Türbesi'ne genellikle yürüyemeyen, konuşamayan çocuklar getirilir, dua edilir. Bununla birlikte türbe çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından türbenin ortasında bulunan ağacın dalına tahtadan beşik asılır. Türbe ziyareti sonrasında çocuk sahibi olan bir aile duaları kabul olduğu için türbenin yapısını inşa etmiştir. Bu şekilde dileği yerine gelenler adaklarını yerine getirirler. Çocukken bu duruma şahit olan Hamdi Bey türbe hakkındaki bilgilerini "Evliyanın olduğu yer müsait olduğu için koyun, koç kesilerek ihtiyaç sahibi insanlara dağıtılırdı. Getirilen kurban, türbenin etrafında yedi ya da dokuz kere dua ederek dolandırılırdı. Çok kalabalık olurdu. Herkes gelirdi. Böyle zamanlarda birlik beraberlik olur herkes dua ederdi" (KK165) şeklinde aktarmıştır.

Evliyanın kabrinin ortasından geçen ağaca başı ağıran kadınlar, başörtüsü; erkekler, şapka asmaktadır. Ağacın dallarına çaputlar bağlanır, zengin olmak isteyenler tarafından para bırakılmaktadır. Özel bir ziyaret günü bulunmayan türbe bulunduğu mevkiden dolayı çok fazla ziyaret edilmemektedir. Evliyanın bulunduğu yer daha çok mesire alanı olarak kullanılmaktadır.

Türbe, ilçe merkezi Albayrak Mahallesi'nde bulunmaktadır (Şekil 66).

3.12.2. Topal Hacı Türbesi

Adlandırma: Çarşamba-Terme sınırını ölçmek için bir yanlış anlaşılma sonucu iki köyün ileri gelenleri kavga eder. Topal Hacı'nın kavgada ayağı kırılınca ona artık Topal Hacı şeklinde seslenmeye başlanmıştır. Kaynak kişi Abdülbaki Uzunoğlu'nun evliya ile bir akrabalık bağı bulunmaktadır. Abdülbaki Bey'in babasının dedesinin ismi Veli olduğu için evliyaya, dedesinin isminin koyulacağı ihtimalinden dolayı evliyanın isminin Veli olacağı tahmin edilmektedir (KK166).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Uzunaliogulları, Konya Karamanoğulları'nda bir beyliktir. Osmanlı beyliklerini dağıttıktan sonra Uzunoğulları, Makedonya'ya gidip beyliklerini yeniden kurdular. Geri döndüklerinde Osmanlı Devleti bu beyliğin büyümesine engel olmak için beyliği, kabile kabile farklı beldelere dağıtmıştır. Terme'ye Yeşil Ağa ailesi gelmiştir. Topal Hacı, Yeşil Ağa'nın çobanıdır. Topal Hacı, hac sonrasında Yeşil Ağa'nın müsaadesiyle çobanlığı bırakıp Salıpazarı'na gelir. Daha önce hayvanları otlatmak için geldiği Salıpazarı'nda kestane ağacında nacağını unutmuştur. Yedi sene sonra tekrar Salıpazarı'na geldiğinde kestane ağacında bıraktığı nacağının hâlâ orada olduğunu görünce oranın sahibi olmadığını düşünerek oraya yerleşir (KK166, KK167).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliyanın kısa zamanda farklı yerlerde olduğu (tayyi zaman, tayyi mekân) kaynak kişiler tarafından anlatılmıştır: “Yeşil Ağa Mekke'ye Hacca gitmiştir. Mekke'de namaz kılarken sürekli çobanı Topal Hacı'yı görür. Ne zaman alını secdeye değse çobanı da yanında belirir ancak selam verip çobanının yanına gidecekken çoban ortadan kaybolur. Köye geleceği zaman Yeşil Ağa hacdan geliyor diye herkes Samsun'a gelir. Yeşil Ağa çobanını kalabalık içinde görünce “Hacı ben değilim, hacı benim çobanım. Sen bana çobanlık yapamazsın. Canın nereye gitmek isterse git, aileni kur” diyerek hacda yaşadığı olayları anlatmıştır (KK166).

Yeşil Ağa'nın çobanını ermiş olarak görmesinin bir diğer sebebi ise şudur: Her sabah hanımı Yeşil Ağa'ya tarhana çorbası hazırlar ve bu çorbayı Yeşil Ağa'nın çobanı Topal Hacı kendisine servis eder. Yeşil Ağa, Mekke'de sabah namazında tarhana çorbasının hazır bir şekilde orada olduğunu ve içtikten sonra ise tasın, kaşla göz arasında kaybolduğuna şahit olmuştur. Yaşanan bu durum Topal Hacı'nın kendisine çorbayı getirdiğine yorumlanır (KK116).

Türbenin içinde iki mezar bulunmaktadır. Bunlardan birinin eşi olduğu düşünülmektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Hacı Topal Türbesi genellikle kaşıntı ya da temre için ziyaret edilir. Türbenin yanındaki gürgen ağacında biriken sular kaşıntının olduğu yerlere sürüldüğünde kısa zamanda iyileştiği kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır (KK167).

Köy haklı bahçeye dikecekleri herhangi bir tohumu evliyanın toprağıyla karıştırarak eker. Bu sayede evliyanın hürmetine ürünler hem çok bereketli olur hem de ürünlere haşere gelmemektedir.

Türbenin ziyaret zamanı genellikle ekim zamanı yani Hıdırellez'dir. Köy sakinleri türbeye gelip dua ederler. Her hane gelirken bir şeyler getirir ve birlikte ziyafet edilir. Yemeklerin bir kısmı da sonradan gelecek ziyaretçiler için bırakılmaktadır. Eskiden sürekli ziyaretçi alan türbenin günümüzde ziyaretçisi azdır (KK167).

Türbe Salıpazarı'nda Yeşil Köyü, Kayadibi Mahallesinde yer almaktadır (Şekil 67).

3.12.3. Yumurta Evliyası Türbesi

Adlandırma: Yumurta toplayıp sattığı için bu şekilde adlandırılmaktadır. Asıl adı Mehmet'tir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bilinmemektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliya, haksız bir şekilde öldürülür sonrasında kabri mucizevî bir şekilde bulunur. Evliyanın defnedilmesi şöyle aktarılmıştır: “Eşkiyaların yaşadığı zamanlarda bir eşkiyanın hanımına Çarşamba'nın Alibeyli Köyü'nden biri kötü bir muamelede bulunmuştur. Eşkîya da bu olay üzerine “Alibeyli'den kimi görürsem onu öldüreceğim” diye yemin eder. Yumurta Dede, atıyla sandığına topladığı yumurtaları satarken bir eşkıya yolunu keser ve aralarında şu konuşma geçer:

Eşkîya: “Selamünaleyküm.”

Yumurta Dede: “Aleykümselam.”

Eşkîya: “Ne yapıyorsun?”

Yumurta Dede: “Yumurta satıyorum.”

Eşkîya: “Nerelisin?”

Yumurta Dede: “Alibey Köyü’ndenim.”

Eşkîya: Tam aradığımız kişiyi bulduk, diyerek Yumurta Dede’yi alıp dağa çıkarırlar. Irmağın karşısına götürerek evliyayı öldürürler. Aradan uzun zaman geçer. Hanımı her yerde eşini arar ama hiçbir yerde bulamaz. Evliya, hanımının rüyasına girer ve nerede olduğunu tarif ederek “Gelin beni buradan alın ama başka bir yere götürmeyin beni buradaki mezarlığa gömün” diye vasiyet eder. Hanımı, eşinin tarif ettiği yere giderek eşini bulur. Eşi suya düşmesine rağmen hiç ıslanmamış, kıyafetleri hiç kirlenmemiştir. Bu bilgileri aktaran Hanife Özgün evliyanın kendisinin rüyasına girdiğini de şöyle ifade etmiştir: “Bir gece rüyamda Evliyayı yanında iki muhafızıyla birlikte gördüm. Sarışın, uzun boylu, asker kıyafetleri giymiş heybetli biriydi. Komşudan dönüyordum. Bana: ‘Annenin yanına götür, beni’ dedi. Biz de evimizde mevlit okutuyorduk. Annemi çağırıyorum: ‘Anne gel seni bir adam çağırıyor’ diyorum. Annem kapıya çıkıyor. Evliya, anneme: ‘Akşam bu kızını da alıp yanıma geleceksiniz, kızın türbenin camında bıraktığı ekmeği alacak. Bu kızın da sana neler yaptığını anlatacak’ dedi. Annemle birlikte evliyanın yanına gittik. Camındaki ekmeği aldık. Bir daha da türbenin etrafına bir şey bırakmadım.” Başka bir zaman yine rüyamda Yumurta Dede’nin Türbesi’nin üstünü açık gördüm. Benden üstünü kapatmamı istedi. Türbeyi yaptırmak istedik, torunları müsaade etmedi. Kendileri yaptılar (KK 168).

Türbede akşam olduğunda Kur’an sesleri duyulduğunu ve mum şeklinde ışıklar yandığını görenler olmuştur. Şahit olunan bu durumlar evliyaya olan saygıyı daha da arttırmıştır. Evlerinin çok yakınında olduğu için türbenin bakımıyla ilgilenen Halil Bey, eskiden türbenin içine akşamdan testi ile bırakılan suların sabah bakıldığında boş olduğuna şahit olduğunu aktarmıştır. Evliyanın o suyla abdest aldığına inanılır (KK169).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe ziyaretine gelen kişiler dileklerinin yerine gelmesi için türbenin yanında bulunan ağaca çaput bağlar, türbeye para bırakırdı. Bu ritüeller artık yapılmamaktadır.

Türbe, Salıpazarı Kalfa köyünde bulunmaktadır (Şekil 68).

3.13. Tekkeköy

3.13.1. Şeyh Seyyid Yusuf Zeynüddin Hazretleri Türbesi

Adlandırma: Köyün ismi Yusuf Zeynüddin Hazretleri'nden gelmektedir. 1285 yılında Samsun'a gelen büyük İslâm mutasavvufu bu yöreye gelmiş ve Tekkeköy Camiisini yaptırmıştır. Zamanla bu tekke etrafında bir köy kurarak Tekkeköy adını almıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yaşayan Şeyh Yusuf Zeynüddin Hazretleri'nin doğum ve ölüm tarihleri yöre halkı tarafından bilinmemektedir. İslâm velisi, Gavs-ı Azam Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri'nin (1078-1166) torunudur. Samsun'da üç kardeşi bulunmaktadır. Samsun İlkadım mezarlığında metfun Seyyid Kudbiddin Hazretleri, Çarşamba'da Semail ve Lâdik'te Seyyid Ahmed-i Kebir Hazretleri'dir. O zaman Bizans Devletinin hâkimiyeti altında bulunan yerleri İslâmiyet'e açmak için çalışan İslâm mücahiti Samsun'da tekke açarak insanları irşat etmeye başlamıştır (KK171).

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yaşayan İslâm âliminin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Türbenin kapısında bulunan tabelada Şeyh Seyyid Yusuf Zeynüddin Hazretleri'nin Tekkeköy'de miladi 1322 yılında vefat edip kabrinin bulunduğu yere defnedildiği bilgisi yer almaktadır.

Anlatılar: Şeyh Seyyid Yusuf Zeynüddin Hazretleri, Tekke Çiftliği denilen semtte çiftlik kurarak kazancıyla kazan kaynatıp fakirleri, yolcuları ve düşkünleri doyurmuştur. 1285 yılında Tekkeköy Cami'sini yaptırmıştır. Tekke'nin etrafında zamanla bir köy kurularak bugünkü hâliyle Tekkeköy meydana gelmiştir (KK172).

İnanış ve Uygulamalar: Tekkeköy mezarlığının içinde bulunan türbe, yanındaki cami ile aynı isimle anılmaktadır. Eskiden türbenin demir parmaklıklarına çaput bağlandığı aktarılmıştır (KK171). Ancak Caminin yanında ve merkezi bir yerde bulunan türbede günümüzde bu türden ritüellerin gerçekleştirilmesine müsaade edilmemektedir (KK172).

Türbe, ilçe merkezinde yer almaktadır (Şekil 69).

3.14. Terme

3.14.1. Arzuman Türbesi

Adlandırma: Türbede yatan evliyanın adıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: İnsanlara dinî öğretileri anlatan ve İslâm'ın esaslarına göre yaşamaya çalışan bir Allah dostu olduğu bilinir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Köy muhtarı Seyfettin Bey, türbede evliya ile birlikte birkaç nurani kişiyi gördüğünü aktarmıştır. Gördüklerini sırrî meselelerdir, diyerek tam detaylı anlatmamıştır. Bir kadın rüyasında evliyayı görmüş sonrasında türbenin binasını yaptırmıştır (KK173).

İnanış ve Uygulamaları: Arzuman Türbesi Hıdırellez zamanında ziyaret edilir. Köy halkı, türbenin yanına evden yumurta, tavuk ve bereketin artması için o yıl ekecekleri tohumları götürür. Yemekler pişirilir, eğlenceler yapılır. Yumurta tokuşturulur. Kaybeden kazanana yumurtasını verir. Türbenin yanında bu şekilde Hıdırellez kutlamaları yapılmaktadır. Bununla birlikte türbe vücutta meydana gelen yaralar için de ziyaret edilir (KK174).

Türbe, Terme'nin Geçmiş köyünde bulunmaktadır.

3.14.2. Bazlamaç Türbesi

Adlandırma: Türbede yer alan evliyanın adıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Köyün isminden dolayı bu şekilde adlandırılır. Türbeye 'Tekke Türbesi' de denilir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Adı bilinmeyen evliyanın Cüneyd-i Bağdâdî'nin askeri olduğu bilinmektedir. Savaşta yaralanıp şehit olur ve öldüğü yerde mezarı yapılmıştır. Şehit yüzbaşısıdır, kabrinin başında çerağı bulunur.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliyanın, 1974 Kıbrıs Savaşı ve Bosna Hersek Savaşı'na katıldığına dair birtakım hadiseler yaşanmıştır. Kıbrıs Savaşı'nın başladığı zaman türbenin üzerinden mum ışığı havaya doğru yükselip büyüyerek gökyüzünde ateş gibi oda şeklini alır. Kıbrıs Savaşı'nın kazanılmasında evliyaların etkisi büyüktür. Düşman: "Atlar üzerinde sarıklı cübbeliler bizi perişan etti. Sarıklı başlı askerler olmasaydı biz Müslümanların kökünü kazırdık" demiştir.

Kaynak kişi Arslan Akbulut, türbenin yanında beyaz atın üzerinde giysili genç bir yüzbaşı gördüğünü ve genç yüzbaşının Cini Bağdat Türbesi'ne buradan geçerek gittiğini hem rüyasında hem de gerçekte gördüğünü aktarmıştır (KK175).

Türbede define arayanların başına türlü musibetler geldiği aktarılmıştır. Buna kalkışanların başına kötü olaylar gelir; geçim sıkıntısı çekmeye başlar ve sağlığı

bozulur. Evliya define arayan iki arkadaştan birini bir tarafa birini diğer tarafa fırlatır. İki arkadaş uyandıktan iki gün sonra birbirini bulur (KK176).

İnanış ve Uygulamalar: Bazlamaç Türbesi genellikle hastalıklara şifa bulmak amacıyla ziyaret edilir. Yürüyemeyen, konuşamayan çocuklar türbeye getirilir, türbenin etrafında üç kere dönerek dua okunur.

Eskiden cihada gidileceği zaman savaş hazırlığı yaparken hocaların duası almadan gidilmezdi. Allah dostlarının seferlere hayırlısı ile gidip dönebilmeleri için hayır duaları alınırdı. Bugün de türbe, evliyanın asker olmasından dolayı askere gidecek gençler tarafından ziyaret edilir.

Türbe, Terme'nin Bazlamaç köyünde bulunmaktadır (Şekil 70).

3.14.3. Emrullah-Nurullah Türbesi

Adlandırma: İsimlerinden dolayı bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyalar askerdir, şehit düştükleri yerde defnedilmiştir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Kıbrıs Savaşı başladığında türbedeki yaşanan olaylardan dolayı askerlerin savaşa katıldığı düşünülür. Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında sabah namazından sonra güneş tam doğmadan ve akşam namazından sonra bir ışık gökyüzüne doğru yükselir ve yatsı namazından sonra o ışığı tekrar türbeye geldiği görülmüştür. Askerlerin bunun gibi başka savaşlara katıldığı da görülmüştür (KK173).

Mezarlığın içinde bulunan ağaçlar muhtarın emriyle kesilir. Ancak türbeye yakın ağaçların kesilmesine evliyalar müsaade etmez. Evliyalar köyden dinî bütün bir vatandaşın rüyasına girerek “Türbemi yaptırın” demesinin üzerine o kişi evliyaların mezarını türbe haline getirmiştir (KK183).

Köy muhtarı Seyfettin Bey, köyde yaşayan bir yengenin şahit olduğu olayı şöyle aktarır: “O zaman yeni evlenmişim. Bir gece babamın yanına iki misafir geldi. Gelen kişiler pek iyi insanlar değilmiş. Türbenin yanından geçerken türbeye gitmek istediler. Türbe misafirlerin gelmesine izin vermedi, onlar yaklaştıkça fırtına esti. Türbedeki tahtalardan sanki kırılıyormuş gibi ses çıktı. Misafirler türbeye giremediler” (KK173).

İnanış ve Uygulamaları: Türbenin özel bir ziyaret sebebi yoktur. Bayramlarda türbede Kur'an okunur. Eskiden türbeye çocuklar getirilmiş. Evliyaların boyu gibi

boyları uzun olsun diye önce ellerini mezar taşına sürüp sonra çocuklara sürülürmüş. Yaşadığı olayı Seyfettin Özcan, “Beni türbede boyum uzun olsun diye taşladılar” şeklinde anlatmıştır (KK173).

Türbe, Terme’nin Geçmiş köyünde bulunmaktadır.

3.14.4. Es-Seyyid Mahmut Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbede yer alan kitabe H.1256/ M.1840 yılında, İmamzâde Es-Seyyid Mahmud tarafından Amele Usta Muhammed bin Memiş Arhavili’ye tamir ettirilip yeniden inşa edildiği anlaşılr. Kitabe “Hoş ziyaretgâh mahaldir, tekkeden olmaya ba’id/ Hem teveccüh et Hûda’ya alasın daim said Sıdk ile eyle duayı ömrünüz olsun mezid/ Vasıta et, tekkesin kıl niyaz Hûda’ya çok ne güzel etmiş müzeyyin tekkenin tamirini/ Evliyalar hürmetine ber murad et, sen onun mucidini Ne kadar etsen ziyaret, çok eder himmetini /Vasıta et, tekkesin kıl dua Yezdan’a çok Sahibu’l-hayrat imamzade es-seyyid Mahmud, gafere leh sene 1256/ Amele Usta Muahmmmed bin Memiş Arhaveli” bilgisi yer alır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbede bulunan tabelada türbenin bitişiğinde bulunan caminin de türbe ile ilgili olduğu anlaşılr. Rivayete göre türbede metfun kişi bir gemi kaptanıdır yahut bir gemide seyahat etmektedir. Gemi batır ve dalgalar bu şahsın cesedini kıyıya sürükler. Üzerinden çıkan vasiyetnamede kuşağından çıkan altınlarla bulunduğu yere bir camii yapılmasını vasiyet eder. Böylelikle cami yapılır.

İnanış ve Uygulamalar: Merkezde yer alan Pazar Cami’nin bitişiğinde yer alan türbe, çok fazla ziyaretçi alır. Evliyanın ruhuna dua okunur, dine uygun olmayan hiçbir uygulamaya müsaade edilmemektedir (KK151).

Türbe, ilçenin merkezinde bulunmaktadır (Şekil 71).

3.14.5. Gani Dede Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın asker olduğu ve şehit düştüğü yere mezarı yapıldığı rivayet edilmektedir. Terme’de bulunan Cüneyd-i Bağdâdî’nin bir kolu olduğu düşünülmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Gani Dede Yatırı defineciler tarafından kazılıp veli rahatsız edilmiştir. Bu olaydan sonra definecilerin başına türlü musibetler gelmiştir. Evliya köyde bulunan bir kişinin rüyasına girerek mezarının yapılmasını ister. Rüyanın ardından kısa bir süre sonra mezarı yapılmıştır.

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Yatıra gelen insanlar niyetleri için dua edip namaz kılar. Bu ziyaret sonucunda çocuk sahibi olan kadınlar veliye bebek bağına getirip “Aldı göbek, verdi bebek” demektedir. Bu ifade zamanla kalıplaşarak söylenmeye devam edilmiştir. Yatıra kişisel istek ve taleplerle gelen kişiler niyeti kabul olduktan sonra adaklarını yerine getirmektedir.

Çok eskiden yatırın yanında yağmur duası yapılırdı. Civar köylerden insanların da katılımıyla kalabalık bir şekilde yağmur duası gerçekleştirilirdi. Bununla birlikte yatırdaki uygulamalardan biri de çaput bağlamadır. Yatırın etrafında bulunan ağaçlara niyet edip çaput bağlanmaktadır. Bu uygulamalar günümüzde icra edilmemektedir.

Özel bir ziyaret günü bulunmayan yatır, Hıdırellez zamanı ziyaret edilmektedir. Hıdırellezde kurban kesip büyük sofralar kurulur, baharın gelişi coşkuyla kutlanır. 6 Mayıs'ta Hızır ve İlyas ruhunun bereket getirdiğine inanılmaktadır (KK177).

Yatır, ilçenin merkezinde Yahyalı Mahallesi'nde bulunmaktadır.

3.14.6. Hacı Aliko Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliya; dinî bütün, İslâm akidelerini yerine getirmeye çalışan bir Allah dostu olarak bilinmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Hacı Aliko'nun, her gün sabah namazını Mekke'de kıldığı aktarılmıştır.

Eskiden Kocaman beldesinde çok çeltik olurdu. Ördekler bu çeltiklere zarar verdiği için ağ kurulur ördekler bu şekilde yakalanmaya çalışılırdı. Hacı Aliko, sabah namazına Mekke'ye giderken ağa takılır ve rivayete göre insanlar ateş etmesine rağmen bir şey olmadan çıkar, başka bir rivayet ise Hacı Aliko düştüğü ağdan mucizevî bir şekilde çıkmasıdır (KK178).

Türbede define arayan kişiler olmuş ve bu kişilerin başına türlü musibetler gelmiştir. En son türbeyi kazın biri trafik kazasında vefat etmiştir. Evliya türbenin

etrafında ağaç kesilmesine hatta kuru bir dal bile alınmasına müsaade etmemektedir. Buna kalkışan kişiler ertesi gün muhakkak bir ceza ile karşılaşır (KK178, KK179).

İnanış ve Uygulamalar: Türbenin özel bir ziyaret sebebi bulunmaz ve türbede uygulamalara hurafe olduğu düşünüldüğü için müsaade edilmemektedir.

Türbe, Terme'nin Kocaman beldesinde bulunmaktadır.

3.14.7. Hüseyinoğlu Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbeye ait bir kitabe bulunmadığından türbe ile alakalı bilgiler kısıtlıdır. Evliyanın; 14. yüzyılda Beylikler arası mücadelelerle, Osmanlı- Mahalli Beylikler arası hâkimiyet mücadeleleri veren Cüneyd-i Bağdâdî ile çağdaş olabileceği ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin askeri olduğu düşünülmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Hüseyinoğlu Türbesi'nde evliyanın 1974'te Kıbrıs Savaşı'na katıldığına köy halkı şahit olmuştur. Ramazan ayı içinde iftar sahur saati arasında üç dört top sesleri köy halkı tarafından duyulmuştur. Hüseyinoğlu ve Termede'ki evliyalar Cüneyd-i Bağdâdî'nin askeri olduğu için onun önderliğinde top sesleriyle mehmetçiğe yardıma gittikleri aktarılmıştır. Evliyaların sayesinde Kıbrıs Savaşı'nın kazanıldığına inanılır. Hüseyinoğlu, Türkmen devletlerinde meydana gelen savaflara da katılmıştır. Bu savafların üç aylar içinde olması tesadüfî değildir. Yaşanan tanık olunan bu hadiseler türbeye olan saygıyı daha da arttırmıştır (KK151).

Türbede define bulmak amacıyla türbeyi kazanların başına türlü musibetler gelir. Kepçe operatörü kendini tokatlamaya başlayarak araçtan iner ve o alandan “Bana burayı kazdırmayın” diyerek uzaklaşır. Define kazanların kiminin aklî dengesi, kimisinin de sağlığı bozulur. Köy muhtarı İdris Bey: “Benim halamın oğlu tüfeğiyle mübareğin bulunduğu ormanda av yaparken bahçenin farklı bir tarafında gözünü açtı. Kendisi bir tarafta tüfeği başka bir taraftaydı. Tüfek sesinden evliya rahatsız olduğu için bu kabristanın etrafında av yapılmamaktadır” şeklinde türbeyle ilgili bilgileri aktarmıştır (KK152).

Ahşap bir yapıya sahip türbenin içine türbenin bakımıyla ilgilenen köy halkı ibriklerle su bırakır. Sabah olduğunda ibrikler boş olduğuna havlunun ıslak olduğuna şahit olunmuştur. Mübarek zatın abdest alıp namaz kıldığına inanılmaktadır.

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle hastalıkların tedavisinde özellikle psikolojik rahatsızlıklar için ziyaret edilmektedir. Türbede dilekler dilenir sonrasında türbenin etrafında yer alan ağaçlara çaput bağlanır.

Kuraklık olduğu zamanlarda yağmur duası için türbenin yanında toplanılır. Yağmur duasına katılan Yüksel Bey, şahit olduğu ritüeli şöyle aktarmıştır: “Biz çocukken yağmur duası için türbeye gelirdik. Çocuklar ve yaşlılar günahsız oldukları için gençlerden de namazlı abdestli olanlar ön safta yer alırdı. Hoca yağmur duasını yapar, biz ellerimizi aşağıya doğru tutup âmin derdik. Dua bitmeden yağmur yağmaya başlardı” (KK 152).

Türbe, Terme’nin Bazlamaç beldesinde bulunmaktadır (Şekil 72).

3.14.8. Kazım Karabekir Paşa Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır. Aynı zamanda türbe yöre halkı tarafından ‘Köy Tekkesi’ olarak bilinmektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliya, İslâma uygun bir şekilde yaşamaya ve İslâm’ı yaşatmaya çalışan bir din âlimidir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliyanın kerametine en yakından tanık olan Yaşar Bey, türbenin inşasının yapılma hadisesini şöyle aktarmıştır: “Halam çok küçükken veli halamın rüyasına girip ‘Benim üzerimi örtün, hayvanlar mezarımı eziyor’ der. Halam gördüğü rüyayı anlatmayı unuttur, söylemez. Aradan birkaç gün sonra veli, tekrar halamın rüyasına girerek halamı uyarır. Halam yine unuttur. Veli üçüncü kere halamın rüyasına girer ve halam ağlayarak uyanır. Dedem ile babanem halamın yanına gelir ve halamın yüzünde beş parmak izini görürler. Halam, rüyasını anlatır. Bunun üzerine dedem, velinin üzerini ahşap yapıyla kapatmıştır” (KK 180).

Türbeyi kazan definecilerin başına türlü musibetler gelmiştir. Ormanlık bir alanda bulunan türbede ağaçlara zarar vermek doğru değildir. Ağacı kesen kişinin başına kötü olaylar geldiği aktarılmıştır (KK 180).

İnanış ve Uygulamalar: Türbenin özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Her türlü istek ve sıkıntıdan dolayı geline türbenin ziyaret sebeplerinden biri çocuk sahibi olmaktır. Yaşar Bey, ailesinin başından geçen olayı şu şekilde aktarır: “Babamın üç oğlu vefat etti. Sonrasında beş kız çocuğu oldu. Bunun üzerine babam erkek çocuk sahibi olmak için başka biri ile evlenme kararı aldı. Sonrasında babam, bir gün evliyayı

ziyaret etti ve akşamında evliyayı rüyasında gördü. Evliya babama ‘Sen evlenme, Allah sana hayırlı erkek evlatları verecek’ dedi. Bunun üzerine babam evlenme kararından vazgeçti. Sonrasında iki erkek çocuğu dünyaya geldi.” Ormanlık bir alanda bulunan türbeye gelen ziyaretçiler dua ettikten sonra niyetlerinin kabulü için çaput bağlamaktadır (KK180).

Eskiden türbede yağmur duası yapılırdı. Kurban alınır büyük sofralar kurulurdu. Hoca önderliğinde kalabalık bir cemaatle dua edilirdi. Dua sonucunda yağmur yağardı. Türbe ziyaretinde genellikle Kur’an okunmaktadır. Bayram ve dini günlerde ziyaret edilen türbenin özel bir ziyaret günü bulunmamaktadır (KK180).

Türbe, Terme’nin Kazım Karabekir köyünde bulunmaktadır.

3.14.9. Kızılot Türbesi

Adlandırma: Eskiden burada Kızılot otu çok fazla olurdu. Araziden dolayı bu şekilde adlandırıldığı düşünülür. Evliyanın adı bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Cüneyd-i Bağdâdî’nin kol askeridir. Yapılan savaşta şehit düştüğü yerde mezarının yapıldığı rivayet edilmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Yöre halkı tarafından evliyanın 1974 yılında yapılan Kıbrıs Savaşı’na ve Bosna Hersek Savaşı’na katıldığına inanılmaktadır. Şakir Bey, şahit olduğu olayı şöyle nakletmiştir: “Ramazan ayıydı. Bizim tekkede güneş gibi ışıık gökyüzüne doğru havalandı. Bazlamaç köyündeki Hüseyinoğlu ve Cüneyd-i Bağdâdî askerleri ile birlikte savaşa gittiler. 1990’lı yıllarda Bosna’da yapılan savaşta türbeden iki tane ateş topunun yükselerek gittiğine bizzat ben şahit oldum.” Şakir Bey, tanık olduğu bazı durumları sırrî meseleler diyerek anlatmak istemediğini belirtmiştir (KK181).

Türbenin hemen yanında büyük bir ağaç yer alır. Evliya köyde birkaç kişinin rüyasına girip o ağacı kesmemelerini ağaca dokunulmaması gerektiğini emretmiştir. Hem türbe hem de çevresi kutsal kabul edilmektedir. Türbede define arayıp evliyayı rahatsız eden kişilerin başına çeşitli felaketler geldiği aktarılmıştır. Bu kişilerden birinin ölümüne tanık olan İdris Bey, olayı “Doktorlar hastalığına hiçbir çare bulamadılar, günden güne bedeni şişti, çok zor can verdi. Mevtası kapıdan sığmadı duvar kırılarak geçirdiler” şeklinde aktarmıştır (KK 151).

Türbenin bakımı ile ilgilenen malülen emekli olduktan sonra kendini manevî işlere adanmış olduğundan bahseden Şakir Bey, türbeye gece testiyle su bırakır, sabah baktığında suyun bittiğine, havluların ıslak olduğuna şahit olur. Bu durum evliyanın abdest alıp namaz kıldığına yorumlanır (Şekil 87).

İnanış ve Uygulamalar: Kızılot Türbesi genellikle vücūta bulunan yaralar, bedensel özrü bulunan kişiler ve hastalıkların tedavisi için ziyaret edilir. Yürüyemeyen, konuşamayan çocuklar türbeye getirilir. Bu nedenlerle gelen kişiler türbenin etrafında üç kere dönerek dua eder. Fatiha ve İhlas sureleri okunur.

Türbede eskiden dilek dileyip dua ettikten sonra türbeye üzerindeki kıyafetten bir parça bırakıp, türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlanırdı. Bazen bozuk para bırakıldığına da şahit olunmuştur. Ancak bu uygulamalar artık hurafe olarak kabul edilip yapılmamaktadır (KK 151).

Türbe, Terme'nin Kocaman beldesinde bulunmaktadır (Şekil 75).

3.14.10 Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi

Adlandırma: Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri'nin isimlendirilmesiyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan biri gerçek ismi Kubatoğlu Cüneyd'dir ve Bağdat'lı olduğu için kendisine Bağdatlı Cüneyd anlamında Cüneyd-i Bağdâdî denmektedir. Konuya dair başka bir bilgi de Terme Dibeqli köyünün imamı Ahmet Kurt'tan edinilmiştir: Bağdat, Çelebi Mehmet zamanında Osmanlıya bağlı bir beylikti. Arapçada cüneyd, asker anlamına gelir. Dolayısıyla kendisine Bağdatlı asker anlamında Cüneyd-i Bağdâdî denir. Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi halk arasında "Dibeqli Cini Bağdat Tekkesi" olarak bilinir (KK182).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbede yatan kişi Cüneyd Bey olarak bilinir. İsim benzerliği nedeniyle meşhur sufi Cüneyd-i Bağdâdî, olduğuna dair rivayetler olsa da tarihteki deliller ve aralarında büyük zaman farkının olması aynı kişi olmadıklarını gösterir. Cüneyd Bey, 1398 yılına kadar Samsun'un Müslüman kesiminin emiridir. Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıd'a bağlı Akıncı Çelebi Mehmed tarafından Samsun'a atanmış ve kendisine Lâdik Kalesi, Niksar, Çarşamba ve Terme civarı verilmiştir. Yıldırım Beyazıd ile Timur arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'nın (1402) kaybedilmesiyle birlikte Osmanlı Beylikleri dağılmış ve Samsun tekrardan Kubatoğlu Cüneyd Bey tarafından alınmıştır. Anadolu Beyliklerinin Timur hâkimiyetine girdiği bu dönemde Timur hâkimiyeti kabul eden Alparslanoglu Hasan Bey'i Samsun'a

gönderir. 1413 yılında Cüneyd Bey, Hasan Bey ile Çarşamba ve Terme’de yapılan mücadelede şehit düşer. Başka bir rivayete göre Bağdatlı Cüneyd isimli bir asker Terme’de savaş anında şehir düşer. Kubatoğlu Cüneyd Bey’in doğum yeri Bağdat olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir (Gültekin, 1999: 33-34).

Türbenin ‘Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi’ olarak isimlendirilmesi ve meşhur sufi Cüneyd-i Bağdâdi ile ünsiyet kurulması, buraya olan ilgiyi daha da arttırmıştır. Türbe bugünkü yapısı bir rüya sonrasında inşa edilmiştir. Türbenin ahşap binası yanında bir kadın rüyasında Cüneyd Bey’in kendisini türbeye çağırdığını görür. Bu rüyanın ardından bina betonarme olarak yeniden inşa edilir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Rivayete göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nın üçüncü günü türbeden gece vakti belirli aralıklarla üç kez top atılmıştır. Top seslerinin duyulduğu ve türbeden ateşlerin çıktığı halk tarafından anlatılmaktadır. Bir diğer rivayete göre de Rusların Çeçenistan’ı işgallerinin üçüncü günü Cüneyd Bey, beyaz sarığı ve kılıcıyla türbeden çıkmış ve gökyüzünde at üzerinde şahlanıp o yöne gitmiştir (Köse-Ayten, 2010: 34).

Türbe ormanlık alanın içinde yer alır. Türbenin etrafındaki ormanlık alana zarar verilmez. Köyde birkaç kişi oradan odun yapıp eve götüren kişiyi evliya rahatsız etmiş, sabah olur olmaz hemen odunları geri getirilmiştir. Yaşanan bu olaylardan ötürü türbenin etrafından ağaç kesmek oradan odun yapıp eve götürmek yöre halkı tarafından yasak kabul edilmektedir. Türbeye verilen zararlar ilgili başka bir hadise şöyledir. Köyde maddi durumu iyi olmayan biri türbedeki pencereleri söküp kendi evine takar. Bu kişi: “Beni mahvettiler, beni sıkıştırdılar, öldürdüler. Gece pencereleri söküp türbeye geri taktım” şeklinde yaşadığı olayı anlatmıştır (KK182).

Türbe ile ilgili başka bir anlatı şöyledir: “Dört arkadaş kahvehanede kumar oynamaktadır. Bunlardan üçü Cüneyd-i Bağdâdi hakkında kötü sözler söyler. Dördüncü kişi ise onları uyarır. Ama arkadaşları bu uyarılara aldırmaz ve kötü sözlerine devam ederler. Dördüncü kişi, ertesi sabah aleyhte konuşan bu üç kişiden birisinin felç olduğunu, birisinin vücudunun çürümeye başladığını ve diğerinin öldüğünü öğrenir” (Köse-Ayten, 2010: 130).

İnanış ve Uygulamalar: Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi hem Terme ve civar ilçelerden hem de Türkiye’nin çeşitli illerinden ziyaretçi alır. Türbe genellikle şifa

bulma, geçim sıkıntısından kurtulma, iş bulma, tefekkür ve dileklerin kabulü gibi nedenlerle ziyaret edilmektedir.

Türbe genellikle psikolojik rahatsızlığı bulunan, iç sıkıntısı çeken kişiler tarafından ziyaret edilir. Uzun yıllar türbenin yanında bulunan camide imam olarak görev alan Ahmet Bey, bizzat şahit olduğu olayı şöyle aktarmıştır: “Türbeye bir aile geldi. Benimle görüşmek istediler. Genç bir kız:

-‘Hocam, sorunlarım var rahatsızım uyuyamıyorum’ dedi.

-‘Kur’an okumayı biliyor musun?’ diye sordum.

-‘Terme Kur’an Kursundan mezunum’ dedi.

Kâğıda dualar yazdım. Sonra türbeye çıktık. Dua ettik. Aradan biraz zaman geçti. Tekrar geldiler. ‘Nasılsın kızım?’ diye sordum. ‘İyiym hocam’ dedi” (KK182).

Halk arasında huy tutma olarak bilinen tıbbi adı sarah hastalığı için türbeye gelinmektedir. İsa Bey, bizzat yaşadığı olayı şöyle nakletmiştir: “Türbeye annem için gittik. Rahmetli babamın annemi götürmediğı doktor, hastane kalmadı. Doktorlar tarafından zamanla bu hastalığın manevî bir şey olduğu düşünöldü. Bir gün annem rüyasında Cüneyd-i Bağdâdî’yi gördü ve babama tekkeye götürmesi için ısrar etti. Bu rüya üzerine annemi türbeye götürdük. Türbede dua ettikten sonra annem, türbede uyudu. Tüm ısrarlarımıza rağmen rüyasında ne gördüğünü anlatmadı. Türbe ziyaretinden sonra annem iyileşti. Türbeye epilepsi hastası kızımı da götürdük. Türbeye gittik, dua ettik ama kızım uyuyamadı. Kızımın hastalığı devam ediyor (KK183, KK184).

Türbeye dua etmek ve bir istekte bulunmak için gelen kişiler niyetleri ile ilgili bir eşya bırakmaktadır. Türbeye hastalığa şıfa için gelen kişiler dua edip namaz kıldıktan sonra türbenin üzerine havlu bırakır. Çocuğu hasta olanlar çocuğunun kıyafetini bırakır. Kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar türbeye çember bırakır. Askerlik çağına gelmiş gençler ise bayrak asarlar. Türbeye ne niyetle gelindiyse türbenin duvarlarına o dileğı temsil eden resimlerin çizildiğı tespit edilmiştir. Bununla birlikte eskiden türbede dua ettikten sonra mum yakmak yaygın bir ritüeldi. Zaman zaman yakılan mumlardan dolayı ahşap yapıya sahip türbe yanma tehlikesi yaşandığından ve dine uygun bulunmadığı için bu uygulama artık yapılmamaktadır (Şekil 86).

Halk tarafından Cini Bağdat olarak adlandırılan türbe, ormanlık bir alanın içindedir. Ziyaret için gelen kişiler, türbenin etrafındaki ağaçlara dilek dileyip çaput bağlar. Türbenin etrafında bulunan ağaçlara yazı yazılır, çeşitli şekiller çizilir. Türbenin yanında bulunan ağacın kökünün altında bir boşluk şifalı kabul edilir. Belinden rahatsız olan insanlar o boşluktan geçince bel ağrısından kurtulacağına ve iyileşeceğine inanılır (KK182) .

Türbenin ziyaret günü perşembe ve cumartesidir. Niyetinin kabul olması için adak adayan kişiler çoğunlukla cumartesi günü gelip kurbanını keser. Bir ziyaretçi bir yıl önce türbeyi ziyaretinde araba dileğinde bulunduğunu ve ertesi yıl dileğinin kabul olması üzerine teşekkür etmek için tekrar geldiğini belirtip adak olarak koyun kesmiştir (Köse-Ayten, 2010: 116).

Türbe, sınava girecek öğrenciler tarafından da ziyaret edilmektedir. Bununla birlikte, askere gitmeden önce umre ziyareti ve hac ibadetine gitmeden önce ve sağ salim döndükten sonra da türbe ziyaret edilmektedir. Ayrıca türbeye arife günleri ve bayram günleri gelir; Kur'an okunur, dualar edilir.

Türbe, Terme'nin Dibekli köyünde bulunmaktadır (Şekil 73,74).

3.14.11. Küçük Türbe

Adlandırma: İsmiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Küçük Türbe diye adlandırılmasının nedeni bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Cüneyd-i Bağdâdî'nin askeridir. Bugün türbenin bulunduğu yerde bir tabur asker şehit olmuştur. Bu askerin gösterdiği kerametler, kabrinin bir yapı olarak inşa edilmesini sağlamıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Evliya, kötü niyetli ve ahlâkı bozuk olan kişileri türbeye girmelerine müsaade etmemektedir. Türbeye gelen bu kişilerden kimisi türbenin yanına çıkamaz. Türbe ve türbenin bulunduğu alan evliyaların vesilesiyle korunur, kötülüklerin yapılmasına müsaade edilmez. Evliya, hırsızlık yapanların önüne çıkıp kötülük yapmalarına müsaade etmemektedir. Hayrettin Yüksel şahit olduğu olayı şöyle aktarır: “Canlı şahidim, 16-17 yaşlarındaydım. Karı-koca türeyi ziyaret etmeye geldiler. Kadın türbeye girdi, fakat kocası giremedi. Adam ahlâkı bozuk birisi etrafta hırsız olarak biliniyor. Kadın eşine, ‘Niye gelmiyorsun?’ diye sorunca eşi, ‘Önümde büyük bir yılan var, geçemiyorum’ diye cevap verdi. Kadın bu

yılanın sadece eşine gözüktüğünü fark edince “Senin kalbin bozuk, o yüzden sana görünüyor” dedi (KK185).

Çocuk sahibi olmak isteyen bir aile türbe vesilesiyle çocuk sahibi olduktan sonra Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi’ni tekrar ziyaret etmek ister. Bu aileyi türbeye götüren Abdullah Bey, “Rahmetli annemle bu aileyi türbeye götürdük. Şükür namazı kıldık, dua ettik. Akşam annem rüyasında bir evliyanın kendisine ‘Türbeye geldin bana uğramadan gittin’ dediğini gördü. Tekrar türbeye gidip Cüneyd-i Bağdâdî’nin askerine de uğrayıp dua ettik” (KK 71). Benzer bir anlatıyı Necati Şahin de şöyle aktarmıştır: “Annemle Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi’ne gidip dua ettik. Akşam annem, rüyasında bir evliyanın kendisine ‘Türbeye gelip bana uğramadan gittiniz’ dediğini gördü. Tekrar türbeye gidip ziyaret ettik (KK69).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe, genellikle hastalar, özellikle psikolojik rahatsızlığı olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Çocuğu hasta olanlar türbeye gelip dua ederler. Çocuğun kıyafetinden bir parça türbeye bırakılır. Ziyaret sırasında havlu, bebek atleti, bebek çorabı, çember, bayrak asıldığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte dileklerin kabul olması için gelen ziyaretçiler tarafından türbeye adak niyetine pirinç, şeker getirilir (KK186).

Türbede sağlıkla ilgili uygulamalardan biri de türbenin içinde uyumaktır. Özellikle psikolojik rahatsızlığı olan kişiler türbede dua eder, namaz kılar sonrasında uyur. Bu uygulamayla insanların sağlığına kavuştuğu aktarılmıştır (KK185).

Kaynak kişi türbe yanında gerçekleştirilen yağmur duası ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: “Eskiden yazları çok kurak gittiği zamanlarda türbede yağmur duası yapılırdı. Köy halkı toplanır, o gün kesmek için bir kurbanlık alınırdı. Komşu köylerden çocuklar getirilirdi. Bu kalabalıkta birbiriyle konuşmayan, büyük günah işleyen ve kötü alışkanlıkları olan insanların katılmasına müsaade edilmezdi. Hoca dua eder, cemaat hep birlikte duaya âmin derdi. Bu uygulama esnasında hayvan kafası bulundurulur. Bu uygulama ‘Allah’ım biz bu duruma geldik, bize medet ver’ niyeti taşımaktadır. Evliyanın hürmetine yağmur yağardı.” Yöre halkı bu durumu ‘Evliya bizi hiç boş çevirmedi’ diyerek aktarmıştır (KK182).

Türbe, Terme’nin Dibekli köyünde bulunmaktadır (Şekil 76).

3.14.12. Taşpınar Türbesi

Adlandırma: Türbe de yer alan velinin adı bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Evliyanın asker olduğu vefat ettiği yerde mezarının yapıldığı aktarılmıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbenin daha önce çok fazla mezarı defineciler tarafından kazılıp veli rahatsız edilmiştir. Evliyanın mezarı zamanla bir komşu tarafından onarılır. Kendi arazisinde bulunan mezarın onarımını yapan kişi konuyla ilgili açıklama yapmamıştır (KK187).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe ziyaretinin özel bir sebebi bulunmamaktadır. Bayram ve kandillerde dua edip namaz kılınmaktadır.

Eskiden yağmur duası yapılan türbe günümüzde çok fazla ziyaretçisi bulunmamaktadır. Ziyarete gelen kişiler türbenin girişinde bulunan parmaklıklara çaput bağlamaktadır. Bununla birlikte türbeye çember ve havlu bırakılmaktadır (KK188).

Türbe, Terme'nin Taşpınar köyünde bulunmaktadır.

3.15. Vezirköprü

3.15.1. Arap Şeyh Namıyla Maruf Hacı Mehmet Efendi Yatırı

Adlandırma: Doğduğu yerle ilgili olarak bu şekilde adlandırılır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Arap Şeyhi, 1856 Fas doğumludur. İğcizade Yusuf Efendi'nin davetiyle, Hicaz'dan Tokat'a oradan da Vezirköprü'ye gelerek Yusuf Efendi'nin mânevi emanetini teslim almıştır. Geriye kalan hayatını Vezirköprü'de yaşar. Vefat ettikten sonra kendisiyle ilgilenen doktor Ahmet Bey: “Ben bunu daha önce nasıl tanımamışım” der. Bu durum yöre halkı tarafından merhumun ölüsüne bakarak onun ulu bir zat olduğunun anlaşılması şeklinde yorumlanmıştır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Arap Şeyhi, medresenin bir odasında hayatına devam eder. Uyuduğu yerin eşyası (kaput) on beş günde bir kere bir aile tarafından yıkanarak kendisine getirilir. Bir gün bu aile Şeyh'in eşyasını yıkamaktan şikâyet eder. Arap Şeyh'i bu ailenin kendisi hakkındaki şikâyetlerini konuştuklarını anlar ve “Ben Memnun! Ben Memnun!” diyerek bir daha onlara eşyasını vermez (KK189).

Arap Şeyhi, kalp gözü açık bir evliyadır. Bununla ilgili çeşitli rivayetler yöre halkı tarafından aktarılmıştı. Gazozcu diye bilinen Hamit hocaya “İleride senin bir erkek evladın olacak, adını ben koyacağım” der. Gerçekten Hamit hoca'nın üç kızının

üzerine bir erkek evladı olur. Arap Şeyhi doğacak olan çocuğun adını Nibraseddin koyar. Nibraseddin dinin nuru, ışığı aydınlığı demektir. Nibraseddin adındaki bu kişi Vezirköprüde avukatlık yapmaktadır. Benzer bir hikâye şöyledir: Arap Şeyhi bir gün başı ağrıyan bir kadına muska yazar ve kadın iyileşir. Kadının tekrar başı ağrıdığında oğlundan hocaya söyleyip kendisine muska yazmasını ister. Çocuk evden çıktıktan sonra hocanın yanına gitmez ve annesine kendi yazdığı birkaç duayı hoca vermiş gibi verir. Arap Şeyh bu çocuğu gördüğünde ona “Annenin başının ağrısı geçti mi?” diye sorar. Kalp gözü açık olan bu Arap Şeyh’in hakkında konuşulan olup biten her şeyden haberdardır (KK189). Bununla ilgili bir başka örnek de şöyledir: Evliya, Hikmet adındaki komşusuna kısa bir süre sonra tezkere alacağını söyler. Gerçekte de Hikmet birliğe teslim olduktan iki ay sonra kendisine tezkere olacağı söylenir (KK189).

Arap Şeyh’in bir gün makası kaybolur ve bu makasın kendisine Hacı Hikmet ve bir dellal aracılığıyla ulaşacağı malum olur. Öyle ki Şeyh Arap, Hacı Hikmet’ten kendisine bir makas yapmasını rica eder. Hacı Hikmet, dükkânına gelen dellalın elindeki makası satın alır. Şeyh Arap kendisine “Makasımı hazırladın mı?” diye sorunca Hacı Hikmet dellaldan aldığı makası gösterir. Bu makas evliyanın kendi makasıdır (KK 189).

İnanış ve Uygulamalar: Yatır, mezarlık ziyareti sırasında dua edilir. Yöre halkı tarafından daha çok hastalık karşısında Allah’tan şifa bulma umuduyla ziyaret edilir.

Yatır, ilçenin merkezinde Yeni Mahalle mezarlığının içinde bulunmaktadır (Şekil 77).

3.15.2. Habibfakı Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Habibfakı üç kardeşi ile birlikte Medine’den Vezirköprü’ye gelmiş bir İslâm âlimidir. Halk tarafından Peygamber soyundan geldiğine inanılmaktadır.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Habibfakı Yatırı yöre halkı ziyaret adabına uygun bir özenle ziyaret etmektedir. Halk, yatırım yanından geçerken bile abdestli olmaya dikkat etmektedir. Yatırım bulunduğu çeşmede bazı özel gecelerde birkaç kişinin abdest alıp toplandığını görenler olmuştur. Yatırı rüyasında görüp ziyaret edenlerin olduğu bilinmektedir (KK 191).

İnanış ve Uygulamalar: Yatırın özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Eskiden yatırın yanında çok fazla kurak olduğu zamanlarda yağmur duası yapılırdı. Katıldığı yağmur duası ritüeline şahit olan Hacı İbrahim Bey gördüklerini şu şekilde aktarmaktadır: “Büyük sofralar kurulurdu, köyün hanımları keşkek yapardı. Bir kurbanlık alıp keserdik. Yemekler yendikten sonra hoca eşliğinde dua ederdik. Kur’an okuyup, namaz kılarak ellerimiz yere doğru âmin diyerek duayı tamamlardık. Her zaman rahmet yağardı. Evliya bizi hiç boş çevirmedi” (KK190). Yağmur duası ritüeli bugün hâlâ yapılmaya devam etmektedir. Hastalık, sıkıntı ve kısmet gibi kişisel isteklerle evliyanın yanına dua etmeye gelen kişiler yatırın etrafındaki ağaçlara çaput bağlamaktadır. Bununla birlikte kandil ve bayramlarda yatır ziyaret edilir. Yatırda Kur’an okunur, dua edilir (KK191).

Yatır, Vezirköprü’nün Habibfakı köyünde bulunmaktadır.

3.15.3. İğcizade Yusuf Efendi Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: İğcizade Yusuf Efendi’nin tarihi hayatıyla ilgili bilgiler yöre halkı tarafından pek fazla bilinmemektedir. Mezar taşında “Hüvel Baki (Baki olan Allah’tır. Ziyaretden murad hemen duadır. Bugün bana ise yarın sanadır.” beyiti yer almaktadır. Beytin altında İğcizade Hacı Yusuf Efendi, 1840-1918 kaydı bulunmaktadır.

Menkıbevî hayatına dair örnekler ise şu şekildedir: “Hacı Yusuf Efendi bir caminin avlusundaki ağaçta otururken üzerine çevredeki kuşlar konar. Kuşların hoca efendiden korkmamaları ve onu rahatsız etmemeleri orada oynayan çocukların dikkatini çeker. Çocuklardan biri: ‘Hoca Dede bu kuşlar bizden kaçıyorlar bize gelmiyorlar. Ama senin yanına gelmekten korkmuyorlar, neden?’ diye sorar. Hacı Yusuf Efendi ise buna karşılık: ‘Güzel yavrum ben bu yaşa geldim daha boğazımdan hiçbir hayvan eti geçmedi. Benden o yüzden korkmuyorlar’ şeklinde cevap vermiştir (İlhan, 2013: 9).

Bir gün Hacı Yusuf Efendi’nin evine misafir gelir. Hoca efendi gelen misafirlerine iğde meyvesinden ikram eder. Aralarında köyün imamı meyveleri hocaya hürmeten yemez cebine koyar. Eve döndüğünce hoca efendinin ikram ettiği meyveleri hasta hanımına verir. Hanımı eşine ne kadar çok iğde aldığını yemekle bitiremediğini söyler. İmam iğdeleri kendinin satın almadığını Hoca Efendi’nin ikramı

olduğunu anlatır. İşin aslı ise şu şekildedir: Vezirköprü’de Salı günleri Orta Cami’nin yakınında kendir pazarı kurulur. İmamın ziyaretinden bir gün sonra bu pazarda Hacı Yusuf Efendi bir kilo iğde alır ve imamın evine yollar. Köyün imamının bir gün önce eşiyle yaptığı muhabbet, Hacı Yusuf Efendi’ye malum olur (İlhan, 2013: 10-11).

Hacı Yusuf Efendi’ye bir gün bir köyden bir miktar içme suyu ve bir bakraç yoğurt getirirler. Hoca Efendi suyu alır ama bakracın içindeki yoğurdu görünce almaz.

-“Ben sizin köyden gelen yoğurdu almam çünkü sizin köyün mezarlığı açıktır. Köyün hayvanları mezarlıkta otlar” der. Yoğurt kabının üzerine mendil koyar. Mendili kaldırıncı mendilden kanlı sıvı akar. Köyden gelen kişi bu durumu köyün ileri gelenlerine anlatır. Bu olayı öğrenen köy sakinleri mezarlığın etrafını taş duvarlarla çevirir. Bu sayede mezarlığı otlak olanı olmaktan kurtarırlar. Civar köylere de ulaşan bu menkıbe sayesinde mezarlıkların etrafı duvarla çevrilerek korunmuştur (KK192).

Köyden Hacı Abdurrahman Hicaz’a gider. Orada bulunan kişilerle konuşurken canının un helvası çektiğini söyler. Bu durum Hacı Yusuf Efendi’ye malum olur. Hacı Yusuf Efendi, Hacı Abdurrahman’ın hanımına bir miktar un helvası yaparak kendisine göndermesini ister. Hacı Abdurrahman’ın hanımı helvayı hazırlar ve bir tencereye koyarak Hacı Yusuf Efendi’ye gönderir. Hacı Yusuf Efendi gelen helvayı manevî bir güçle Mekke’deki Hacı Abdurrahman’a ulaştırır. Hac dönüşü Hacı Abdurrahman’ın hanımının helva gönderdiği tencere bohçadan çıkar. Hacı Abdurrahman’ın hanımı şaşırır, durumu eşine anlatır. Un helvası yaptığı tencereyi utandığı için Hacı Yusuf’tan isteyemediğini ve tencerenin Hacı Abdurrahman’ın Mekke’den dönerken getirdiği bohçanın içinden çıktığını söyler. Hacı Abdurrahman eşine bu konuyu unutmamasını ve kendisi ölene kadar da kimseye anlatmamasını tembihler (İlhan, 2013: 14).

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Hacı Yusuf Efendi Orta Cami’nin avlusundaki bir barakada hayatına devam ederken orada yaşayan insanlar merhuma “Sen artık çık buradan çok durdun” demeleri üzerine “Sabredin, ben yakın zamanda burayı terk edeceğim” der.

Hacı Yusuf Efendi, şehirde çalışan faytonculara yanına çağırarak:

-Evladım, Mencek Köprüsü’ne git ve bekle diyerek gideceği ve vardığı yerde karşılaşacağı kişinin boyunu, kılık kıyafetini tarif ederek onu almasını ve çarşıya uğramadan arka sokaklardan yanına getirmesini ister. Gelecek olan kişi Arap Şeyh

denilen muhterem hocadır. 1800’lü yıllarda Şam’dan Tokat’a oradan da Hacı Yusuf Efendi’nin yanına gelir. Üç gün üç gece aynı odada hiç dışarı çıkmadan konuşup görüşürler. Hacı Yusuf Efendi manevî emanetini Arap Şeyh’e devreder ve kısa bir süre sonra vefat eder (KK189).

Hacı Yusuf Efendi, kendisini orada istemeyenlerden birkaç gün müsaade etmelerini istemesi öleceğini hissetmesine ve emanetini teslim etmek için daha önce hiç görmediği Arap Şeyh’ni tarif etmesi kalp gözünün açık biri olduğuna yorumlanmıştır (KK189).

İnanış ve Uygulamalar: İğcizade Yusuf Efendi Yatırı’nın özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Mezarlık içinde bulunan yatırı, mezar ziyaretine gelen kişiler ve bayram kandil gibi özel günlerde ziyaret edilmektedir.

Yatırı, ilçenin merkezinde Yeni Mahalle mezarlığının içinde bulunmaktadır (Şekil 78).

3.15.4. Laz Dede Yatırı

Adlandırma: İsminin ne olduğu bilinmemektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Dinî öğretileri aktarmaya çalışarak İslâmiyet’i yaymaya çalışan bir İslâm âlimidir.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Dikenli’de oturan bir arabacı Laz Dede’nin mezarının bulunduğu alanı temizlemek için mezarda dâhil her şeyi alıp çaya döker. Laz Dede, bu kişinin rüyasına girer ve “Alıp toplâdiklarını nereye döktüysen sabah geri getir” diyerek o kişiyi rahatsız eder. Ertesi gün malzemeleri getirir ve oraya mezar yaparak rahatlar.

Eskiden mezarın başında yer alan çeşmeyi mahalledeki hanımlar kötü bırakırlarsa Laz Dede bundan rahatsız olur ve bunu yapanların rüyasına girerek onlara kızdığı bilinmektedir. Anlatılan bir rivayete göre “Bir gün mahalledeki yaşlı teyze bahsedilen çeşmede balık temizleyip orayı kötü bırakarak ayrılınca Laz Dede bu teyzenin gece rüyasına girer kendisine: “Niye burayı böyle bırakıp gittin?” diyerek teyzeye kızdığı aktarılmıştır (KK 194).

Caminin arka tarafında bulunan evliyanın bulunduğu bölgeyi manen koruduğuna inanılmaktadır. Caminin imamı Salim Bey, rüyasında Laz Dede’nin caminin etrafında hızlıca dolaştığını görür. Birkaç gün sonra minareye çıktığında lambanın yanıp aşağıya

düşüğünü fark eder. İmamın rüyayı gördüğü gün ile lambanın yandığı gün aynıdır. Laz Dede, sigortayı kapatarak camide yangın çıkmasını önlemiştir. Yatırın ve caminin kötülüklerden korunduğunun başka örneği ise şöyledir: Caminin imamı Salim Bey, Laz Dede'yi rüyasında görür. Evliya caminin içinde yer alan kumbarayı işaret etmektedir. Rüyanın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra camiye gelenlerden biri kumbaranın kapağında bir tuhaflık fark eder ve hocaya “Hocam bu kumbaraya ne olmuş?” diye sorar. Hoca kumbaraya bakınca kumbaranın açılmaya çalışıldığını anlar. Kamera ile tespit etmeye çalışır. Hırsız yarım saat telefon ışığıyla ve tornavidayla kumbarayı açmaya çalışır ama açamaz. Lazoğlu Dede buna müsaade etmez. Bu olayın yaşandığı gece ile Lazoğlu Dede'nin imamın rüyasına girerek imamı uyardığı gece aynıdır (KK193, KK194).

İnanış ve Uygulamalar: Caminin yanında bulunan yatırın özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Cami sonrasında ve bayramlarda evliyanın hürmetine Kur'an okunur, dua edilir. Yatırla ilgili dine aykırı hiçbir uygulama yapılmasına müsaade edilmemektedir.

Yatır, ilçe merkezinde bulunmaktadır (Şekil 79).

3.15.5. Şehit Müftü Hoca (Hacı Hafız Mustafa Efendi) Türbesi

Adlandırma: Yanlış fetva vermediği için şehit edilmiştir. Yöre halkı tarafından Şehit Müftü olarak adlandırmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbenin içinde evliya ile ilgili olarak levhada bulunan bilgi şöyledir: Hacı Hafız Mustafa Efendi, öğrenimini İstanbul Eyüp'te Kaşgari Hazretleri'nin yanında tamamlamıştır. Vezirköprü'ye geldiğinde Fazıl Ahmet Paşa Medresesi ve camilerde dini dersler vermeye başlamıştır. Bulunduğu yere okul, han, zaviye ve bir kütüphane yaptırmıştır ve bu yapıları vakfa dönüştürmüştür. Servetini ihtiyaç sahiplerine ve öksüzlere harcamıştır. Vezirköprü'de bilinen hatırı sayılır bir müftüdür. Kendisi Allah dostu olduğu içi halk tarafından çok sevilip sayılır, saygı gösterilir.

Türbenin içinde yer alan tabelada Mustafa Kıldırzade'nin nasıl, neden şehit edildiğine dair bilgi şöyledir: 1799 yılında Mahmut Tayyar Paşa rüşvet ve hediyelerle Canik-Samsun Mutasarraflığını elde eder. Mahmut Tayyar'ın göreve başladığında ilk işi vergileri arttırmak olmuştur. Bunun üzerine kendisine ilk ciddi muhalefet,

Vezirköprü’de başlar. Tayyar, 1799 yılında Vezirköprü’ye gelerek kendisine karşı gelen kişilerin evlerini yağmalattırıp yaktırmıştır.

Vezirköprü müftüsü Kıldırzade Mustafa ve çevre kazalardaki müftüler vergi artışlarının şeriata ve adalete uygun olmadığına dair fetvalar verirler. Bunun üzerine Mahmut Tayyar, kendisine karşı gelenlerin evlerine baskın yaparak hepsini yakalatıp sürgüne gönderir. Kesnisine başkaldıranları cezalandıran Mahmut Tayyar, bir tek Köprü müftüsü Kıldırzade Mustafa Efendi’ye dış geçirememektedir.

Mahmut Tayyar, Kıldırzade Mustafa Efendi’yi öldürmek için iki tane kiralık katil tutar. 20 Aralık 1799 gecesi orta camide geceleyin teeccüd namazını kılarken Kıldırzade Mustafa Efendi’yi katiller boğarak öldürürler (Hicri 11, Şaban 1214).

Mezar taşında yer alan kitabe, 1214/1799-1800 tarihli olup dokuz satır hâlinde bozuk talik hatla Osmanlıca yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

- 1- Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî
- 2- Merhûm ve mağfûr leh
- 3- Eizze-i meşâyihi
- 4- Nakşibendiyyeden Köprü
- 5- Müftisi el-Hâc
- 6- Hâfız Mustafa Efendi
- 7- Kuddise sırruhu’l azîz
- 8- Rûh-ı şerifleriy çün fâtiha
- 9- Sene 1214 (Gün-Can-Nefes-Çakır, 2017: 49).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Şehit Müftü’nün kim tarafından ve ne şekilde öldürüldüğüne dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Vali, rüyasına giren Şehit Müftü’nün kendisine, “Beni azaptan kurtar” der. Rüya birkaç kere tekrarlanınca vali, bugünkü mezarın olduğu yere gelir. Şehit Müftü’nün bedeni başka bir yerde parmağının başka bir yerde olduğunu görünce parmağını hemen yanına koyar (KK195).

Başka bir kaynak kişi tarafından aktarılan bilgiye göre ise olay şöyledir: “Müftü Hoca’dan yanlış fetva isterler ve hoca bunu kabul etmeyince komşusu tarafından

öldürülmekle tehdit edilir. Bir gün komşusu hocanın evine gelir, Hoca'yı öldürür. Hoca talebesinin rüyasına girerek parmağının yerini tarif eder ve kendisine getirmesini ister. Talebe parmağı bulur ve mezara getirir. Ama nereye bırakacağını nasıl ona ulaştıracağını bilemez. O sırada mezardan el çıkar ve parmak kendiliğinden takılır. Bu kerametle halk arasında evliya olduğu anlaşılır” (KK197).

Mezar şehrin tam ortasında olduğu için defalarca mezarı kaldırma girişiminde bulunanlar her seferinde bir aksilikle karşılaşmıştır. En son oraya gelen kepçenin kırılmasıyla birlikte Şehit Müftü'nün buna izin vermediğini düşünerek halk, mezarı binanın içine alır (KK196). Bugün türbe bir binanın giriş katında bulunmaktadır.

Türbe ile İlgili İnanış ve Uygulamalar: Türbenin özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Bir binanın giriş katında yer alan türbeye ait bir uygulama yapılmamaktadır. Yol üzerinde bulunan türbe yoldan geçenler tarafından dua edilir. Bununla birlikte yöre halkı bayram ve özel günlerde türbeye dua etmektedir (KK 189).

Türbe mevki olarak ilçe merkezinde bulunmaktadır (Şekil 83).

3.15.6. Ahmet Baba Türbesi

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Ahmet Efendi'nin 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya gelen erenlerden biridir. İslâmiyet'i yaymaya çalışan din âlimidir. Türbede evliyanın kılıcının bulunasından dolayı asker olabileceği düşünülmektedir.

Türbe ve Yatırla İlgili Anlatılar: Türbeye zarar veren türbeye inanmayıp saygısızlık yapan kişilerin başına türlü musibetler gelmiştir. Aynı şekilde türbede define arayıp evliyayı rahatsız eden kişilerin başına kötü olaylar geldiği ve şehri terk etmez zorunda kaldıkları aktarılmıştır (KK200).

Evliya kendisine hürmet gösteren kişiler tarafından görülmüştür. Murat Bey, ailesinden duyduğu olayı şöyle aktarmıştır: “Ninem evliyayı çeşmede abdest alırken görürdü” (KK199).

İnanış ve Uygulamalar: Türbe genellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Diğer türbelerden farklı olarak somut bir şekilde evliyadan bir geri dönüşle niyetin kabul olup olmayacağı anlaşılmaktadır. Çocuk niyeti ile türbeye gelen kadınlar dua edip niyeti için iki rekât namaz kılar. Getirdikleri beyaz çember türbenin üzerine örtülür. Üç gün sonra gelindiğinde evliyanın sakalı, kılı veya

tüyü çemberin üzerinde olursa bu durum ailenin çocuk sahibi olacağına işarettir. Yaşanan bu durumdan sonra türbede adak kurbanı kesilir. Çocuk dünyaya geldikten sonra türbede kurban kesilir. Kurban kanı çocuğun alına sürülür. Burada kurban kesmek önemli bir ritüeldir. Kurban kesilmezse doğan çocuğun aklî dengesinde bir sorun olduğuna şahit olunmuştur. Bu türbeyle çocuk sahibi olan aileler kız çocuklarına Satı, erkek çocuklarına Ahmet adını verir. Türbe ile bu şekilde somut bir iletişimde bırakılan çemberde yeşil ip görülürse bu üzerimi yeşil bir örtü ile örtün anlamı taşımaktadır (KK199).

Çok kurak olduğu zamanlarda evliyanın yanında yağmur duası yapılırdı. Her köyden bir kurbanlık getirilir. Duaya başlamadan önce kurbanlıklar kesilir ve kalabalık sofralarda yemekler yenirdi. Eller ters çevrilerek yağmur duası yapılırdı. Duadan kısa bir süre sonra yağmur yağardı (KK201).

Türbede yapılan uygulamalardan biri de mum yakmadır. Cuma akşamları dua edip dilekler dilendikten sonra evliyanın yanında bulunan meşalelere mum yakılırdı. Evliyanın meşaleleri çalındıktan sonra bu uygulama bırakılmıştır. Evliyanın meşalelerini çalan kişiler trafik kazasında vefat etmiştir (KK 201).

Türbe, Vezirköprü'nün Ahmet Baba köyünde bulunmaktadır (Şekil 81,82).

3.15.7. Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Gülcüzâde hoca, 14. yüzyılda Orta Asya'da yayılıp Anadolu'ya gelen adını kurucusu Bahâeddin Nakşibend'den alan Nakşibendi tarikatının şeyhlerindendir. Büyük İslâm âlimi ve din hocasıdır. Medreselerde hocalık yapmış İslâmiyet'i yaymaya çalışmıştır. Gülcüzâde, halk nezdinde evliya olarak kabul edilmiş ve kendisinin Peygamber soyundan geldiğine inanıldığı için seyyid denilmektedir. Evliyanın mezar taşında;

1- ‘Hüve’l –Hallâku’l-B î âk kî î

2- Halîfe-i Nakşibendî Hem hâdim-i Rasûlillâh

3-Aceb lutfu küreması sehâsı fi sebîlillâh

4-Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi bekâ mülküne tuttu râh

5-Açıktı bâb-ı nâmı her matlabı rızaen lillâh

6-Rûhuna vir fâtiha Hüdâ eyler ânı âgâh

7- ... ” yazmaktadır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Bilinmemektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Mezarlığın içinde yer alan evliyanın mezarı bayramlarda ve özel günlerde bilen kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Özel bir ziyaret sebebi bulunmamaktadır (KK 202).

Yatır, ilçenin merkezinde Yeni Mahalle mezarlığının içinde bulunmaktadır (Şekil 80).

3.15.8. Eş-Şeyh Es-Seyyid Osman Efendi Yatırı

Adlandırma: İsminden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Osman Efendi, Nakşibendi tarikatının şeyhlerinden biridir. Halk tarafından Peygamber soyundan geldiğine inanılır. İslâmiyet’i yaymaya çalışan büyük İslâm âlimi mücahitlerindendir. Vezirköprü’de müftülük yapmış Seyyid Osman Efendi 1800’lü yıllarda Rahmaniye Medresesi’ni kurmuştur. Kendisinin pek çok öğrenci yetiştirdiği ve İslâmiyet’i en güzel şekilde yaşamaya ve yaşatmaya çalıştığı aktarılmıştır. En büyük keramet olarak Müslümanları ehlisünnet düşüncesiyle yaşamayı öğretmektir (KK202).

Türbe veya Yatırla İlgili Anlatılar: Bilinmemektedir.

İnanış ve Uygulamalar: Osman Efendi’nin kabri Vezirköprü Yeni Mahalle mezarlığının içinde yer almaktadır. Özel bir ziyaret günü ve ziyaret sebebi bulunmamaktadır.

Yatır, ilçenin merkezinde Yeni Mahalle mezarlığının içinde bulunmaktadır (Şekil 84).

4. SAMSUN'DAKİ KUTSAL MEKÂNLAR ETRAFINDA MEYDANA GELEN İNANIŞLAR, RİTÜELLER VE ZİYARET ADABI

4.1. Türbe ve Yatırların Ziyaret Nedenleri

Kutsal mekânlar, insanoğlunun en eski zamanlarından beri toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap veren mekânlar olarak kabul edilip ziyaret edilmektedir. Kendisinde birtakım kutsal özelliklerin olduğuna inanılan velilerin, hem hayattayken hem de öldükten sonra insanlara fayda sağlayıp sorunlara çözüm bulunacağı görüşü hâkimdir. Türbe ziyaretini Oymak, maddi ve manevi ziyaret olarak iki başlıkta ele almaktadır. Manevi ziyarette amaç, Allah'ın rızasını kazanmak ve Kur'an okuyarak bu surelerin sevabını orada yatan zatın ruhuna bağışlamaktır. Maddi ziyarette ise insanlar, Allah'tan bir şey istemekte ve kutsal mekânları isteklerinin kabulü için bir vasıta olarak görmektedir (1996: 296-297). Kutsal yerleri ziyaret etme dileklerin kabul olması velinin aracı tutulması ve beraberinde birtakım uygulamaları da getirmektedir.

Kutsal mekânlar çeşitli istek, dilek, murat ve hacetler nedeniyle ziyaret edilir. Konu kapsamında değerlendirildiğinde bütün türbelerin aynı niyetle ziyaret edilmediği tespit edilmiştir. Bazı türbeler belli niyet ve amaçlarla hizmet etmektedir. Kişilerin içinde bulunduğu duruma ve isteklerine göre türbe ziyareti farklılıklar göstermektedir. Hikmet Tanyu, kutsal mekânların ziyaret nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

1-Her nevi dilek, niyet.

2-Çocuk sahibi olmak.

3-Evlenmek, evlendirmek.

4-Hastalıklardan kurtulmak, şifa niyeti; sıtmadan, baş ağrısından, öksürükten, akıl ve ruh hastalıklarından, boğmacadan, felçten, çarpılmaktan, saradan kurtulma, şifa bulma niyeti.

5-Çocuğunun yaşamasını dilemek (Çocuğunu kaybedenlerin niyeti).

6-Huysuz, yaramaz, aksi çocukları uslandırma niyeti.

7-Ev sahibi olmak.

8-Otomobil, garaj sahibi olmak.

- 9-Bir tehlikeden kurtulmak.
- 10-Sınıf geçmek, terfi etmek.
- 11-Zengin olmak.
- 12-Kayıp eşyasını bulmak veya bulunmasını dilemek.
- 13-İşinin düzelmesi, nakil vb.
- 14-Kısmetini açmak, işini hayırlı bir şekilde geliştirmek.
- 15- Herhangi bir engelden kurtulmak.
16. Kolay doğum yapmak.
- 17- Davayı kazanmak, hapisten kurtulmak veya yakınıni kurtarmak.
- 18-Çocuklarının rahat uyumalarını temin etmek.
- 19-Çocuklarının veya çocuğunun toprak yeme adetini bırakması niyeti.
- 20-Yağmur dilemek.
- 21-Üzüntüden kurtulmak, neşelenmek niyeti.
- 22-Seyahat etmek.
- 23-Askere veya uzak bir yere giderken hayırlı yolculuklar dilemek ve kavuşma isteği.
- 24- Yolcusunun gelmesi.
- 25-Kötü yollardan, şeytanın şerrinden kurtulmak.
- 26- Kısır ineklerinin, ineğinin doğurması.
- 27- İstikbal hakkında haber almak.
- 28- Kekeleyenler, topallayanların iyileşmesi dileği.
- 29- Hacı olmak, hacca gitmek.
- 30-Suyu (akar) çoğaltmak.
- 31- Çocuklarının veya çocuğunun erken yürümesini, vaktinde yürümesini veya konuşmasını dilemek.
- 32- Kocasını rakıdan vazgeçirmek niyeti.
- 33- İşe girmek.

34- Hayvanlarının hastalıktan, sancıdan kurtulması niyeti.

35- Sütünü çoğaltma niyeti.

36-Sevgi elde etmek.

37-Boşanmak.

38-Koyunlardaki hastalığa şifa (2007: 327-328).

Araştırma konusu kapsamında Samsun’da yer alan türbe ve yatırlar, yukarıda bahsedilen çeşitli nedenlerle ziyaret edilmektedir. Araştırma sahasında bu maddelerin dışında yer alan ziyaret nedenleri de tespit edilmiş, başlıklar hâlinde ele alınmıştır.

4.1.1. Hastalıkların Tedavisi ve Şifa Bulma

Türbe ziyaretinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden ‘hastalıklardan kurtulup şifa bulma’ isteği ilk sırada yer almaktadır. Bunun nedeni ziyaretçilerin birçoğunda var olan ‘tıbbi çaresizlik’ algısıdır. Tıbbın çözüm bulamadığı durumlarda insanlar, sahip olduğu hastalıklar için çaresizlik duygusu ve beraberinde bir umutla birlikte şifa arayışı içinde kutsal yerleri ziyaret etmektedir.

Hastalıkların şifası için ziyaret edilen kutsal mekânlar, tıbbın çaresiz kaldığı durumlar ve tedavisi mümkün olmayan hastalıklardan dolayı ziyaret edilmektedir. Tıbben çözümü zor olan hastalıklar; kısırlık, romatizma, saç dökülmesi, sara ve down sendromu gibi biyolojik rahatsızlıklar ile depresyon, iç sıkıntısı ve psikolojik sebepler türbe ve yatır ziyaretinin temelini oluşturmaktadır (Köse-Ayten, 2010: 98-100). Bazı türbeler tüm hastalıkların tedavisi için gidilse de bazıları sadece belirli hastalıkların tedavisi için ziyaret edilmektedir. Samsun’da hastalıkların şifası için ziyaret edilen türbe ve yatırlar başlıklar hâlinde ele alınmıştır.

4.1.1.1. Baş Ağrısı- Diş Ağrısı

Baş ağrısı için ziyaret edilen türbe ve yatırlar: Asarcık’ta bulunan Asarma Türbesi, Temru Tekkesi Yatırı; Çarşamba’da Seyyid Ömer Efendi Türbesi, Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi, Gazi Hasan Türbesi ve Arap Türbesi; Havza’da Abdurrahman Türbesi, Garip Evliya Türbesi; Kavak’ta Cehrilik Yatırı ve Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı; Lâdik’te Şeyh Saadettin Baba Türbesi, Gül Abdal Türbesi; Salıpazarı’nda Hasan Dede Türbesi.

Baş ağrısı için ziyaret edilen Temru Tekkesi Yatırı'nda dua ettikten sonra kadınların saç teli bıraktığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Çarşamba'da bulunan Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi ile Lâdik'te bulunan Gül Abdal Türbesi'ne baş ağrısı için gelen kadınlar çember bırakmaktadır. Salıpazarı'nda bulunan Hasan Dede Türbesi'nde başı ağrıyan kadınlar nakışlı çember bırakırken başı ağrıyan erkekler şapka bırakmaktadır.

Diş ağrısı için ziyaret edilen Atakum'da bulunan Akalan Türbesi'nde velinin toprağından ağrıyan dişe sürülmektedir. Kavak'ta yer alan Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı'nda ise ağrıyan diş, evliyanın mezar taşına sürülerek ağrının geçeceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte Asarcık'ta bulunan Asarma Türbesi, diş ağrısı için ziyaret edilmektedir.

4.1.1.2. Bel Ağrısı

Bel ağrısı için özellikle tercih edilen türbeler Çarşamba'da bulunan Geyikli Türbesi ve Semail Türbesi'dir. Bu nedenle ziyaret edilen türbelerde farklı uygulamalar görülmektedir. Geyikli Türbesi'ndeki kabrin başında bulunan taş, beli ağrıyan kişinin kemeri sure okuyarak döndürülmektedir. Bu şekilde bel ağrısının geçeceğine inanılmaktadır. Semail Türbesi'nde ise türbenin yanında büyük bir ağaç bulunur. Beli ağrıyan kişi ağacın kovuğundan dua ederek geçer ve bu şekilde şifa bulmaktadır. Aynı zamanda Çarşamba'da bulunan Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi de bu nedenle ziyaret edilmektedir.

4.1.1.3. Çocuk Hastalıkları

4.1.1.3.1. Yürüyemeyen Çocuklar

Halk arasında yürüyemeyen zayıf çocuklar için 'aydaş' denilir. Sürekli ağlayan, sık sık hastalanan, uyumayan ve zayıf çocuklar aydaş olarak ifade edilir. Aydaşlık bozkırın en eski ve en önemli çocuk hastalıkları arasında yer almaktadır (Ahmet Petekçi'den Aktaran Şahbaz, 2020: 107). Anadolu'da bu hastalığın şifası için geleneksel sağaltma yöntemlerinin uygulandığı aydaş ocaklarına başvurulur. Bu ocaklar arasında uygulama noktasında farklılıklar bulunmakla birlikte genel itibarıyla uygulanan yöntem 'aydaş aşığı geleneği' olarak bilinmektedir (Çelik, 2022: 219).

Çocuklarda görülen aydaşlık hastalığının halk inançlarına göre çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Anne, çocuğu süttten kesilmeden önce tekrar hamile kalırsa ve çocuğunu emzirmeye devam ederse dünyaya gelen çocuk aydaş olmaktadır. Başka bir

neden de çocuk dünyaya geldikten sonra kırk gün geçmeden o eve kırkı çıkmamış başka bir çocuk gelirse önce doğan çocuk aydaş olduğu kabul edilmektedir. Aydaş olan çocuğun gelişimi yavaşlar, bu duruma kırkı karışmak da denilmektedir (Şahbaz, 2020: 107).

Araştırma sahasında türbe ve yatır ziyaretleri yürüyemeyen çocuklar için sıklıkla gidilen mekânlardır fakat Samsun yöresinde bununla ilgili ocak bulunmamaktadır. Bu niyetle ziyaret edilen kutsal mekânlar şunlardır;

Alaçam'da Hüseyin Dede Türbesi'ne getirilen çocuklar dua edilerek türbede uyutulur ve kıyafetinden bir parça türbeye bırakılır. Bu uygulama üç kere cumartesi günleri tekrar edilir. Şeyhler Türbesi'nde yürüyemeyen çocukların niyetine namaz kılınır ve yürüyemeyen çocuklar için türbede dua ettikten sonra tekke evindeki ocakta bulunan küle çocukların ayağı bastırılır.

İlkadım'da bulunan İsa Baba ve Kılıç Dede Türbeleri'nde yürüyemeyen çocuklar için farklı uygulamalar bulunmaktadır. Yürüyemeyen çocukların ayağına kurdele bağlanır. Çocuğu getiren kişi hiç konuşmadan camiden çıkan ilk kişiye makas uzatarak kurdeleyi kesmesini işaret eder. Bu şekilde getirilen çocukların yürüdüğü kaynak kişiler tarafından aktarılmaktadır. Bu niyetle geline diğer türbe ve yatırlar:

Alaçam, Hüseyin Dede Türbesi, Şeyhler Türbesi; Atakum, Akalan Türbesi; Bafra, Şeyh Ulaş Türbesi; Havza, Şeyh Savcı Türbesi; İlkadım, İsa Baba Türbesi, Kılıç Dede Türbesi, Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatır'ı; Kavak, Bekdemir Türbesi ve Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatır'ı; Lâdik, Şeyh Saadettin Baba Türbesi; Salıpazarı, Hasan Dede Türbesi ve Terme'de bulunan Bazlamaç Türbesi ve Kızılot Türbeleri yürüyemeyen çocuklar için ziyaret edilmektedir.

4.1.1.3.2. Çok Ağlayan Çocuklar

Asarcık, Temru Tekkesi Yatır'ı; Bafra, Şeyh Ulaş; Havza, Abdülaziz ve Koyun Baba Yatır'ı, Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi; İlkadım, İsa Baba ve Kılıç Dede Türbesi; Kavak'ta Bekdemir Türbesi; Lâdik Seyfi Dede Türbesi çok ağlayan çocuklara çözüm bulmak için ziyaret edilmektedir.

4.1.1.3.3. Konuşamayan Çocuklar

Kavak; Bekdemir Türbesi, Horosanlı Ahmedî Ceylanî Yatırı; Salıpazarı, Hasan Dede Türbesi, Terme’de Kızılot Türbesi ve Bazlamaç Türbesi konuşamayan çocuklara çözüm bulabilmek için ziyaret edilmektedir.

4.1.1.3.4. Toprak Yiyen Çocuklar

Atakum’da bulunan Akalan Türbesi, toprak yeme sorunu olan çocuklara çözüm bulabilmek için ziyaret edilmektedir. Çocuklara evliyanın toprağından yedirilir. Bu şekilde çocuğun toprak yeme alışkanlığını bırakacağına inanılmaktadır.

4.1.1.3.5. Genel Çocuk Hastalıkları

Çocuk rahatsızlıklarında yukarıda belirtildiğinin dışında daha genel hastalıklar için Bafra’da Emirza Bey Türbesi; Çarşamba, Geyikli ve Seyyid Ömer Efendi Türbesi ziyaret edilmektedir.

4.1.1.4. Deri Hastalıkları Şifası

4.1.1.4.1. Ala Lekesi

19 Mayıs’ta bulunan Ala Tepesi Yatırı, insan vücudunda bulunan ala lekelerine iyi geldiği için yatır, bu hastalığın adıyla adlandırılmaktadır. Yatıra gelen kişiler gelmeden önce adak niyetine kansız kurban olarak yumurta ikram etmektedir. Sonrasında niyet etmek için iki rekât namaz kılınır ve evliyanın toprağı lekelerin üzerine sürülmektedir. Bu uygulamaların sonuç vermesi için yatırın üç kere cumartesi günleri ziyaret edilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

4.1.1.4.2. Siğil

Siğil, Türkçe sözlükte “deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur” şeklinde tanımlanmaktadır (2005: 1766). Halk arasında siğilin oluşma nedeni kurbağayı öldürmek ya da kurbağaya dokunmaktır. Türkiye genelinde oldukça yaygın görülen siğil tedavisinde ocaklı olan kişi, üç İhlâs ve bir Fatîha suresi okuyarak siğilin etrafını arpa ya da süpürge çöpü ile çizmektedir. Sonrasında siğilin çizildiği madde yakılır ya da toprağa gömülerek çürümesi beklenir. Bu maddenin çürümesiyle siğilin geçeceğine inanılır (Kılıç, 2020: 316-317).

Samsun’da siğil için ziyaret edilen türbe ve yatırlar, Alaçam’da Şeyhler Türbesi’nde evliyanın toprağından bir parça alınıp siğillerin üzerine sürülerek tedavi

edilir. Asarcık'ta İkizivet Yatırı siğil, sivilce yaraları için Havza'da Samut Baba Yatırı ve Lâdik'te Kara Abdal Türbesi siğil tedavisi için ziyaret edilir. Bu niyetle gelen ziyaretçiler yatırda dua ettikten sonra yatırın etrafındaki ağaçtan bir dal kırar. Dal koparılmaz sadece kırılır ve dal kurduğunda siğilin iyileşeceğine inanılır.

4.1.1.4.3. Temre

Halk arasında temru, temren, demru, temri olarak isimlendirilen bu rahatsızlık; “deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 2005: 1950). Bir cilt hastalığı olan temre, ciltte kızarıklık pullanma ve kabarcıkların oluşmasıyla kendini gösterir.

Araştırma sahasında Asarcık'ta temre hastalığına iyi geldiği için bu hastalıkla adlandırılan Temru Tekkesi Yatırı bulunur. Aynı zamanda Asarcık'ta Asarma Türbesi de temre hastalığı için ziyaret edilmektedir. Burada dua edildikten sonra üç kere dönülerek Kur'an'dan sureler okunur. Çarşamba'da bulunan Akyüz Dede Türbesi, Salıpazarı'nda Topal Hacı Türbesi, Havza'da Pamuk Dede Türbesi, Pir Ahmet Dede Yatırı ve Yahya Paşa Yatırı; temre hastalığına şifa bulmak için ziyaret edilmektedir. Ciltte kaşıntı ve şişlikler meydana gelen temreye benzeyen bezeme hastalığının şifası için Havza'da Niyazi Dede Yatırı ziyaret edilmektedir.

4.1.1.5. Felç Hastalığı Şifası

Kavak'ta bulunan Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatırı genellikle felçli hastalıkların tedavisi için ziyaret edilmektedir. Yatırın ocağı bulunur ve gelen kişilerle birlikte birtakım uygulamalar gerçekleştirilir. Hasta, yatırın etrafında dua ederek dolandırılır sonrasında yatırın toprağı su ile karıştırılarak içirilir. Bu şekilde gelen kişilerin sağlığına kavuşup yatırdan yürüyerek ayrıldığı ocaklı tarafından aktarılmıştır. Terme'de bulunan Kızılot Türbesi'nde de hastalar dua edip türbenin etrafında dolandırılır, sonrasında hastanın kıyafetinden bir parça türbeye bırakılmaktadır.

Asarcık'ta Divri olarak bilinen yatır, felç hastalığına iyi geldiği için halk tarafından 'Uyuşukluk Tekkesi' olarak adlandırılıp bu niyetle ziyaret edilmektedir.

4.1.1.6. Göz Hastalığı

Kavak'ta bulunan Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatırı'nı ziyaret eden kişiler yatırın etrafında bulunan şifalı olduğuna inanılan kuyuya bakarak göz hastalığından kurtulmaktadır. Lâdik'te bulunan Göz Tekkesi sadece göz hastalığına iyi geldiği için

bu şekilde adlandırılıp bu hastalığa çare bulmak için ziyaret edilmektedir. Yatırda dua edip iki rekât namaz kılınır. Alaçam'da Şeyhler Türbesi'nin içinde bulunan şifalı olduğuna inanılan su, gözde bulunan arpacığa iyi gelmektedir.

4.1.1.7. Sara Hastalığı

Tıp literatüründe epilepsi, halk arasında ise sara ve huy tutması olarak bilinen bu hastalık için Lâdik'te bulunan Gül Abdal Türbesi ve Kara Abdal Türbesi ve Terme'de bulunan Cüneyd-i Bağdâdî Türbeleri ziyaret edilmektedir. Türbedeki en yaygın uygulama türbede hastanın uyutulmasıdır. Bu rahatsızlık için gelen kişiler türbede abdest alıp namaz kılar ve sonrasında uyutulur. Uyandıktan sonra görülen rüya sonucunda hastalığın iyileşeceğine inanılır. Bu şekilde şifa bulan hastalar gördükleri rüyayı anlatmamaktadır. Bununla birlikte türbeye kıyafetten bir parça, havlu ve çaput bağlanmaktadır.

4.1.1.8. Sarılık Hastalığı

Sarılık hastalığı için ziyaret edilen türbelerin en önemli noktası şifalı olduğuna inanılan bir suyun varlığıdır. Hastalığın şifası için türbede dua edildikten sonra türbenin içinden toprak alınır ve şifalı olduğuna inanılan su ile karıştırılıp içilerek ya da vücuda sürülerek tedavi edilir. Bu niyetle ziyaret edilen türbeler adını bu hastalıktan almaktadır. Çarşamba'da Sarılık Türbesi, Havza'da Sarılık Türbesi, Lâdik'te Sarılık Tekkesi Yatırı ve Asarcık'ta bulunan Divri Yatırı sarılık hastalığının şifası için ziyaret edilmektedir.

4.1.1.9. Psikolojik Rahatsızlıklar

İnsanlar, yaşam içerisinde çeşitli toplumsal ve bireysel olumsuzluklarla karşı karşıya gelerek bazı travmatik olaylara şahit olurlar. Bu durumda insanlar manevi bir ortamda bulunarak kutsal gücüne sığındıkları evliyanın hürmetine türbe ve yatırları ziyaret eder ve bu şekilde sorunların çözüleceğine inanmaktadır. Belli bir iç sıkıntısı, kaygı ve bunalımla gelen kişiler türbe ve yatır ziyareti sonrasında iç huzura kavuştuklarını aktarmıştır.

Samsun türbe ve yatırlarında bu niyetle gelen hastaların gerçekleştirdiği en yaygın uygulama hastanın türbe ve yatırın yanında uyutulmasıdır. Çarşamba Semail Türbesi'nde psikolojik rahatsızlık için gelen hastalar türbede uyutulur. Hasta uyandıktan sonra rüyasında gördüğü görevi yerine getirir. Rüya da genellikle adak, namaz ya da oruç gibi görevler verildiği kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır.

Havza'da Abdurrahman Türbesi ve Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi ile Koyun Baba Yatırını ziyarete gelen kişiler, dua edip namaz kıldıktan sonra şifa niyetine türbe/yatırda uyutulur. Uyandıktan sonra hastanın iç sıkıntısından kurtulduğu aktarılmıştır. Aynı şekilde Terme'de Küçük Türbe ve Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi'ne psikolojik hastalık için gelen kişiler türbede uyutulur, bununla birlikte Hüseyinoğlu Türbesi'nde niyet ettikten sonra türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlanmaktadır.

4.1.1.10. Hayvan Hastalıkları

Alaçam'da bulunan Yol Evliyası Yatırı hayvan hastalıkları için ziyaret edilmektedir. Genellikle Hıdırellez zamanı türbeyi ziyaret eden kişiler hayvanı iyileştikten sonra adak olarak yatıra süt, yoğurt ve yağ getirmektedir.

Asarcık'ta bulunan İkizivet Yatırı ve Temru Tekkesi Yatırı'nı hayvanı hasta ve huysuzluk yapan kişiler ziyaret eder. Bu kişiler hayvanın yularını yatırın etrafında dua ederek üç kere dolandırmaktadır. Yuları yatır etrafında dolandırma uygulaması Havza'da bulunan Abdülaziz Yatırı'nda da bulunmaktadır. Yahya Dede Türbesi'nde kabir taşına yular bağlanır, türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlama ve mum yakma uygulaması bulunmaktadır.

Kavak'ta bulunan Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı'nda hasta hayvanın yuları üç kere dua edilerek dolandırılır. Yular, mezar taşına bağlanarak hayvanın iyileşeceğine inanılır. Şeyh Hamza Türbesi genellikle hayvanı hasta olan kişiler tarafından ziyaret edilir. Hayvanlar, türbenin etrafında üç kere dua edilerek dolandırılır.

4.1.2. İstek ve Taleplere Yönelik Nedenler

4.1.2.1. Toplumsal Talepler

4.1.2.1.1 Asker Uğurlaması

Askerlik yaşına gelen her Türk vatandaşı, vatani görevini yerine getirmektedir. Kazasız belasız gidip geri dönebilmek için türbe ve yatırlar ziyaret edilmektedir. Bazı evliyaların asker olmalarından dolayı askerlik çağına gelen kişiler, evliyanın kendilerini koruduğuna inandığı için askere gitmeden önce ve döndükten sonra bazı türbe ve yatırlar ziyaret etmektedir. Bafra'da bulunan Avuncu Türbesi, Çarşamba'da Şeyh Habil Türbesi, Lâdik'te Zeynel Abidin Yatır'ı, Terme'de Bazlamaç Türbesi,

Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi ve Küçük Türbe’de bulunan evliyaların asker olduğu bilindiği için yöre halkı tarafından askere gidecek gençler tarafından ziyaret edilir. Havza’da Emir Gazi’nin bir kerameti olduğuna inandıkları için bu nedenle İmircik köyüne hiç şehit cenazesi gelmemiştir. Evliya’nın hem köyü hem de askerleri koruduğuna inanılmaktadır. Abdurrahman Türbesi de askere gidecek gençler tarafından ziyaret edilmektedir. Havza’da bulunan Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi de bu niyetle ziyaret edilmektedir.

19 Mayıs’ta Hüseyin Dede ve kardeşlerinin kabirleri yer almaktadır. Kardeşler arasında Hüseyin Dede Yatır’ı askere gidecek gençler tarafından ziyaret edilmektedir. Bu niyetle gidilen yatır ve türbelerde çeşitli ritüeller uygulanmaktadır. Bafra’da Avuncu Türbesi’nde askere gitmeden önce adak adanır ve sağ salim dönen gençler adaklarını kesip ihtiyaç sahiplerine dağıtır. Havza’da bulunan Sarılık Türbesi ve Lâdik’te Seyyid Zeynel Abidin Yatırı’nda gençler, türbeden bir taş alır ve askerliği boyunca taşı üzerinde bulundurarak askerden döndükten sonra taşı yerine bırakır.

4.1.2.1.2. Hac

Samsun’da türbe ve yatır ziyaretleri, hac ibadetini yerine getirmek isteyen kişiler tarafından da gerçekleştirilir. Hacca gitmeden önce hacca gidebilmek için gittikten sonra ise hayırlısıyla geri dönmenin şükürü için kutsal mekânlar ziyaret edilmektedir. Hacı adayları, Allah’ın evi, aynı zamanda ilk ibadet yeri kabul edilen Kâbe’ye gitmeden önce bulunduğu yerde var olan türbe ve yatırları ziyaret ederek bir nevi günahlarından ve kötülüklerden arınacağına inanmaktadır. Bu maksatla yörede ziyaret edilen türbeler:

Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme) ’dir.

4.1.2.1.3 Dini Bayramlar ve Kandiller

Türbe ve yatır ziyaretlerinin önemli bir sebebi de dinî bayramlar ve kandil günlerdir. Yöre halkı bayram arifesinde ve bayram günlerinde bulundukları mevkide var olan türbe ve yatırları ziyaret etmektedir. Bu ziyaretler özel istek amacı taşımaz, evliyanın ruhuna Fatiha okunur, dua edilir.

Bu amaçla ziyaret edilen türbeler;

Şeyh Ulaş Türbesi (Bafra), Şeyh Habil Türbesi (Çarşamba), Gazi Hasan Türbesi (Çarşamba), Abdülaziz Yatırı (Havza), Gelin Yatırı (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Şeyh Savcı Türbesi (Havza), Hacı Hatun Türbesi (İlkadım), Hatip Hoca Yatırı (Kavak), Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı (Kavak), Altın Kızlar Yatırı (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı'ı (Lâdik), Emrullah Nurullah Türbesi (Terme), Es-Seyyid Mahmut Türbesi (Terme), Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Kazım Karabekir Paşa Türbesi (Terme), İğcizade Yusuf Efendi Yatırı (Vezirköprü), Laz Dede Yatırı (Vezirköprü), Şehit Müftü Hoca (Hacı Hafız Mustafa Efendi) Türbesi (Vezirköprü), Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi Yatırı, Habibfakı Yatırı (Vezirköprü).

4.1.2.1.4. Gelin Getirme

Kutsal mekânlar, halkın sosyal yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Geçiş dönemi ritüeli olan evlilik sonrasında gelinler, yörelerinde bulunan türbe ve yatırları ziyaret etmektedir. Havza'da bulunan Abdülaziz Yatırı'nda yeni gelen gelinler evliyanın etrafında dua ederek üç kere dolandırılır. Çarşamba'da bulunan Yeşil Tekke Türbesi'ne, yeni gelinler getirilir ve türbenin etrafında üç kere dua ederek dolandırılır. Aynı şekilde Havza'da bulunan Gelin Yatırı, yeni gelinler tarafından ziyaret edilmektedir.

4.1.2.1.5. Hıdırellez

Hıdırellez, Hızır ve İlyas'ın yılda bir kere buluşması tabiatın yeniden canlanması ve baharın başlangıcını kutlamak amacıyla geçmişten bugüne varlığını koruyarak süregelen bir gelenektir. Halk arasında yaygın bir inanca göre Hızır ile İlyas'ın bir araya geldikleri günün anısına kutlanan hıdırellez, bir halk bayramıdır. Halk dilinde Hıdırellez adlandırılması Hızır'ın Hıdır, İlyas'ın ise Ellez olarak adlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Kur'an'da Hızır ve Musa Peygamber Kıssası, halk kültüründe Hızır-İlyas kültünün temelini oluşturmaktadır (Çobanoğlu, 2000: 54, Boratav, 1984: 222).

Başlangıçta bahar kutlamaları olarak başlayan Hıdırellez kutlamaları sonrasında Hızır'ın darda kalan kişilere yardım etme, gezdiği yerlerde kuru otları yeşertme ve ölümsüzlük suyu olan ab-ı hayatı bulması sonucunda ölümsüzlüğe kavuşmasıyla halk nezdinde üstün güçlere sahip bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bu nedenle Hıdırellez gününde çeşitli niyetlerle türbe ve yatır ziyaretleri yapılarak duanın ve isteklerin bu

günde Hızır'ın yardımıyla kabul olacağına inanılmaktadır. Araştırma sahasında Hıdırellez günü gerçekleştirilen çeşitli pratikler şu şekildedir:

Geyikkoşan Baba Türbesi'nde (Alaçam) Samsun'un yöresel yemeği olan keşkek pişirilir. Adak adanır ve mesire alanı olarak kullanılan türbenin yanında kalabalık sofralar kurulur, yemekler yenilir. Erkekler arasında yağlı güreş müsabakaları düzenlenmektedir. Yol Evliyası Yatırı'nda (Alaçam) Hıdırellez'in bereketinden faydalanmak için evliyanın yanında toplanılır. Şehirden pazarcı esnaflar gelir, sergiler açılır. Büyük kazanlarda keşkek pişirilir, yumurta haşlanır ve yağlı ekmek hazırlanarak yenilir

Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi (Bafra), genellikle Hıdırellez zamanı ziyaret edilir. Bafra'dan ve civar köylerden evliyanın yanına gelinir. Kadınlar tandırda gözleme pişirir, yemekler yenir. Eğlence amaçlı yumurta tokuşturma oyunu oynanmaktadır. Soğan kabuğu kaynatılarak yumurtalara renk verilir. Boyalı yumurtalar tokuşturulur, kaybeden yumurtasını kazanana verir. Şeyh Hamza Türbesi'nde (Kavak), farklı bir uygulama olarak mum yakılmaktadır. Bununla birlikte;

Topal Hacı Türbesi (Salıpazarı), Arzuman Türbesi (Terme), Gani Dede Yatırı (Terme), Arap Türbesi (Çarşamba), Yahya Dede Türbesi (Havza) ziyaret edilmektedir.

4.1.2.1.6. Yağmur Duası

Yağmur; hayatın, kâinatın özünü oluşturur. Dolayısıyla yağmurun yağmaması hayatı ve tabiatı olumsuz bir yönde etkiler. İnsanlar bundan dolayı kaygılanır. Onları bir ilahi güce dayanmaya ve güçten yağmur talep etmeye sevk eden bu beklentinin sonucunda ortaya çıkan pratikler belirli bir düzen içerisinde icra edilerek Anadolu'da yağmur duası olarak tanımlanan ritüeli oluşturmuştur (Şişman, 2003: 86). Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınarak gelen yağmur yağdırma ve buna bağlı ortaya çıkan ritüeller gelenekselleşmiştir. Yöre halkı, kuraklığın baş gösterdiği zamanlarda Allah'a yakın olduğunu düşünüldüğü için dağ, tepe gibi yüksek yerlerde ve kutsal kabul edilen mekânlarda Allah'a yağmur yağdırması için dua eder. Bununla birlikte çeşitli pratikler uygulayarak yağmurun yağacağına inanır.

Yörede yağmur duası ve buna bağlı uygulamalar için halkın kutsal kabul ettiği türbe ve yatırlar tercih edilmiştir. Buna bağlı olarak kutsal mekânlarda çeşitli ritüeller gerçekleştirilmektedir. Yöre halkı, yağmur duası yapılacağı zaman özel bir gün belirlemektedir. Bazen sadece bir köy bazen civar köylerin de katılımıyla bu ritüel

kalabalık bir şekilde gerçekleştirilir. Yağmur duası ritüeli, bir imamın öncülüğünde türbenin veya yatırın yanına gelerek abdest alıp namaz kılarak başlar. Yağmur duasında yapılan en önemli ritüel kanlı kurban kesmedir. Köy halkı o gün kurban keser. Kadınlar kesilen kurban etini pişirir. Kalabalık sofralar kurulur. Cemaat oluşturulur, ön safta günahsız olduklarına inanıldığı için çocuklar ve yaşlılar yer alır. Dua edilir, cemaat duaya hep birlikte âmin diyerek karşılık verir. Bu uygulamadaki önemli noktalardan biri de dua ederken ellerin toprağa bakacak şekilde tutulmasıdır. Bu durum yağmurun yağmasını sembolize etmektedir.

Eski Türkler, yağmurun yağması için ‘Yada’ taşının önemli olduğuna inanmaktadır. Roux, yada taşını, kül renginde beyaz ve kırmızı benekleri bulunan yumurta büyüklüğünde bir taş olarak tanımlamaktadır (2021: 98). Kaşgarlı Mahmut, bu taşı yat olarak adlandırır ve bu taş ile Türklerin yağmur yağdırıp rüzgâr estirdiğinden bahsetmektedir (Atalay, 2018: 3). Eski Türklerde yağmur yağdırmak için kutsal kabul edilen mekânlarda yapılan dini ve sihirsel uygulamalar Anadolu’da yaşatılmaya devam etmektedir. Anadoluda manevi gücüne inanılan evliyaların bulunduğu yerler, yağmur yağdırmak için tercih edilen mekânlar olarak kabul edilir.

Atakum’da bulunan Akalan Türbesi ile Havza’da Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi’nde yağmur duası için taş kullanılmaktadır. Köy halkı yağmur duasının yapılacağı uygun bir gün belirler ve bu gün genellikle cuma günü olarak seçilir. Evliyanın yanına gelirken küçük yuvarlak taşlar toplanır. Taşlar okunarak ağızda ısıtılır ve çuvallanır. İki bine yakın taş okunarak bu şekilde çuvallanır. Hep birlikte o çuvallar suya gömülür. Ve bu uygulamalar sonrasında yağmur yağar. Bu şekilde taşların suya bırakılma pratiği, suya hâkim olan su iyesini memnun etmek için suya saçma verme olarak değerlendirilmektedir (Şişman, 2003: 91-92).

Kavak’ta bulunan Cehrilik Yatırı’nda yağmur duası icrasında farklı uygulamalar da yer almaktadır. Yöre halkı tarafından, yağmur duası için köyde bulabildikleri kadar yeşil kurbağa toplanır. Toplanan kurbağalar sepete konulur. Sepetin altından dökülen sular çocukların üzerine sıçratılır. Bu şekilde bütün evlerden bir erzak alınarak yatırın yanına gelinir. Erzaklarla yemek pişirir imam öncülüğünce yağmur duası yapılır.

Ayvacak’ta bulunan Hacı Sofu Yazıcı Türbesi’nde diğer türbe ve yatırlardan farklı olarak evliyanın ölüsünden medet ummarak değil, evliyanın kendisi yağmur duası yaparak köyde yağmurun yağmasını sağlamıştır. Yöre halkı yağmur dualarından

bir sonuç alamayınca Hacı Sofu Dede'den yardım ister. Yağmur duasının yapılacağı zaman Hacı Sofu kalabalıkta herkesin abdestli olduğunu teyit ettikten sonra kalabalığa üç soru sorar: Sabah namazını vaktinde kılan var mı? Öğle namazının son sünnetini dört rekât kılan var mı? Yatsı namazının son sünnetini dört rekât kılan var mı? Hacı Sofu, sorularına evet cevabını veren üç kişi ile bir evde yağmur duası yapar. Yağmur duası cübbeler ters giyilerek yapılmış yöre halkının istediği kadar yağmur yağdırılmıştır.

Bafra'da bulunan Avuncu Türbesi'nde, diğer türbe ve yatırlarda bilinen yağmur duası uygulamalarından farklı olarak Ali Rıza Varol, yağmur duasını tek başına gerçekleştirmiştir. Dua bittiğinde yol üzerinde bir koç kesmiş, kimin nasibi ise ona ikram etmiştir.

Aşağıda yer alan türbe ve yatırlarda yağmur duası uygulaması benzer şekillerde gerçekleştirilmektedir.

Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Yol Evliyası Yatırı (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), Hızır/Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Arap Türbesi (Çarşamba), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Şeyh Habil Türbesi (Çarşamba), Emir Gazi Yatırı (Havza), Koyun Baba Yatırı (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Samut Baba Yatırı (Havza), Sarılık Türbesi (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Şeyh Savcı Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı (Kavak), Kötekli Türbesi (Lâdik), Seyfi Dede Türbesi (Lâdik), Şeyh Saadettin Baba Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Hüseyinoğlu Türbesi (Terme), Küçük Türbe (Terme), Gani Dede Yatırı (Terme), Kazım Karabekir Paşa Türbesi (Terme), Taşpınar Türbesi (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü), Habibfakı Yatırı (Vezirköprü).

4.1.2.2. Bireysel Talepler

4.1.2.2.1. Çocuk Sahibi Olma İsteği

Kutsal mekân ziyaretlerinin en önemli sebeplerinden biri çocuksuzluk problemidir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler öncesinde tıbbi yardım alır, olumsuz bir sonuçla karşılaşmaları durumunda farklı çözüm arayışına girmektedir. Hamile kalmak isteyen kadınlar, çocuk sahibi olmak için çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerin en önemlisi türbe ve yatır ziyaretinde bulunmaktır (Şişman, 2001: 445). Türbe ve yatırlar çocuk sahibi olmak için genellikle

kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Sedat Veyis Örnek, bu ziyaretlerde yapılan uygulamaları üç başlık altında ele alır: Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar. Halk hekimliği kapsamına girenler ve Tıbbî sağaltma alanına girenler. Dinsel büyüsel nitelikte olan başlıkta türbe yatır ziyaretine değinilmemiştir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler türbe ve yatırlarda dua edip adak adar ve sonrasında adaklarını yerine getirirler. (2000: 130-133).

Anadolu'da ve araştırma sahası Samsun'da çocuk sahibi olmak için ziyaret edilen türbe ve yatırlar oldukça fazladır. Ulu kabirlerden çocuk sahibi olma inancı, atalar kültürünün İslâmiyet'le birlikte veli kültürüne dönüşmesiyle ilgilidir. Allah dostu olduğuna inanılan velilerin Allah katında önemli bir yere sahip olmaları insanların çocuk sahibi olmak için velilerin makamını ziyaret etmelerine kaynaklık etmektedir (Kalafat, 2007: 8).

Türbede çocuk sahibi olmak için Kur'an okumak, namaz kılmak, adak adamak gibi dini uygulamalar ve bununla birlikte mum yakma, çaput bağlama ve türbeye çocuk ya da anneyi satma gibi çeşitli pratikler gerçekleştirilmektedir. Bu ritüeller sonucunda çocuk sahibi olan aileler, kutsal mekânda bulunan evliyanın ismini dünyaya gelen çocuğa vermektedir. Araştırma sahasında bu oldukça yaygın bir uygulamadır.

Samsun'da çocuk sahibi olmak için ziyaret edilen türbe ve yatırlar:

Hümnet/Hızır Dede Yatırı (19 Mayıs), Hüseyin Dede Yatırı (19 Mayıs), Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Şeyhler Türbesi (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), Akalan Türbesi (Atakum), Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı (Bafra), Arap Türbesi (Çarşamba), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Semail Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba), Şeyh Habil Türbesi (Çarşamba), Abdurrahman Türbesi (Havza), Emir Gazi Yatırı (Havza), Garip Evliya Türbesi (Havza), Koyun Baba Yatırı (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Şeyh Savcı Türbesi (Havza), Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Bekdemir Türbesi (Kavak), Altın Kızlar Yatırı (Lâdik), Dikilitaş Türbesi (Lâdik), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Admed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı (Lâdik), Şeyh Saadettin Baba Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Gani Dede Yatırı (Terme), Kazım Karabekir Paşa Türbesi (Terme), Taşpınar Türbesi (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

4.1.2.2.1.1. Erkek Çocuk Sahibi Olma İsteği

Çocuk sahibi olmak isteyen aileler çok sayıda kız çocuğunun ardından erkek çocuk sahibi olma isteği ile türbe ve yatır ziyaretinde bulunmaktadır. Bu amaçla ziyaret edilen kutsal mekânlar:

Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı (Lâdik).

4.1.2.2.1.2. Çocuğu Doğup Vefat Edenler

Uzun bir süre çocuk sahibi olamayan veya doğan çocukları sürekli vefat eden aileler, türbe ve yatır ziyaretinde bulunmaktadır. Bu amaçla ziyaret edilen kutsal mekânlar:

Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Koyun Baba Yatırı (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza).

4.1.2.2.2. Kısmet

Evlilik birbirini seven iki kişinin ortak bir hayat kurmak için yola çıktığı bir geçiş dönemi ritüelidir. Hayatın bir geçiş döneminden diğerine kadar kültürel olarak bir insanın dönüşümünü belirten, bireysel ve sosyal kimliğini yeniden tanımlayan geçiş törenidir (Nelson-Otnes-Cele, 2018: 197). Bu ritüelin ilk aşaması aileler arasında söz kesme ve ardından nişan töreni şeklinde gerçekleştirilir. Bireyi ve aynı zamanda toplumu yapılandıran evliliğin kültürel karşılığı olan ocak kavramı, geleneğin yaşatılması noktasında önemli kabul edilir ve bünyesinde törensel uygulamaları barındırır (Şişman, 2017: 3).

Evlilik çağına gelen genç kızlar kısmetini öğrenmek veya kapalı olduğunu düşündüğü kısmetini açmak için çeşitli davranış kalıpları sergiler. Bunlardan biri de bu konuyla ün yapmış türbe ve yatırları ziyaret edip çeşitli ritüeller gerçekleştirmektir. Türbe ve yatır ziyaretlerinde dini uygulamalarla birlikte eski inançlardan kalma dinsel ve büyüsel ritüeller bulunmaktadır.

Asarma Türbesi'nde kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar türbede dua edip namaz kılar. Sonrasında türbeye kıyafetinden bir parça ve oyalı çemberini bırakır. Türbenin yakınında bulunan suya sarımsak atılır, sarımsak su yüzüne çıkarsa niyetin kabul olacağına inanılmaktadır. Temru Tekkesi Yatırı'nda da türbeye nakışlı çember bırakılmaktadır.

Akalan Türbesi'ni bu sebeple ziyaret eden gençler niyetlerinin kabulü için adak adar. Burada adanan adak kanlı kurban değildir. Lokum ve helva dağıtılmaktadır. Bununla birlikte türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlanmaktadır.

Seyyid Kudbiddin Türbesi'ni ziyaret eden kişiler kabrin etrafında Kur'an'dan ayetler okuyarak üç kere dolanır. Türbenin etrafında bulunan ağaçlara çaput ve kırmızı ip bağlanmaktadır. Bununla birlikte türbede mum yakma ve taş yapıştırma uygulaması bulunmaktadır. Niyet edildikten sonra taş yapıştırılır, taş düşmezse dileğin kabul olacağına inanılmaktadır.

Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi'nde mum yakma ve türbeye nakışlı çember bırakma uygulaması bulunmaktadır. Şeyh Savcı Türbesi de bu niyetle ziyaret edilen başka bir türbedir.

4.1.2.2.3. Sınav Başarısı

Türbe ve yatır ziyaretinin bir sebebi de ders başarısı, sınavlardan yüksek puan almak ve başarılı olma isteğidir. Kutsal mekânlar, özellikle ortaokuldan liseye, liseden üniversiteye geçiş sınavlarında daha fazla ziyaret edilmektedir. Öğrenciler kutsal mekânlarda başarılı olmak için dua ve dilekte bulunarak manevî bir güç hisseder.

Araştırma konusu kapsamında Akalan Türbesi'ni öğrenciler sınav başarısı için ziyaret etmektedir. Türbede çaput bağlama, kansız kurban sunma gibi ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bafra'da bulunan Şeyh Emir Efendi Türbesi'nde de mum yakma, para bırakma, çaput bağlama ve adak adama gibi benzer uygulamalar bulunmaktadır. Lâdik'te bulunan Dikilitaş Türbesi'ni sınav başarısı için ziyaret eden gençler, türbeye adını veren dilek taşına taş yapıştırır. Taş düşmezse bu durum öğrencinin sınavda başarılı olacağına işarettir. Bununla birlikte Terme'de bulunan Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi bu niyetle ziyaret edilmekte ancak konuyla ilgili bir uygulama bulunmamaktadır.

4.1.2.2.4. Ekim Zamanı Bereket İçin Ziyaret Etme

Türbe ve yatır ziyaretleri yılın belli zamanlarında bereket ve bolluk için ziyaret edilmektedir. Ziyaretgâhın bulunduğu ortamda bulunan nesnelerin bolluk bereket getireceğine inanılmaktadır. Genellikle evliyanın toprağı alınarak ekilecek alana serpilir ve bu şekilde ürünün bereketli olması sağlanmaktadır.

Lâdik'te bulunan Kara Abdal Türbesi'nde, büyük zat Kara Abdal'ın kerametinde kendisine sıcak ekmek ikram edilmesi üzerine “Ekmeğiniz ve ürünleriniz bol olsun, asmalarınız gökçesiz olsun” diye dua eder. O yıldan ve o duadan sonra Yenice Kasabası'nda asmalarda gökçe hastalığı bulunmaz ve ürünleri bol ve bereketli olur. Bunun üzerine Yenice'li, kabri türbe haline getirir. Yöre halkı her yıl nisan ve mayıs ayında türbeyi ziyaret ederek kurban kesmektedir. Bununla birlikte türbeden toprak alınır, ekilecek toprağa serpilir. Türbenin toprağından alma ritüeli Topal Hacı Türbesi'nde de bulunmaktadır. Köy halkı, bahçeye dikecekleri tohumu evliyanın toprağıyla karıştırarak eker. Bu sayede evliyanın hürmetine ürünler hem çok bereketli olur hem de ürünlere haşere gelmemektedir. Alaçam'da bulunan Sahih Efendi Türbesi ekin zamanı ziyaret edilmektedir. Yöre halkı hep birlikte türbede namaz kılar, dua eder ve ikram edilen keşkek yenir.

Kutsal mekânlar, çeşitli istek ve dileklerin yerine getirilmesi için ziyaret edilmektedir. Ancak konu kapsamında bütün türbe ve yatırlara aynı niyetle gidilmediği tespit edilmiştir. Bazı türbe ve yatırlar belli amaca hizmet etse de kişilerin durumu ve isteklerine göre kutsal mekân tercih edilmektedir. Araştırma sahasında insanların kutsal mekânlara gitme nedenleri ve ihtiyaçlarına göre tercih edebilecekleri kutsal mekânlar ve bulunduğu ilçeler bir bütünlük içinde tablolaştırılmıştır;

Tablo 4.1. Türbelerin Ziyaret Nedenleri

Türbenin Ziyaret Nedeni	Türbenin İsmi	Türbenin Bulunduğu İlçe
Baş Ağrısı	Asarma Türbesi,	Asarcık
	Temru Tekkesi Yatırı	Asarcık
	Seyid Ömer Efendi Türbesi	Çarşamba
	Yeşil Tekke Türbesi	Çarşamba
	Abdurrahman Türbesi	Havza
	Garip Dede Yatırı	Havza
	Cehrilik Yatırı	Kavak
	Demir-Temür Bey/ Garip Dedeler Y.	Kavak
	Şeyh Saadettin Baba Türbesi	Lâdik
	Hasan Dede Türbesi	Salıpazarı
Diş Ağrısı	Akalan Türbesi	Atakum
	Demir-Temür Bey/ Garip Dedeler Y.	Kavak
	Asarma Türbesi,	Asarcık
Bel Ağrısı	Geyikli Türbesi	Çarşamba
	Semail Türbesi	Çarşamba
Yürüyemeyen Çocuklar	Hüseyin Dede Türbesi	Alaçam
	İsa Baba Türbesi	İlkadım
	Kılıç Dede Türbesi	İlkadım
	Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Y.	İlkadım
	Şeyh Ulaş Türbesi	Bafra

	Bekdemir Türbesi	Kavak
	Şeyh Saadettin Baba Türbesi	Lâdik
	Hasan Dede Türbesi	Salıpazarı
	Bazlamaç Türbesi	Terme
	Kızılot Türbesi	Terme
Çok Ağlayan Çocuklar	Temru Tekkesi Yatırı	Asarcık
	Şeyh Ulaş Türbesi	Bafra
	Abdülaziz Yatırı	Havza
	Koyun Baba Yatırı	Havza
	Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi	Havza
	İsa Baba Türbesi	İlkadım
	Kılıç Dede Türbesi	İlkadım
	Bekdemir Türbesi	Kavak
	Seyfi Dede Türbesi	Lâdik
Konuşamayan Çocuklar	Bekdemir Türbesi	Kavak
	Horosanlı Ahmedi Ceylani Y.	Kavak
	Hasan Dede Türbesi	Salıpazarı
	Kızılot Türbesi	Terme
	Bazlamaç Türbesi	Terme
Toprak Yiyen Çocuklar	Akalan Türbesi	Atakum
Hasta Çocuklar	Emirza Bey Türbesi	Bafra
	Geyikli Türbesi	Çarşamba
	Seyyid Ömer Efendi Türbesi	Çarşamba
Ala Lekesi	Ala Tepesi Yatırı	19 Mayıs
Siğil	Şeyhler Türbesi	Alaçam
	İkizivet Yatırı	Asarcık
	Samut Baba Yatırı	Havza
	Kara Abdal Türbesi	Lâdik
Temru	Temru Tekkesi	Asarcık
	Akyüz Dede Türbesi	Çarşamba
	Topal Hacı Türbesi	Salıpazarı
	Pamuk Dede Türbesi	Havza
	Pir Ahmet Dede Yatırı	Havza
	Yahya Paşa Yatırı	Havza
	Niyazi Dede Yatırı	Havza
Felç Hastalığı	Horosanlı Ahmedi Ceylani Y.	Kavak
	Kızılot Türbesi	Terme
	Divri Yatırı	Asarcık
Göz Hastalığı	Horosanlı Ahmedi Ceylani Y.	Kavak
	Göz Tekkesi Yatırı	Lâdik
	Şeyhler Türbesi	Alaçam
Sara Hastalığı	Gül Abdal Türbesi	Lâdik
	Kara Abdal Türbesi	Lâdik
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
Sarılık Hastalığı	Sarılık Türbesi	Çarşamba
	Sarılık Türbesi	Havza
	Divri Yatırı	Asarcık
Psikolojik Hastalıklar	Semail Türbesi	Çarşamba
	Abdurrahman Türbesi	Havza
	Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi	Havza
	Koyun Baba Yatırı	Havza
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
	Küçük Türbe	Terme

	Hüseyinoğlu Türbesi	Terme
Hayvan Hastalıkları	Yol Evliyası	Alaçam
	Temru Tekkesi	Asarcık
	İkizivet Yatırı	Asarcık
	Abdurrahman Türbesi	Havza
	Yahya Dede Türbesi	Havza
	Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Y.	Kavak
	Şeyh Hamza Türbesi	Kavak
Asker Uğurlaması	Avuncu Türbesi	Bafra
	Seyyid Zeynel Abidin Yatırı	Lâdik
	Bazlamaç Türbesi	Terme
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
	Küçük Türbe	Terme
	Emir Gazi Yatırı	Havza
	Abdurrahman Türbesi	Havza
	Hüseyin Dede Yatırı	19 Mayıs
	Sarılık Türbesi	Havza
	Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi	Havza
Hac Uğurlaması	Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	Lâdik
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
	Şeyh Ulaş Türbesi	Bafra
Dini Bayramlar Kandil ve Mevlid	Şeyh Habil Türbesi	Çarşamba
	Gazi Hasan Türbesi	Çarşamba
	Abdülaziz Yatırı	Havza
	Gelin Yatırı	Havza
	Suboğan Türbesi	Havza
	Şeyh Savcı Türbesi	Havza
	Hacı Hatun Türbesi	İlkadım
	Hatip Hoca Yatırı	Kavak
	Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Y.	Kavak
	Altın Kızlar Yatırı	Lâdik
	Kara Abdal Türbesi	Lâdik
	Seyyid Zeynel Abidin	Lâdik
	Emrullah Nurullah Türbesi	Terme
	Es-Seyyid Mahmut Türbesi	Terme
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
	Kazım Karabekir Paşa Türbesi	Terme
	İğcizade Yusuf Efendi Yatırı	Vezirköprü
	Laz Dede Yatırı	Vezirköprü
	Şehit Müftü Hoca Türbesi	Vezirköprü
	Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi Yatırı	Vezirköprü
	Habibfakı Yatırı	Vezirköprü
Gelin Getirme	Abdülaziz Yatırı	Havza
	Yeşil Tekke Türbesi	Çarşamba
Hıdırellez	Geyikkoşan Baba Türbesi	Alaçam
	Yol Evliyası Yatırı	Alaçam
	Hızır Bey/Kümbet Dede T.	Bafra
	Şeyh Hamza Türbesi	Kavak
	Topal Hacı Türbesi	Salıpazarı
	Arzuman Türbesi	Terme
	Gani Dede Yatırı	Terme
	Arap Türbesi	Çarşamba
	Yahya Dede Türbesi	Havza

Yağmur Duası	Akalan Türbesi	Atakum
	Cehrilik Yatırı	Kavak
	Hacı Sofu Yazıcı Türbesi	Ayvacak
	Avuncu Türbesi	Bafra
	Musa Dede Türbesi	19 Mayıs
	Yol Evliyası Yatırı	Alaçam
	Asarma türbesi	Asarcık
	Hızır Bey/ Kümbet Dede T.	Bafra
	Arap Türbesi	Çarşamba
	Geyikli Türbesi	Çarşamba
	Sarılık Türbesi	Çarşamba
	Şeyh Habil Türbesi	Havza
	Emir Gazi Yatırı	Havza
	Koyun Baba Yatırı	Havza
	Pir Ahmet Dede Yatırı	Havza
	Samut Baba Yatırı	Havza
	Sarılık Türbesi	Havza
	Su Boğan Türbesi	Havza
	Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi	Havza
	Yahya Dede Türbesi	Havza
	Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Y.	Kavak
	Kötekli Türbesi	Lâdik
	Seyfi Dede Türbesi	Lâdik
	Şeyh Saadettin Baba Türbesi	Lâdik
	Hasan Dede Türbesi	Salıpazarı
	Hüseyinoğlu Türbesi	Terme
	Küçük Türbe	Terme
	Gani Dede Yatırı	Terme
	Kazım Karabekir Paşa Türbesi	Terme
	Taşpınar Türbesi	Terme
	Ahmet Baba Türbesi	Vezirköprü
	Habibfakı Yatırı	Vezirköprü
Çocuk Sahibi Olma İsteği	Hümnet/Hızır Dede Yatırı	19 Mayıs
	Hüseyin Dede Yatırı	19 Mayıs
	Musa Dede Türbesi	19 Mayıs
	Şeyhler Türbesi	Alaçam
	Asarma Türbesi	Asarcık
	Akalan Türbesi	Atakum
	Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı	Bafra
	Geyikli Türbesi	Çarşamba
	Semail Türbesi	Çarşamba
	Yeşil Tekke Türbesi	Çarşamba
	Şeyh Habil Türbesi	Çarşamba
	Abdurrahman Türbesi	Havza
	Emir Gazi Yatırı	Havza
	Garip Evliya Türbesi	Havza
	Koyun Baba Yatırı	Havza
	Pir Ahmet Dede Yatırı	Havza
	Şeyh Savcı Türbesi	Havza
	Yahya Dede Türbesi	Havza
	Yahya Paşa Yatırı	Havza
	Seyyid Kudbiddin Türbesi	İlkadım
	Bekdemir Türbesi	Kavak

	Altın Kızlar Yatırı	Lâdik
	Dikilitaş Türbesi	Lâdik
	Gül Abdal Türbesi	Lâdik
	Kara Abdal Türbesi	Lâdik
	Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	Lâdik
	Seyit Zeynel Abidin Yatırı	Lâdik
	Şeyh Saadettin Baba Türbesi	Lâdik
	Hasan Dede Türbesi	Salıpazarı
	Gani Dede Yatırı	Terme
	Kazım Karabekir Paşa Türbesi	Terme
	Taşpınar Türbesi	Terme
	Ahmet Baba Türbesi	Vezirköprü
Çocuğu Vefat Edenler	Hüseyin Dede Türbesi	Alaçam
	Koyun Baba Yatırı	Havza
	Pir Ahmet Dede Yatırı	Havza
	Yahya Dede Türbesi	Havza
Erkek Çocuk Sahibi Olma İsteği	Musa Dede Türbesi	19 Mayıs
	Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi	Lâdik
	Seyit Zeynel Abidin Yatırı	Lâdik
Kısmetin Açılma Dileği	Asarma Türbesi	Asarcık
	Temru Tekkesi Yatırı	Asarcık
	Akalan Türbesi	Atakum
	Seyyid Kudbiddin Türbesi	İlkadım
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
Sınav Başarısı	Akalan Türbesi	Atakum
	Şeyh Emir Efendi Türbesi	Bafra
	Dikilitaş Türbesi	Lâdik
	Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi	Terme
Ekim Zamanı Bereket İçin Ziyaret	Kara Abdal Türbesi	Lâdik
	Topal Hacı Türbesi	Salıpazarı
	Sahih Efendi Türbesi	Alaçam

4.2. Türbeler Etrafında Yapılan Uygulamalar

Kutsal mekânlar çeşitli nedenlerle ve isteklerle ziyaret edilmektedir. Kutsal ziyaret tarihin her döneminde varlığını sürdürüp zamanla çeşitlenmiştir. Yöre halkı duaların ve dileklerin gerçekleşmesi için çeşitli ritüeller icra etmektedir. Köse ve Ayten çalışmalarında kutsal mekânda uygulanan pratikleri genel ve özel ritüeller olarak ele alır. Genel ritüeller arasında Kur'an okumak, dua etmek, kurban kesmek, lokum dağıtmak, türbenin etrafında dönmek, türbeye el-yüz sürmek ve türbenin etrafında şifalı sudan içmek yer alır. Özel ritüeller arasında ise toprak almak, süt dökmek, bez bağlamak, süpürge bırakmak ve elbise bırakmak yer almaktadır (2010: 103). Bununla birlikte; Günay, Güngör ve Taştan kutsal ziyaret yerlerinde icra edilen uygulamaları şu şekilde sıralamaktadır:

- Üç ihlas bir Fatiha okumak,
- Kurban kesmek (adak amacıyla oğlak, kuzu, koyun, horoz, tavuk),
- Ağaca, halıya veya hece taşına çaput veya bez bağlamak,
- Delikli taşlardan geçmek,
- Kutsal sudan içmek,
- Dilek taşları (üç taş) atmak,
- Dua etmek,
- Yağmur dua yapmak (toplu halde),
- Cemaatle dua etmek,
- Kutsal çalıdan bir parça alıp kurutmak veya getirme,
- Pilav pişirmek,
- Türbeden bir miktar toprak alarak getirmek,
- Kayaya taş yapıştırmak ve eğer yapışırsa dileğinin kabul olacağına inanmak,
- Türbeye kadını veya çocuğu satmak,
- Ağrıyan bele taşı sürmek,
- Kuvvet taşını ağrıyan yerine sürmek,
- Dilek dilemek,
- Türbeye havlu, seccade, tespih, takke, başörtüsü bırakmak,
- Bez parçalarını okumak,
- İki rekât namaz kılmak,
- Mum yakmak,
- Mezarın etrafından üç gün sabah namazından sonra dolaşmak,
- Mezara elini yüzünü sürmek,
- Türbeye para bırakmak,
- Kesilen adak kurbanın kanından alınına sürmek,

- Çocuğu yaşamayan kadının boynuna at nalı, boncuk vb. şeyler asmak, Mehmet isimli yedi kişinin kapısını dolaştırmak un, tuz toplamak,
- Yatırın ruhuna dualar ithaf etme,
- Çocuğu olmayan kadının sırtına mezarın başındaki taşı koymak,
- Kutsal su ile yıkanmak,
- Taş koparmak,
- Kur'an okumak,
- Salavat getirmek,
- Sandukanın etrafında dolaşmak,
- Namaz kılınacak yerin girişine bir kutu kesmek şeker bırakmak,
- Gelin olmamış kızın eşyasını türbeye bırakıp üzerinden bir cuma geçince alıp giydirmek,
- Türbenin anahtarını dilsiz çocuğun ağzına koyup çevirmek,
- Sünnet edilecek çocuğu türbeye getirmek,
- Türbede ahraz çocuğun başına tencere geçirip, tencereye üç kez vurmak, tencerenin karasının çocuğun başına çıkmasını sağlamak,
- Helva dağıtmak,
- Türbeye ibrik bırakmak,
- Çocuğu ocakta üzeri bezlerle örtölmüş oturağa yatırmak,
- Çocuğa yeni elbiseler giydirmek,
- İlahiler okumak,
- Hastayı yatırın başında uyutmak,
- Kutsal ağacın meyvesini şifa ile yemek,
- Tespih çevirmek,
- Ekmek parçasını su ile ıslatarak yarısını orada bırakıp, öteki yarısını yemek,
- Dilek tutup, bir taşı ucundan ikiye ayrılmış bir ağaca sıkıştırarak suya bırakmak,
- Doğan çocuğa yatırın adını vermek,

- Şükür duası okumak,
- Çocuğu olmayan kadının ağzına ip ve ağaçtan gem yapıp, kutsal kayanın etrafından yedi kez dolaştırma (2015: 149-151).

Araştırma sahasında ziyaret edilen türbe ve yatırlardaki ritüeller başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Eski Türk İnanışlarına bağılı uygulamalar, dini uygulamalar ve sihri uygulamalar olarak değeriendirilmiştir.

4.2.1. Eski Türk İnanışlarıyla İlgili Uygulamalar

Eski Türk dininin inanç sistemini Gök-Tanrı, atalar kültü ve tabiat kültleri oluşturmaktadır. Atalara korku ve ta'zim ve buna uygun davranış kalıpları oluşturan minnet duygusunu ifade eden Atalar kültü, tabiat kültlerinin de temelini oluşturmaktadır. Türkler, tabiat ve tabiata bağılı unsurların ruhu olduğuna inanır ve onlara canlılık atfederek anlam yüklemektedir.

Araştırma konusu kapsamında ele alınan kültler; atalar kültü, dağ-tepe kültü, ağaç kültü, taş-kaya kültü, su ve ateş kültüdür. Türbe ve yatırlarda bu kültlere bağılı uygulamalar bulunmaktadır.

4.2.1.1. Ağaç Kültüyle İlgili Uygulamalar

Eski Türk dini içerisinde yer-su inançlarından biri olan ağaç gerek şekli özellikleri gerekse bünyesinde barındırdığı birtakım işlevsel nitelikleriyle Türk kavimleri içinde ortak bir kült olarak kabul edilmiştir. Şekli itibariyle yerin dibine doğru yayılan kökleri, gökyüzüne kadar uzanan dallarıyla bitmeyen bir sonsuzluğu; mevsimlere göre kışın dökülen yaprakları, baharın başlamasıyla yeşeren çiçekleri ile yeniden dirilişı ve ebediliği sembolize eder. Eliade ağacın, maddi varlığından ziyade sahip olduğu özelliklerinin ve temsil ettiğı gücün karşılığı olarak kutsal kabul edildiğinden bahsetmektedir (1991: 157-128).

Türk toplumlarında ağaç kültü etrafında oluşan inanç ve buna bağılı uygulanan pratikler, İslâmiyet'le birlikte kabul edilen yeni dinin motifleriyle sentezlenerek yaşatılmaya devam etmiştir. Geçmişten günümüze ağaca çeşitli anlamlar yüklenmiş ve kutsiyet atfedilmiştir. Ağaçlar, Allah'a yakınlık sağladığı ve iletişim aracı olarak kabul edildiğı için isteklerin yerine getirildiğı kutsal gücün merkezi olarak kabul edilmiştir (Işık, 2004: 105). Türkler inandıkları bu kutsal güçten yararlanmak için ağaçlar etrafında çeşitli ritüeller gerçekleştirmişlerdir.

Kutsal kabul edilen ağaçlar, soy mitleriyle ilgili inanışlarda mitolojik atalarla ilişkilendirilir bu durum ilk ecdadın ağaçlardan meydana geldiği inancını ortaya çıkarılmaktadır (Bilgili, 2020: 52). Bu bağlamda Türk mitolojisinde büyük ağaçlara karşı saygı gösterilir ve isteklerinin gerçekleşmesi için birtakım pratikler uygulanmaktadır. Özellikle türbe ve yatır gibi kutsal mekânların yanında yer alan ağaçlara evliyanın hürmetine kutsallık atfedilmektedir. Çeşitli isteklerle ziyaret edilen mekânlarda ağaçlara dilek dileyip çaput bağlanır ve kurban sunma gibi uygulamalar yapılır. Türbe ve yatırların etrafında bulunan ağaçlara çaput bağlama ve yardım isteme ağaçtan ziyade mezarda bulunan evliyanın hürmetine ve ona saygı göstermek içindir. Samsun’da türbe ve yatırların etrafında bulunan ağaçlarla ilgili uygulamalar şöyledir:

• Ağaca Bez veya  aput Bağlamak

Türbe ve yatır ziyaretlerinde ağaçlara çaput bağlamak çok yaygın bir uygulamadır. İnan’a göre bu uygulama Altay Şamanizm’inden kalma bir gelenektir. Eski Türk inanç sisteminde yer-su iyelerini memnun etmek için türbe, yatır ve kutlu ağaçlara çaputlar bağlayarak dileklerin doğrudan kabul edeceğine inanılır (2020: 209-210).

Araştırma sahasında bulunan kutsal mekânlar, genellikle ormanlık alan içinde yer alır. Bunun dışında şehir içinde yer alan türbe ve yatırın etrafında muhakkak bir ağaç bulunmaktadır. Türbe ve yatır ziyaretine gelen kişiler türbenin etrafında bulunan ağaçlara, türbenin kapısına pencerelerine çaput bağlayarak evliyanın aracılığıyla dileğini Allah’a ulaştırdığına inanmaktadır. Kutsal mekâna çaput bağlama uygulaması kansız kurban /saçı sunma olarak yorumlanır.

Ziyaretçiler, kabul olmasını istediği dileğe uygun bir renkte ve şekilde çaput bağlanmaktadır. Kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar kırmızı renkte çaput bağlar.  ocuk sahibi olmak isteyen anne adayları kalın bir örtü ile ya da tahtadan yaptıkları beşiği ağaca asarlar. Sağlık isteyeiği ile ziyarete gelen kişiler ise yeşil renkte çaput bağlamaktadır. Bununla birlikte ağaca çaput bağlama ritüelinin uygunlandığı türbe ve yatırlar şunlardır:

Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Sahih Efendi Türbesi (Alaçam), Şeyhler Türbesi (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), İvizet Yatırı (Asarcık), Akalan Türbesi (Atakum), Avuncu Türbesi (Bafra), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Hızır Bey/Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Şeyh Emir Efendi Türbesi (Bafra), Gazi Hasan Türbesi

(Çarşamba), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Semail Türbesi (Çarşamba), Seyyid Ömer Efendi Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi (Çarşamba), Pamuk Dede Türbesi (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Samut Baba Yatırı (Havza), Sarılık Türbesi (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), İsa Baba Türbesi (İlkadım), Kılıç Dede Türbesi (İlkadım), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Bekdemir Türbesi (Kavak), Altın Kızlar Yatırı (Lâdik), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Yumurta Evliyası Türbesi (Salıpazarı), Şeyh Seyyid Yusuf Zeynüddin Hazretleri Türbesi (Tekkeköy), Gani Dede Yatırı (Terme), Hüseyinoğlu Türbesi (Terme), Kızılot Türbesi (Terme), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Habibfakı Yatırı (Vezirköprü).

• Ağaçlara Kendinden Bir Eşya Bırakma

Türbe ve yatır ziyaretinde bulunan kişiler isteklerine uygun olarak kendilerinden bir parça bırakarak niyetini kişiselleştirmektedir. Kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar nakışlı çember bırakır. Baş ağrıyan kadınlar saç teli, erkekler şapka bırakarak şifa bulunacağına inanmaktadır. Bu uygulamaların temeli, kutsala temas ederek niyetin daha kolay neticeye ulaşacağına dayanmaktadır. Bu uygulamanın görüldüğü kutsal mekânlar şunlardır:

Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Şeyler Türbesi (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Hızır Bey/Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Gazi Hasan Türbesi (Çarşamba), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Seyyid Ömer Efendi Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi (Çarşamba), Pamuk Dede Türbesi (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Samut Baba Yatırı (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), İsa Baba Türbesi (İlkadım), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Bekdemir Türbesi (Kavak), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Yumurta Evliyası Türbesi (Salıpazarı), Hüseyinoğlu Türbesi (Terme), Kızılot Türbesi (Terme), Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme).

• Ağaç Kovuğundan Geçme

Araştırma sahasında bazı türbe ve yatırda bulunan ağaçların şifa gücü olduğuna inanılır ve bu durum beraberinde birtakım uygulamaları getirir. Kutsalın sirayet ettiği ağaçlar, temas büyüğü yöntemiyle tedavi edilir. Genellikle bel ağrısı olan kişiler ağacın kovuğundan geçerek bu ağrıdan kurtulacağını düşünmektedir. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

Semail Türbesi (Çarşamba), Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme).

• Ağaçtan Dal Kırma

Ağaçtan dal kırma genellikle siğil ve sivilce gibi deri hastalıkları için uygulanmaktadır. Bu niyetle ziyarete gelen kişiler dua edip şifa diledikten sonra türbe ve yatırın etrafında bulunan ağaçtan bir dal kırar, dalın koparılmasına dikkat edilir. Kırılan dal kuruduktan sonra yaranın iyileşeceğine inanılır. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

İkizivet Yatırı (Asarcık), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Samut Baba Yatırı (Havza).

4.2.1.2. Taş Kültü ve Toprakla İlgili Uygulamalar

Türkler eskiden beri belirli taş ve kayaları kutsal kabul edip bunlarla ilgili bazı inanışlara sahip olmuşlardır. Türk anlatılarına bakıldığında küçük bir taş parçasının dahi düşman eline geçmesiyle Türk yurdunda işlerin tersine döndüğü görülmektedir. Türk efsane ve hikâyelerinde taşla yapılan uygunsuz hareketler ve taşın olağanüstü gücüne inanmama sonucunda taşla dönüşme, taş kesilme gibi cezalandırmalar görülmektedir (Beydili, 2004: 549). Aynı zamanda Türk efsanelerinde insanın işlediği bir hata sonucunda suya düşmesi ve Tanrı'dan yardım dilemesiyle sudan bir taş ve kaya yardımıyla kurtarılması anlatılmaktadır. Türkler için taş, zor durumlarda kurtarıcı bir araç, heybetiyle saygı duyulacak bir nesne ve yaşam için gerekli bir güç olarak görülmektedir (Tanyu, 1968: 34-40).

Türk mitolojisinde yaratılışla ilgili anlatılarda insanın toprak ve kilden yaratıldığı bilinmektedir. Potanın'ın derlediği Altay Yaratılış Destanı'nda yaratıcı Ülgen insan etini topraktan, kemiklerini taştan yaratmıştır (Ögel, 2010: 446). Verbitski ve Radloff'un derlediği Altay Yaratılış Efsanesi'nde Kудay (ya da Ülgen) yeryüzünü

yaratmak için insanoğlu ‘Kişi’ye denizin altından bir parça toprak al diye emreder. Tanrı toprakla yeryüzünü yaratır (İnan, 2020: 13, Ögel, 2010: 452).

Eski Türk inanç sisteminde kutsal kabul edilen yer-su iyelerinden biri olan taş-kaya, canlı bir varlık olarak kabul edilip çeşitli nedenlerle ziyaret mekânı olmuştur. Çocuk sahibi olma, hastalıklara şifa; sihir, tılsım, uğur ve dilek dileme ve yağmur yağdırma gibi çeşitli nedenlerle ziyaret edilmektedir (Tanyu, 1968: 34). Taşın kutsiyeti, iyileştirici ve şifa gücü çeşitli uygulamaları beraberinde getirmiştir. Hikmet Tanyu bu uygulamaları şu şekilde sıralamaktadır:

- 1-Kutsal sayılan taşı ziyaret. Ona yakınlık. Çevresinde dolaşma.
- 2-Kutsal sayılan taş el sürme, vücuduna sürme.
- 3-Kutsal taşı öpme.
- 4- Bazı taşları üstte taşıma.
- 5- Bazı taşları boyuna asmak. (Muska gibi)
- 6- Bazı taşları alıp evde saklamak, sonra alındığı yere iade etmek, teslim etmek.
- 7-Taşı gömmek.
- 8-Taşla ilgili hareketler yapılması. (Birbirine sürtülmesi veya bir fincana, bir kaba, tase konması.
- 9- Taşı sallayıp bir yere koyma.
- 10-Taşları dereye, ırmağa atma.
- 11- Taşları dereye, ırmağa, havuza, göle topluca koyma. (Torba ile)
- 12-Taşı ağızda tutma.
- 13- Taşı yalama.
- 14-Taş üzerine dua okuma, üfleme (1968: 173).

Kutsalın tezahür ettiği ziyaret konusu olan taşları araştırmacılar üç farklı şekilde ele almaktadır. Bazı taşlar; türbe, yatır ve ağaç gibi kutsal mekânlarla birlikte olduğunda anlam ifade eder. Bazı taş ve kayalar ise başlı başına ziyaret edilmektedir. Üçüncü olarak kutsal mekânların ziyareti esnasında taşlar, dilek tutmak için bir aracı durumundadır (Günay-Güngör-Taştan, 2015: 133). Araştırma sahasında türbe ve yatırlar ekseninde taş, kaya ve toprağın kullanılma sebebi şifadır. Taşlara şifa gücünü

veren türbe ve yatırlarda bulunan velinin sahip olduğu manevi güçtür. Bu güçten yaralanmak isteyen ziyaretçiler taş, kaya ve toprala temas ederek kutsal bir güçle şifa bulacağına inanır.

Araştırma sahasında taş, kaya ve toprak kültürle ilgili uygulamalar:

• **Türbe ve Yatırın Bulunduğu Yere Taş Yapıştırmak**

Türbe ve yatır ziyaretine gelen kişiler dua edip dilek diledikten sonra dileğinin sonucunu öğrenmek için kabrin bulunduğu yere taş yapıştırır. Taş düşmezse dileğin kabul olacağına inanılmaktadır. Yöredeki bazı türbe ve yatırlarda önce mum yakılıp sonrasında taş yapıştırıldığı aktarılmıştır.

Kutsal kabul edildiğine inanıldığından ve türbede dilek taşı bulunduğu için Araştırma sahasında Dikilitaş olarak adlandırılan bir türbe bulunmaktadır. Dikilitaş Türbesi'nin arka tarafında bulunan dilek taşı bugün hâlâ işlevselliğini korumaktadır.

Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

Avuncu Türbesi (Bafra), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Hızır/Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba), Yahya Dede Türbesi (Havza), Kılıç Dede Türbesi (İlkadım), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Dikilitaş Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik).

• **Türbe ve Yatırdan Taş Almak**

Bu ritüel genellikle askere gidecek gençler tarafından uygulanmaktadır. Türbe ve yatıra gelip dua eden gençler evliyanın toprağından alıp askere götürür. Askerden döndüğünde aldığı toprak geri bırakılır ve şükür niyetine dua edilir. Bu uygulamanın bulunduğu türbeler:

Sarılık Türbesi (Havza), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı (Lâdik).

• **Evliyanın Kabrinin Başındaki Taştan Eşya Geçirmek**

Çarşamba'da bulunan Geyikli Türbesi genellikle bel ağrısı için ziyaret edilmektedir. Ziyaret sonrasında evliyanın kabrinin başındaki taştan bulunan delikten dua ederek kemer geçirilir ve bu şekilde şifa bulunacağına inanılır.

• Evliyanın Mezar Taşına Eşya Bırakmak

Havza'da bulunan Garip Evliya Türbesi'nde en yaygın uygulama türbenin başındaki mezar taşına çember bırakmadır. Bu uygulama bugün hâlâ devam etmektedir.

• Evliyanın Mezarının Toprağını Yemek

Toprak yiyen çocuklara evliyanın toprağı yedirildiğinde çocuğun bu alışkanlığından vazgeçtiğı gözlemlenmiştir. Bu uygulama Akalan Türbesi (Atakum)'nde görülmektedir.

• Hayvan Yularını Taşa Sürmek

Hasta ve huysuz hayvanların yuları türbe ve yatırda bulunan kabir taşına sürülerek hayvanın düzeleceğine inanılmaktadır. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

Yahya Dede Türbesi (Havza), Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı (Kavak).

• Evliyanın Toprağını Sürmek

Araştırma sahasında sarılık hastalığının şifası için gidilen ve bu hastalığı iyi geldiğı için hastalığın adıyla bilinen türbeler bulunmaktadır. Türbe ve yatırlarda en yaygın uygulama velinin toprağını vücuda sürme ve onunla yıkanmaktır. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Hümmet/Hızır Dede Yatırı (19 Mayıs), Şeyhler Türbesi (Alaçam), Divri Yatırı (Asarcık), Temru Tekkesi Yatırı (Asarcık), Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı (Bafra), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Niyazi Dede Yatırı (Havza), Sarılık Türbesi (Havza), Sarılık Tekkesi Yatırı (Lâdik).

• Evliyanın Kabrini Ağrıyan Yere Sürmek

Kutsala temas yoluyla şifa bulunacağına inanıldığı için türbe ve yatırın kabrine ağrıyan yerini sürme uygulaması bulunmaktadır. Diş ağrısı, baş ağrısı gözde arpacık gibi rahatsızlıklarda kabre temas edilerek şifa bulunur. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

Akalan Türbesi (Atakum), Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı (Kavak).

• Evliyanın Toprağını Su ile Karıştırıp İçmek

Şifa bulmak amacıyla velinin toprağı su ile karıştırılarak içilir.

Hümnet/Hızır Dede Yatırı (19 Mayıs), Asarma Türbesi (Asarcık), Sarılık Türbesi (Havza).

• Evliyanın Toprağıyla Karıştırılarak Ürün Ekmek

Bereket için evliyanın toprağı ile tohum karıştırılarak ürün ekilir. Bu şekilde mahsüllerin bereketli olacağına inanılmaktadır. Bu uygulamanın yer aldığı türbeler:

Kara Abadal Türbesi (Lâdik), Topal Hacı Türbesi (Salıpazarı),

4.2.1.3. Dağ ve Tepe Kültü ile İlgili Uygulamalar

Eski Türk inanış sistemi içerisinde yer alan yer-sub inanışlarından biri mukaddes dağlardır. İslâmiyet öncesi Türk dininde dağlar, önemli bir yere sahiptir. Kutsal bir güç kaynağı olarak dünyanın merkezinden yükselen dağ; soyun temeli, ulu başlangıç ve ana yurdun sembolü olarak algılanmış ve saygı gösterilmiştir (Beydili, 2004: 145). Türkler İslâmiyet'i kabul edip Anadolu'ya yerleştikten sonra Orta Asya'daki gibi dağ ve tepeleri kutsal kabul etmişlerdir. Anadolu'da kutsal kabul edilen dağlar Bektaşî ve Kızılbaş toplumlarında daha fazla görülmektedir (Ocak, 2002: 120).

Dağların kutsal mekân olarak kabul edilmesi ve dağlara dua ve ibadet etmenin temelinde kutsal dağ anlayışının Göktanrı ile bağlantılı olmasından kaynaklanır. Dağların mevki olarak yüksekte olması Allah'a yakınlığından dolayı Allah'la iletişim kurulacağını düşündürmektedir. Kutsal ziyaret yerleri genellikle yüksek bir tepede yer alır. Bazı tepe ve dağlar mezarı bulunan velinin adıyla bilinmektedir. Bazen de kimin olduğu bilinmeyen mezarlara dağın adı verilmektedir. Araştırma sahasında dağ ve tepede bulunan türbe ve yatırlarda veli ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Yörede dağ ve tepede bulunan ziyaret yerleri:

Araboğa Yatırı (Kavak), Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Sahih Efendi Türbesi (Alaçam), Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Emir Gazi Yatırı (Havza), Ahmet Dede Yatırı (Havza), Pamuk Dede Türbesi (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyfi Dede Türbesi (Lâdik), Bazlamaç Türbesi (Terme), Hüseyinoğlu Türbesi (Terme).

4.2.1.4. Su Kültü ile İlgili Uygulamalar

Anâsır-ı erbaadan biri olan su, Türk inanışlarında saflığın, temizliğin sembolüdür. Eski Türk inanışlarında yer-sub iyelerinden biri olan suyun bir iyesinin olduğu düşüncesi suya dair birtakım ritüellerin oluşmasına neden olmuştur. Suyun

ruhunun olduğu düşüncesi Türk dünyasında suyun kirletilmemesi konusunda özenli davranmayı gerektirmiştir (Roux, 2021: 137). Konu hakkında Eliade, bütün din ve inanç sistemi içerisinde suyun, günahları yıkayarak arındırdığını ve böylece hayat verici yönünden bahsetmektedir (2018: 170-171).

Türk yaratılış mitinde evren sudan yaratılmış su yaratılışın başlangıcı olmuştur. Altay Yaratılış Efsanesi'nde Tanrı Ülgen uçsuz bucaksız sular üzerinde uçarken denizden çıkan bir taşın üzerine oturur, yeri ve göğü yaratır (Ögel, 2010: 433-436). Su başlangıcın sembolüdür ve arındırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu özelliklerinin yanında bolluk ve bereketin de sembolü olması suyun kütleleşmesine katkı sağlamıştır. Türk inançlarında kutsal su kavramı içinde sular, ırmaklar, dereler ve pınarlar dâhildir. Bu sular dini ve büyüsel uygulamalarda önemli bir araç konumundadır (Örnek, 1971: 103-104).

Türklerdeki yer-su inanışları bağlamında; dağ, tepe, taş ve ağaç gibi su kaynakları da dua ve dilek mekânları olarak kabul edilir. Yer-su ruhları merhametli ve koruyucu ruhlardır. Az şeye kanaat ederler, gerekmedikçe kurban istemezler (İnan, 1952: 25). Eski Türklerde çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara şarap ikram ederek o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışılır ve onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanmaktadırlar (Kalafat, 1999: 166). Günümüzde de suya dair inanış ve bu bağlamda uygulanan ritüeller bulunmaktadır.

Su kültü, türbe ve yatır gibi kutsal olduğuna inanılan yerleri ziyaret etme açısından büyük bir öneme sahiptir. Özellikle kutsal mekânla ilişki ağaç, taş-toprak ve su ile sağlanmaktadır. Su kaynağı kutsiyetini baba, dede ve şehit irtibatı ile kazanır. Anadolu'da kutsal sular, şifa bulmak ve dilek dileme amacıyla ziyaret edilmektedir (Oymak, 2010: 44). Kutsallığına inanılan su kaynağı genellikle aynı adla anılan evliya kültüyle ilişkilidir (Boratav, 2012: 113). Türbe ve evliyanın yanında bulunan halk tarafından şifalı kabul edilen sular ziyaretçilerin her türlü isteğine yönelik pratikler içermektedir. Araştırma sahasında su kültüyle ilgili uygulamalar;

- **Türbe ve Yatırın Etrafında Şifalı Olduğuna İnanılan Suyu İçmek**

Kara Abdal Türbesi (Lâdik).

- **Türbe ve Yatırın Yanında Bulunan Kuyuya Bakmak**

Horasanlı Ahmedi Ceylani (Kavak).

• Türbe ve Yatırın Etrafında Bulunan Aĝa ta Biriken Suyu Sürmek

Genellikle sarılık hastalığı için bu yöntem uygulanmaktadır. Salıpazarı'nda bulunan Topal Hacı Türbesi'nin yanında bulunan aĝa ta su birikir. Yöre halkı biriken suyu, vücuda sürülerek şifa bulunmaktadır.

• şıfalı Suyu Vücuda Sürmek

Türbe ve yatırın etrafında bulunan şıfalı sular vücuda sürülerek tedavi edilir. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

şeyhler Türbesi (Alaçam), Divri Yatırı (Asarcık).

4.2.1.5. Ateş Kültü ile İlgili Uygulamalar

Türk inanışlarında ateşin arındırıcı ve kutsallığıyla ilgili çeşitli inanış ve ritüeller bulunmaktadır. şamanist inançlarda da ateş her şeyi temizler ve kötü ruhlardan arındırır. Gök Türk ve Moĝollarda ateşin üzerinden geçerek ateşle temizlenme görülmektedir (İnan, 2020: 69). Günümüzde Anadolu'da hasta kişiler, iki ateş arasından geçirilmekte ve zayıf çocuklar ateşin etrafında dolaştırılarak şifa bulunmaktadır (Roux, 2021: 216).

Eski Türklerde ateş canlı bir varlık olarak kabul edilir ve ateşin bir ruhu olduĝuna inanılır. Ateşin kutlu sayılmasında önemli noktalardan birisi de ateşin içerisinde bulunan iyelerdir. Ateşin içinde bulunan iyeler, ateşe karşı saygısızlıkları önlemektedir. Bu sebeple ateş kirletilmez, ateşin içine pislik atılmaz, tükürülmez, su ile söndürülmez ve ateşe k fredilmez (şişman, 1996: 572). Bu yasaklara uyulmadığında ateşin ev sahiplerini cezalandıracağına inanılmaktadır.

Ateşin temizleyici  zelliĝi ile birlikte tedavi edici, nazar ve aile ocaĝını koruyucu olmak gibi birtakım işlevleri vardır (Toraman, 2022: 15). Türk kültüründe ateşe baĝlı çeşitli ritüeller gerçekleştirilir. Ateşe karşı bütün uygulamalar ve ateşe sunulan sa ıların temelinde ateş ruhunu memnun etme düşüncesi yer almaktadır (Kırcı, 1998: 402).

Araştırma sahasında ateş kültü ile ilgili uygulamalar:

• **Dilek Dileyip Mum Yakmak**

Araştırma sahasında mum yakmak yaygın bir uygulamadır. Türbe ve yatır ziyaretine gelen kişiler dilek diledikten sonra mum yakmaktadır. Araştırma alanında mum yakılan türbe ve yatırlar:

Avuncu Türbesi (Avuncu), Hızır Bey/Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Şeyh Emir Efendi Türbesi (Bafra), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi (Çarşamba), Koyun Baba Yatırı (Havza), Pamuk Dede Türbesi (Havza), Sarılık Türbesi (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), İsa Baba Türbesi (İlkadım), Kılıç Dede Türbesi (İlkadım), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Şeyh Hamza Türbesi (Kavak), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

• **Küle Basmak**

Genellikle yürüyemeyen çocuklar türbe ve yatıra getirilir ve onun niyetine dua ettikten sonra küle bastırılır.

Şeyhler Türbesi (Alaçam).

• **Kül Sürme**

Velinin etrafındaki ağaçların yaprakları yakılır ve kül ağrıyan yere sürülür. Bu şekilde ağrının hastalığın iyileşeceğine inanılmaktadır.

Horasanlı Ahmedî Ceylanî Yatırı (Kavak).

• **Ateşin Dumanını Soluma**

Hastalıkların sağaltılmasında kullanılan bir uygulamadır. Velinin etrafındaki ağaçlar yakılır ve dumanı hasta tarafından solunur. Bu şekilde hastalığın iyileştiği aktarılmıştır.

Horasanlı Ahmedî Ceylanî Yatırı (Kavak).

4.2.2. Dini Uygulamalar

4.2.2.1. Abdest Almak

Türbe ve yatır ziyaretleri toplum tarafından kabul görmüş belli usul ve adap çerçevesinde yapılmaktadır. Ziyarete gelmeden önce ziyaretçiler birtakım hazırlıklar

yapmaktadır. Bunların en başında kutsal mekânı abdestli ziyaret etmek yer alır. Köse ve Ayten, türbeye abdestsiz girmenin günah olduğundan bahsetmektedir. Bu inanç bir anlatıya konu olmuştur. Türbe ziyaretinin gereksiz olduğunu düşünen bir kadın, Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi'ne gelir. Türbe hakkında olumsuz konuşur ve türbeye abdestsiz bir şekilde girer. Kadının türbeye girmesi ile çıkması bir olur. Arkasından tekme atılmışçasına türbenin bulunduğu tepeden aşağıya yuvarlanır. Bu olaydan sonra kadının felç olduğu anlatılır (2010: 81). Araştırma sahasında bütün yatır ve türbeler abdestli bir şekilde ziyaret edilmektedir.

4.2.2.2. Kur'an Okumak

Türbe ve yatır ziyaretlerinde en yaygın uygulamalardan biri de evliyanın yanında Kur'an okumaktır. Özellikle dini günlerde yöre halkı yatır ve türbeye gelip evliyanın ruhuna Kur'an okuyup dua etmektedir. Bununla birlikte halk, özel bir istek için Kur'an okur ve dileği yerine geldikten sonra da şükür niyetiyle tekrar kutsal mekânı ziyaret ederek Kur'an okumaktadır.

Araştırma sahasında ziyarete gelen kişilerin belirttiğine göre özellikle yanında Kur'an okunan yatır ve türbeler:

Sahih Efendi Türbesi (Alaçam), Akalan Türbesi (Atakum), Şeyh Ulaş Türbesi (Bafra), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba), Şeyh Savcı Türbesi (Havza), Kılıç Dede Türbesi (İlkadım), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Şeyh Sadı Tekkesi Halil Dede Yatırı (İlkadım), Demir-Temür Bey /Garip Dedeler Yatırı (Kavak), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Şeyh Saadettin Baba Türbesi (Lâdik), Emrullah-Nurullah Türbesi (Terme), Kazım Karabekir Paşa Türbesi (Terme), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Laz Dede Yatırı (Vezirköprü).

4.2.2.3. Namaz Kılmak

Dini uygulamalar içerisinde yapılmasında kesin hüküm barındıran farz ibadetlerden biri olan namaz, yatır ve türbe ziyaretlerinde en fazla icra edilen uygulamalardandır. İslâm'da kılınması zorunlu beş vakit namazla birlikte kılınması sevap olan nafil namazlar bulunmaktadır. Kutsal mekânları ziyaret eden kişiler insanlara vesile olması açısından veya dualarının kabul olması için bir tür adak olarak türbe ve yatıra seccade getirir. Bundan ötürü yöredeki kutsal mekânların çoğunda seccade bulunmaktadır. Kutsal ziyaret yerlerinde dua edip namaz kılmak yaygın bir uygulamadır. Kılınan namazlar niyete göre değişmekle birlikte genellikle iki rekât

nafile namazı kılınır. Üzeri açık ziyaret mekânı olan yatırlarda hava koşulları uygunsa eğer yatırın yanında değilse yatıra yakın camide veya evlerde namaz kılınır. Namaz kıldıktan sonra “Evliyanın yüzü suyu hürmetine Allah’ım şu duamı kabul et” niyetiyle dua edilmektedir. Duası kabul olan ziyaretçiler türbe ve yatıra tekrar gelip şükür namazı kılmaktadır. Araştırma sahasında yanında namaz kılınan türbe ve yatırlar:

Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Sahih Efendi Türbesi (Alaçam), Şeyhler Türbesi (Alaçam), Yol Evliyası Yatırı (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), Divri Yatırı (Asarcık), İkizivet Yatırı (Asarcık), Temrü Tekkesi Yatırı (Asarcık), Akalan Türbesi (Atakum), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Gazi Hasan Türbesi (Çarşamba), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Semail Türbesi (Çarşamba), Seyyid Ömer Efendi Türbesi (Çarşamba), Şeyh Habil Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi (Çarşamba), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Sarılık Türbesi (Havza), Şeyh Savcı Türbesi (Havza), Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Kılıç Dede Türbesi (İlkadım), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatırı (İlkadım), Horasanlı Ahmedî Ceylani Yatırı (Kavak), Göz Tekkesi Yatırı (Lâdik), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı (Lâdik), Şeyh Saadettin Baba Türbesi (Lâdik), Gani Dede Yatırı (Terme), Hüseyinoğlu Türbesi (Terme), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Küçük Türbe (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

4.2.2.4. Tespih Çekmek

Türbe ve yatır ziyaretinde gelen kişiler dua edip namaz kıldıktan sonra Allah’ı zikretmek, Allah’ın isimlerini anmak için tespih çekmektedir. Her namaz sonrasında otuz üç kere Subhanallah, otuz üç kere Elhamdülillah, otuz üç kere Allahuekber çekilir. Bunun dışında gelen kişilerin istek ve niyetine göre Allah’ın isimleriyle tespih çekilir. Sağlık isteyen ziyaretçiler Ya Şafî, bolluk bereket isteyen Ya Ganî, Ya Rezzak gibi Allah’ın isimlerini zikrederek sorunlarına çare bulmaktadır. Tespih çekme genellikle namazdan sonra uygulanan bir ritüeldir. Araştırma sahasında türbelerde seccadeyle birlikte tespih de bulunmaktadır.

4.2.2.5. Adak

Türbe ve yatır gibi kutsal mekânlarda bir dileğin bir isteğin yerine getirilmesi ve yerine getirildiğinde verilen vaadin karşılığında gerçekleştirilen bir ritüeldir. Adak ritüeli İslâm'da farz olmayan tamamen kişinin kendi tasarrufunda gerçekleştirilen ancak İslâmi kurallara uygun olmak koşuluyla Allah'a sunulan söz niyetini taşımaktadır. Söz vermek kadar sözün yerine getirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Adak adanırken yerine getirebilecek ölçüde adanmaya dikkat edilir. Adanan adağın yerine getirilmemesi durumunda daha büyük felaketlerle karşılaşacağına inanılmaktadır.

Hikmet Tanyu adağı, Tanrı'ya, kutsal sayılan bir şahsa ve bir yere (ağaç, su, taş, tekke vb.) sunulan bir dileğinin yerine getirilmesi amacıyla adı bildirilerek yapılan şartlı söz olarak açıklamaktadır. Bu söz bazen şartlı bazense peşin (mum, tuz serpmeye vb.) bir ant olarak bireysel veya toplulukla yapılan uygulamaları içermektedir. Bahsi geçen adak bir nesne olabileceği gibi hareket, davranış tarzı ve dua olabilmektedir (1967: 9). Kutsal ziyaretlerine gelen kişiler çeşitli nedenlerle adakta bulunmaktadır. Hastalıktan kurtulmak, bir musibete ve afete uğramamak, belayı defetmek, çocuk sahibi olmak, çok arzu edilen bir şeyi elde etmek gibi nedenlerle adak adanmaktadır (Uludağ, 2005: 21). Allah'ın sevdiği kulu olduğuna inanılan velilerin hürmetine kutsal ziyaret yerlerinde adak adama oldukça yaygın bir uygulamadır.

Söz konusu adağın birçok çeşidi bulunmaktadır. Konuyla ilgili çalışmasında Hikmet Tanyu, adak çeşitlerini şöyle sıralamaktadır: Adaklar şunlardır: “Yasin adağı (1 veya 41 yasin), oruç adağı (üç gün), ibâdetle ilgili adak; 700 besmele çekme, dua etme vb. mum, süpürge, ampul, takunya, Müslüman olma adağı, kurban (koyun, keçi, sığır, kuzu, oğlak, koç, dana, tosun, inek, boğa), horoz adağı, hindi, nadiren tavuk, su adağı (akar veya büyük bir suya dua yazılı kâğıt atma), öksüz sevindirmek, fakir birisini giydirmek, fakir birisini beslemek, pide, ekmek dağıtmak, üç makara ipliğini ortadan kesip suya atmak, ayrıca kurban, mum vb. adamak, taş almak, bir müddet sonra geri bırakmak (adak, geri vermek), türbeden alınan geri getirme (eşya, tel koparıp alma, sonra bırakma.), sadaka, helva adağı, tülbent, süt adağı (sütlü mevlit adağı), mevlit adağı, parayı mendil veya beze sarmak, sonra dağıtmak (fakire), para adağı, Zekeriyâ Sofrası kurma adağı (kırk bir çeşit yiyecek, Meryem Suresi'nden ayetler okumak, dini ibadet vb.), bulgur serpmek, 7 veya 41 taşın her birine bir İhlas okuyup bu taşları saklama, muradı olunca aynı yere bırakma, mendil, gömlek, kravat,

iç fanilasallama amacıyla (şifa için), adama, çocuğun adını adamak, (yatır veya dede adını doğan çocuğa koymak), çocuk adamak, başörtüsü, yazma, yemeni, eşarp, örtü, seccade, halı, para, köpeğe ekmek doğramak, ekmek vermek, köpeği doyurmak, şamdan, arpa, buğday serpmek, testi kırmak, mezardan üç taş almak, bir beze bağlayıp sandıkta saklamak, çocuk olunca Hıdırellez günü, taşları tekrar mezarın üstüne bırakmak ve bir de testi kırmak adağı, ciğer, üç gece yiyecekli, şekerli, zemzemli toplantı, Hamam külhanına gübre atmak, Şeyhe inek adamak, Kandil yağı, zeytinyağı, kuru üzüm, yazma mendil, şal, tuz (bir paket), lohusa şerbeti dökmek, lohusa şerbeti adağı, göbek atma adağı, 3 ila 40 göbek atmak, tesbih, yazı levhası (dini yazılar), mısır tanesini her birini bir İhlas okuyarak toplamak, muradı olunca getirip kuşlara atmak, havlu adağı, renkli peçeteler, servi dalı koparmak (evliya servisi), dilek olunca servi dalını mezara geri bırakma adağı, kahve adağı, katmer adağı, bazlama, yemek pişirip dağıtma, lokma dağıtma, tatlı dağıtma, testi veya çömlek suyunu yatır, mezar üstüne dökme, adakçılara verilen adaklar, leblebi, fındık, fıstık, türlü kuru yemişler, meyveler vb. balıklara yem, kaplumbağalara yiyecek, bayrak, testi, kuş yemi, çiçek, bez, iplik adakları, yedi mahallenin yoksulunu doyurmak, yedi mahallenin yoksulunu giydirmek, yedi dedeye mum dikmek, türbe yaptırmak, türbe onarmak, zeytinyağı, mercimekli bulgur pilavı, şeker, lokum dağıtmak (2007: 328-33).

Türbe ve yatırlarda adanan adaklar, kanlı kurban ve kansız kurban şeklinde ele alınmıştır.

4.2.2.5.1. Kurban

Kurban, tapınılan yüce varlık veya varlıklara duyguları ifade etmek, bir şey dileme ya da günahların bağışlanmasına kefarete gibi sebeplerle sunulan hediye anlamına gelir (Gündüz, 1998: 226).

Bütün dinlerde kurban ritüeli görülmektedir. Semavî dinlerin genel kabûlüne göre en eski kurban, Habil ve Kabil'in Allah'a sundukları kurban olarak bilinmektedir (Maide 5/27). Kur'an'da Habil ve Kabil'den sonra kanlı kurban örneklerinden en bilineni Hz. İbrahim'in oğlunun kurban edilme hadisesidir. Allah bu isteğe müsaade etmez ve bu olay, kurban olarak bir hayvanın kesilmesinin başlangıcını oluşturur. Eliade'nin konuyla ilgili yorumu şöyledir: "Eski Doğu dünyasında ilk çocuk, Tanrının çocuğu olarak görülmektedir. İlk çocuğun kurban edilmesi Tanrı'ya ait olanın geri verilmesi anlamına gelmektedir" (1994: 109-110). İlk çocuğun Tanrı'ya ait olup

kurban edilmesi eski çağlarda, insan kurbanının temizlenme vasıtası olarak görüldüğü şeklinde yorumlanmaktadır (Bekki, 1996: 19). Kurban takdimi tarihi gelişim süreci içerisinde değişik şekil ve formlara bürünmüştür. Hint Avrupa, Sami kavimleri ve birçok farklı kavimlerde² Tanrı'ya, atalara ve kutsal kabul ettikleri tabiat unsurları için insan kurban edilmesi yaygın bir gelenektir (Schimmel, 1999: 36-80). Birçok farklı kavimlerde görülen insan kurbanının Çin yıllıklarındaki konuyla alakalı bilgiler sonucunda eski Türklerde bulunmadığı görülmektedir (Kafesoğlu, 1998: 304).

Kurban ritüeli insanlık tarihi kadar eskidir. Eski tabiat dinleri ile Mezopotamya, Mısır, Hint, Çin, İran, Anadolu ve İbrani dinlerinde yılın belli aylarında dini törenle kurban sunma geleneği bulunmaktadır (Güngör, 2020: 390). Dünyadaki birçok kültür ve medeniyette var olan kurban kültü, Türk inanç sisteminde varlığını korumaktadır. Türk içtimai hayatının bütün safhalarında kurban uygulaması bulunmaktadır. Doğumlar, ölümler, toy-düğünler, bayramlar, şöenler, yatır ve mezar ziyaretleri ve Allah'a yakarışlar kurban ritüeli ile gerçekleştirilmektedir (Eröz, 1992: 50).

Eski Türk inançlarında çeşitli amaçlarla kurban uygulaması yapılmaktadır. Dua, tapınma, şükür ve ölüm gibi olaylarla birlikte zafer kazanma, hâkimiyet sahibi olma, hastalıklardan kurtulma ve kuraklık dönemlerinde yağmur talebi kurban uygulamasının nedenleri arasında yer almaktadır (Günay-Güngör, 2015: 81). Konuyla ilgili araştırmacıların yaptığı çalışmada, Türklerde kurban uygulama amaçlarından birisinin de kötü ruhların etkisini önlemek olduğunu belirtir. Kötü ruhların ölüm, hastalık, fakirlik ve hayvan hastalığı gibi etkilerinden korunmak için sürekli kurban sunmuşlardır (Küçük-Tümer-Taştan'dan alıntılan Güngör, 2020: 400).

Türk inanç sisteminde kurban Tanrı'ya sunulur ancak Türklerin, kutsal olarak kabul edilen varlıklara, atalara, yeryüzüne, gökyüzüne ve ruhlara kurban sundukları bilinmektedir. Eski Türklerde bahar bayramının başladığını ifade eden kurban töreni dualarla gerçekleştirilirdi (Beydili, 2004: 349). Toballar, Siyenpi âdeti üzerine ilkbaharın ilk ayında doğu tarafında yer alan tapınakta atalara kurban keserler; sonbaharın ilk ayında da Gök-Tanrı'ya kurban töreni düzenlenirdi (İnan, 1976: 4). Asya Hunları, Tabgaçlar, Göktürkler yılın belirli zamanlarında birçok kez kutsal mağaralar önünde atalarına kurban sunmuşlardır (Kafesoğlu, 1998: 304). Aynı şekilde

² İnsan kurbanının uygulandığı kavimler için bakınız. Annamari Schimmel. (1999). Dinler Tarihine Giriş. İstanbul: Kırkambar Yayınları, ss 36-231.

Göktürkler, babalarının nesiller boyunca yaşadıkları mağaraya her yıl bir memur gönderip, yılın beşinci ve sekizinci aylarında atalarına kurban kestirirlerdi (İnan, 1976: 8).

Eski Türklerde, kurban önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Türklerin yaptığı her ayinde kanlı ve kansız bir kurban muhakkak yer almaktadır. Kansız kurban olarak süt, yağ, kımız, darı ve para sunulurken kanlı kurban olarak genellikle at sunulur. Bunlarla birlikte koyun ve sığırın kurban edildiği bilinmektedir (Kalafat, 2011: 180). Salahattin Bekki, Türkler için önemli bir yere sahip olan atın, kanlı kurban ritüelinde ilk sırada yer aldığını belirtir (1996: 20). Bu duruma kanıt olarak Asya Hun İmparatorluğuna ait kurganlarda ve Orta Avrupa’da yer alan Hun mezarlarında çok sayıda at iskeletine rastlanılmaktadır (Kafesoğlu, 1998: 307). İnaniş’a göre eski Türklerde hayvan kurban edildikten sonra hayvanın kemikleri kırılmaz ve köpeklere yedirilmezdi. Kemikler kırılarak uygun bir yere gömülürdü. Bazı özel ayinlerden sonra kemikler ocağın üzerinde asılırdı (Beydili, 2004: 350).

Dini bir ibadet olarak gerçekleştirilen kurban uygulamasında, çeşitli şartları sağlayan hayvan, İslâmi usullere uygun olarak kesilmektedir. İslâm’da kurban kesecek kişinin ve kurban edilecek hayvanın birtakım şartlara sahip olması gerekir. İslâm’da kurban edilecek hayvan deve, sığır koyun cinsinden olmalıdır, kümes hayvanları adak kurbanı için uygun değildir.

Türklerin dini inanç sistemi içinde Allah’ın yardımını, rızasını kazanmak ve isteklerinin kabul olması için kurban kesme ile birlikte saç gibi uygulamalar gerçekleştirilir. Kanlı ve kansız kurban ritüellerinin izleri Orta Asya’dan Anadolu’ya gelmiş ve İslâmiyet’le çeşitli forma bürünerek yaşamaya devam etmiştir. İbadet maksadıyla Kurban bayramında kesilen kurban dışında çeşitli nedenlerle kurban kesilmektedir. Erginer bu nedenleri şöyle sıralamaktadır:

- a. “İstenilen şeyi elde etmek için sunulan kurbanlar/istek kurbanları,
- b. Elde edilen şeye teşekkür için sunulan kurbanlar/şükür ya da adak kurbanları,
- c. Doğaüstü güç ya da güçlerle barışıklığı sürdürmeye dayalı kurbanlar,
- d. Bir günahı bir kusuru bağışlatmak için sunulan kurbanlar/kefarete kurbanları,
- e. İlk üründen ilk avdan vb. yüce varlığa sunulan kurbanlar/hak kurbanı,
- f. Gruplar arası ilişki, akika kurbanı ve törenlik, şölenlik kurbanlar,

g. Ölü için kurban sunma” (Erginer’den aktaran Ceylan: 2008: 103).

Geleneksel Türk dininde önemli bir yere sahip olan kurban, kanlı ve kansız olarak iki başlıkta ele alınır. Araştırma sahasında gözlemlenen kanlı ve kansız kurban örnekleri başlıklar hâlinde ele alınmıştır.

4.2.2.5.1.1. Kanlı Kurban

Kanlı kurban, kendisine kurban sunulan varlık için çeşitli hayvanların törenlerle kesilerek kan akıtılması anlayışına dayanır (Özkan’dan aktaran Ceylan, 2018: 105). Samsun’da genellikle toplumsal ve bireysel istekler için kanlı kurban adanır. Dileği yerine gelen kişiler kutsal mekânın çevresinde adağını yerine getirmektedir. Araştırma sahasında kanlı kurban sunulan türbe ve yatırlar:

Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Geyikkoşan Baba Türbesi (Alaçam), Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Şeyhler Türbesi (Alaçam), Yol Evliyası Yatırı (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), Akalan Türbesi (Atakum), Avuncu Türbesi (Bafra), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Şeyh Emir Efendi Türbesi (Bafra), Şeyh Ören Türbesi (Bafra), Şeyh Ulaş Türbesi (Bafra), Akyüz Dede Türbesi (Çarşamba), Arap Türbesi (Çarşamba), Gazi Hasan Türbesi (Çarşamba), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Semail Türbesi (Çarşamba), Seyyid Ömer Efendi Türbesi (Çarşamba), Şeyh Habil Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba), Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi (Çarşamba), Abdurrahman Türbesi (Havza), Emir Gazi Yatırı (Havza), Koyun Baba Yatırı (Havza), Pamuk Dede Türbesi (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Samut Baba Yatırı (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Şeyh Savcı Türbesi (Havza), Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Bekdemir Türbesi (Kavak), Horasanlı Ahmedî Ceylani Yatırı (Kavak), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Kötekli Türbesi (Lâdik), Seyfi Dede Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Gani Dede Yatırı (Terme), Küçük Türbe (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

4.2.2.5.1.2. Kansız Kurban

Kansız kurban ise kutsal kabul edilen kişi veya nesneye ziynet eşyası, giyecek, yiyecek ve para sunma olarak bilinmektedir (Özkan’dan aktaran Ceylan, 2018: 105). Dîvânü Lugâtî’t-Türk’te kansız kurban olarak ruhlara bağışlanan başıboş bırakılan

hayvanlar ‘ıduk’ olarak geçmektedir. Iduk hayvanlara yük vurulamayacağı, sütünün sağılmaması gerektiği ve yününün kırpılamayacağı belirtilir (Atalay, 2018: 215). Kansız kurbanın başka bir formeli de saçıdır. Saçı olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhların yardımını ve rızasını kazanmak için sunulan yiyecek, içecek bez parçası gibi cansız nesnelere denir (Kalafat, 1999: 117-118).

Kansız kurban olarak sunulan ibadetler, dini uygulamalar başlığında daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Burada ziyaretçilerin niyetleri için yaptığı ibadetlerin yer aldığı türbe ve yatırlara değinilmiştir.

a. Dua Etmek

Araştırma sahasındaki bütün türbe ve yatır ziyaretinin temelini dua ritüeli oluşturmaktadır. Kutsal mekâna veli için dua etmek başta olmak üzere kişisel ve toplumsal birçok istek dua aracılığıyla dile getirilmektedir.

b. Kur'an Okumak

Türbe ve yatırlarda yapılan en yaygın uygulamalardan biri Kur'an okumaktır. Kur'an'dan belirli ayetler daha fazla okunmaktadır. Fatiha, Kevser, İhlas, Yasin ve Ayete'l Kürsi duaları genellikle 3,5,7 gibi tek sayılar kadar okunmaktadır.

c. Oruç Tutmak

Türbe ve yatır ziyaretine gelen kişiler oruç adağı adarlar. Duanın kabulü sonucunda adak sayısı kadar oruç tutulmaktadır. Araştırma sahasında oruç adağı, kutsal mekânda çeşitli sebepler ve niyetlerle uyuyan kişinin velinin kendisine tutmasını istediği kadar oruç tutması şeklinde de tezahür eder. Örnek:

Semail Türbesi (Çarşamba).

ç. Namaz Kılmak

Kutsal mekânlarda genellikle nafile namazları, şükür namazı ve niyete bağlı olarak namaz kılınmaktadır. Bazen de veli tarafından bir görev olarak namaz kılınması gerekmektedir. Çeşitli nedenlerle ve niyetlerle türbe ve yatırın etrafında uyuyan kişi rüyasında kendisine verilen görevi yerine getirmektedir. Bu, çoğu zaman namaz kılma şeklinde gerçekleştirilir. Örnek:

Semail Türbesi (Çarşamba).

d. Kutsal Mekâna Para Bırakmak

Bir dileği, muradı gerçekleşen ziyaretçiler isteklerin kabulü için maddi durumuna göre adadıkları miktar kadar kutsal mekâna para bırakır. Bugün hâlâ bazı türbelerde ihtiyacı olan insanlara yardım etme amacıyla para bırakmak için kasalar yer almaktadır. Bu uygulamanın yer aldığı türbe ve yatırlar:

Emir Gazi Yatırı (Havza), Pamuk Dede Türbesi, Sarılık Türbesi (Havza), Suboğan Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), Bekdemir Türbesi (Kavak), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Şeyh Saadettin Baba Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Yumurta Evliyası Türbesi (Salıpazarı), Kızılot Türbesi (Terme).

Para bırakma ritüelinin bir başka şekli de mezar taşı ya da varsa dilek taşına para yapıştırma şeklindedir. Türbede dua edip dilek dilendikten sonra niyetin kabul olup olmadığını anlamak için para yapıştırılır. Para düşmezse dileğin kabul olacağına inanılmaktadır. Örnek:

Şeyh Emir Efendi Türbesi (Bafra), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba).

e. Kutsal Mekâna Yiyecek Dağıtmak

Türbe ve yatırlarda kanlı kurban dışında bazı kutsal mekânlarda insanlar, gücü yettiğinde yiyecek ve içecek dağıtırlar.

• Yumurta Dağıtmak

Ala Tepesi (19 Mayıs).

• Keşkek Dağıtmak

Sahih Efendi Türbesi (Alaçam).

• Yağ, Süt ve Yoğurt Dağıtmak

Yol Evliyası Yatırı (Alaçam).

• Lokum, Helva Dağıtmak

Akalan Türbesi (Atakum).

• Pirinç, Şeker Dağıtmak

Küçük Türbe (Terme).

f. Kutsal Mekâna Eşya Bırakmak

Kutsal mekân ziyareti yapan kişiler niyetlerine göre türbe ve yatırlara eşya bırakır. Genellikle hastalık için ziyaret edenler, havlu; kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar, nakışlı çember; askere gidecek gençler, bayrak bırakmaktadır. Bununla birlikte hasta çocuklar için ziyaret edilen yerlerde atlet ve çorap gibi bebek kıyafetleri bırakılmaktadır.

Kutsal mekâna eşya bırakmakla ilgili farklı bir uygulama olarak maske bırakıldığı gözlemlenmiştir. Asarcık'ta bulunan İkizivet Yatır'ına Corona hastalığına yakalanan bir kişi şifa bulmak amacıyla yatıra maskesini bırakmıştır.

• Havlu

Geyikli Türbesi (Çarşamba), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Küçük Türbe (Terme), Taşpınar Türbesi (Terme).

• Şapka

Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı).

• Çember

Emir Gazi Yatırı (Havza), Garip Evliyası Türbesi (Havza), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Hasan Dede Türbesi (Salıpazarı), Küçük Türbe (Terme), Taşpınar Türbesi (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

• Bayrak

Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Küçük Türbe (Terme).

g. Kıyafetten Bir Parça Bırakmak

Türbe ve yatır ziyaretlerinde kişisel niyetlerin kabulü için kıyafetten bir parça bırakılmaktadır. Bu uygulamanın görüldüğü türbe ve yatırlar:

Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Asarma Türbesi (Asarcık), Temrü Tekkesi Yatırı (Asarcık), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Geyikli Türbesi (Çarşamba), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Sarılık Türbesi (Havza), Bekdemir Türbesi (Kavak), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Kızılot Türbesi (Terme), Küçük Türbe (Terme).

h. Kutsal ve Mekândan Alınan Nesneyi Bırakmak

Araştırma sahasındaki Kutsal mekânlar ve bu mekânların çevresinden bir şey almak yöre halkı tarafından yasaklı davranışlar olarak kabul edilmektedir. Samsun’da sadece askere gidecek gençler türbe ve yatırdan taş, toprak alırlar, geri döndüklerinde de aldığı emaneti yerine bırakmaktadırlar. Örnek:

Sarılık Türbesi (Havza), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı (Lâdik).

i. Çocuğa Velinin Adını Vermek

Türbe ve yatır ziyaretlerinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin en başında çocuk sahibi olma isteği yer alır. Uzun yıllar çocuk sahibi olamayan ebeveynler türbe ve yatır ziyareti sonucunda isteklerine kavuştuğunda çocuklarının ismine veli zatın adını verirler. Bu uygulamanın görüldüğü türbe ve yatırlar:

Hümnet/Hızır Dede Yatırı (19 Mayıs), Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Emir Gazi Yatırı (Havza), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Lâdik), Seyyid Zeynel Abidin Yatırı (Lâdik), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

j. Kutsal Mekâna Su Bırakmak

Araştırma sahasında bazı türbe ve yatırlara su bırakılmaktadır. Gün içinde bırakılan suyun ertesi güne bittiği ve havluların ıslak olduğu yöre halkı tarafından aktarılmıştır. Yöre halkı bu durumu evliyanın abdest alıp namaz kılması şeklinde yorumlamaktadır. Bu uygulamanın icra edildiği türbeler:

Şeyhler Türbesi (Alaçam), Yumurta Evliyası Türbesi (Salıpazarı), Kızılot Türbesi (Terme), Hüseyinoğlu Türbesi (Terme).

4.2.3. Sihir ve Büyüyle İlgili Uygulamalar

Sihir ve büyü birbirini tamamlayan kavramlar olmakla birlikte aynı anlamları taşımamaktadır. Tanyu büyüü, “Tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurularak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğu inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler” olarak

tanımlamaktadır (1992: 501). Sihir ise bir şeyi olduğundan farklı göstermek; birinin ilgisini gönlünü çelmek anlamında kullanılırken isim olarak hile, aldatme ve gizemli eylem anlamlarında kullanılmaktadır. Türkçede sihrin karşılığı olarak büyü kullanılır ancak el çabukluğu ve illüzyon gibi teknikleri barındıran sihir, kapsam olarak büyüden daha geniş bir kavramdır (Çelebi, 2009: 170).

Eski Türklerde büyüsel uygulamalar din adamı, kâhin, büyücü ve otacı gibi çeşitli görevler kam/şamanlar tarafından icra edilmekteydi. Eliade, “Şaman da aslında bir sihirbaz ve bir otacıdır; bütün hekimler gibi onun da hastalıkları sağalttığına; ilkel ve çağdaş tüm sihirbazlar gibi "fakirsel" mucizeler gösterdiğine inanılır. Ama O, bunlardan başka, ruhgüder (psychopompe)dir de; ayrıca rahip, mistik ve ozan da olabilir” (1999: 22). Şaman, kötü ruhların musallat olduğu, ruhun kaçırıldığı ve çarpılma gibi hastalıkları sağılamak için çeşitli esrime teknikleriyle hastaları tedavi etmektedir (Eliade, 1999: 248). Türkler için önemli bir yere sahip olan kamlar ve uygulamaları İslâmiyet’ten sonra da etkisini sürdürmüştür. Eski dinsel inançlar, İslâmi bir şekle bürünerek yaşatılmaya devam etmiştir. Kamlar İslâmiyet’in etkisiyle yeni dine uyum sağlayabilmek adına şeytanları kaçırabilmek için duaların yazılı olduğu muska kullanmışlardır (İnan, 2020: 74). Bu inancın günümüzde yansıması olarak cin ve peri gibi doğaüstü varlıklar tarafından rahatsız edilen, halk dilinde cin çarpması, olarak bilinen bu gibi durumlarda türbe ve yatır gibi kutsal mekânlar ziyaret edilmekte ve bu kişiler hocalar tarafından okunmaktadır.

Her toplumda görülen sihri ve büyüsel uygulamalar semavî dinlerde de varlığını sürdürmektedir. İslâmiyet’te uygun bulunmayan bu tarz uygulamalar, hurafe ve bid’ad olarak kabul edilir ve konuyla alakalı hadis ve ayetler bulunmaktadır. Kur’an da büyü yapan ve öğretenler lanetlenmiştir (Felak 4/5). Nitekim hadislerde sihir helâk edici yedi büyük günahdan biri kabul edilmiş (Buhârî’den aktaran Çelebi, 2009: 171), fal ve kehanet gibi o da yasaklanmıştır (Çelebi, 2009: 171). Kutsal mekânlarda İslâmiyet’e uygun olmamasına rağmen bazı büyüsel uygulamalar bulunmaktadır. Araştırma sahasında sayı ve temas büyüüne rastlanılmıştır. Türbe ve yatırlardaki sihir/büyüsel uygulamalar:

4.2.3.1. Sayı Sihrine Dayalı Uygulamalar

Dini uygulamalar içinde uygulamanın kaç kere yapıldığı sonuçları üzerinde etkilidir. Bu sayı tercihi genellikle üç, yedi, kırk gibi sembolik sayılar etrafında ritüeller gerçekleştirilmektedir.

a. Bir Fatiha Okumak: Araştırma sahasında türbe ve yatır ziyaretleri hangi sebeple ziyaret edilmiş olursa olsun muhakkak en az bir kere bu dua okunmaktadır.

b. Üç Sayı Sihrine Bağlı Uygulamalar

• Kutsal Mekânda Üç Kere Dönme

Yol Evliyası Yatırı (Alaçam), Divri Yatırı (Asarcık), Emirza Bey Türbesi (Bafra), Yeşil Tekke Türbesi (Çarşamba), Pir Ahmet Dede Yatırı (Havza), Seyyid Kudbiddin Türbesi (İlkadım), Bekdemir Türbesi (Kavak), Cehrilik Yatırı (Kavak), Mahmut Bey Yatırı (Kavak), Şeyh Saadettin Baba Türbesi (Lâdik), Bazlamaç Türbesi (Terme), Kızılot Türbesi (Terme).

• Hayvan Yularını Üç Kere Döndürme

Temru Tekkesi Yatırı (Asarcık), Abdülaziz Yatırı (Havza), Demir-Temür Bey/Garip Dedeler Yatırı (Kavak), Şeyh Hamza Türbesi (Kavak).

• Üç Kere Üst Üste Ziyaret Etme

Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Hümmet/Hızır Dede Yatırı (19 Mayıs), Musa Dede Türbesi (19 Mayıs), Horasanlı Ahmedî Ceylanî (Kavak).

• Kutsal Mekânı Üç Gün Sonra Ziyaret Etme

Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

c. Yedi Sayı Sihrine Bağlı Uygulamalar

• Kutsal Mekânda Yedi Kere Dönme

Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi (Bafra).

• Kutsal Mekânda Yedi Kere Dua Okuma

Yol Evliyası Yatırı (Alaçam), Yahya Paşa Yatırı (Havza).

4.2.3.2. Temas Sihrine Dayalı Uygulamalar

Kutsal mekâna temas etme uygulamasının temelinde temas sayesinde evliyanın gücünün kişiye ve nesneye geçeceği ve ona iyi geleceği inancı yatmaktadır. Araştırma sahasında yatır ve türbelerde tespit edilen temas büyüğü uygulamaları:

a. Vücutta Ağrıyan Yeri Velinin Kabrine Sürmek: Akalan Türbesi (Atakum), Demir-Temür Bey /Garip Dedeler Yatırı (Kavak).

b. Velinin Eşyasını Ağrıyan Yere Sürmek: Emrullah-Nurullah Türbesi (Terme).

c. Evliyanın Mezarına Eşyayı Sürmek: Yahya Dede Türbesi (Havza). Demir-Temür Bey /Garip Dedeler Yatırı (Kavak).

4.2.4. Diğer Uygulamalar

4.2.4.1. Türbe/Yatırda Uyuma

Araştırma sahasında tespit edilen en yaygın uygulamalardan biri de kutsal mekânda uyumaktır. Kutsal mekânda uyuma ritüeli orada bulunan evliyanın koruyuculuğu altına girerek bu şekilde doğaüstü gücün aktarılacağına ve ziyaretçilerin şifa bulacağına dayandırılabilir (Arı, 2020: 9). Araştırma sahasında genellikle hastalık için gelen kişiler ve çocuklar türbe ve yatırda uyutulmaktadır. Burada görülen rüya neticesinde kişilerin sağlıklarına kavuştuğu aktarılmıştır. Bununla birlikte görülen rüya, kişinin niyetiyle ilgili ise duası kabul olduğuna inanılmaktadır. Rüya gören kişiler gördükleri rüyayı sıhrî olduğundan anlatmamıştır. Bu uygulama türbelerde icra edilmektedir. Bu türbe ve yatırlar:

Hüseyin Dede Türbesi (Alaçam), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Semail Türbesi (Çarşamba), Seyyid Ömer Efendi Türbesi (Çarşamba), Abdurrahman Türbesi (Havza), Koyun Baba Yatırı (Havza), Veliyyüddin Bin Bereket Şah Türbesi (Havza), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyfi Dede Türbesi (Lâdik), Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Küçük Türbe (Terme).

4.2.4.2. Türbe/Yatır'da Bulunan Suyu Sarımsak Atma

Yöre haklı tarafından suya atılan sarımsak dileğin yerine gelip gelmeyeceğinin habercisidir. Asarcık'ta bulunan Asarma Türbesi'nde yapılan duanın kabul olup

olmayacağını anlamak için suya sarımsak atılmaktadır. Sarımsak su yüzüne çıkarsa bu duanın kabul olacağı anlamına gelmektedir.

4.2.4.3. Türbe/Yatır'a Soğan Dikme

Lâdik'te bulunan Şeyh Saadettin Baba Türbesi'nde başı ağıran kadınlar şifa bulmak için türbeye gelip dua eder ve taze soğan ekerek şifa bulmaktadır.

4.2.4.4. İp Bağlama/İp Kesme

Bu uygulama genellikle yürüyemeyen çocuklar için yapılmaktadır. Kutsal mekâna getirilen yürüyemeyen çocukların ayaklarına ip veya kurdele bağlanır. Caminin yanından çıkan ilk kişiye hiçbir şey söylenmeden makas verilir. Makasla ipin kesilmesi istenir. Bu uygulama sonrasında yürüyemeyen çocukların yürüdüğü kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır.

İsa Baba Türbesi (İlkadım), Kılıç Dede TürbesiS (İlkadım).

4.2.4.5. Türbe/Yatıra Çocuk veya Anneyi Satma

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar türbe ve yatır ziyareti yapmaktadır. Genellikle çocukleri sürekli vefat eden ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, kutsal mekâna çocuk satma uygulaması gerçekleştirir. Havza'da bulunan Koyun Baba Yatır'ında bu uygulama tespit edilmiştir. Bu şekilde çocuk sahibi olan kişiler çocuklarına genellikle 'Satı' adını vermektedir.

Araştırma sahasında çocuk sahibi olmayla ilgili bir başka uygulama da kutsal mekâna anne adayını satmaktır. Havza'da bulunan Pir Ahmet Dede Yatırı'na çocuk sahibi olamayan kadının satıldıktan belli bir süre sonra çocuğu olduğu aktarılmıştır. Bu şekilde çocuğu olan kişiler çocuğuna kız olursa 'Satı', erkek olursa 'Ahmet' adını vermektedir.

4.3. Ziyaret Adabı ve Ziyaretle İlgili Genel Bilgiler

4.3.1. Ziyaret Zamanı

Allah dostları olarak bilinen velilerin kabirleri her türlü istek ve niyet için ziyaret edilen kutsal mekânlardır. Hayat devam ettiği sürece ihtiyaçların ve isteklerin sürekliliği, çeşitliliği türbe ve yatırları ziyaret nedeninin temelini oluşturmaktadır. Kutsal mekânları ziyaret etmenin belli bir zamanı bulunmamakta türbe ve yatırlar ihtiyaç duyulan anlarda ziyaret edilmektedir. Ancak İslâmi açıdan özel gün ve

gecelerde türbe ve yatırlar daha fazla ziyaret edilmektedir. Bazı türbe ve yatırların özel ziyaret günü bulunmakla birlikte genel bağlamda ziyaret eden kişinin uygunluğuna göre tercih edilmektedir.

Ziyaret zamanının tercihinde bir önemli noktada da halk tarafından duanın belli zamanlarda daha fazla kabul olduğu inancı etrafında şekillenmektedir. Beş vakit kılınan namazların ardından, özellikle farz namazından sonra, secdede yapılan duaların, kandil mevlid gibi özel dini günlerde ve cuma gününde yapılan duanın kabul olacağı düşüncesi bu zamanlarda türbe ve yatırlar ziyaret edilmesine katkı sağlamaktadır.

İslâm'da perşembe ve cuma günleri dinen daha mübarek sayıldığı için bu zaman dilimi daha fazla tercih edilmektedir. Müslümanların bayramı olarak kabul edilen cuma günü türbe ve yatırların en fazla ziyaret edildiği zamanlardır. Kutsal mekânlar, genellikle cuma saati öncesi ve sonrasında ziyaret edilmektedir. Özellikle sela ve cuma namazı arasında yapılan duaların kabulünün daha fazla tesirli olduğu düşüncesiyle bu zaman diliminde yapılmasına dikkat edilir.

Türbe ve yatır ziyaretlerinin özel günler haricinde hafta sonu özellikle cumartesi günleri tercih edildiği gözlemlenmiştir. Araştırma sahasında bazı yatır ve türbeler sadece cumartesi günleri ziyaret edilmektedir. 19 Mayıs'ta bulunan Ala Tepesi Yatırı, Hümmet/Hızar Dede Yatırı, Musa Dede Türbesi; Alaçam Hüseyin Dede Türbesi; Çarşamba'da bulunan Şeyh Habil Türbesi, Yeşil Tekke Türbesi, Yeşil Tekke Murat Yüzbaşı Türbesi, Terme'de bulunan Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi cumartesi günleri ziyaret edilmektedir. Ziyaret zamanın cumartesi günü tercihi hafta sonu olması dışında velinin isteğine göre de belirlenmektedir. Bafra'da Avuncu Türbesi'nde veli, yöre halkından birkaç kişinin rüyasına girip "Bana gelen beni cumartesi günü bulur" dediği için ziyaretler cumartesi günü gerçekleştirilir.

Samsun'daki bazı türbe ve yatırlar belirli günlerde ziyaret edilmektedir. Bu günlerden biri de çarşambadır. Çarşamba gününün ziyaret sebebi olarak seçilmesinin özel bir nedeni bulunmamakla birlikte bazı kutsal mekânlar sadece çarşamba günü ziyaret edilmektedir. Bu türbe ve yatırlar: Asarcık'ta Asarma Türbesi, Temru Tekkesi Yatırı; Kavak Cehrilik Yatırı, Horasanlı Ahmedî Ceylanî Yatırı çarşamba günü ziyaret edilmektedir.

Bazı ziyaret yerlerinin zamanı ve sıklığı isteğe ve niyete göre değişmektedir. Kimi türbe ve yatır ziyaretlerinin sadece bir kere gelinmesi yeterli değildir. Üç hafta üst üste gerçekleştirilmesi gereken kutsal mekânlar bulunmaktadır. Türk ve İslâm kültüründe Allah'ın birliğine ve Tevhid inancı çerçevesinde tek sayıların önemli bir yeri bulunmaktadır. Türk kültürü ve halk inanışlarında bağlı olarak türbe ve yatır ziyaretlerinde muradın gerçekleşmesi için bu sayılar ön plana çıkmaktadır (Küçük, 2020: 432-433). 19 Mayıs'ta bulunan Ala Tepesi Yatırı, Hümmet/Hızır Dede Yatırı, Musa Dede Türbesi üç hafta üst üste cumartesi günleri ziyaret edilmektedir. Aynı şekilde Kavak'ta bulunan Mahmut Bey Yatırı çarşamba günleri ziyaret edilmektedir. Ziyarete gelen kişiler üç hafta çarşamba günleri aynı gün ve aynı saatte ziyaret edilmesi gerekmektedir. Ritüelin olması gerektiği gibi gerçekleştirilmediği durumda dileğin kabul olmayacağına inanılmamaktadır.

4.3.2. Kutsal Ziyaret Yerlerindeki Ziyaretçi Profili

4.3.2.1. Cinsiyet

Türbe ve yatır ziyaretleri genellikle kadınların ihtiyaçlarına daha fazla cevap verdiği için kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Köse-Ayten, türbe ve yatırların daha fazla kadınlar tarafından ziyaret edilmesini genel ve özel sebepler olarak iki başlıkta değerlendirmektedir. En genel faktör, kadın dindarlığının erkeğe oranla daha mistik ve duygusal olması karakterli olmasına bağlıdır. Bununla birlikte kadın dindarlığı geleneksel, büyüsel ve törensel karaktere sahiptir. Türbe ve yatırlara el-yüz sürme gibi dokunsal, bez bağlayıp kilit açma gibi büyüsel ve grupta dua etme ve Kur'an, mevlit gibi ibadetlerde bulunma törensel ritüeller kadınlar tarafından daha fazla gerçekleştirilmektedir (Köse-Ayten, 2010: 48-49).

Türbe ve yatırlar çocuk sahibi olma, hastalıkların şifası ve buna bağlı kadınları ilgilendiren konulardan ötürü kadınlar tarafından daha fazla ziyaret edilmektedir. Kadınlar bu ziyaretlere çocukları da dâhil etmektedir. Genç kızların hayırlı bir kısmet bulması ve çocukların hastalıkların şifası için gibi istekler ziyaretin temelini oluşturmaktadır.

Samsun'daki bazı türbe ve yatırlar caminin yanında olduğu için namaz vakitlerinde ziyaret edilmektedir. Özellikle bayram namazı ve cuma namazından sonra namazdan çıkan kişiler caminin yanında bulunan türbede dua etmektedir. Bu ziyaretler genellikle erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadınlar için bu imkân sınırlıdır.

Kutsalın hissedilmesine katkı sağlayan bu duyguyu erkekler camide, kadınlar türbe ve yatırlarda hissetmektedir. Bu anlamda türbeler, tabiri caizse kadınların camisi olarak değerlendirilmektedir (Köse-Ayten, 2010: 51).

Türbe ve yatırların erkekler tarafından ziyaretinin bir diğer sebebi de yağmur duasıdır. Çok kuraklık yaşandığı durumlarda yapılan yağmur duası yöre halkının erkekleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Hoca eşliğinde icra edilen bu ritüel özellikle çocuklar ve yaşlılar cemaatin ön safını oluşturmaktadır. Yağmur duası ritüeli ile ziyaret edilen türbe ve yatırlarda duanın sonuçsuz kalmadığı “Evliya bizi boş çevirmedi” şeklinde ifade edilmektedir.

4.3.2.2. Yaş-Medeni Durum-Meslek

Araştırma sahasında türbe ve yatıra gelen ziyaretçilerin yaş ortalaması genellikle orta yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Bu durumun nedeni olarak insanların bu yaş aralığında kutsal mekânlara daha fazla ihtiyaç duymasındır. Zorlaşan hayat şartları, iç sıkıntısı gelecek endişesi gibi durumlar insanları dine daha fazla yakınlaştırmıştır. İhtiyaca göre ziyaretçi yaşı değişiklik göstermektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynler, evlenmek ve iş sahibi olmak isteyen kişiler daha genç ziyaretçi kategorisinde yer almaktadır. Bununla birlikte sınav başarısı için öğrenciler de kutsal mekânları ziyaret etmektedir. Özellikle ortaokuldan liseye, liseden üniversiteye geçiş sınavları öğrencilerin hayatlarında bir dönüm noktası teşkil ettiği için öğrenciler tarafından ziyaret edilmektedir.

Kutsal mekânı ziyaret eden kişilerin medeni durumlarına bakıldığında birçoğunun evli olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Evli çiftler olarak yapılan ziyaretlerde erkekler genellikle eşlik etmek için gelmektedir. Bazı türbeler merkezi bir konuma sahipken bazı türbe ve yatırların ulaşımının zor olması nedeniyle eşlerle birlikte geldiği gözlemlenmiştir. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler de ziyarete çift olarak gelmeyi tercih etmektedir. Bekâr olan kişilerin ziyaret sebebi hayırlı bir kısmet ve iş bulma isteğidir.

Türbe ve yatır ziyaretlerine gelen kişilerin eğitim durumu değişiklik göstermektedir. Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda ziyaretçilerin genellikle ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu bilinmektedir. Eğitim seviyesine bağlı olarak kutsal mekâna bakış açısının değiştiği gözlemlenmiştir. Üniversite ve daha ileri bir eğitime sahip kişiler, türbe ve yatır ziyaretlerini hurafe olarak değerlendirir ve

uygulamaların dine aykırı olduğunu düşüncesi içerisinde. Dolayısıyla bu durum eğitimli kişiler tarafından kutsal mekânların daha az ziyaret edilmesine neden olmaktadır. Bu düşüncenin aksine yöre halkında türbe ve yatır ziyaretlerinde istek ve dileklerin Allah'tan istendiği ve evliyanın yüzü suyu hürmetine kabul olacağı inancı hâkimdir.

Türbe ve yatır ziyaretleri mesleki açıdan incelendiğinde ziyarete gelen kadınların genelinin ev hanımı olduğu tespit edilmiştir. Kutsal mekânların farklı mesleklere sahip insanlar tarafından ziyaret edildiği de gözlemlenmiştir.

4.3.2.3. Diğer Bilgiler

Türbe ve yatırlarda farklı gelir seviyelerindeki kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Kutsala ihtiyaç duyma ile maddi durum arasında bir ilişki bulunmaktadır. Herkesin kutsal mekândan beklentisinde ve isteğinde farklılıklar vardır. Allah'ın rızasını kazanmak, evliyaya vefa borcu hissetmek, çocuk sahibi olmak, iş bulma, manevi huzur bulma ve huzursuzluktan kurtulma gibi çeşitli nedenlerle kutsal mekânlar ziyaret edilmektedir. Çeşitli amaçlarla ziyaret edilen türbe ve yatırlarda ziyaretin sosyo-ekonomik durumla ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

4.3.3. Kutsal Mekânlardaki Yasaklar

Kabir ziyaretleri İslâmiyet'e uygun olmayan davranışlar sergilendiğinden dolayı yasaklanmıştı. Kabirde bulunan kişilere aşırı sevgi gösterme ve ibadet etme ölümlerinin ardında yakalarını yırtıp ağıt yakarak ağlama gibi cahiliye dönemine ait davranışlar nedeniyle kabir ziyaretinin kaldırılmıştı. Sonrasında Peygamberimiz tarafından ahiret hayatının hatırlanmasına vesile olacağından kabir ziyaretlerinin yapılması uygun görülmüştür (Kandemir, 2013: 496). O dönemlerden bugüne ölüm ve ölümden sonraki hayatı hatırlatan kabir ziyaretleri artarak devam etmiştir. Din kaynakları içinde ölümün yeri büyüktür diyen Malinowski'ye göre insanlar, hayatı ölümün gölgesinde yaşamaya mahkûmdur (Malinowski'den alıntılan Çapçioğlu-Altay, 2023: 459). Dünya hayatında ölümü hatırlatan türbe, yatır ve mezar ziyaretleri büyük öneme sahiptir.

Her türlü niyet için ziyaret edilen kutsal mekânlarada bulunan velinin sahip olduğu olağanüstü özellikler ve gösterdiği kerametler halk tarafından daha fazla ziyaret edilmesine katkı sağlamaktadır. Velinin kerametler arttıkça buna paralel olarak halkın gösterdiği rağbet de artmaktadır. Ocak, ruhani kudretle donatılmış veliye karşı korku ile karışık saygı duyulduğundan bahseder. Veliye karşı yapılan saygısızlık çarpılma, beklenmedik ve kötü bir şekilde ölümle cezalandırılır (1997: 8). Türbe ve yatırlarda veliyi rahatsız edecek her türlü davranışın bir karşılığı olmuştur. Dolayısıyla kutsal gücün korku uyandıracığı bilinciyle kutsal mekânlarda özenli davranışlar sergilenmektedir.

Araştırma sahasında genellikle merkezi türbelerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın astığı tabelada türbe ve yatırlarda nasıl davranılması gerektiği ve yapılmaması gereken davranışlar yer almaktadır. Kutsal mekânlarda yapılan ibadetlerin Allah için yapılması gerektiği vurgulanır. Başlı başına bu kabir ziyaretlerin hurafe olduğundan bahseden Erdil, ölüden yardım istemek, medet ummak dualarının kabulü için dine uygun olmayan uygulamaların yapılmasının ve kutsal mekânlara temasa dayalı tapınma eylemlerinin caiz olmadığını belirtir. İslâm'da dua etmek için bir aracıya gerek yoktur, kabirler sadece ölümü hatırlamak ve ibret almak için ziyaret edilmelidir (1991: 67-68).

Samsun'da kutsal ziyaret yerlerindeki bulunan tabelalarda yer alan yasaklar şunlardır:

1. Yatır adına kurban adamak ve kesmek,
2. Mum yakmak,
3. Bez çaput bağlamak,
4. Yiyecek bırakmak,
5. Taş-para yapıştırmak,
6. Etrafında dönmek,
7. Türbeye secde etmek,
8. Şifa istemek,
9. Dilekte bulunmak,
10. Türbeye eşyalara el sürmek ve öpmek,
11. İçinde yatmak, rüyaya yatmak,

12. Eğilerek ve emekleyerek girmek.

Bu ve benzeri bid'ad ve hurafe davranışlar dinimizde kesinlikle yasaktır (Diyanet İşleri Başkanlığı).

Araştırma sahasında türbe ve yatırlarda uygunsuz davranışlarda bulunan ziyaretçilerin başına türlü felaketlerin geleceği inancı hâkimdir. Kutsala karşı yapılan her türlü saygısızlık, cezasız kalmamaktadır. Samsun'daki türbe ve yatırlarda karşılaşılan bazı uygunsuz davranışlar ve bunların olumsuz sonuçları:

• Türbe Yatırın Etrafına Pislik Bırakmak

Temizlik, dinin temel kuralı olmakla birlikte türbe ve yatır ziyaretlerinde aranan en yegâne özelliklerden biridir. Yöre halkı kutsal mekânın etrafının temiz tutulması hususunda dikkatli davranmaktadır. Veli, kutsal mekânı kirletmeye teşebbüs edenleri bazen uyarı olarak bazen de ağır bir şekilde cezalandırır.

İlkadım'da bulunan Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatırı'nda evliyanın yanında çöp bırakan birinin evliya rüyasına girerek çöpü kaldırmasını emreder. Lâdik'te Dikilitaş Türbesi'nde evliyanın yanına bırakılan pislik nedeniyle evliyanın olduğu yerden sesler gelmeye başlar, pislik temizlenince sesler kesilir.

Lâdik'te bulunan Süt Pınarı Tekkesi'ne bir kadının bebek bezi bırakması sonucu süt kesilip akmamaya başlar.

Vezirközü'de Laz Dede Yatırı'nın etrafında bulunan çeşmenin kirli bırakılmasının ardından evliya o kişinin rüyasına girerek uyarır.

• Türbe/Yatırın Etrafında Define Aramak

Eskiden değerli eşyaların kişilerle birlikte gömülmesi defineciler tarafından mezarın kazılıp tahrip edilmesine neden olmaktadır. Araştırma sahasında en yaygın görülen davranışlardan biri kutsal mekânlarda define aramaktır. Bunun yapılması durumunda veli tarafından bir karşılığı bulunmaktadır.

Ala Tepesi Yatırı (19 Mayıs), Asarma Türbesi (Asarcık), Akalan Türbesi (Atakum), Arap Türbesi (Çarşamba), Gazi Hasan Türbesi (Çarşamba), Koyun Baba Yatırı (Havza), Horasanlı Ahmedî Ceylanî Yatırı (Kavak), Altın Kızlar Yatırı (Lâdik), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Kara Abdal Türbesi (Lâdik), Seyfi Dede Türbesi (Lâdik), Bazlamaç Türbesi (Terme), Gani Dede Yatırı (Teme), Hacı Aliko Türbesi (Terme),

Hüseyinoğlu Türbesi (Terme), Kazım Karabekir Paşa Türbesi (Terme), Taşpınar Türbesi (Terme), Kızılot Türbesi (Terme), Ahmet Baba Türbesi (Vezirköprü).

Bazı türbe ve yatırlarda velinin mezarı bile bulunmamaktadır. Bunu yapanların başına türlü musibetler gelmiştir. Bu türbe ve yatırlar;

İkizivet Yatırı (Alaçam), Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi (Bafra),

• **Türbe/Yatırın Mezarını Kaldırmaya Çalışıp Yol Yapmak**

Şehir merkezlerinden uzak yapılan türbe/yatırlar zamanla şehrin içinde kalınca yol için kaldırılmaya çalışılmıştır. Evliyanın bu duruma müsaade etmediği ve engel olduğu yöre halkı tarafından aktarılmıştır. Bunu yapmaya çalışanların başına muhakkak bir şey gelir, iş makineleri arıza yapar ya da kimseye görünmeyen uhrevi şeyler görünerek kabrin dokunulması engellenir.

Alaçam'da bulunan Şeyhler Türbesi'nde Kaymakam Bey, köyü ziyarete geldiğinde türbe sahiplerine türbeyi kaldırmaları emrini verir. Kaymakam emriyle ağaçlar sökülür. Sonrasında Kaymakam, olmadık bir yerde düşer ve ayağını kırar bunun üzerine türbe yeniden yapılır (KK4).

Yol çalışmaları için kaldırılmak istenen türbe ve yatırlar;

Bafra'da Şeyh Emir Efendi Türbesi, yol yapımı için kaldırılmak istenince iş makineleri arıza yapar, türbe yıkılmaz. İlkadım'da merkezde bulunan Kılıç Dede Türbesi kaldırılıp yol yapılmak istenmiş evliya müsaade etmemiştir. Aynı şekilde Hatip Hoca Yatırı, yol yapımı nedeniyle kaldırılmak istenmiş ama kaldırılamamıştır. Yatır, cami girişindeki merdivenin bitişiğinde yer almaktadır.

Kavak'ta bulunan Mahmut Bey Yatır'ı yol yapımı nedeniyle kaldırılmak istenir ancak evliya müsaade etmemiştir. Bununla birlikte Şehit Müftü Hoca (Hacı Hafız Mustafa Efendi) Türbesi, şehrin tam ortasında bulunduğu için defalarca kaldırma girişimine maruz bırakılmıştır. Ancak her seferinde bir sorunla karşılaşmıştır. En son oraya gelen kepçenin kırılmasıyla birlikte Şehit Müftü'nün buna izin vermediği düşünülerek kabir bina içine alınmıştır.

• **Türbe ve Yatırın Bulunduğu Alanı Kişisel Mülke Dâhil Etmek**

Türbe ve yatırın bulunduğu alan sınırları belli olmadığı için zamanla etrafında binalar inşa edilmiştir. Türbenin bulunduğu alan giderek daraltılıp kişisel mülke dâhil

edilmesi sonucunda bunu yapan kişilerin başına türlü musibetlerin geldiği aktarılmıştır.

Kavak'ta yer alan Şeyh Hamza Türbesi, türbenin bulunduğu alan kişisel mülke dâhil edildiği için bunu yapanların başına türlü felaketler gelmiştir.

• Türbe/Yatır Etrafındaki Ağaçları Kesmek

Türbe ve yatırlar, hem evliyanın bulunduğu alan ve çevresinin kutsal olduğuna inanılıp saygı gösterilmektedir. Bu alandan bir şey almak halk tarafından yasaklı davranışlar arasında kabul edilmektedir. Kutsal mekânın bulunduğu yerden ağaçlara zarar vermek bir dal kırmak veya kuru bir ağacı alındığında evliya tarafından cezalandırılır. Bu durumun yaşandığı türbe ve yatırlar:

Emirza Bey Türbesi (Bafra), Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi (Bafra), Sarılık Türbesi (Çarşamba), Semail Türbesi (Çarşamba), Suboğan Türbesi (Havza), Yahya Dede Türbesi (Havza), Cehrilik Yatırı (Kavak), Şeyh Hamza Türbesi (Kavak), Gül Abdal Türbesi (Lâdik), Seyfi Dede Türbesi (Lâdik), Kızılot Türbesi (Terme), Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Terme), Kazım Karabekir Paşa Türbesi (Terme).

• Türbe/Yatırın Üzerini Örtmek

Türbe ve yatır arasındaki en büyük farklardan birisi de mimari yapıdır. Ancak yörede yer alan bazı yatırlarda bulunan evliyalar üzerlerinin kapatılmasına müsaade etmemektedir. Bazı yatırlar ise veli, üzerinin örtülmesi konusunda insanların rüyasına girerek örtülmesini istemektedir.

Niyazi Dede Yatırı (Havza), Yahya Paşa Yatırı (Havza), Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatırı (Kavak) üzerinin kapatılmaması konusunda ısrarcı olmuştur. Lâdik'te bulunan Kara Abdal Türbesi'nde, Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı dönemde dönemin mülki amiri ve jandarmaları tarafından ahşap olan türbe kapısı çivilerle çakılmış ve türbenin ziyaret edilmemesi telkin edilmiştir. Yetkililer gittikten sonra çakılan çivilerin yerinden çıkıp fırladığına köyün büyüklerinin şahit olduğu bilinmektedir.

Ayvacık'ta bulunan Hacı Sofu Yazıcı Türbesi'nde bulunan evliya ise mezarının kapatılmasını istemektedir. Yöre halkından birçok kişinin rüyasına girerek mezarının örtülmesini emretmiştir. Halk bunun üzerine evliyanın yapısını inşa etmiştir. Aynı

şekilde Terme’de bulunan Kazım Karabekir Paşa Türbesi de üzerinin örtülmesini istemesi sonucunda yöre halkı evliyanın mezarını inşa etmiştir.

• **Türbe/Yatırın Etrafında Uygunsuz Eylemlerde Bulunma**

Kutsal mekânlarda, dine uygun olmayan davranışlarda bulunmak veliyi rahatsız etmektedir. Alkol almak alkol şişelerini türbe ve yatırların etrafında bırakanların başına türlü musibetlerin geldiği rivayet edilmektedir.

İlkadım’da bulunan Seyyid Kudbiddin Türbesi’nin yapımı sırasında ustaların kötü söz kullanımı evliyayı rahatsız eder, ustalar evliya tarafından cezalandırılır. Bununla birlikte Kavak’taki Cehrilik Yatırı’nda da kötü söz söyleyen kişileri evliya cezalandırmıştır.

• **Türbe/Yatırların Etrafında Hayvan Otlatmak, Ot Koparmak**

Türbe ve yatırlarda bulunan evliyaya saygı duyulması gerektiği gibi etrafının da aynı özenin gösterilmesi önemli bir husustur. Hayvanların türbede otlatılması ve hayvanların pisliğinin yer alması yasaktır. Evliya, bunu yapanların genellikle rüyasına girerek uyarır, uyarısı dikkate alınmadığında cezalandırmıştır.

Semail Türbesi (Çarşamba), Ahmet Dede Yatırı (Havza), yatırın etrafında ot koparan bir kişiyi evliya ahraz yaptı; bunun üzerine yöre halkı buradaki metfuna büyük saygı duymaktadır.

Havza’da bulunan Pir Ahmet Dede Yatırı’nın etrafında hayvan otlatılınca akşam o hayvanlar vefat etmiştir.

• **Türbe/Yatır Av Yapmak**

Türbe ve yatır, etrafı korunaklı bölge olduğu için bu alana yapılacak her türlü davranışta özenli davranılmasına dikkat edilmektedir. Kutsal mekânın bulunduğu alanda av yapmak evliyayı rahatsız ettiği için av yapanlar cezalandırılır. Örnek:

Hüseyinoğlu Türbesi (Terme).

• **Türbe/Yatırın Varlığına İnanmama, Velinin Aleyhinde Konuşma**

Türbe ve yatır ziyaretlerinde en çok karşılaşılan durumlardan biri de velinin kerametlerine inanmamaktır. Veliye inanmayan kişilerin cezalandırılacağı inancı daha dikkatli davranmayı gerektirmiştir.

Alaçam'da Hüseyin Dede Türbesi'nde veliye inanmayan bir öğretmenin dili tutulur, hocalar okumasına rağmen çok zor düzelir (KK10).

Bafra'da bulunan Avuncu Türbesi'nde, türbeye inanmayan birinin evliya elini kolunu ters döndürdüğü, bu kişinin yedi tane koç kesip anca düzeldiği aktarılmıştır. Yaşanan bu olay herkese ibret olmuştur (KK20).

Horasanlı Ahmedi Ceylani Yatırı'nda (Kavak), bir kişi yatırım etrafında çalgı çalıp evliyanın kendisine karışamayacağını iddia edince başına türlü musibetler gelmiştir.

Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi'nde evliyanın varlığına inanmayıp hakkında kötü düşünen kadın felç olmuştur.

Vezirköprü'de bulunan Ahmet Baba Türbesi'ne zarar veren, türbeye inanmayıp saygısızlık yapan kişilerin başına türlü musibetler gelmiştir.

• Türbe/Yatırım Etrafından Bir Şey Almak

Havza'da bulunan Emir Gazi Yatırı'dan herhangi bir şey alınmasına evliya müsaade etmez; bunu bilen yöre halkı yatıra derin saygı göstermektedir.

4.3.4. Kutsal Ziyaret Yerlerine Giriş ve Çıkışlar

Kutsal mekân ziyaretinde Allah dostu olarak kabul edilen velilerin dinen önemi ayetlerle kanıtlıdır. Şüphesiz Kur'an'da Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar ki iman etmişler, Allah'a karşı gelmekten kaçınmışlardır. Onlara dünya hayatında da ahiret hayatında da müjdeler vardır (Yunus, 62-64/109). Allah'ın veli kullarının mekânları insanlar tarafından tarihin her döneminde değer verilmiş ve korunmuştur. Halk, manevi yönü yüksek mekânları ziyaret ederken bu bilinçte ve özende davranmaktadır.

Türbe ve yatırların ziyaret edilmesinde yazılı kurallar bulunmaz ancak insanlar nasıl ve ne şekilde geleceklerini bilirler. Kutsal ziyaret yerlerine gelirken birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Bu hassasiyet hem kutsala duyulan saygının hem de

korkunun tecellisidir. Evliyaya yapılan her türlü saygısızlığın karşılık bulacağı duygusu daha özenli davranışlar sergilemeyi gerektirmiştir.

Kutsal mekânlarda yapılması gerekenleri Bayram Altan yaptığı çalışmada şöyle ifade etmektedir: “Türbe ziyaretine niyet edilmeden önce abdest alınır ve iki rekât nafil namazı kılınır. Bu nafil namazın her rekâtında Fatiha’dan sonra bir Ayete’l Kürsî ve üç İhlas suresi okunur. Namazı bitirip selam verdikten sonra, kılınan bu iki rekât nafil namazının sevabı, ziyaret edilecek olan türbede yatan zatın ruhuna bağışlanır” (Altan, 2008: 452). Kutsal mekâna genellikle sağ ayakla besmele çekilerek girip sol ayakla çıkılmaktadır. Türbe ve yatırlardan çıkarken yüzü evliyaya bakacak şekilde çıkılmasına özen gösterilir. Ayakkabılar giyip çıkarılırken ses yapılmamasına ve kutsal mekânın kirletilmemesine dikkat edilmektedir.

SONUÇ

İnsanlığın başlangıcından beri var olan din, kutsal bir gücün varlığına inanma ve bunun sonucunda meydana gelen pratikler bütünüdür. İnsanoğlu, tarihsel süreç içerisinde kutsal ve kutsal olduğuna inandığı varlık ve nesneleri önemli görmüş; yaşamlarını bu öğretiyi etrafında şekillendirmiştir. Kutsallığın tezahür ettiği kutsal mekânlar zamanla toplumsal bir yapı hâline gelmiştir.

Anadolu, kutsal mekânlar açısından oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Bu kutsal mekânlar içinde; taş, kaya, ağaç, su ve toprak gibi birçok unsur yer alsa dahi araştırma konusu kapsamında bu kutsal mekânlardan sadece türbe ve yatırlar ele alınarak incelenmiştir. Türbe ve yatır arasında adlandırma ve yapısal bir farklılık bulunmasına rağmen inanış ve pratikte benzer özellikler taşımaktadır. Yöre halkı Samsun'daki bütün kutsal ziyaret yerlerini türbe olarak adlandırsa dahi çalışmada türbe ve yatır arasındaki ayrım dikkate alınarak isimlendirilmiştir.

Samsun, köklü tarihiyle zengin kültürel kaynaklara sahiptir. Şehrin önemli kültürel değerlerinden biri türbe ve yatırlardır. Samsun'un 17 ilçesinde yapılan saha çalışmasının sonucunda 100 kutsal mekân tespit edilmiştir.

Farklı medeniyetlerle ve toplumlarla etkileşim Türklerin farklı dinleri benimsemesine neden olmuştur. Ancak Türkler, birçok farklı dini benimsemelerine rağmen geleneksel inançlarını yaşamaya devam etmiştir. Türk milleti, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra eski inançlarını yeni dinle sentezlemiştir. Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan atalar kültü; ölmüş ataya saygı, inanç ve ibadeti ifade etmektedir. Bu inanca göre ölen atanın manevi varlığı yeryüzünde kalmaya devam etmekte ve geride bıraktıkları kişilerin hayatına tesir etmektedir. Atalar kültü, İslâmiyet'le birlikte farklı bir formla veli kültüne dönüşmüştür.

Halk nezdinde Allah dostu olan veliler, bireysel ve toplumsal olarak zorda kalındığında yardım beklenen, kurtarıcı bir güç olarak kabul edilmektedir. İnsanlar, kendilerini çaresiz ve manevi bir boşlukta hissettiğinde, zor durumda kaldığında velilerin bulunduğu yerleri ziyaret ederek şefaât beklemişlerdir. Toplumun değerler bütününe sahip velilerin hayattayken ve öldükten sonra kendilerinde var olan tabiatüstü güçten faydalanma isteği bu mekânlara olan ilgiyi arttırmıştır.

Kutsal mekânlar, çok katmanlı ve birbirine bağlı yapısıyla tarihin her döneminde insanların dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Kutsallığın

sirâyet ettiği bu mekânları insanlar, her türlü niyet ve istek için ziyaret etmektedir. Araştırma sahasında türbe ve yatırların; hastalıkların şifası ile istek ve taleplere yönelik nedenler için ziyaret edildiği tespit edilmiştir. Modern tıbbın sunduğu imkânlara rağmen insanlar şifa bulmak için türbe ve yatır ziyareti yapmaktadır. Samsun'daki türbe ve yatırlar en fazla; baş ağrısı, yürüyemeyen çocuklar ve çok ağlayan çocuklar ile psikolojik rahatsızlıklar için ziyaret edilmektedir. Bununla birlikte yağmur duası ve çocuk sahibi olma, en fazla tercih edilen istek ve talebe yönelik nedenlerdendir.

Kutsaldan yardım isteme ve kutsala duyulan ilginin temel sebeplerinden biri de evliyaya dair anlatılan menkıbelerdir. Olağanüstü güce sahip olduğu bilinen ve kutsal kabul edilen mekânların ıspatı, evliyalara ait keramet ve menkıbelerdir. Evliyaların hayattayken gösterdikleri kerametlerin öldükten sonra da devam etmesi insanlar tarafından bu mekânlara rağbeti arttırmıştır. İnsanların şahit olduğu kerametler, kutsal mekânların ziyaret edilmesine ve bu alanlarda çeşitli uygulamaların icra edilmesine kaynaklık etmektedir.

Doğaüstü kudreti ve ruhani özelliklere donatılmış velilere karşı korku ile birlikte saygı duyulmaktadır. Veliye karşı yapılacak herhangi bir saygısız davranışın ağır bir karşılığı olmaktadır. Kutsal gücün korku uyandırması yapılmaması gereken yasaklar sistemini beraberinde getirmiştir. Bu bilinçle türbe ve yatırlarda özenli davranışlar sergilenmektedir.

Araştırma sahasında türbe ve yatır ziyaretinde bulunan kişilerin, isteklerine bağlı birtakım ritüeller gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Türbe ve yatırlar etrafında teşekkül eden ritüeller temelinde; eski Türk inanışlarından biri olan atalar kültü, tabiaat kuvvetleri, İslâmi uygulamalar ile sihir ve büyüye dayalı uygulamalar yer almaktadır. Samsun'da bulunan kutsal mekânlarda eski inanışlara bağlı uygulamalarla, İslâmi uygulamaların aynı türbe ve yatırda bir arada uygulandığı tespit edilmiştir. Eski Türk inanışlarından; çaput bağlama, taş yapıştırma, evliyanın yanında bulunan sudan içme, mum yakma gibi uygulamalarla birlikte dua etme ve namaz kılma gibi dinî uygulamalar birbirleri ile çatışmadan birlikte icra edilmektedir.

Araştırma sahasında bünyesinde en fazla kutsal mekân bulunan ilçe Havza'dır. Ancak burada yer alan kutsal mekânlar gerek bulundukları konum itibariyle gerekse buradaki bazı mekânların işlevselliğini geçmişe nazaran yitirmesi sonucunda en fazla ziyaret edilen türbe ve yatırlar farklı ilçelerde bulunmaktadır.

Samsun'daki kutsal ziyaret yerlerinde pek çok adak çeşidi bulunmaktadır. Bu kurbanlar kanlı ve kansız kurban olarak iki grupta değerlendirilse de yörede isteklerin gerçekleşmesi için daha fazla kanlı kurban tercih edilmektedir. Hayvanın cinsi ekonomik duruma ve gerçekleşmesi istenen dileğin büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Kurban kesmek, namaz kılmak, tespih çekmek gibi İslâma uygun adaklarla birlikte kişisel eşya ve para bırakma İslâm akidelerine ters adaklar da bulunmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgulardan biri de ziyaret zamanıdır. Samsun'da yer alan türbe ve yatırlar, kişinin isteğine bağlı olarak ziyaret edilmektedir. Ancak bazı özel gün ve dinî bayramlara göre kutsal mekânların ziyaret zamanını belirlemektedir. Müslümanlar için perşembe akşamı ve cuma günü yapılan duaların kabul olacağı inancından dolayı kutsal mekânlar bu zaman diliminde ziyaret edilmektedir. Bayramlarda, arife gününde, kandillerde ve Hıdırellez'de de kutsal mekâna ilgi artmaktadır.

Kutsal mekân ziyaretleri insanlar tarafından sına ile süreklilik kazanır. Kutsal mekânları ziyaret sıklığı türbeye göre ve isteklere göre değişiklik göstermektedir. Bazı türbe ve yatırlarda bir dileğin yerine gelmesi için o mekânın birkaç kere belirli günlerde ziyaret edilmesi gerekmektedir.

Samsun'un il merkezi, mahalle ve köylerinde bulunan türbe ve yatırlar hem şehirden hem de şehir dışından ziyaretçi olsa da bu mekânlar genellikle yöre halkı tarafından gerçekleştirilmektedir. Eğitim seviyesinin artışı kutsal mekânlara bakış açısını değiştirmektedir. Üniversite ve daha ileri bir eğitime sahip kişiler kutsal mekân ziyaretini hurafe ve batıl inanış olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte teknolojinin etkisi, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması ve sosyo-kültürel yapıdaki birtakım değişiklikler, kutsal mekânlardaki ziyaret kültüründe de çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Ancak tüm bu değişikliklere rağmen insanlar, çaresiz kaldığı zamanlarda türbe ve yatırları kurtuluş aracı olarak görmeye devam etmiştir

Samsun'daki ziyaretçi profili incelendiğinde kutsal mekânlar, genellikle kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Kadınlar kutsal mekânları her türlü istek ve niyet için ziyaret ederken erkekler ise yağmur duası, hac gibi toplumsal nedenlerden dolayı ziyaret etmektedir. Ziyaretçilerin, gelir seviyeleri orta halli ve alt tabakadan oluşan, eğitim seviyeleri düşük kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklar

ziyaret nedenlerini de etkilemektedir. Gelir seviyesi yüksek kişilerin kutsal ziyaret nedeni manevi huzur bulmak iken ekonomik durumu düşük ziyaretçiler, türbeden maddi isteklerde bulunmaktadır. Ziyaretçilerin yaş ortalamaları orta yaş kategorisinde yer almaktadır. Ancak isteklere göre ziyaretçi yaşı farklılıklar göstermektedir. Sınav başarısı isteyen öğrenciler en küçük yaş grubunu oluşturmaktadır. Çocuk sahibi olma, işe girme ve evlenme niyetiyle gelen kişilerin genellikle gençlerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap veren kutsal ziyaret yerleri, insanların çaresiz kaldığında başvurduğu mekânlardır. Eski Türk inançları ve İslâm dininin bir arada yaşatıldığı mekânlar olarak resmî dinin tüm kurallarına ve yasaklarına rağmen halk tarafından yoğun bir ilgi ile ziyaret edilmektedir. Samsun’da tespit edilen ziyaret yerleri hem soyut hem somut kültürel miras unsurlarını bir arada bulundurmasından dolayı önemlidir. Samsun’daki kutsal ziyaret yerleri ile ilgili yapılan bu çalışma kendinden sonra benzer konularda hazırlanacak çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

- KK1: Muzaffer Erdoğan, 67 yaşında, İlkokul, 19 Mayıs, Emekli.
- KK2: Dursun Eğin, 80 yaşında, İlkokul, 19 Mayıs, Emekli.
- KK3: Muharrem Ergün, 61 yaşında, İlkokul, Alaçam, Çiftçi.
- KK4: Yaşar Parlak, 57 yaşında, İlkokul, Alaçam, Muhtar.
- KK5: Hüseyin Kara 47 yaşında, Üniversite, Alaçam, Öğretmenevi Müdürü.
- KK6: Bayram Bektaş, 63 yaşında, İlkokul, Alaçam, Emekli.
- KK7: Hanife Bektaş, 57 yaşında, İlkokul, Alaçam, Ev hanımı.
- KK8: Ali Çiçek, 100 yaşında, İlkokul, Alaçam, Emekli.
- KK9: Ahmet Akman, 72 yaşında, İlkokul, Alaçam, Çiftçi.
- KK10: Mahmut Yılmaz, 61 yaşında, İlkokul, Alaçam, İş insanı.
- KK11: Nuh Yılmaz, 72 yaşında, İlkokul, Alaçam, İş insanı.
- KK12: Muhterem Ergin, 58 yaşında, İlkokul, Alaçam, Emekli.
- KK13: Cevat Batur, 80 yaşında, İlkokul, Asarcık, Emekli.
- KK14: Fikret Batur, 57 yaşında, Ortaokul, Asarcık, Emekli.
- KK15: Esme Batur, 78 yaşında, İlkokul, Asarcık, Ev hanımı.
- KK16: Emine Butur, 70 yaşında, İlkokul, Asarcık, Ev hanımı.
- KK17: Ahmet Mutlu, 64 yaşında, İlkokul, Atakum, Emekli.
- KK18: Nebahat Mutlu, 61 yaşında, İlkokul, Atakum, Ev hanımı.
- KK19: Sabire Keşli, 56 yaşında, İlkokul, Atakum, Ev hanımı.
- KK20: Mahmut Yazıcı, 59 yaşında, Ortaokul, Ayvacık, Muhtar.
- KK21: Durmuş Alan, 63 yaşında, İlkokul, Ayvacık, Muhtar.
- KK22: Ali Rıza Varol, 58 yaşında, İlkokul, Bafra, Muhtar.
- KK23: Şenol Dursun, 56 yaşında, İlkokul, Bafra, Aza.
- KK24: Kadir Dursun, 72 yaşında, İlkokul, Bafra, Emekli.
- KK25: Cemile Esen, 48 yaşında, Ortaokul, Bafra, Ev hanımı.
- KK26: Hasan Dursun, 58 yaşında, İlkokul, Bafra, Çiftçi.
- KK27: Sedat Aktaş, 60 yaşında, İlkokul, Bafra, Emekli.

KK28: Ahmet Karaburç, 66 yaşında, İlkokul, Bafra, Muhtar.

KK29: Celal Ünlü, 62 yaşında, İlkokul, Bafra, Muhtar.

KK30: Kurtbey Yavuz, 78 yaşında, Okuma-yazma Yok, Emekli.

KK31: Aşur Güngör, 63 yaşında, İlkokul, Bafra, Muhtar.

KK32: Hüseyin Bostancı, 61 yaşında, İlkokul, Bafra, Çiftçi.

KK33: Ahmet Şahin, 56 yaşında, İlkokul, Bafra, Serbest meslek.

KK34: Zeliha Şahin, 46 yaşında, Ortaokul, Bafra, Ev hanımı.

KK35: Resul Yalçinkaya, 64 yaşında, İlkokul, Bafra, Emekli.

KK36: Ömer Faruk Esen, 37 yaşında, Üniversite, Bafra, Kurum Müdürü.

KK37: Hatun Kablan, 70 yaşında, İlkokul, Sivas, Ev hanımı.

KK38: Hüseyin Kablan: 71 yaşında, İlkokul, Bafra, Çiftçi.

KK39: İdris Gündör, 52 yaşında, Lise, Bafra, Çiftçi.

KK40: İbrahim Kaya, 52 yaşında, Ortaokul, Bafra, Serbest meslek.

KK41: Emine Kaya, 44 yaşında, Lise, Bafra, Ev hanımı.

KK42: Kenan Önday, 64 yaşında, İlkokul, Bafra, Emekli.

KK43: Kurtça Akbulut, 86 yaşında, İlkokul, Bafra, Emekli.

KK44: Nazife Pallı, 73 yaşında, Okumadı, Bafra, Ev hanımı.

KK45: Nazmiye Kutlu, 57 yaşında, İlkokul, Bafra, Ev hanımı.

KK46: Ali Fuat Ergin, 54 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Muhtar.

KK47: Arslan Kontbay, 93 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Çarşamba, Emekli.

KK48: Bayram Cafer Baysal, 59 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Çiftçi.

KK49: Fadime Aydın, 79 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Çarşamba, Ev hanımı.

KK50: Fevzi Aydın, 82 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Çiftçi.

KK51: Muammer Akbaş, 68 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Emekli.

KK52: Nebahattin Özcan, 90 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Çarşamba, Emekli.

KK53: Osman Ordulu, 65 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Emekli.

KK54: Hasan Özcan, 58 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Emekli.

KK55: Ayhan Ordulu, 73 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Emekli.

KK56: Mithat Maraşlı, 60 yaşında, Lise, Çarşamba, Muhtar.

KK57: Rahim Bilgin, 61 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Emekli.

KK58: Sadık Bilgin, 92 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Çarşamba, Emekli.

KK59: Hasan Topuz, 78 yaşında, Üniversite mezunu, Çarşamba, Emekli öğretmen.

KK60: Yakup Kontbay, 56 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Çiftçi.

KK61: Şükriye Bozkır, 67 yaşında, Okuma Yazması yok, Çarşamba, Ev hanımı.

KK62: Leyla Göçmez, 66 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Ev hanımı.

KK63: Seyit Köse, 42 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Çiftçi.

KK64: Kemal Evmez, 42 yaşında, Ortaokul, Çarşamba, Muhtar.

KK65: Ahmet Evmez, 60 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Emekli.

KK66: Musa Yıldız, 49 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Muhtar.

KK 67: Fatma Aksüt, 92 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Ev hanımı.

KK68: Asiye Aksüt, 52 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Ev hanımı.

KK69: Necati Şahin, 54 yaşında, Ortaokul, Çarşamba, Muhtar.

KK70: Nebahat Şahin, 48 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Ev hanımı.

KK71: Abdullah Piskinko, 67 yaşında, İlkokul, Çarşamba, Çiftçi.

KK72: İsa Uyanık, 48 yaşında, Üniversite, Çarşamba, Muhtar.

KK 73: Orhan Sarioğlu, 65 yaşında, İlkokul, Havza, Serbest meslek.

KK74: Hasan Sezgin, 52 yaşında, İlkokul, Havza, Çiftçi.

KK75: İbrahim Teper, 56 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK76: Abdurrahman Yeşilgöz, 90 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Havza, Emekli.

KK77: Şükriye Yeşilgöz, 58 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK78: Recep Sezgin, 56 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK79: Selahattin Yayla, 80 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Havza, Emekli.

KK80: Sündüz Cingöz, 69 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK81: Habibe Cingöz, 50 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK82: Melek Şener, 55 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK83: Mustafa Korkmaz, 61 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK84: Kadir Dalak, 60 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK85: Sabahattin Tekbıyık, 63 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK86: Sabiha Zengin, 74 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Havza, Ev hanımı.

KK87: Cemil İnce, 62 yaşında, Üniversite, Havza, Öğretmen.

KK88: Meryem Tekbıyık, 60 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK89: Sündüz Cingöz, 69 yaşında, Okuma-Yazması yok, Havza, Ev hanımı.

KK90: Haşmet Sungurtekin, 58 yaşında, Lise, Havza, Muhtar.

KK91: Faruk Çörekçi, 69 yaşında, Lise, Havza, Halkla İlişkiler Müdürü.

KK92: Aysel Alnıdelik, 60 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK93: Suzan Özcan, 42 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK94: Hanife Yıldırım, 66 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK95: Ahmet Ceylan, 67 yaşında, İlkokul, Havza, Serbest meslek.

KK96: Mevlit Ceylan, 48 yaşında, Ortaokul, Havza, Muhtar.

KK 97: Hayri Demirtaş, 75 yaşında, İlkokul, Havza, Serbest meslek.

KK98: Emine Demirtaş, 40 yaşında, Üniversite, Havza, Ev hanımı.

KK100: Cevdet Ertaş, 68 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK101: Necati Gedik, 67 yaşında, Lise, Havza, Emekli.

KK102: Ahmet Ergin, 43 yaşında, Üniveriste, Havza, İmam.

KK103: Hüseyin Uysal, 61 yaşında, İlkokul, Havza, Muhtar.

KK104: Üzeyir Enkal, 60 yaşında, İlkokul, Havza, Serbest meslek.

KK105: Şehri Enkal, 58 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK106: Hülya Yılmaz, 54 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK107: Naciye Yılmaz, 58 yaşında, İlkokul, Havza, Ev hanımı.

KK108: Avni Çavuş, 54 yaşında, Üniversite, İlkadım, İmam.

KK109: Hasret Kayhan, 32 yaşında, Üniversite, İlkadım, Müezzin.

KK110: Hasan Kaya, 48 yaşında, Lise, İlkadım, Muhtar.

KK111: Yener Sezgin, 54 yaşında, Üniversite, İlkadım, İmam.

KK112: Mehmet Zeki Açı, 52 yaşında, Üniversite, İlkadım, İmam.

KK113: Kemal Kindat, 56 yaşında, İlkokul, İlkadım, Muhtar.

KK114: Saadet Kindat, 48 yaşında, İlkokul, İlkadım, Ev hanımı.

KK115: Nurgül Ardanuç, 44 yaşında, Üniversite, İlkadım, Müze görevlisi.

KK116: Halise Zurnacı, 41 yaşında, Üniversite, Yozgat, Müze görevlisi.

KK117: Yalçın Cebeci, 60 yaşında, İlkokul, Kavak, Emekli.

KK118: Ayşe Soylu, 76 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Kavak, Ev hanımı.

KK119: Hanife Cebeci, 70 yaşında, Okuma- Yazma Yok, Kavak, Ev hanımı.

KK120: Mustafa Çakır, 97 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Kavak, Emekli.

KK121: Nihat Kaya, 85 yaşında, İlkokul, Kavak, Emekli.

KK 122: Gülbiye Kaya, 85 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Kavak, Ev hanımı.

KK 123: Mustafa Kalkan, 72 yaşında, İlkokul, Kavak, Emekli.

KK124: Kemal Taşkın, 56 yaşında, Üniversite, Kavak, İmam.

KK125: Mustafa Sabri Demir, 52 yaşında, İlkokul, Kavak, Çiftçi.

KK126: Rahmi Demir, 69 yaşında, İlkokul, Kavak, Emekli.

KK127: Mevlüde Demir, 67 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Kavak, Ev hanımı.

KK128: Hayriye Cevlan, 64 yaşında, İlkokul, Kavak, Ev hanımı.

KK129: Kemal Mutlu, 38 yaşında, İlkokul, Kavak, Hafriyatçı.

KK130: Şerife Uysal, 63 yaşında, İlkokul, Kavak, Ev hanımı.

KK131: Necati Aker, 68 yaşında, İlkokul, Kavak, Emekli.

KK132: Yılmaz Çakıllı, 47 yaşında, Lise, Kavak, Berber.

KK133: Salim Bayri, 40 yaşında, Lise, Lâdik, Çiftçi.

KK134: Aynur Akgün, 60 yaşında, İlkokul, Lâdik, Ev hanımı.

KK135: Nafiye Tersekan, 47 yaşında, Ortaokul, Lâdik, Ev hanımı.

KK136: Cahit Akgün, 64 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK137: Ramazan Ün, 31 yaşında, Lise, Lâdik, Muhtar.

KK138: Namık Hakan, 57 yaşında, İlkokul, Lâdik, Çiftçi.

KK139: Mustafa Kemal Yılmaz, 58 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK140: Murat Tersekan, 54 yaşında, Ortaokul, Lâdik, Serbest meslek.

KK141: Mehmet Bargın, 90 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Asarcık, Çiftçi.

KK142: Şerife Hakan, 50 yaşında, İlkokul, Lâdik, Ev hanımı.

KK143: Dursun Akdağ, 91 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK144: Emrullah Akdağ, 62 yaşında, İlkokul, Lâdik, Aza.

KK145: Nurcan Akdağ, 56 yaşında, İlkokul, Lâdik, Ev hanımı.

KK146: Nazmiye Ertunç, 72 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Lâdik, Ev hanımı.

KK147: Sebati Hançer, 69 yaşında, İlkokul, Lâdik, Çiftçi.

KK148: Mehmet Hançer, 63 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK149: Elvan Mazlum, 65 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK 150: Hasan Liv, 70 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Lâdik, Emekli.

KK151: İdris Ak, 55 yaşında, Lise, Lâdik, Muhtar.

KK152: Yüksel Çakır, 60 yaşında, İlkokul, Lâdik, Aza.

KK153: Servet Şeker, 38 yaşında, Ön Lisans, Lâdik, Muhtar.

KK154: Turgut Noyan, 42 yaşında, Ön Lisans, Lâdik, Serbest meslek.

KK155: Burak Başoğlu, 32 yaşında, Ön Lisans, Lâdik. Zabıta.

KK156: Elmas Sancak, 80 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Lâdik, Ev hanımı.

KK157: Mevlüde Sancak, 85 yaşında, Okuma-Yazma Yok, Lâdik, Ev hanımı.

KK158: Yusuf Gündüz, 52 yaşında, İlkokul, Lâdik, Muhtar.

KK159: Ali Kemal Kara, 72 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK160: Arslan Geçer, 81 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK161: Ayhan Geçer, 58 yaşında, İlkokul, Lâdik, Emekli.

KK162: Hanife Arı, 90 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Lâdik, Ev hanımı.

KK163: Döndü Kara, 70 yaşında, İlkokul, Lâdik, Ev hanımı.

KK164: Mehmet Arslan, 84 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Salıpazarı, Emekli.

KK165: Hamdi Şahin, 57 yaşında, İlkokul, Salıpazarı, Muhtar.

KK166: Abdülbaki Uzunoğlu, 87 yaşında, Ortaokul, Salıpazarı, Emekli.

KK167: Hasan Dilek, 65 yaşında, İlkokul, Salıpazarı, Serbest meslek.

KK168: Hanife Özgün, 70 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Salıpazarı, Ev hanımı.

KK169: Halil Özgün, 71 yaşında, İlkokul, Salıpazarı, Emekli.

KK170: Hasan Ünsal, 72 yaşında, Ortaokul, Tekkeköy, Esnaf.

KK171: Halit Genç, 54 yaşında, Ortaokul, Tekkeköy, Emekli.

KK172: Mustafa Yılmaz, 68 yaşında, İlkokul, Tekkeköy, Emekli.

KK173: Seyfettin Özcan, 62 yaşında, İlkokul, Terme, Muhtar.

KK174: Gülsüm Şahin, 57 yaşında, İlkokul, Terme, Ev hanımı.

KK175: Arslan Akbulut, 97 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Terme, Emekli.

KK176: Arif Akbulut, 58 yaşında, İlkokul, Terme, Emekli.

KK177: İsa Eker, 58 yaşında, Ortaokul, Terme, Serbest Meslek.

KK178: Şevket Amanvermez, 82 yaşında, Üniversite, Terme, İmam.

KK179: Fatma Amanvermez, 75 yaşında, İlkokul, Terme, Ev hanımı.

KK180: Yaşar Colak, 60 yaşında, İlkokul, Terme, Serbest meslek.

KK181: Şakir Atik, 52 yaşında, İlkokul, Terme, Emekli.

KK182: Ahmet Kurt, 60 yaşında, Üniversite, Terme, İmam.

KK183: İsa Şahin, 60 yaşında, Üniversite, Terme, İmam.

KK184: Gülsüm Şahin, 57 yaşında, İlkokul, Terme, Ev hanımı.

KK185: Hayrettin Yüksel, 75 yaşında, İlkokul, Terme, Emekli.

KK186: Recep Yüksel, 50 yaşında, İlkokul, Terme, Emekli.

KK187: İrfan Unutmaz, 70 yaşında, Ortaokul, Terme, Marangoz.

KK188: Nezaket Unutmaz, 70 yaşında, İlkokul, Terme, Ev hanımı.

KK189: Hacı Rıfat Dönmez, 90 yaşında, İlkokul, Vezirköprü, Asteğmen.

KK190: Hacı İbrahim Kartal, 70 yaşında, İlkokul, Vezirköprü, Çiftçi.

KK191: Mahir Sarı, 54 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, İmam.

KK192: İlyas Kaya, 45 yaşında, İlkokul, Vezirköprü, Gassal.

KK193: Salim Kurt, 56 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, İmam.

KK194: Süleyman Balat, 49 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, Müezzin.

KK195: Şenay Bektaş, 47 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, Müze görevlisi.

KK196: Rahime Şahin Kaya, 46 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, Müze görevlisi.

KK197: Rukiye Zorlu, 60 yaşında, Okuma-Yazması Yok, Vezirköprü, Ev hanımı.

KK198: Süleyman Bolat, 54 yaşında, Ortaokul, Vezirköprü, Emekli.

KK199: Murat Türk, 76 yaşında, İlkokul, Vezirköprü, Çiftçi.

KK200: Ahmet Kaya, 38 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, İmam.

KK201: Bayram Kaya, 40 yaşında, Üniversite, Vezirköprü, İmam.

KK202: Ali Gebeş, 62 yaşında, İlkokul, Vezirköprü, Esnaf.

KAYNAKÇA

- Akay, H. (2005). *İslâmî Terimler Sözlüğü*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Altan, B. (2008). *Kutsal Mekânlar ve Dini Ziyaret Yerleri*. İstanbul: MMP Baskı Tesisleri.
- Altın, K.Y. (2018). *Türk Kültüründe Atalar Kültü*. Hacettepe Üniversitesi. Doktora tezi. Ankara
- Arı, B. (2020). “Hatay İnanç Tarihinde Şeyh Ahmet Kuseyri ve Türbesinin Önemi”, *Kafdağı Dergisi*, C. 5, S. 1, 1-12.
- Atasagun, G. (2006). “Ziyaret Fenomeni”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.21, 33-60.
- Bang, W., Arat, R. R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Semineri Neşriyatından.
- Bayat, F.(2006). “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü”, *Folklor/Edebiyat*, C.12, ss.47-59
- Baykuzu, T. D. (2005). “IV-V. Yüzyıllarda Çin’deki Birkaç Hun Hükümdar Kurgan ve Türbesi Hakkında”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XX /2, 1-15.
- Bayram, S. (1991). “Lâdik ve Sevyid Ahmed-i Kebir Hazretleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 74, 139-156.
- Bekki, S. (1996). “Türk Mitolojisinde Kurban”, *Akademik Araştırmalar*. 1/3, 16-28.
- Beydili, C. (2004) . *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap
- Bilgili, N. (2020). *Türklerde 5 Element Türk Kozmoloji Düşüncesinde Elementler*. Ankara: Kripto.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (2012). *Türk Mitolojisi (Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi)*. Recep Özbay (çev.), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Ceylan, M. N. (2018). Kurban Geleneği Bağlamında Yağmur Yağdırma Ritüeli Erzurum Gökçedere Köyü Örneği. *Anasay* (3), 99-116.
- Çapcıoğlu, İ.- Alpay, A.H. (2023). “Geçmişten Geleceğe Din ve Türklerin Din Anlayışı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 101. 457-478.
- Çelebi, İ. (2009). Sihir. *İslam Ansiklopedisi* (C. 37, 170-172). Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, T. (2022). “Şamanistik Köken Bağlamında Aydaş Aşı Geleneği: Uşak Örneği”, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. C 5, S. 2, 217-235.
- Çetin, F. (2014, 20 Kasım). Samsun "İsa Baba" Türbesi'nin Gizlenen Gerçekleri Nedir?. *Beyaz Gaste*.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ.
- (2000). “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdrellez”, *Türkbilig* (1), 51-59.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Danışman, H.G. (2012). Emirza Bey Türbesi, Bafra. *Anadolu Araştırmaları*. (10). 543-546.
- Demirci, M. (2011). *Tarihî-Tasavvufî Menkıbeler ve Yorumları*. İstanbul: Nefes Yayınları.

- Dilek, İ. (2020). “Kült Kavramı ve Söz Kültü”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (95), 44-77.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Mehmet Ali Kılıçbey (çev.), Ankara: Gece Yayınları.
- ____ (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. Ümit Altuğ (çev.), Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- ____ (2003a). *Dinler Tarihine Giriş*. Lale Arslan (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ____ (2003b). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Muhammed’de Reform Çağına*. (3 Cilt). Ali Berktaş (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ____ (2018). *İmgeler ve Simgeler*. Mehmet Ali Kılıçbey (çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- ____ (1999). *Şamanizm*. İsmet Birkan (çev.), Ankara: İmge Kitapevi.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erdil, K. (1991). *Yaşayan Hurafeler*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ____ (2011). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, P. (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk Dini Gök Tanrı İnancı ve Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Erşahin, İ. (2005). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1987). *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Gültekin, İ. (1999). *Terme Evliyâları ve Termeli Şehidler-Gaziler*. Samsun: Nizam-ı Âlem Ocakları Terme Temsilciliği Kültür Yayınları.
- Gün, R.-Can, Y.-Nefes, E.-Çakır, A. (2017). “Vezirköprü Yöresinde Bulunan 19 Ve 20. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.42, 45-97.
- Günay, Ü. (2003). “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 5-36.
- Günay, Ü., Güngör, H. (2007). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Günay, Ü., Güngör, H., Taştan, A. (2015). *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Otorite Yayınları.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Konya: Vadi Yayınları.
- Güngör, A.İ. (2020). “Kurbanla İlgili İnanış ve Uygulamalar”. D. Arık- A.H. Eroğlu (ed.). *Halk İnanışları El Kitabı*. (s. 398- 452). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güzel, A. (2015). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1975). *İnanç Sözlüğü* (Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ____ (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Işık, R. (2004). “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Bunlara Bağlı Kültler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 9/2. 89-106.
- İlhan, M. (2013). *Vezirköprü’de Yaşamış Hâfiz ve Hoca Efendiler (Araştırma-İnceleme)*. Samsun: Erol Ofset Yayıncılık.
- İnan, A. (1952). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.1, S.4, 19-30.

- _____ (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- _____ (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- _____ (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- _____ (2011). *Türk Kültürlü Halklarda Ölüm*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- _____ (2007). *Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kandemir, M.Y. (2013). Ziyaret. *İslam Ansiklopedisi*. (C.44, 496-498). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud, (2018). *Divanü Lûgati-it-Türk*, C. III. Besim Atalay (çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kırcı, E. (1998). *Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar*. Dursun Yıldırım Armağanı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Korkmaz, E. (2005). *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Köprülü, M.F. (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köse, A., Ayten, A. (2010). *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kutamışoğlu, S. (2014). "Türk Kültüründe Ateş Ve Ocak İyeleri", *Karadeniz Araştırmaları*, S.43 s. 175-190.
- Küçük, M.A. (2020). "Sayılarla İlgili İnanışlar". Halk İnanışları El Kitabı. Durmuş. A. - Eroğlu. A. H. (ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Nelson, M. R., Otnes, C. C. (2018). "Çok Kültürlü Belirsizliği Keşfetmek: Kültürler Arası Düşün Mesaj Panolarının Netnografisi", *İnternet Folkloru: Netlore Ve Netnografi*, Çetin Şen (çev.), Yayına haz. M.Öcal Oğuz-Evrin Ölçer Özünel-Selcan Gürçayır Teke-Tuğçe Erdal-Zeynep Safiye Baki Nalcioğlu. (s. 197-210). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ocak, A.Y. (1997). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____ (2002). *Alevî Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (1998). Hıdırellez. *İslam Ansiklopedisi*. (C.17 313-315). İstanbul: TDV Yayınları
- Oral, M.Z. (1956). "Durağan ve Bafradaki İki Türbe", *Belleten*. 20 (79). 385-410.
- Oymak, İ. (1996) "Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 1. 287-300.
- _____ (2010). "Anadolu'da Su Kültünün İzleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15/1. 35-55.
- Ögel, B. (1984). *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____ (2003). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. C.1 Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____ (2010). *Türk Mitolojisi (1 Cilt)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

- ____ (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ____ (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özarslan, M. (2003). Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü. *Türkbilig* (5). 94-102.
- Roux, J.P. (2021). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Aykut Kazancıgil (çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ____ (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. Aykut Kazancıgil (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- ____ (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Musa Yaşar Sağlam (çev.), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Schimmel, A. (1999). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Şahbaz, M. (2020). “Seküler Başa Çıkma Yöntemi Olarak Aydaş İnancı: Yukarı Karahacılı Köyü Örneği”, *Journal of Analytic Divinity*. 4/1. 104-115.
- Şişman, B. (1996). “İslamiyet Öncesi İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, S.401, 563- 574.
- ____ (2001). “Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”. *Erdem Dergisi*, 13(39). 445-470.
- ____ (2003). “Samsun’da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri”, *Millî Folklor*. 86-92.
- ____ (2009). *Kadın Evliya Menkıbeleri (Menâkıb-ı Veliyyâtü’n-Nisâ)*. İstanbul: Şule Yayınları.
- ____ (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı Samsun Örneği)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Tanyu, H. (1967). *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- ____ (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- ____ (1992). Büyü. *İslam Ansiklopedisi*. (C.6. 501-506). Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- ____ (2007). *Türkiye’de Adak ve Adak Yerleri*. Ankara: Elips Kitap.
- Toraman, A. (2022). “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya’daki İzleri”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. *Amasya Özel Sayısı*. 11-26.
- Tryjarski, E. (2012). *Türkler ve Ölüm*. Hafize Er (çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Turamberk, S. (2023). “İslam Dinine Mensup Manevi Şahsiyetlerin İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi: Bafra Örneği.” O. Köse (ed). *Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Bafra*. (s. 515-534). Berikan.
- Tümer, G. (1991). Atalar Kültü. *İslam Ansiklopedisi*, (C.4. s. 42-43). İstanbul: TDV Yayınları,
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- Samsun Turizm Haritası (2024). Samsun Tarihi. Erişim 2 şubat 2024, <https://www.samsunharitasi.com/samsun-tarihi/>.
- T.C. Bafra Belediyesi. (2020). Hızırbey Türbesi. Erişim 17 Mayıs 2023, <https://www.bafra.bel.tr/Sayfa/5fc0a473fdcac104104ae3f8/Hizirbey-Turbesi>.
- T.C. İl Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). Amisos'tan Samsun'a Samsun Adının Kaynağı. Erişim 12 şubat 2024, <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59619/amisostan-samsuna-samsun-adinin-kaynagi.html>.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). *Geyikkoşan Mesire Yeri ve Türbe*. Erişim: 11 Ocak 2023, <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-216941/geyikkosan-mesire-yeri-ve-turbe.html>
- Türkçe Budunbilim Terimleri Sözlüğü, “Kült” . <http://terim.tuba.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 12. 01. 2024).

EKLER

Türbe Fotoğrafları

Şekil 1: Ala Tepesi Yatırı

Şekil 2: Hümmet/Hızır Dede Yatırı

Şekil 3: Hüseyin Dede Yatırı

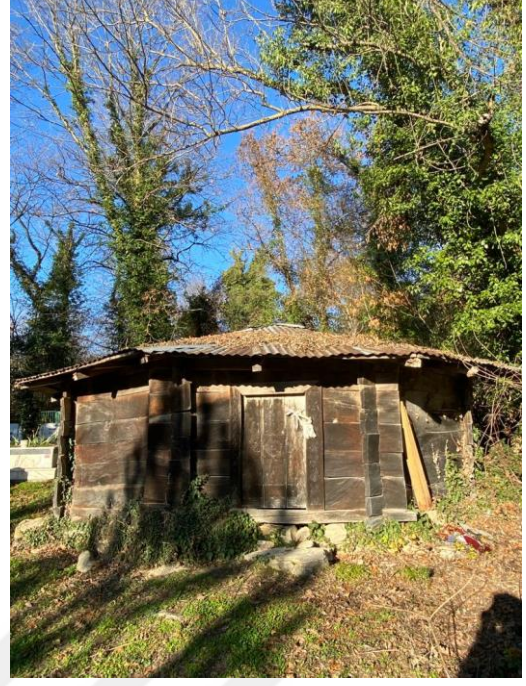

Şekil 4: Musa Dede Türbesi

Şekil 9: Şeyhler Türbesi (İçi)

Şekil 10: Şeyhler Türbesi (Dış)

Şekil 11: Temru Tekkesi Yatırı

Şekil 12: Asarma Türbesi

Şekil 13: Divri Yatırı

Şekil 14: İkizivet Yatırı

Şekil 15: Avuncu Türbesi

Şekil 16: Şeyh Ören Türbesi

Şekil 17: Emirza Bey Türbesi (Dış)

Şekil 18: Emirza Bey Türbesi (İç)

Şekil 19: Hızır Bey/ Kümbet Dede Türbesi

Şekil 20: Şeyh Emir Efendi Türbesi

Şekil 21: Şeyh Hacı Hasan Özkök Yatırı

Şekil 22: Akyüz Dede Türbesi

Şekil 23: Arap Türbesi

Şekil 24: Gazi Hasan Türbesi

Şekil 25: Geyikli Türbesi

Şekil 26: Semail Türbesi

Şekil 27: Seyyid Ömer Efendi Türbesi

Şekil 28: Şeyh Habil Türbesi

Şekil 29: Yeşil Tekke Türbesi

Şekil 30: Abdülaziz Yatırı

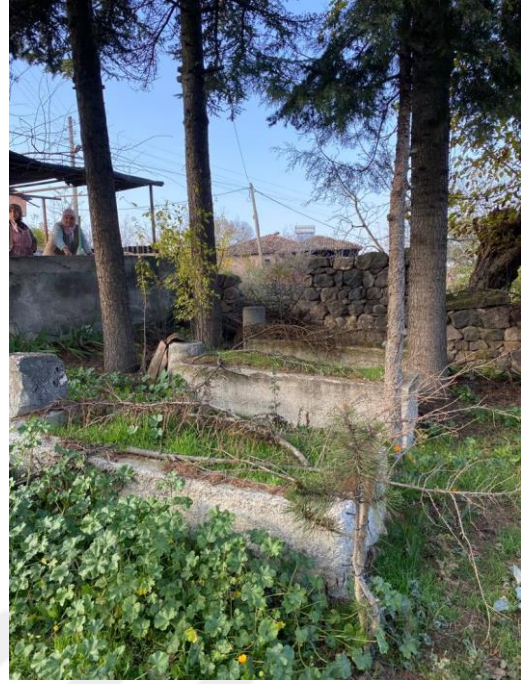
Şekil 31: Emir Gazi Yatırı

Şekil 32: Gelin Yatırı

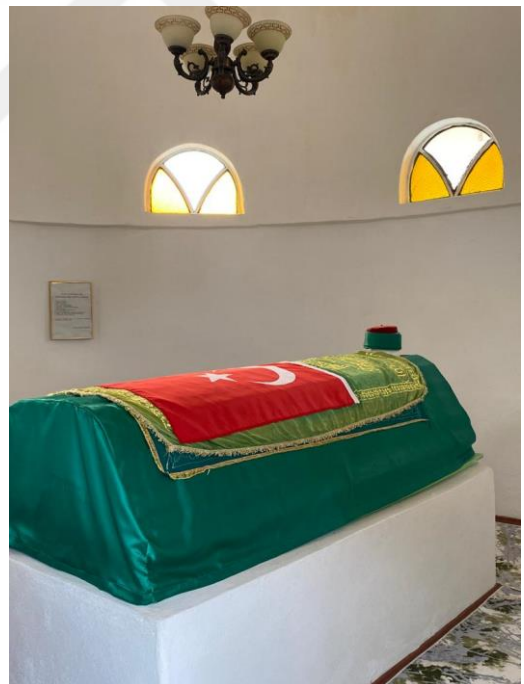
Şekil 33: Koyun Baba Yatırı

Şekil 34: Niyazi Dede Yatırı

Şekil 35: Pamuk Dede Türbesi

Şekil 36: Şeyh Savcı Türbesi

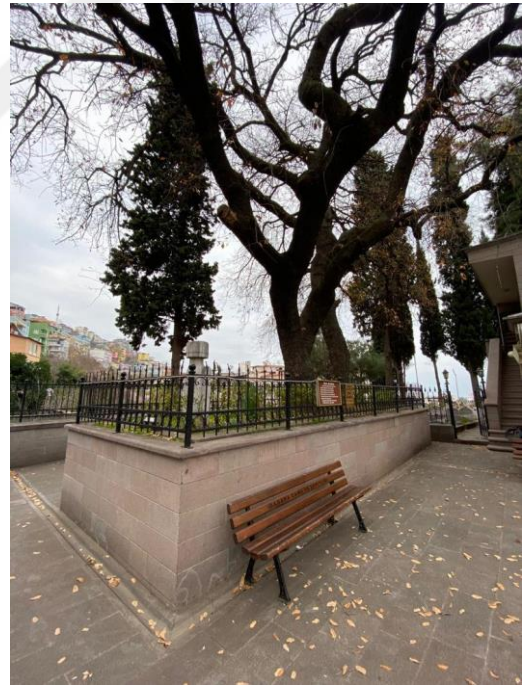
Şekil 37: Yahya Paşa Yatırı

Şekil 38: Yahya Dede Türbesi

Şekil 39: Hacı Hatun Türbesi

Şekil 40: İsa Baba Türbesi

Şekil 41: Kılıç Dede Türbesi

Şekil 42: Ömer Şevki Altunîç Yatırı

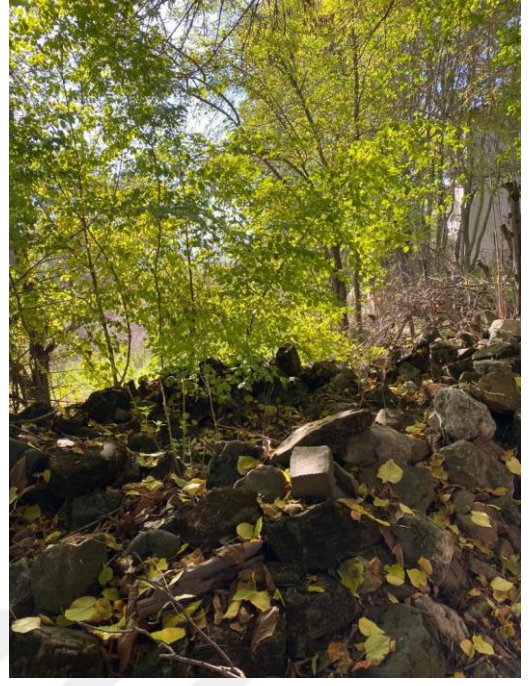
Şekil 43: Seyyid Kudbiddin Türbesi

Şekil 44: Şeyh Sadi Tekkesi Halil Dede Yatırı

Şekil 45: Bekdemir Türbesi

Şekil 46: Cehrilik Yatırı

Şekil 47: Demir-Temür Bey Yatırı

Şekil 48: Hatip Hoca Yatırı

Şekil 49: Horasanlı Ahmedî Ceylanî Yatırđ

Şekil 50: Mahmut Bey Yatırđ

Şekil 51: Şeyh Hamza Türbesi

Şekil 52: Altın Kızlar Yatırđ

Şekil 53: Dikilitaş Türbesi (Dış)

Şekil 54: Dikilitaş Türbesi (İç)

Şekil 55: Gül Abdal Türbesi (Dış)

Şekil 56: Gül Abdal Türbesi (İç)

Şekil 57: Kara Abdal Türbesi (Dış)

Şekil 58: Kara Abdal Türbesi (İç)

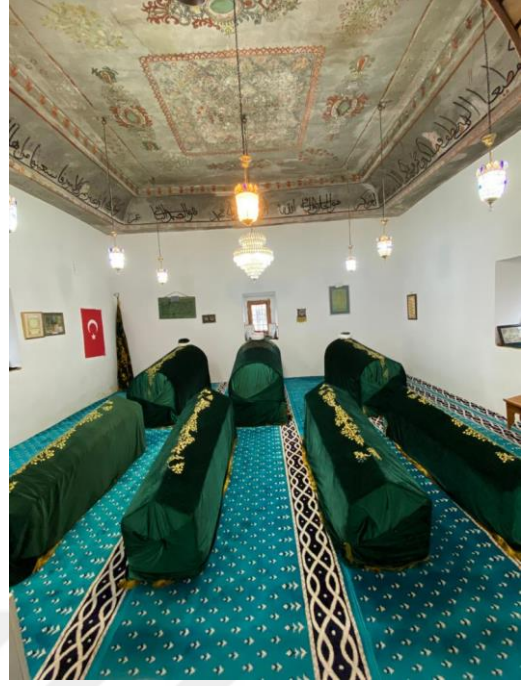
Şekil 59: Şeyh Saadettin Baba Türbesi

Şekil 60: Seyfi Dede Türbesi

Şekil 61: Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (Dış)

Şekil 62: Seyyid Ahmed-i Kebir Türbesi (İç)

Şekil 63: Seyyid Zeynel Abidin Yatırı

Şekil 64: Süt Pınarı Yatırı

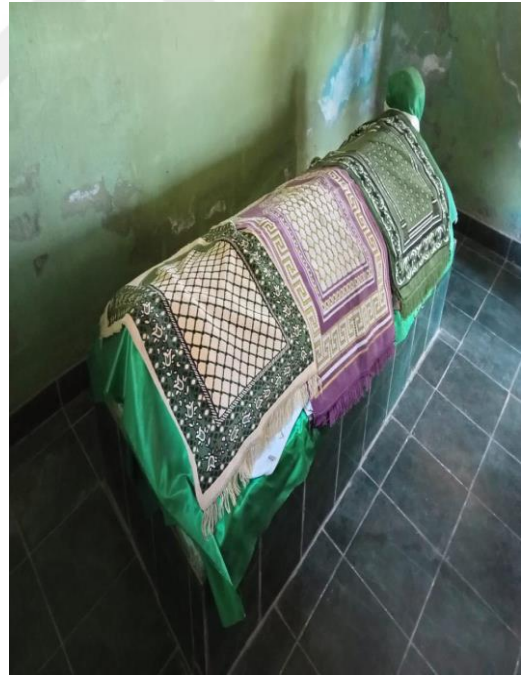
Şekil 65: Sarılık Tekkesi Yatırı

Şekil 66: Hasan Dede Türbesi

Şekil 67: Topal Hacı Türbesi

Şekil 68: Yumurta Evliyası Türbesi

Şekil 69: Şeyh Yusuf Zeynüddin Hazretleri Türbesi

Şekil 70: Bazlamaç Türbesi

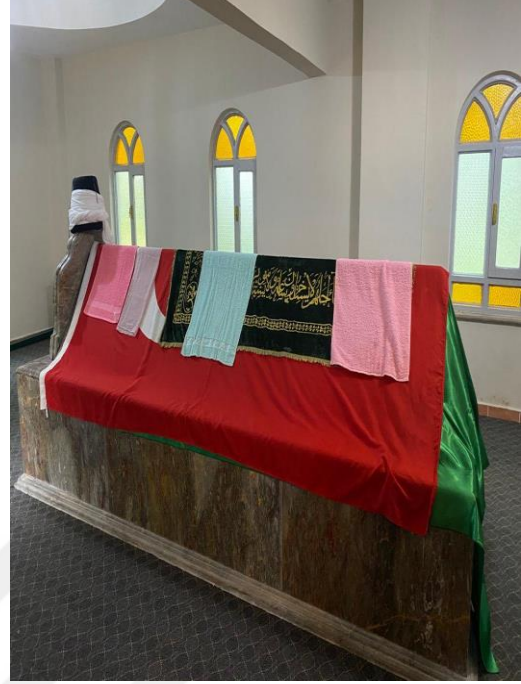
Şekil 71: Es-Seyyid Mahmut Türbesi

Şekil 72: Hüseyinoğlu Türbesi

Şekil 73: Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi (Dış)

Şekil 74: Kubatoğlu Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi (İç)

Şekil 75: Kızılot Türbesi

Şekil 76: Küçük Türbe

Şekil 77: Arap Şeyh Namıyla Mehmet Efendi Yatırı

Şekil 78: İğcizade Yusuf Efendi Yatırı

Şekil 79: Laz Dede Yatırı

Şekil 80: Gülcüzâde Hacı Seyyid Efendi Yatırı

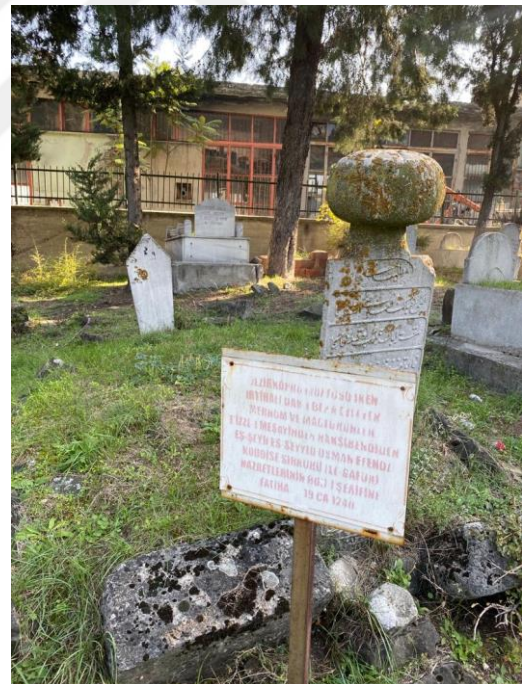
Şekil 81: Ahmet Baba Türbesi (Dış)

Şekil 82: Ahmet Baba Türbesi (İç)

Şekil 83: Şehit Müftü Hoca Türbesi

Şekil 84: Seyyid Osman Efendi Yatırı

Şekil 85: Dilek Taşı

Şekil 86: Duvara dilek yazma

Şekil 87: Türbeye su bırakma

Şekil 88: Çaput bağlama

Etik Kurul Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
29.04.2022	4	2022-348

KARAR NO: 2022-348
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Nur KESKİN' nin Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN danışmanlığında "Samsun' daki Türbeler Etrafında Oluşan Halk İnanışları ve Ritüeller" isimli yüksek lisans tezine ilişkin mülakat, gözlem ve video/film/görüntü kaydı çalışmalarını içeren 60084 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Nur KESKİN' nin Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN danışmanlığında "Samsun' daki Türbeler Etrafında Oluşan Halk İnanışları ve Ritüeller" isimli yüksek lisans tezine ilişkin mülakat, gözlem ve video/film/görüntü kaydı çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Nur KESKİN, 1996 yılında Rize’de dünyaya geldi. Şehit Cavit Köroğlu Anadolu Lisesi’nde eğitimini birincilikle tamamladı. 2015 yılında Ondokuz Mayıs Üniversite’sinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. Eğitimini 2019 yılında tamamladı. 2021 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans programına başladı.

ORCID ID: 0000 0003 2456 8429

Yayınlar

1. Bargın, B.B ve Keskin, N. (27-28 Mayıs 2022). “Ekoeleştirel Kuram Bağlamında Âşık Şiirlerine Bir Bakış: 2021 Orman Yangınları Örneği”. Edebiyat ve Çevre Sempozyumu, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir.
2. Keskin, N. ve Bargın, B.B. (28-29 Temmuz 2022). “Geçmişten Günümüze Âşık Şiiri Taşlamalarında Folklorun Protesto İşlevi”. Âşık Sanatı Sempozyumu, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir.